

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**TÜRK TİYATROSUNDA KURTULUŞ SAVAŞI
(1919 – 1928)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep Şebnem ALDAĞ

**DANIŞMAN
Yard. Doç. Dr. Kahraman BOSTANCI**

Balıkesir, 2006

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**TÜRK TİYATROSUNDA KURTULUŞ SAVAŞI
(1919 – 1928)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Zeynep Şebnem ALDAĞ
200212511006**

Balıkesir, 2006

ÖZET

Türk Tiyatrosunda Kurtuluş Savaşı konulu bu çalışma, 1919–1928 yılları arasında yazılmış Osmanlıca tiyatro eserlerini içermektedir. Bu eserlerdeki olay ve şahıslar, tarih kaynaklarındaki olay ve şahıslarla karşılaştırılmakta ve ortak yönler ortaya konulmaktadır.

“Öldürülen Söz Öldürülemeyen Aşk”, “Mukaddes Ateş”, “Tehlike Karşısında”, “Memiş Çavuş Rüyada”, “Sancağın Şerefi”, “İşgal Bulutları ve Zafer Yıldızları”, “Aydında Zincir Kıran; Yeni Doğan Türk” gibi temsillerde çoğunlukla halkın zafere olan inancı vurgulanmakta, aynı zamanda vatan uğruna canını fedaya hazır Türk halkı ve Türk askeri daima övülmektedir. Bu temsillerdeki temel amaç gerçekleri gözler önüne sererken milli duyguları ön plana çıkararak halkın bütünlüğünü ve mücadele inancını kamçulamaya yöneliktir. Çünkü Kurtuluş Savaşı’nın ardından halk bezgin ve çaresizdir. Yeni bir devlet kurmak, ülkeyi yeniden yapılandırmak yıllarca savaşmış bir toplumun kolay kolay altından kalkabileceği bir yük değildir. Bu nedenden olmalıdır ki bu temsillerde inanç ve inanca bağlı zafer vurgulanmaktadır. Alegorik bir nitelik taşıyan “Hak ve Kuvvet” adlı temsil ise Kurtuluş Savaşı’na farklı bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Bu temsilde kahramanları, etik değerler oluşturmaktadır. “İzmir İşgali” adlı temsilde, işgale kadar süregelen olaylar da kahramanlar da gerçeklere bağlı olarak belirlenip aktarılmaktadır. “Beşerî Bir Muhakeme ve İlahî Bir Hüküm” adlı temsil ise Türk halkının, kendi içinde yaşadığı çatışmayı aktarmaktadır.

İncelenen tüm temsiller göstermektedir ki Kurtuluş Savaşı, hem Batılı devletlere karşı hem de Batı yanlısı Türklere karşı kazanılmış bir savaştır. Temsillerin önsözünde belirtilen noktalar da bize şunu göstermektedir ki temsillerin yazılmasındaki temel amaç tarihe ışık tutmak, bu destanın unutulmasını önlemek, gelecek nesillere olayları tüm çıplaklığıyla aktarmaktır. “Memiş Çavuş Rüyada”nın yazarı Tunalı Hilmi’nin 1921’de yazdığı bu temsilin başında yer alan açıklamasında savaşın daha bitmediği; ancak savaşın kazanılacağına emin olduğu bu sebeple de temsili zaferle noktalandırıldığı yolundaki açıklama, zafere olan inancın güçlülüğünü göstermektedir.

ABSTRACT

This study of which topic is independence war in Turkish theatre contains works of Ottoman Turkish theatre to have written between 1919 -1928. The events and individuals in these works are compared with the ones in the historical resources and brought up their common features.

“Öldürülen Söz Öldürülemeyen Aşk” Such performances as “Öldürülen Söz Öldürülemeyen Aşk” “Mukaddes Ateş”, “Tehlike Karşısında”, “Memiş Çavuş Rüyada”, “Sancağın Şerefi”, “İşgal Bulutları ve Zafer Yıldızları”, “Aydında Zincir Kırın; Yeni Doğan Türk” put emphasis on the triumph Turkish people believed in, at the same time Turkish people and Turkish soldier who were ready to sacrifice their lives for the sake of their country are praised all the time. The main aim of these performances is to promote the unity of people and their belief in struggle by motivating national feelings when indicating facts. Because following the Independence War people were tired and helpless. Founding a new state, restructuring of the country was not easy for the community who fought for many years. That’s why these performances put on emphasis on faith and on the faith triumph based. The performance called “Hak ve Kuvvet”, carrying on allegorical quality, has a different point of view about the Independence war. In this performance the heroes consists of ethical values. In the performance named “İzmir İşgali” both the events going on till the occupation and the heroes or heroines are indicated to the real incidents. The performance called “Beşerî Bir Muhakeme ve İlahî Bir Hüküm” deals with the conflict Turkish people experienced within themselves.

All the performances to have been studied show us that the Turkish War of Independence is not only the war beaten against western countries but also the Turks being in favour of western countries. The points stated in the prologue of these performances also shows us that the main purpose of writing these performances is to light the way for the history, prevent this epic from being forgotten and transfer the events to the new generations as they are. In his explanation at the beginning of this performance called “Memiş Çavuş Rüyada” written by Tunalı Hilmi in 1921. He says

that the war hasn't ended yet, but he is sure they will beat the enemy and get the triumph and that's why he finishes his performance with a representative victory. His explanation of this type shows the strength of faith in the victory.

ÖNSÖZ

1919–1928 yılları arasında yazılmış, Kurtuluş Savaşı konulu tiyatro eserlerini içeren bu çalışmada eserler; içerik, karakterler, kostüm, mekân, dil ve üslûp yönünden incelenmiştir. Bu incelemedeki temel gaye edebiyat içinde yer alan tiyatro metinlerinde Kurtuluş Savaşı'nın ele alınış biçimini gözler önüne sermektir.

İnceleme sırasında özellikle, temsillerin Türklerin kurtuluş mücadelesini anlatan tarih kaynaklarıyla ne derecede örtüştüğü dikkate alınmaktadır. Bu sebeple çalışmanın ilk bölümünü Milli Mücadele tarihi oluşturmakta ikinci bölümde eserlerin değerlendirilmesine geçilmektedir.

Bu çalışma sırasında karşılaşılan güçlüklerden en önemlisi eserlerin toplanması aşamasında yaşanmıştır. Temsillerin bibliyografya çalışmalarında belirtilen kütüphane kayıt numaralarında bulunamaması, temsilleri ararken karşılaşılan güçlüklerin başında gelmektedir.

Temsiller, Türkiye'nin çeşitli kütüphanelerinden toplanarak bir araya getirilmiştir. Bu kütüphanelerin başında Ankara Milli Kütüphane bulunmaktadır. Ayrıca Erzurum Üniversitesi Kütüphanesi de Ankara Milli Kütüphane kadar fazla sayıda esere ulaşılan ikinci çalışma alanıdır.

Çalışmanın gerçekleştirilmesi için gereken süreyi bana sağlayan Balıkesir Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ali DUYMAZ'a, çalışmanın her aşamasında bilgisi ve tecrübesiyle bana önderlik eden danışmanım Yard. Doç. Dr. Kahraman BOSTANCI'ya ve temsillerin bulunmasında bana yardımcı olan Süleymaniye Kütüphanesi Müdürü Dr. Nevzat KAYA'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Zeynep Şebnem ALDAĞ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

MİLLİ MÜCADELE TARİHİ

1. Milli Mücadeleye Doğru	10
1.1. Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Dönemine Girişi	10
1.2. Birinci Dünya Savaşı Yılları	14
1.3. Milli Mücadele Dönemi	19

BÖLÜM II

ESERLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2. Ölmeyen Söz Öldürülemeyen Aşk	33
2.1. Kitabın Künyesi	33
2.2. İç Kapak	33
2.3. Mekân	34
2.4. Temsilin Muhtevası	35
2.5. Kahramanlar	37
2.5.1. Askerler	37
2.5.1.1. Türk Askerleri	37
2.5.1.2. Yunan Askerleri	45
2.5.2. Kadınlar	47
2.5.3. Köy Eşrafı	50
2.5.4. Çocuklar	54
2.6. Dil ve Üslûp	55
3. Köylü Memiş Çavuş Rüyada	56
3.1. Kitabın Künyesi	56
3.2. İç Kapak	56
3.3. İlk Kısım	57
3.4. Mekân	57
3.5. Temsilin Muhtevası	57
3.6. Kahramanlar	59
3.6.1. Askerler	59
3.7. Dil ve Üslûp	63
3.8. Son Bölüm	64
4. İzmir İşgali	65
4.1. Kitabın Künyesi	65
4.2. İç Kapak	65
4.3. Önsöz	65
4.4. Şahıslar	66

4.5. Mekân	66
4.6. Temsilin Muhtevası	67
4.7. Kahramanlar	71
4.7.1. Milli Direnişi Destekleyenler	71
4.7.2. Hükümet Yanlıları	90
4.7.3. Halkın Durumu	98
4.7.4. Rum Çeteleri	98
4.7.5. Yunanlılar	99
4.7.6. Ülkenin Durumu	100
4.7.7. Milli Mücadeleye Hazırlık	102
4.7.7.1. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Kuruluşu	102
4.7.8. Mondros Mütarekesi	104
4.7.9. İttihatçılar	106
4.8. Dil ve Üslûp	108
5. Hak ve Kuvvet	109
5.1. Kitabın Künyesi	109
5.2. İç Kapak	109
5.3. Önsöz	110
5.4. Şahıslar	110
5.5. Mekân	111
5.6. Temsilin Muhtevası	111
5.7. Kahramanlar	114
5.7.1. Hükümdar/ Cumhurbaşkanı	114
5.7.2. Fazilet'i Destekleyenler	123
5.7.3. Rezillet'i Destekleyenler	133
5.7.4. Mahkeme-i İstibdat Reisi	134
5.7.5. Mahkeme-i İstibdat Azâları	135
5.8. Dil ve Üslûp	139
6. Mukaddes Ateş	139
6.1. Kitabın Künyesi	139
6.2. İç Kapak	140
6.3. Mekân	140
6.4. Kostüm	141
6.5. Temsilin Muhtevası	141
6.6. Kahramanlar	143
6.6.1. Askerler	143
6.6.2. Casus	148
6.6.3. Tüccar	154
6.6.4. Önce Tüccar Sonra Asker Bir Genç	155
6.6.5. Türklerin Düşmana Bakışı	156
6.7. Dil ve Üslûp	157
7. Aydın'da Zencir Kıran; Yeni Doğan Türk	158
7.1. Kitabın Künyesi	158
7.2. İç Kapak	158
7.3. Şahıslar	158
7.4. Mekân	159
7.5. Temsilin Muhtevası	160

7.6.	Kahramanlar	163
7.6.1.	Aydın Eşrafı	163
7.6.2.	Askerler	167
7.6.3.	Kadınlar	178
7.6.4.	Yunanlılar	183
7.7.	Dil ve Üslûp	185
8.	Tehlike Karşısında	186
8.1.	Kitabın Künyesi	186
8.2.	İç Kapak	186
8.3.	İlk Kısım	187
8.4.	Şahıslar	187
8.5.	Mekân	187
8.6.	Temsilin Muhtevası	187
8.7.	Kahramanlar	190
8.7.1.	Belediye Reisi	190
8.7.2.	Askerler	193
8.7.2.1.	Yunan Askerleri	193
8.7.2.2.	Türk Askerleri	196
8.7.2.3.	Gençler	197
8.7.2.4.	İşbirlikçi Bir Türk	200
8.8.	Dil ve Üslûp	203
9.	Sancağın Şerefi	203
9.1.	Kitabın Künyesi	203
9.2.	İç Kapak	203
9.3.	Mekân	204
9.4.	Temsilin Muhtevası	204
9.5.	Kahramanlar	208
9.5.1.	Askerler	208
9.5.1.1.	Türk Askerleri	208
9.5.1.2.	Yunan Askeri	221
9.6.	Dil ve Üslûp	221
10.	İşgal Bulutları ve Zafer Yıldızları	222
10.1.	Kitabın Künyesi	222
10.2.	İç Kapak	222
10.3.	Mekân	222
10.4.	Şahıslar	224
10.5.	Temsilin Muhtevası	224
10.6.	Kahramanlar	228
10.6.1.	Eşraf	228
10.6.2.	Askerler	234
10.6.2.1.	Bir Türk Subayı	234
10.6.2.2.	Vatanperver Gençler	236
10.6.2.3.	Yunan Askerleri	240
10.6.2.4.	Yunanlıları Destekleyen Rum Eşrafı	245
10.6.2.5.	Türk Askerleri	247
10.6.3.	Kadınlar	248
10.7.	Dil ve Üslûp	251

11. Beşerî Bir Muhakeme ve İlahî Bir Hüküm	252
11.1. Kitabın Künyesi	252
11.2. İç Kapak	252
11.3. Şahıslar	253
11.4. Temsilin Muhtevası	254
11.5. Kahramanlar	258
11.5.1. Milli Kuvvetlere Yardım Edenler	258
11.5.2. Askerler	267
11.5.3. Kuvâ-yı Milliye Aleyhdarları	269
11.5.4. Kadınlar	284
11.5.5. Avukatlar	287
11.6. Dil ve Üslûp	293
SONUÇ	295
KAYNAKÇA	307
EKLER	310
ÖZGEÇMİŞ	325

GİRİŞ

Tiyatro, tüm sanat dallarını kendinde toplayan; eserle, oynandığı yerle, sahne, yönetmen ve seyircisiyle bir bütündür aslında. Biri eksik oldu mu tiyatro kan kaybeder, kangren olur; hareketsiz, yüzeysel, sevimsiz bir yapıt kalır geriye. Her tiyatro yapıtı bir arayışın sonunda gerçekleşir. Bu aşamaları Sevda Şener şu şekilde sıralamaktadır:

“Yazım aşamasında ilk malzemenin seçilmesi, bu malzemedan dramatik bir öykü oluşturulması, anlamın vurgulanması ve bütün bunların nasıl bir biçimleme ile en iyi anlatılabileceğinin belirlenmesi, sahne üstü göstergelerin dikkate alınması.”¹

Estetiğin konusu olan güzel sanatlar beş ana bölümde düşünülmüştür: Müzik, mimarî, heykel, resim ve edebiyat. Tiyatro, opera, bale, sinema gibi sanat dallarınınsa bu beş sanat dalının birkaçının birleşimiyle meydana geldiği kabul edilir. Bu sınıflama aynı zamanda güzel sanatlarda basitten karmaşığa doğru bir gelişmeyi göstermesi bakımından da değerlidir. Orhan Okay bu sanat dallarını belli başlıklar altında toplar:

“Mimarî, heykel, resim gibi maddi malzemeye dayananlar plastik sanatlar; müzik ve edebiyat ise fonetik sanatlar diye adlandırılır, plastik sanatlar sadece göze hitab eder, müzik kulak içindir ve edebiyatsa zihinsel bir sanattır.”²

Niyazi Akı ise sanat dallarına Orhan Okay’dan farklı yaklaşır ve sanat dalları arasında kesin çizgilerle bir ayırım yapılamayacağını vurgular:

“Aslında güzel sanat dalları arasında kesin bir çizgi yoktur. Her biri bir diğeriyle yakından bağlantılıdır. Bu nedenle tiyatro; şiir, hikâye, roman hatta basından ayrı olarak değerlendirilemez; çünkü aynı kaynağa dayanmaktadır.”³

---

¹ Sevda Şener, **Gelişim Sürecinde Türk Tiyatrosu**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 9

² Orhan Okay, **Sanat ve Edebiyat Yazıları**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, s. 15

³ Niyazi Akı, **Türk Tiyatro Edebiyatı Tarihi I**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1989, s. 5

Güzel sanatların içinde tiyatro önemli bir yer tutar. Tiyatro konusundaki ilk kuramsal görüşler, Antik Yunan'a dayanmaktadır. Platon yapıtlarında dağınık olarak sanat ve tiyatro sanatı konusuna yer verirken; Aristoteles, Poetikasında ilk sistemli tiyatro düşüncesini oluşturur.⁴

Roma'da tiyatro düşüncesinin en önemli ürünüyse Horatius'un Ars Poetika'sıdır. Roma düşüncesinde, sanat konusunda kuramsal sorunlara fazla ilgi duyulmaz, sanat hakkındaki yazılarda daha çok sanatın topluma karşı görevi ve sanat teknikleri üzerinde durulur. Horatius'un eserinde de tiyatronun eğitici işlevi ve biçimsel düzeni hakkındaki açıklamalar dikkat çekmektedir.

Yunan sanatında, şiir ve tiyatrodaki çok geniş anlamda bir eğiticilik gözetilirken Roma sanatında, günlük yaşamı kolaylaştırmak ve insanı bu yaşama daha iyi uyacak biçimde eğitmek esas alınmıştır. Roma tiyatro düşüncesinde eğitme ve zevk önemli görülmüştür.

Ortaçağ'da tiyatro yasaklandığından tiyatro ile ilgili düşünce de üretilmez. Rönesans'ta ise doğrudan doğruya tiyatroya ilişkin görüşleri içeren çok az yazı bulunmaktadır. Edebiyat kuramcıları, şiir sanatını ele alırken tiyatro edebiyatına da değinmiştir. Bu dönemde tiyatro düşüncesi Antik Yunan ve Latin tiyatro anlayışının takipçisi niteliğindedir.

XV. ve XVI. yüzyıllarda tiyatro, her sınıfın isteğine cevap verdiği için farklı sanat ölçütlerinin başarılı bir sentezini yapmış, kendini eğlenceli bir sanat dalı olarak kabul ettirmiştir. Kilisenin uzun yasaklama döneminden sonra ve Ortaçağ sonlarına doğru tiyatronun yine kilisenin içinde doğduğu görülür. Kilise babaları, Hıristiyan öğretisini okuma yazma bilmeyen halka daha kolay öğretebilmek için kutsal kitaptan aldıkları bölümleri oynatmışlardır. Bu oyunlar zamanla kilisenin avlusuna, oradan da kent alanlarına yayılmıştır. Zamanla bu kutsal öykülere halk anlatıları, gülünçlü bölümler eklenmiş, tiyatro kendi bağımsız varlığını oluşturmuştur; ancak bu bağımsızlık din

---

⁴Sevda Şener, **Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi**, Dost Kitabevi, Ankara, 2003, s. 15

adamlarını rahatsız etmiş, bu sebeple de tiyatronun gelişimini kınayan bildiriler yayınlanmıştır.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Avrupa'ya klâsik akım egemen olur. Bu dönemde Rönesanstaki tiyatro düşüncesi ile tiyatro olayı arasındaki kopukluk giderilir. Antik Yunan tiyatrosunun örnek alınması, yalınlığın gözetilmesi, bir önceki dönem tiyatrosunun taşkınlıklarından kaçınılması bu dönemde öğütlenir. Klâsik tiyatro düşüncesi akla, toplumsal davranış kurallarına, ahlâk değerlerine bağlılık ve biçimde özen ister.

XVIII. yüzyılda toplumda meydana gelen değişiklikler, seyircinin yenilik isteği ve klâsik oyun akımlarının bu beklentiyi karşılamakta yetersiz kalışı, tiyatrodaki yeni eğilimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tragedya ve komedyâ türleri dışında ana türler oluşmuş, seyirciyi duygulandırarak etkileme yöntemleri ortaya çıkmıştır. Romantik akım, XVIII. yüzyılın sonlarında ortaya çıkar, XIX. yüzyılın ilk yarısında tiyatro sanatı parlak dönemini yaşar ve aynı yüzyılın ortalarında gücünü yitirir. Romantik tiyatro düşüncesi öncelikle Fransız devrimini hazırlamış olan İnsan Hakları Bildirgesi'nde yer alan özgürlük, eşitlik, adalet gibi ilkelerle yurt sevgisi, ulus sevgisi, dinsel inançlara bağlılık gibi değerlerle beslenmiştir.⁵

Tiyatrodaki gerçekçi akım XIX. yüzyılın ikinci yarısında güç kazanmıştır. Tiyatrodaki gerçekçiliğin öncüleri olan düşünürler tarafından bu yeni akımın ortaya çıkışı romantizme duyulan tepki olarak açıklanmıştır. Gerçekçi tiyatroyu savunanlar günlük yaşam gerçeklerine eğilmek, bunları bilimsel yöntemlerle incelemek ve verileri süssüz bir anlatımla seyirciye sunmayı savunmaktadırlar. Genellikle modern tiyatronun gerçekçi akımla başladığı kabul edilmektedir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında endüstrileşmenin gelişmesine ve orta sınıfın zenginleşmesine bağlı olarak ortaya yeni sorunlar çıkmış, bu sorunlar akla olan güveni sarsmıştır. Somut gerçeğe önem veren, bu gerçeğin ancak deney yaparak ve deney

---

⁵ a.g.e. , s. 133

sonuçlarını akılla değerlendirerek elde edilebileceğini kabul eden pozitivistlere karşı, sezginin ve düşünün önemi üzerinde durulmaya başlanmıştır. Bu dönemde mistik eğilimler yeniden güçlenmiştir. Sanatta karşı gerçekçi eğilimlerin güçlenmesinin bir başka nedeni de orta sınıfın beğenisi doğrultusunda gelişen, sanatsal düzeyi düşük yapıtların yaygınlık kazanmasıdır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraysa Almanya'da halkın ilgisi politik sorunlara yönelmiştir. Bu genel eğilim tiyatro sanatını da etkisi altına almış, tiyatro sahnesi de siyasal konuların tartışıldığı bir alan hâline gelmiştir.

Toplum, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve akla aykırılığı bilinen tüm sanatsal uyumları bozarak sahneye getiren tiyatro akımı "absürd tiyatro"yla (uyumsuzluk tiyatrosu) karşı karşıya kalmıştır. Bu tiyatro anlayışı gerçeği, karmaşa içinde vermiştir. Çağdaş tiyatro düşüncesindeyse başlıca unsur yaşamla tiyatroyu birbirine yakınlaştırma isteği olmuştur.

Türk tiyatrosunun gelişim süreci incelendiğinde Batı tiyatrosunun etkilerinden uzak kalmadığı görülecektir. Tiyatronun eğitici yanı ve belli dönemlerde yasaklanması da tıpkı Batı'daki gibi Türk tiyatrosunun yaşam sürecinde de karşı karşıya olduğu bir durum olmuştur. Tiyatronun halk üstündeki etkisinden faydalanma düşüncesi devrin yönetimi için hoş giden bir durumken, belli dönemlerde, çeşitli sebeplerle engellemelere uğraması da insanlığın toprak, kültür ve inanç farkı olsa bile yaklaşımlarının ortak olabileceği düşüncesini ortaya koymaktadır.

Türk toplumunda Tanzimat'la meydana çıkan yenilenme ve ilerleme süreci öncelikle romanda, hikâyede, şiirde biçime değişen değişikliklerle ortaya çıkmaktadır. Bu türler kendi yapısal özelliklerini korumakla birlikte, toplumsal ve bireysel konulara yönelmeye başlamış, zenginleşmiştir. Bu devrin şiirinde sosyal gerçeklere yönelişle görülen akılcılık, hikâye ve romanın yaşama yönelişiyle ortaya çıkan gerçekçilik, Batı düşünce akımlarının ve edebi örneklerinin yansıması olmuştur. Hepsinin ortak

özelliğiye eskiyi yerip yeniyi övmeleri, yeniye eskinin yerine geçirme çabalarıdır. Tiyatro böyle bir yapı içinde tanınmıştır.

Şinâsi'nin Şair Evlenmesi'ne kadar birkaç çeviri hariç Türkçe yazılmış tiyatro eserine rastlanmaz. II. Mahmut devrinde tiyatro zevkimiz biraz daha gelişmiş; fakat yine de yaygın bir hâle gelememiştir. Bununla beraber 1820'den itibaren zengin Ermeni ailelerinin evlerinde tiyatro temsilleri verildiği ve bu çalışmaların Ermeni okullarında da sürdürüldüğü bilinmektedir. Lirik tiyatronun İstanbul'a hızla girmesi, Beyoğlu'nda kabul görmesi ve hayli yoğun bir çaba hâlinde devam etmesi ise 1839'da tahta çıkan Sultan Abdülmecit dönemine rastlamıştır. İlk tiyatro da bu yıllarda Giustiniani adında bir Venedikli tarafından kurulmuştur. Bir yandan tiyatrolar kurulurken bir yandan da temsiller verilmiş, tiyatro türünü tanıtan yazılar da bu dönemde yazılmıştır. O tarihlerde operalar yanında tiyatro eserleri de sahnelenmiş; fakat bu eserler yabancı dille oynandığı için ve bu durum tiyatro seyircisini kısıtladığından Türkçe piyesler sahnelemek zorunda kalınmıştır. İlk çare olarak da çeviriye başvurulmuştur. Özellikle XIX. yüzyılın ortalarında hareketli bir görsel sanatlar devresi başlamıştır.

Türk tiyatro edebiyatı incelendiğinde bizde tiyatro edebiyatının varlığını komik unsurların oluşturduğu söylenebilir. Özellikle Goldoni ve Moliere'in eserleri çevrilmiş ve uygulanmıştır. Ahmet Vefik Paşa, Molier'in hemen bütün piyeslerini Türkçeye aktarırken bir kısmını uyarlamış, hatta bizde bir Moliere geleneği oluşturmuştur. Edebiyatımızda trajedinin ilk örneklerineyse 1866'da rastlanmaktadır; fakat bu örnekler için tam bir trajedi bilgisi ve anlayışıyla yazılmıştır, denemez.

Trajedinin ardından tarihi dramlar dikkati çeker, tarihi dramlara konularına bakıldığında düzyazıyla yazılmış trajedi de demek mümkündür. Konularını tarihten alan bu eserlerde tarihsel gerçeklikten çok dramatik öğelere önem verildiği için bunlar aynı zamanda romantik dramların da özelliklerini taşımışlardır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, üzerinde en fazla durulan konuya Batı olmuştur. Batı'ya göre kendimizi geride kalmış görmemiz, bizi eskiyi düzeltip yeni düzen kurma

abasına sürüklemiştir. Tanzimat Devri eserlerinin çoğunda karşımıza çıkan kendimize yönelik eleştiriler, geri kalmışlık kanısından ve karşımızdaki gelişme hayalinin peşine dşmemizden olmuştur.

Sansür, istibdatla başlayıp 1908 Meşrutiyet'ine dek sürmüş oyunların yasaklanması ya da oyuncuların tutuklanması ile yetinilmemiş, tiyatroların yıkılmasına kadar varan koyu bir baskı uygulanmıştır. Yerli basında yasaklanmış oyunlar çeşitli yazılarla bildirilmiş; fakat tiyatro binalarının yıkılmasına yer verilmemiştir. Kimi zaman oyunların adları bile sakınca yaratmıştır.⁶

Cumhuriyet döneminde sansür uygulama yetkisi Matbuat Umum Müdürlüğüne verilmiştir, bu dönemde bazı filmler, piyesler sıkı bir kontrole tabi tutulmuştur. Bu uygulamadaki temel esassa Cumhuriyet kanunlarına, ulusal prensiplerimize aykırı görülenlerin gösterilmesine izin verilmemesi yönündedir. Sansürün her toplumda karşımıza çıkmış olması aslında görsel sanatların gücünün en iyi göstergesidir. Özellikle tiyatro halkla birebir iletişim sağlama, seyirciyi derinden etkileyip yönlendirme gücüne sahip oluşuyla sansürden nasibini en çok alan tür olmuştur.

XIX. yüzyılın ikinci yarısına döndüğümüzde yazılan piyeslerin aile düzenine, ailenin bireyleri arasındaki ilişkilere eğildiği ve bu kurumun sağlamlığı ve mutluluğu üzerinde durduğu grlmştir.

1870'le 1888 yılları arasında ise Halk dramları karşımıza çıkmıştır. Onların ortaya ıkışındaysa en etkili unsur yine sansürdür. İ ve dış politikayı, padişahı, maliyeyi, sarayı kısacası kurulu düzeni şu veya bu amaçla yazmak yasaklanmıştır.

1859'dan sonra tiyatroda en fazla rağbet gören dallar; entrika komedisi, halk dramı, romantik dram ve melodram olmuştur. XIX. yüzyılın ikinci yarısında en yoğun tiyatro hareketi ise 1866 ile 1877 yılları arasında görülmüş bu dönemde iki yüzden fazla telif, eviri ve uyarlama eser ortaya konmuştur. Bu dönemin ardındansa dört, beş yıllık bir

---

⁶ Tahsin Konur, **Devlet-Tiyatro İlişkisi**, Dost Kitabevi, Ankara, 2001, s. 181

duraklama dönemi yaşanmıştır. 1882 ile 1885 yılları arasında hareket belirmişse de buna bir canlanma denemez; çünkü otuz, kırk eserle yürüyen bu devrenin ardından uzun bir suskunluk dönemi başlamıştır. 1908 Meşrutiyeti bu suskunluğun bittiği zaman olmuştur. Bu yıla dek süren suskunluk dönemlerinin en büyük nedeni ise sansürdür.⁷

1908 ile 1909 yılları arasında kırk kadar piyes yazılmıştır. Otuza yakın çeviri ve uyarlama hariç bu sayı 1922 yılında yüz sekseni bulmuştur. Meşrutiyet dönemi tiyatrosunu 1908’de başlamış kabul edebiliriz; çünkü hürriyetin ilânı adı verilen bu tarihte yurdun içinde ve dışındaki hürriyet savaşının kesin sonucu alınmıştır. 1876 anayasası tekrar yürürlüğe girmiş, mutlakiyet ve Abdülhamit rejimi sona ermiş; padişah, meclisin açılışını, genel seçimlere gitmeyi kabul etmiştir. Bu dönemin başlangıcı Meşrutiyet tiyatrosunun da başlangıcı kabul edilir; Abdülhamit yönetiminin ve sansürünün kısıtladığı tiyatro faaliyetleri ve oyun yazarlığı bu tarihte canlanmış, tiyatrolar açılmış, yazarlar kısa sürede oyunlar yazmış, bunlar sahnelenmiştir. Tanzimat yazarlarının Abdülhamit döneminde yasaklanan oyunları da bu dönemde sahneye koyulmuştur. Meşrutiyetin bitişi ise Osmanlı İmparatorluğu’nun son bulması olarak kabul edilebilir. 29 Ekim 1923’te Meşrutiyet rejimi yerini Cumhuriyet’e bırakmıştır. Bu yeni rejim tiyatro bakımından da önemlidir. Gerçi Kurtuluş Savaşı’nın yorgunluğu, yeni devlet kurmanın zorlukları belki ilk yıllarda önemli tiyatro olayları olmasını engellemiştir; ancak Cumhuriyet’in ilanı tiyatro sanatının geleceği için bir güvence olmuştur. Nitekim Darülbeyti sanatçıları Cumhuriyet’in ilanından kısa bir süre önce İzmir’de bulunurken içlerinden Muvahhit, Behzat ve Şadi Beyler; Gazi Mustafa Kemal’le görüşmüş, Gazi onları Ankara’ya çağırmış, halkın tiyatro seyretmesinin uygun olacağını, tiyatroyla halkı aydınlatmak, uyarmak gerektiğini belirtmiştir. Bu aynı zamanda devlet tarafından tiyatro sanatına ilgi gösterileceğinin de göstergesi olmuştur.⁸

Atatürk devrimlerinin devletin temel ilkelerinin ve ülkülerinin tiyatrodaki yansıma bulması Atatürk ve tiyatro arasında uyumlu bir ilişki sağlamıştır. Halk evlerinin yardımıyla Cumhuriyet Hükümeti’nin ilkeleri eğitici, birleştirici yönden halka

---

⁷Akı, a.g.e. , s. 190

⁸Metin And, **Meşrutiyet Dönemi Türk Tiyatrosu(1908 -1923)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1973, s. 10

yayılmıştır. Yeni bir ruhun doğuşunda da Halk evlerinin büyük etkisi olmuştur. İçişleri Bakanlığı bu yolda Anadolu'yu gezen tuluat tiyatrolarından bile yararlanmayı düşünmüştür. Hükümet bu şekilde hareket ederek hem bu tiyatroların gelişi güzel oynadıkları oyunların olumsuz etkilerinden kurtulmak istemiş, hem de onların yurdu karış karış gezmesinden yararlanarak, halka bu ruhun aşılması konusunda araştırma yapmak istemiştir.⁹

Bununla asıl yapılmak istenen tiyatronun eğitici yanından faydalanmak hem halka yönelik hem de halka yararlı olan, onun kültür düzeyini yükseltecek, Halk tiyatrosunun temellerini atma isteğidir.

1923 -1995 arası eser veren yazarların doğum tarihleri incelendiğinde 1870'e kadar indiği görülür. Faruk Nafiz Çamlıbel, Reşat Nuri Güntekin, Musahipzâde Celal... Bu yazarların ortak özelliği ise inkılapları tanıtmak, Cumhuriyet döneminin getirdikleriyle Osmanlı'nın yozlaşmış yanlarını karşılaştırmak ve Atatürk'ün tarih tezini işlemek olmuştur. 1940'tan itibaren şairlerin de tiyatroya sahip çıktığı görülmüştür. 1960'lı yıllarsa tiyatronun altın çağıdır. Batı tiyatrosunun öncüleri ile seyircinin tanıştığı bu dönem, kısa zamanda yerini propaganda tiyatrosuna bırakacak eserlerin de verildiği bir dönem olmuştur. 1970 -1980 arası tiyatrodan seyircinin soğuduğu bir dönemdir. Politik baskı, resmi olmaktan çok, özel olarak tiyatroyu denetim altına almıştır.¹⁰

Altmışlı yıllar Türk tiyatrosunun toplumsal sorumluluğun bilincinde ürünler verdiği, sanatsal ölçülere duyarlı, çağdaş tiyatro düzeyini oluşturma ve bu düzeyi koruyarak kendi kişiliğini bulma yolunda önemli adımlar attığı yıllar olmuştur.¹¹ Yetmişli yıllardaysa bu hareketlilik toplumsal olaylara bağlı olarak hız kazanmıştır. Gündemde olan politik görüşler sahneye yansımıştır. Seksenli yıllarda tiyatro da hem yazarlık, hem sahne uyarlaması bakımından duraklama döneminin yaşandığı görülmüştür.¹² Doksanlı yıllarsa kolay olanla yetinme eğiliminin ödenekli tiyatrolarda da görüldüğü;

---

⁹ Metin And, **50 Yıllık Türk Tiyatrosu**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1973, s. 6

¹⁰ Enginün İnci, **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003, s. 141

¹¹ **Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Tiyatrosu**, Panel, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1999, s. 74

¹² a.g.e. , s. 76

yüzeyselliğin tiyatroları da etkisi altına aldığı bir dönemdir. Tiyatro, popüler kültürün etkisi altına girmeye başlamıştır.¹³

Tiyatronun tarihi gelişimi göz önünde bulundurulduğunda görülmektedir ki gerek Batı gerekse Türk toplumu insanla birebir iletişim kurmanın en etkili yolu olan tiyatroyu, düşünceyi yayma aracı olarak kullanmıştır. Zaman zaman topluma hızla ulaşan ve mesajı gereğinden hızlı ileten bu sanat dalı engellemelerle de karşılaşmıştır; ancak toplumun değişim sürecine girdiği her evrede yer alması ve topluma yol gösterici olması önlenememiştir. Bu çalışmanın temel amaçlarından biri olan bu yanı keşfede bilmek öncelikle tiyatronun gelişim sürecini bilmekten geçmektedir.

İncelenen eserlerde tiyatronun temel niteliklerini teşkil eden mekân, kostüm, dil ve kahramanlara yer verilmektedir. Bu unsurlar aynı zamanda temsillerin anlattığı dönemin özelliklerini yansıması bakımından da önemli görülmektedir. Üslûpla ilgili açıklamalarlarsa tiyatronun tarihi gelişimi içinde, eser oluşturulurken öncelikli tutulan unsurlara dikkat çekilmek istenmektedir. Temsillerin tarih kaynaklarıyla örtüşen bilgileri içermesi ve dil, üslûp gibi unsurların ikinci planda yer alması ise bu temsillerde öğretici unsurların, sanatsal unsurların önüne geçtiğini göstermektedir.

---

¹³ a.g.e. , s. 77

BÖLÜM I

MİLLİ MÜCADELE TARİHİ

1. Milli Mücadeleye Doğru

1.1 Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Dönemine Girişi

XX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin başında padişah II. Abdülhamit bulunmaktadır. 1876'da tahta geçen, 93 Harbi denilen Osmanlı – Rus harbinin acı sonuçlarından etkilenen bu padişah, ülkeyi mümkün olduğunca silahlı çatışmalardan uzak tutmaya çalışmıştır. Almanya'nın büyük bir güç olarak ortaya çıktığı ve bununla dengelerin değiştiği Avrupa da Türkler'in menfaatini koruma ve kollama çabası içindedir. II. Abdülhamit Almanlara büyük bir sempati beslemektedir, bunun en önemli nedeniyse Almanya'nın karada Rusya'yı dengeleyebilecek en büyük güç olmasıdır. İngiltere'yle de ilişkilerinde oldukça dikkatlidir. Geçmiş yüzyıllardaki Ermeni meselesiye bu yıllarda etkisini yitirmiş gibidir. Balkanlardaysa Bulgaristan'ın muhtar bir idareye kavuşması sükûnet sağlamak yerine, Türkler'i Rumeli'den yani Avrupa'dan kovmaya yönelik çabaları artırmıştır. Sırp, Yunan, Bulgar ve Karadağ ise sadece Türklere karşı değil, kendi içlerinde de kıyasıya bir mücadele içindedirler. Makedonya'ya hâkim olmak hepsinin arzusudur. XX. yüzyıl başlarında padişaha karşı muhalefet de oldukça hız kazanmıştır. Avrupa'ya gidenler aşağılık duygusuna kadar varan aşırı bir Batı hayranlığı içindeyken Batı'nın Türklere bakışı tüm olumsuzluklarıyla meşrutî olmayan II. Abdülhamit yönetimine mâl edilmektedir. Bu bakışa bağlı olarak Avrupa'nın Türk ülkesine yönelik tehdidi ülkede demokratik yönetimin olmamasından kaynaklanmaktadır. II. Abdülhamit'e muhalif olanlar padişaha karşı olan tüm güçlerle işbirliği içinde olmaktan da çekinmemektedir. Aynı zamanda bu muhaliflerle Ermeniler ve Yahudiler de işbirliği içindedir. Özellikle İttihat ve Terakki Rumeli'de 1907 – 1908 yıllarında oldukça güçlenmiştir.

1908’de İngiliz ve Rus hükümdarlarının buluşması Osmanlı’da büyük etki yaratır, bunun sebebi hükümdarların Osmanlı’yı paylaşmaya karar verdikleri hakkındaki söylentidir. Bu sebeple de bu kararın ortadan kaldırılması gerekmekte, bunun için de II. Abdülhamit Meşrutiyet’e zorlanmaktadır. Bu etkiyle Balkanlardaki İttihat ve Terakki komitesi silahlı isyan durumuna geçer. II. Abdülhamit olaylara sert tepki verilmesi gerektiğini savunan Ferit Paşa hükümetini azledip yerine Said Paşa’yı getirir, bu hükümet de meclisin açılması için seçimlerin yapılmasına karar verir. Bu karar İstanbul’da büyük gösterilere sebep olur, artık hürriyet ilan edilmiştir. Buna “II. Meşrutiyet” denilmektedir. Yıllardır II. Abdülhamit’in sıkı idaresinde olan halk şimdi hürriyetin tadını çıkarmaktadır. Ülkede büyük bir boşluk ve serbestlik oluşmuştur. 1908’de hükümetini yenileyen Said Paşa istifa etmiş, yerine Kâmil Paşa gelmiştir. Bu dönemde Bulgaristan bağımsızlığını ilan ederken, Girit’te Yunanistan’a katıldığını ilan etmektedir.

Tüm bunlara karşılık halk sokaklara dökülür, Bulgaristan ve Yunanistan’la savaş istenmektedir. Ancak bunlar olup biteni değiştirmez. Ülkede Meclis açılıp demokratik hayata geçilecektir. Öncelikle İttihat ve Terakki gizli bir teşkilat olmaktan çıkıp siyasî programını yayınlar ve parti olur. Ona muhalif Ahrar Partisi de yine 1908’de İttihat ve Terakki’den çok kısa bir süre sonra açılır. Meclis – i Mebusan’ın çalışmalarına başlamasıyla Kâmil Paşa’da Meclis – i Mebusan’a bağlı ve onun şartlarına tabi bir hükümet olmaktadır. Ancak 1909’da bu hükümet güvensizlik oyu alınca istifa eder, yerine Hüseyin Hilmi Paşa sadrazam olur. Bu, İttihat ve Terakki’nin Meclis’i ve hükümeti denetimi altına alması demektir. Her şeye rağmen İttihat ve Terakki komitacı yapısını bir kenara bırakmamıştır, bunun nedeni kendilerine karşı fikir istememeleridir. Bu durumun ülkeye hâkim olduğu sırada Meşrutiyet’i koruması için Rumeli’den getirilenler, şeriat isteğiyle ayaklanmıştır. II. Abdülhamit ayaklanmayı bastırmada yetersiz kalınca 31 Mart olayını Hareket ordusu bastırır ve II. Abdülhamit tahttan indirilir. Onun yerini kardeşi Mehmet Reşad alır. V. Mehmet Reşad siyasî olaylarla ilgilenmez; bunun nedeni II. Abdülhamit’in başına gelenlerin onu temkinli davranmaya itmesidir. Tuncer Baykara bu durumu şu şekilde açıklar:

*“Eski padişahın, olaylarla ilgili olarak hakkında tahkikat açılması isteği ‘ya beraat ederse’ korkusuyla geri çevrildi ve olayların günümüze kadar şüpheli kalması sağlandı. Oysa gerek daha önce ve sonraki dönemlerde eski hükümdar II. Abdülhamit her türlü hesabı vereceğini defalarca belirtmiş, üzerinde aşırı sözler söylenen şahsi servetini Türk ordusuna bağışlamıştı. Yeni hükümdar V. Mehmet Reşad, ağabeyinin durumunu gördükten sonra hiçbir şekilde siyasî olaylarla ilgilenmemişti.”*¹⁴

Bu nedenle V. Mehmet Reşad, kendince doğru bildiğini yapan ve bazı çevrelerce kötü kişi ilan edilen ağabeyinin durumundan ders alır ve önüne getirilen her şeyi imzalar. Ayrıca, 31 Mart olayının da etkisiyle ülkede yeni bir dönem başlar. Meclis’te siyasî partiler ve buna bağlı bir hükümet vardır. Artık hükümet ülkenin ihtiyacı olan tüm ıslahatları yapıp ülkeyi eski hâline getirecektir. Hüseyin Hilmi Paşa’nın istifası üzerine yerine Hakkı Paşa başbakan olur. Bu yıllar Osmanlı Devleti’nin son güzel günleridir.

Avrupa’nın istediği türde bir meclis ve siyasî partilere sahip olduğunu bu nedenle de Türkiye’ye yönelik bir tehdidin kalmadığını düşünen Osmanlı’nın karşısında, ülkeyi tek bir Avrupalı ülke yerine birden fazla ülkenin paylaşabileceğini düşünen Avrupalılar vardır. İlk atılım İtalya’dan gelir, Kuzey Afrika’daki Fransız nüfusunun iyice artması üzerine Libya’nın kendi sahasında olduğunu ilan eder. Türk hükümeti bunu kabul etmeyince de savaş ilan edilir. İtalyanlar kıyıya asker çıkarır ve sahil boyunu işgale başlar. Hükümet bu durum karşısında istifa eder ve yerine Said Paşa hükümeti kurulur. (30 Eylül 1911) Türk askerî birlikleri yerli mücahitler yardımıyla İtalya’yı durdurur; ancak bu tam anlamıyla onları yenmek anlamında bir durdurma değildir. Bu sırada muhaliflere tahammül edemeyen İttihat ve Terakki, çoğunluğu kaybetmeye başladığını fark eder ve yeni bir seçime 1912’de Meclis’in feshedilerek gidilmesini sağlar. Bu seçimde hemen her yerde İttihat ve Terakki’nin adayları kazanır. Ancak bu seçim sonucuna subaylar müdahale etme gereği duyar ve Said Paşa hükümetini istifaya zorlarlar, bu hükümet de yerini Ahmed Muhtar Paşa hükümetine bırakır ve Meclis de bu olaydan kısa bir süre sonra feshedilir.

---

¹⁴ Tuncer Baykara, **Milli Mücadele**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985, s. 13

Bulgarlar, 1912’de Sırlarla ve Yunanlılarla Osmanlılara karşı işbirliği konusunda anlaşmıştır. Bir süre sonra Karadağ’da Türklere karşı yapılan bu anlaşmalara katılır. Bu tarihte Balkanlar’da artan gerginlik üzerine yatıştırma amacıyla Osmanlı Devleti bir kısım askerini terhis eder; ancak buna rağmen Balkan devletleri seferberlik ilan eder. Öncelikle Karadağ 1912’de Osmanlı Devleti’ne savaş ilan eder. Daha sonra kısa aralıklarla Bulgarlar, Sırlar ve Yunanlılar Türkiye’ye harp ilan eder ve bundan sonra Balkan Harbi kısa sürede Türk ordusunun kesin yenilgisi ile sonuçlanmış gibi bir hâl alır. Bu durumda yeni kurulan Kâmil Paşa hükümeti mütareke isteğinde bulunmuş; ancak bu istek İttihat ve Terakki’nin baskısı sonunda Kâmil Paşa’nın istifa etmesi ve yerine Mahmud Şevket Paşa hükümetinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu, İttihat ve Terakki’nin tam anlamıyla iktidar olması demektir. Bu hükümetin ilk işi mütarekeyi tamamlayıp, savaşa devam etmek olmuştur. Ancak bekledikleri sonuca ulaşamayan İttihatçılar sonunda mütareke ister ve Midye-Enez hattının ötesini terk eden Edirne’yi de Bulgarlara bırakan Londra Anlaşması’nı imzalar. (30 Mayıs 1913) Mahmud Şevket Paşa’nın bir suikast sonucu ölümü üzerine Said Hâlim Paşa sadrazam olur. Bu durum aynı zamanda yıllarca II. Abdülhamit’in güçlü otoritesi altında bulunan halkın İttihat ve Terakki diktasıyla baş başa kalışıdır. Balkanlardaysa karışık durum devam etmektedir, Osmanlı Devleti’nin bıraktığı büyük mirasın paylaşımında Bulgarların en büyük paya sahip olması Yunanlılarla Sırların birleşip Bulgarlara saldırmasına sebep olur. Tüm kuvvetlerini batıya sevk eden Bulgarlara karşı Türk kuvvetleri de saldırıya geçmiş ve Edirne’yi almıştır. Türkiye Yunanlılarla Atina, Sırlarla İstanbul Anlaşmasını yapmış ve Balkan Harbine son verilmiştir.

1914’te Sakız adasının Yunanistan’a ilhakı üzerine Türk – Yunan ilişkileri oldukça gerginleşir. Batı Anadolu’daki Rumlar adalara doğru göçe başladıkları sırada, I. Dünya Savaşı patlak verir.

1.2 Birinci Dünya Savaşı Yılları

Silahla donanmış Avrupa’yı küçük bir kıvılcım savaşa sürükleyecek durumdadır. Saray – Bosna’da gerçekleşen Avusturya veliahdına yapılan suikast işte bu kıvılcım

olmuştur. Avusturya hükümeti Sırbistan'da bulunan Kara – El cemiyetinin olayı gerçekleştirdiğini anlamış, Sırp'ların bu cemiyeti tehlikeli bulduğunu bilmesine karşın Sırp'larla mücadeleye girmek için bu olayı kullanmıştır. Yalnız savaş açmadan önce Macaristan başkanı ultimatom verilmesi taraftarıdır, oldukça ağır hükümlerden oluşan bu ultimatom'a müttefiki Almanya'nın da onayını alarak bir ay sonra yanıt verir. Ancak bu cevapla Sırp hükümeti Avusturya'nın dileklerini kabul etmekle beraber, Avusturya delegelerinin mahkemede görev almasının anayasa ve cezaî hükümlere aykırı olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Avusturya Sırbistan'a savaş ilan eder. Fahri Belen bu olayı şu şekilde aktarır:

*“ Avusturya Sırbistan'a savaş ilan ettiğinde Almanya'ya güveniyordu. Avusturya İmparatoru'nun Wilhelm'e, Sırbistan'ı cezalandıracağı hakkında yazdığı mektuba olumlu cevap almıştı. Almanya Rusya'nın savaşa hazır olmadığını sanıyordu. İngiltere, İrlanda'da meşgul olduğu gibi Fransa'nın da iç durumu iyi olmadığından bir genel savaşa da ihtimal verilmiyordu. ”*¹⁵

Almanya, Rusya ve İngiltere'nin savaşın dışında kalmasını istemektedir; ancak Rusya kısa bir süre sonra seferberlik ilan eder; Fransa ise ne yolda hareket edeceği konusunda Almanya'ya net bir cevap vermemektedir. Almanya'nın Rusya'nın seferberliği durdurması isteğine bir cevap alamaması ve Fransa'nın tutumu, Almanya'nın bu iki ülkeye savaş ilan etmesine sebep olur. Rusya'nın seferberlik ilan etmesi Almanya'nın tehlikeli bir duruma düşmesine sebep olur. Böylece Almanya savaş ilan etmek, Belçika'nın tarafsızlığını bozmak durumunda kalır. İngiltere ise askerî anlaşma gereğince Fransa saldırıya uğrarsa ona bir orduyla yardım edecektir. Belçika'nın saldırıya uğraması, İngiltere'nin parlamento kararıyla meşru bir savaşa girmesine de yaramıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa katılmasına İttihat ve Terakki sebep olur. Yakın çağın başından I. Dünya Savaşı'na kadar fetih yapma siyasetini hep yenildiği ve sürekli toprak kaybettiği için bir kenara bırakan Osmanlı'nın başlıca amacı imparatorluğun

---

¹⁵ Fahri Belen, **20. Yüzyılda Osmanlı Devleti**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973, s. 191

varlığını koruması için savunma siyaseti yapmaktır. Ancak İttihat ve Terakki iktidarı, Turancılık ve İslâmcılık akımlarının tesirleri ile imparatorluğun da sınırlarını genişletmek amacıyla emperyalist bir politika uygulanması taraftarıdır. Bu dönemde İmparatorluğun geleceğine yönelik çalışmalarıyla gündeme gelen pek çok akım doğmuştur. Bunların içeriğini Hazma Eroğlu kısaca şu şekilde aktarmaktadır:

“İslamcılık ve Turancılık gibi akımlar Osmanlı İmparatorluğunu kurtarmaya yönelik ortaya çıkmıştır.

Osmanlılık fikrine mensup olanlar, Abdülaziz devrinde Osmanlı tarihinde ilk defa bazı aydınların Genç Osmanlılar adı altında bir cemiyet kurarak hükümetin icraatını kontrol etmek için kurulacak bir idare sisteminin oluşturulmasına yönelik siyasî faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu görüşe sahip olanlar devletin hudutları içinde yaşayan fertler arasında dil, ırk ve din bakımından hiçbir fark olmadan hepsinin aynı hak ve yetkilere sahip olduğunun kabulüyle Osmanlı içinde tam bir dayanışma olacağı görüşündedirler. Onların çalışmaları II. Meşrutiyet'in ilanına imkân sağlamıştır. Osmanlılık akımı geliştirmekte olan milliyetçilik akımı fikrine zıt olduğu ve gerçekçi bir yapıya sahip olmadığı için başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

İslâmcılık, Osmanlı devletinin sosyal ve siyasî bütünlüğünü korumak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bütün Müslümanlar arasında bir birliğin gerçekleşmesini ve devletin sosyal bütünlüğünün din birliğinde oluşmasını sağlama amacı gütmüştür.

Türkçülük, milli bir coğrafya, milli bir dil ve milli tarih için yapılan araştırmalar bu hareketin ilmi ve hissi cephesini oluşturmuştur. II. Abdülhamit devrinde sadece dil, edebiyat ve tarih alanlarında bir fikir hareketi olmaktan öteye geçememiştir. Bu akım Balkan Harbi'nin olumsuz sonuçlar doğurmasıyla ve Osmanlılık idealinin başarısızlıkla sonuçlanmasının yansımalarıyla halk arasında büyük bir önem kazanmıştır. Balkan Harbi'nin acı sonuçları Türklük bilincini uyandırmış, kendilerini tehdit eden tehlikelerin büyüklüğünü fark eden Türkler birbirlerine daha sıkı bağlanmıştır. II. Meşrutiyet döneminde sadece ana vatan değil tüm Türkler'in kurtuluşuna yönelik bir hareket olmuştur. İttihat ve Terakki Partisi'nin siyasî programında değer kazanan Turancılık I. Dünya Savaşı sırasında dış tehlikeleri üzerine çektiği için ve gerçekçi olmadığından başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Batıcılık akımının temellerini Batı'nın sosyal, siyasî ve felsefî görüşlerinde aramak gerekmektedir. Bu görüş Devlet'in yalnızca Batılılaşmak koşuluyla kurtulabileceğini bunun için de gerekli inkılâpların yapılması gerektiğini ileri sürmektedir. Batıcılık akımının taraftarları Meşrutî idarenin yeniden kurulmasına rağmen Osmanlı İmparatorluğunun kurtulamamasının sebebini Osmanlı devletinin bünyesinde Meşrutî idarenin yaptığı değişikliklerin sınırlı ve eksik oluşunda aramaktadır. I. Meşrutiyet'e kadar süregelen Batılılaşma hareketlerinin önderleri ya padişahlar ya da sadrazamlardır. I. Meşrutiyet'ten sonra Batılılaşmanın fikir yönünden önderliğini "Genç Türkler" üstlenmiştir. ”¹⁶

İttihat ve Terakki'nin Panislamizm yanlıları diğer Müslümanların da desteğini alarak Mısır, Trablusgarp ve Tunus'u tekrar kazanmanın mümkün olduğunu düşünmektedir. Turancılık görüşüne sahip olanlarsa Rusya'nın dağılacağı ve bu parçalanmanın ardından Türkçe konuşan, Türk aslından gelenlerin büyük bir imparatorluk kurabileceği görüşündedir. Trablusgarp ve Balkan Harbi'nin ağır yenilgisini bir türlü hazmedemeyen İttihat ve Terakki bir genişleme politikasına doğru memleketi sürüklemektedir. Osmanlı'nın bu savaştan başarıyla çıkması için gereken güce sahip olmaması onun güçlü bir devletle birleşmek ve bu yolla hedefine ulaşmaktan başka çaresi bulunmamaktadır. Bu ülke de Fransa ve İngiltere'ye karşı cephe almış olan Rusya'ya karşı düşmanlığıyla tanınan Almanya olmuştur. Osmanlı Hükümeti tarafsızlığını ilan etmesine rağmen Almanya, Osmanlı'nın savaşa bilfiil katılmasını sağlamak için önce Akdeniz'den gelen zırhlılarının Çanakkale Boğazı'nı geçmesini sağlamıştır. Osmanlı bunun açıklamasını, zırhlıları aldığı doğrultusunda yapmıştır; ancak kısa bir süre sonra Enver Paşa'nın emriyle Alman kumandan Souchan komutasındaki Türk donanması Odesa ve Sivastopol'u bombardımana tutmuş ve Türkiye'nin böylece harbe katılmasına sebep olmuştur. Amerika'nın İtilaf Devletleri yanında savaşa girişi Türkiye'nin yanında yer aldığı müttefikler grubu için harbin bir çıkmaza girdiğinin göstergesidir. Art arda Avusturya – Macaristan, Bulgaristan, Almanya, mütareke talebinde bulunmuştur. Bulgaristan İtilaf Devletleriyle mütareke yaparak müttefiklerden ayrılmış ve bu durum Makedonya cephesinin çökmesine

---

¹⁶ Hamza Eroğlu, **Türk Devrim Tarihi**, A. İ. T. İ. A. Sosyal Faaliyetler ve Geliştirme Derneği Yayını, Ankara, 1972, s. 43

dolayısıyla da Osmanlı'nın Avusturya ve Almanya'yla bağlantılarının kesilmesine sebep olmuştur. İttihat ve Terakki her şeyi kaybettiğini anlayınca hükümetten çekilmiş yerine Tevfik Paşa gelmiş o da kabineyi oluşturamayınca yerine gelen İzzet Paşa kabineyi kurmuş ve ilk iş olarak mütareke teklifinde bulunmuştur. Mütareke 1918'de Mondros koyunda imzalanmıştır.

Bu anlaşmanın öncesinde aslında Osmanlı'yı paylaşmak için birçok anlaşma yapılmıştır. Bu paylaşıma Rusya, İtalya, Fransa, İngiltere, Almanya ve hatta Avusturya katılmıştır. Bu dönemde yalnızca Doğu Trakya, İstanbul ve Boğazlar paylaşılammıştır. Bu durum da savaş sırasında karara bağlanmıştır. Mondros Anlaşması, niyetlerinin gerçekleşmesini kolaylaştırıcı hükümler içermektedir:

1. 5. madde: Ordunun derhâl terhisi
2. 6. madde: Bütün savaş gemilerinin teslim edilmesi
3. 7. madde: Müttefiklerin herhangi bir stratejik noktayı işgale yetkili olması
4. 10. madde: Toros tünellerinin müttefiklerce işgali
5. 12. madde: Haberleşmenin denetlenmesi
6. 15. madde: Demiryollarının müttefiklerce işletilmesi
7. 16. madde: Kilikya'daki (Çukurova) Türk kuvvetlerinin geri çekilmesi
8. 20. madde: Silah, cephane ve taşıtlar hakkında verilecek emirlere uyulması
9. 24. madde: Altı Doğu ilinde karışıklık çıktığı takdirde bu illerin işgal edilebileceği¹⁷

Bu maddeler ve İtilaf Devletlerinin Mondros'tan beklentisini Ömer Kürkçüoğlu şöyle yorumlamaktadır:

---

¹⁷ Turgut Özakman, **Vahidettin, M. Kemal ve Milli Mücadele**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, s. 433

“Böylece ordu tasfiye edilecek, halk ve ulaşım denetim altına alınacak ve İngiltere, Fransa, İtalya nüfuz bölgelerine egemen olmak için harekete geçebilecektir. Yunanistan’ın İzmir’e çıkışı da bunun bir uzantısıdır.

Savaş sonrasında müttefiklerin işgaline uğrayan Osmanlı’nın buna karşı koyacak askeri gücü görünmemektedir. Mondros Mütarekesi’ne göre askeri güç ortadan kalkmıştır, düşmana karşı kuvvet kullanılamayacağı görüşü Saray’a, yönetici kadroya ve aydın çevrelere hâkimdir. Bu teslimiyetçi tutum, müttefiklere güçlük çıkarılmadığı takdirde Türkiye lehine anlayış gösterileceği umuduna da dayanmaktadır. Başta Sultan Vahidettin olmak üzere bazı Osmanlı devlet adamları ve aydınları İngiltere’nin himayesinin kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. ”¹⁸

Mütarekelerden sonra barış anlaşmalarının yapılması için 32 devletin temsilcilerinin katıldığı Paris Barış Konferansı toplanır. Konferans 18 Ocak 1919’da açılır ve konferanstaki etkili güçler Amerika, İtalya, Fransa, İngiltere ve Japonya’dır. İtalya bu güçlerin içinde isteklerini en net ve fütursuzca dile getiren ülkedir, üstelik sabırsızdır. İtalya’nın bu dönemdeki tutumunu ve bu tutumun yol açtığı durumu Yılmaz Altuğ şu şekilde aktarır:

“Yunanistan’ın İzmir’i istemesine karşıdır ve mahalli bir ayaklanmayı bahane ederek Antalya’yi işgal eder, bununla da sınırlı kalmaz; Bodrum, Alanya, Marmaris’i de işgal eder. İngiltere ise savaşa yanında katıldığı takdirde İzmir bölgesini Yunanistan’a vermeyi kararlaştırmıştır. Özellikle Amerika İzmir’in Yunanlılar tarafından işgaline karşıdır. “Yakındoğu’yu tanıyan ve bölgede çıkarları bulunan birçok ülke bu duruma karşıdır. ” İngiliz Başbakanı ise İzmir’i Yunanistan’ın almasını istemiş, Wilson Georges Clemenceau’da bunu desteklemiştir. Nitekim 6 Mayıs günü Yunanistan’ın İzmir’deki Rumları korumaları bahanesiyle İzmir’i derhâl işgal etmelerine karar verilir. Daha sonra mütareke şartlarına uygun olarak İzmir’i İngiliz, Fransız ve İtalyan birliklerine teslim etmesi için Türkiye’ye bir nota verilmesi kararlaştırılır. Ancak Amerika, İngiltere ve Fransa; İtalya’nın bir kuvvet gösterisinden etkileneceğini umarak İzmir’e savaş gemileri göndermeye karar vermiştir. İzmir’e

---

¹⁸ Ömer Kürkçüoğlu, **Türk – İngiliz İlişkileri (1919 – 1926)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978, s. 58

çıkacak Yunan askerlerinin İtalyanların bölge üzerindeki taleplerine de bir son vereceğini ummuşlardır. Bu ülkeler Yunan kuvvetlerinin Kavala'dan hareket etmeleri, İtalyan birliklerinin de bu harekâta katılmasını istemiştir. İngiliz Dışişleri ve Savunma Bakanlarının ciddi ihtar ve protestolarına rağmen harp gemilerinin ateşi ile korunan yirmi bin Yunan askeri İzmir'de karaya çıkar. ”¹⁹

Bunlar çok sayıda Türk'ü öldürür ve şehri işgal eder. İzmir – Aydın demiryoluna ilerleyip Türk askerleri, sivil halk ve çetecilerle kanlı çarpışmalar yaparlar ve böylece Anadolu'yu işgal etmekle kalmayıp yıllardır hayalini kurdukları istilanın gereklerini de yerine getirmiş olurlar.

1.3 Milli Mücadele Dönemi

Ateşkes hükümlerinin orduların terhisinden başlayarak, stratejik yerleşme noktalarının yenen devletlerce ele geçirilmesi ve en sonunda da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaliyle sonuçlanan girişimleri ve bu işgale karşı gösterilen tepkiler ve Padişahın bu tepkilere seyirci kalması mücadelenin gerekli tüm koşullarını hazırlayan etmenler olmuştur.

Milli Mücadele'nin başlangıcı M. Kemal'in Anadolu'ya ayak basmasıyla başlatılır; ancak Mustafa Kemal Samsun'a ayak bastığında hazırlık evresi henüz tamamlanamamıştır. Bu dönemde İzmir'in işgali üzerinden çok kısa bir zaman geçmiş ve tepkiler henüz yaygınlaşmamıştır. Samsun'a çıkışta, hazırlık evresi ve milli mücadelenin başlangıcı iç içe geçer. Ateşkesin imzalanmasından sonra Mustafa Kemal Güney Cephesi'nden İstanbul'a gelir. Anadolu bitkin bir durumdadır ve Mustafa Kemal mücadeleyi başlatabilmek için Anadolu'da olması gerektiğinin farkına varmıştır. Üstelik güvendiği arkadaşları Ali Fuat, Kazım Karabekir gibi askerler komutalarındaki orduları henüz terhis etmemiş ayrıca Anadolu'da da ufak tefek kıpırdanmalar olmaya başlamıştır. Bu durum onun Anadolu'da bir mücadele başlatma fikrini

---

¹⁹ Yılmaz Altuğ, **Türk İnkılâp Tarihi (1919 -1938)**, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1985, s. 42

desteklemektedir. Ülkenin içinde bulunduğu durumu ve Mustafa Kemal'in 9. Ordu Müfettişi oluşunu Ahmet Mumcu şöyle anlatır:

“Karadeniz’de Rumlar halka işkence yapmakta her yeri yakıp yıkmaktadır ve halk da bu duruma kayıtsız kalamadığı için bir araya gelmeye çalışmaktadır. Tabii ki bu durum hükümet tarafından doğru bulunmamıştır, Samsun’a çıkarılan küçük bir İngiliz birliği bu durumu engelleme işinde yeterli olamayınca saray tarafından büyük güven duyulan, savaş sırasında siyasetten uzak durduğu için savaş suçlusu olmayan güçlü bir ordu komutanı “Mustafa Kemal” olağanüstü yetkilerle donatılarak buraya gönderilmiştir. Samsun’a ayak basar basmaz Kazım Karabekir ve Ali Fuat Paşalarla haberleşmeye başlamıştır. İyice güçleninceye kadar Osmanlı devletiyle iyi geçinmek ve gerekirse halka, padişah ve halifeyi kurtarmak düşüncesiyle mücadele edileceğini söylemeye karar vermiştir. Bu stratejiyle önce Havza’ya gelmiş ve burada bir genelge hazırlamıştır. Bu genelgeyi 9. Ordu Müfettişi imzasıyla bütün yurttaki askeri ve sivil makamlara göndermiştir. Genelgede, bütün askeri ve sivil yöneticilerden buldukları yerlerde biran önce işgal olayları protesto için ateşli mitingler düzenlemeleri, ulusal dernekler kurup halka felaketin büyüklüğünü anlatmaları ve bu işleri köylere kadar yaymaları istenmiştir. Bu genelgeye pek çok yönetici uymuş, özellikle İstanbul’daki mitingler oldukça heyecanlı geçmiştir. İşgal devletleri bu duruma sert tepki gösterir ve İngilizler tutuklu bulunan 67 Türk devlet adamını Malta’ya sürer ve Mustafa Kemal’in de geri çağrılmasını ister; ancak Mustafa Kemal bu istekleri duymazdan gelir. Havza’da bir yandan askeri işlerle uğraşırken bir yandan da kolordu komutanlarıyla temas kuran Mustafa Kemal birliklerin yerlerini ve güçlerini saptamış, işgal hâlinde komutanlara gerekli tedbirleri almalarını telkin etmiştir. Komando ve milis örgütler oluşturulması fikrini komutanları aşılama, onlarda karşı koyma düşüncesinin oluşmaya başlamasını sağlamıştır. Halk ve ordu karşı koyma fikrine alışmaya başladığı için artık tüm girişimlerin ulus adına olduğu duyurulmalı ve ulusun bu girişimin içine katılması sağlanmalıdır. Bu nedenle Amasya Tamimi ortaya çıkar. ”²⁰

---

²⁰ Ahmet Mumcu, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, İnkılâp ve Aka Yayınları, İstanbul 1981, s. 35

Amasya Tamimi, Mustafa Kemal Paşa'nın daha önce askerî kumandanlara ve mülkî amirlere gönderdiği tebliğ ve tamimlerle halka açıkladığı hususların prensiplere bağlanması, daha önce fikir olarak belirlenen hususların bir program ve karar hâlinde ifadesidir. Amasya Tamimi; Rauf Bey (Orbay), Ali Fuat Paşa(Cebesoy), Refet Bey (Bele) ve Mustafa Kemal Paşa tarafından imzalanmıştır. Bu tamim Anadolu'da milli mücadelenin resmen başladığını göstermektedir. Amasya Tamimi, aynı zamanda vatanın bütünlüğüne ve milletin istiklalini ele alması konusunda halkı isyana davet olduğu kadar milletçe, uygulanacak programı da belirlemektedir.

Amasya Tamiminin Kapsamı

1. Vatanın hâkimiyeti, milletin istiklali tehlikededir.
2. Hükümet sorumluluklarını yerine getirememektedir, bu durum milletimizi yok saydırmaktadır.
3. Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararlılığı kurtaracaktır.
4. Milletin durumunu dünyaya duyuracak her türlü etkiden uzak bir heyet-i milliye oluşturulmalıdır.
5. Sivas'ta milli bir kongre yapılmalıdır.
6. Bunun için her ilden halkın güvendiği üç kişi temsilci olarak gelecektir.
7. Her ihtimale karşı bunun gizli tutulması gerekmektedir.
8. Doğu vilayetleri adına Erzurum'da bir kongre toplanacaktır.

Kongrede alınan kararların ardından içinde bulunulan durumu Hazma Eroğlu şu şekilde aktarmaktadır:

“İstanbul'daki işgal kuvvetleri makamları Anadolu'da gelişmekte olan ve Amasya Tamimiyle şuur kazanan Milli Mücadele hareketine endişeyle yaklaşmaktadır. Bu sebeple Mustafa Kemal'i İstanbul'a getirmek için çeşitli atılımlarda bulunmakta ve Babîâli'ye baskı yapmaktadırlar. Daha önce verilen emri dinlemeyip İstanbul'a dönmeyen Mustafa Kemal'i İstanbul hükümeti, İngilizlerin de tesiriyle çağırır; fakat Mustafa Kemal gelmez ve halkı hükümete karşı ayaklanmaya sevk ettiği gerekçesiyle

hükümet tarafından azledilir ve aynı zamanda hükümet, Mustafa Kemal'in resmi bir sıfatı kalmadığını da Dâhiliye Nezaretine gerekli vilayetlere haber vermesi isteğiyle bildirir. Mustafa Kemal resmi memuriyetine son verildiğini bildiren telgrafi alır almaz Harbiye Nezaretine ve Padişaha birer telgraf çekerek memuriyet vazifesi ile birlikte askeri vazifeden de istifa ettiğini bildirir."²¹

Mustafa Kemal Paşa Vilayet – i Şarkiye Müdafaa – i Hukuk u Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesinin isteğiyle cemiyetin kurduğu faal heyetin başına geçip milli görevine devam eder. Erzurum Kongresi 23 Temmuz 1919'da ilk toplantısını yapar ve Mustafa Kemal oy birliğiyle başkanlığa seçilir. Erzurum'da kongrenin yapıldığı gün Sadrazam Damat Ferit Paşa da ajanslara verdiği demeçle kongreyi bir isyan olarak dünyaya ilan eder.

Erzurum Kongresi'nde temel düşünce kayıtsız şartsız istiklâl, kayıtsız şartsız milli hâkimiyettir.

Kongrede alınan kararlar şöyledir:

1. Milli sınırlar içinde vatan bütündür, parçalanamaz.
2. Yabancı işgaline karşı ve Osmanlı Hükümetinin dağılışı hâlinde millet hep birlikte ülkeyi müdafaa edecektir.
3. Vatanın istiklalini korumaya merkezi hükümet yeterli olmadığı takdirde maksadı gerçekleştirmek için bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümet heyeti, kongre tarafından seçilecektir. Kongre toplantı hâlinde değilse seçimi Heyet – i Temsiliye yapacaktır.
4. Hıristiyan halkına siyasî hâkimiyet ve toplumsal bütünlüğü bozan imtiyazlar verilmeyecektir. Kuvâ – yı Milliye'yi âmil ve millet iradesini hâkim kılmak esastır.
5. Manda ve himaye kabul edilemez.
6. Mebuslar Meclisi derhâl toplanacaktır.

---

²¹ Eroğlu, a.g.e. , s. 87

Bu kararların ardından kongre dokuz kişilik bir Heyet – i Temsiliye seçmiş başkanlığına da Mustafa Kemal'i getirmiştir. Mustafa Kemal Sivas Kongresi hazırlıkları için 29 Ağustos 1919'da Erzurum'dan ayrılır ve 2 Eylül 1919'da Sivas'a gelir.

Sivas Kongresi 4 Eylül 1919'da açılır ve başkanlığına Mustafa Kemal Paşa seçilir. Sivas Kongresi'nin çalışma konularını Erzurum Kongresi'nde alınan bazı kararlar oluşturmaktadır. Ayrıca Anadolu ve Rumeli'de kurulmuş olan bütün Müdafaa – i Hukuk u Milliye Cemiyetleri “Anadolu ve Rumeli Müdafaa – i Hukuk Cemiyeti” adıyla bir tek cemiyet hâline getirilmiştir.

Erzurum ile Sivas Kongresi temelde örtüşse de aralarında nitelik farkı vardır. Bunu Sina Akşin şu şekilde yorumlar:

“Erzurum ile Sivas Kongresi arasında bazı nitelik farkları vardır. Mustafa Kemal'in iki kongredeki açılış konuşmaları dikkate alındığında her iki konuşmada da mütareke başladığından beri içinde bulunulan durum tasvir edildiği hâlde Erzurum konuşmasında İtilaf Devletlerine karşı dünyada oluşan tepkiler ve bu alanda kazanılan başarılar üzerinde durulmuş, Sivas'taysa buna hiç değinilmemiş daha çok Yunanlılarla Ermeniler üzerinde durulmuştur. Erzurum'da yalnızca hükümetin zaaf ve çaresizliğinden bahsedilirken Sivas'ta hükümete karşı çok daha sert bir tavır alınmıştır. Denilebilir ki Erzurum'dan Sivas'a baş düşman İtilaf Devletleri yerine Damat Ferit olmuştur. Sivas'ta Damat Ferit'i iktidardan düşürme, devlet örgütlerine el koyarak Mebusan seçimlerinin hızlandırılması gerektiği açıkça görüşme konusu olmuştur. Sivas'ta işgallere karşı direniş kararı Erzurum'dan daha geniş kapsamlı bir ilke olarak yer almıştır. Bu direniş düşüncesine de örnek olarak Ege bölgesindeki direniş hareketleri gösterilmiş, böylece ordunun direniş yerine Kuvâ –yı Milliye yani çetelerle ve milis kuvvetlerle direnme öngörülmüştür.”²²

---

²² Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1998, s.517

Milli iradenin ortaya çıkıp güçlenmesiyle Damat Ferit Paşa Hükümeti çekilerek yerine Ali Rıza Paşa sadaret makamına geçirilir. Bu hükümetten Heyet-i Temsiliye'nin beklentileri vardır. Bunlar şöyledir:

Yeni hükümet, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararlar ve meydana gelen milli teşkilata saygılı davranırsa Millet Meclisi toplanıp fiilen denetleme görevine başlayıncaya kadar milletin kaderiyle ilgili kesin kararlar verilmezse, Milli harekete dâhil olmuş ve bu hareketleri desteklemiş olanlar aleyhinde başlamış olan takiplere son verilirse ve Türk basını yabancı sansüründen kurtarılırsa Ali Rıza hükümetine yardımcı olunacağı açıklanmıştır. Ali Rıza Paşa da bunun üzerine Heyet – i Temsiliye'yle görüşmek üzere Salih Paşa'yı Anadolu'ya gönderir ve Amasya Görüşmeleri gerçekleşir. Bu görüşmelerden sonra Hükümet'le Milli Teşkilat arasında anlaşmazlıklar çözülmüş, milletvekili seçiminin serbestçe yapılmasına izin verilmiştir. Hükümetin lehinde ve aleyhinde bir şey yapılmamasına, Sivas Kongresi kararları Mebuslar Meclisince kabul olunmak şartıyla uygun bulunmuş ve Millet Meclisi'nin güvenli olmadığı gerekçesiyle İstanbul'da toplanmamasına karar verilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'ya Mebuslar Meclisi'nin Anadolu'da toplanması konusunda yardımcı olacağını söyleyen Salih Paşa bu sözünü Anayasa'nın engel olduğu gerekçesiyle yerine getirmez. Bunun dışında hükümet içten içe Anadolu'ya destek olmaya devam eder. Bu sırada Sivas'ta komutanlar bir araya gelir ve meclisin İstanbul'da toplanmasıyla ilgili tedbirleri görüşür. Millet Meclisi, İstanbul'da toplanıp emniyet ve serbestlik içinde çalıştığı görülünceye kadar Heyet - i Temsiliye'nin Anadolu'da kalarak milli vazifesine devam edeceği yolunda karar alır. Paris Barış Konferansı'nda Türkiye hakkında olumsuz bir karar verilirse ve bu meclis, hükümet tarafından onaylanırsa halkın arzusu öğrenilerek gerekli tedbir alınacaktır. Mustafa Kemal, meclisin İstanbul'da toplanması kararının ardından İstanbul'a ve cephelere tren hattının geçtiği Ankara'ya gelir ve burada Heyet – i Temsiliye adına Hâkimiyet – i Milliye gazetesi çıkarılmaya başlanır. 12 Ocak 1920'de Meclis – i Mebusan ilk toplantısını yapmış ve Misak – ı Milli'yi bir beyanname hâlinde ilan etmiştir. Bu beyannamenin en önemli özelliği, öncelikle milli ve bölünmez bir Türk ülkesinin

sınırlarını çizmiş olmasıdır. Misak – ı Milli'yle Türkler tam bağımsızlık şuuruna erişmişler ve millet olarak asgari haklarını istemişlerdir.

İtilaf Devletleri Yunan cephesinde bulunan milli kuvvetlerin geri çekilmesini ister; ancak istekleri yerine gelmeyince Yunan kuvvetleri taarruza başlar. Bunun üzerine Ali Rıza Paşa kabinesi istifa eder ve yerini Salih Paşa alır. İstanbul'daki İtilaf kuvvetleri özellikle Mustafa Kemal'in Anadolu'da gittikçe güçlenmesinin bir sonucu olarak İstanbul'u fiilen işgal etmiştir. İngilizler, 18 Mart'ta meclisi zorla kapattırır, bunu öğrenen Mustafa Kemal de kapanan meclisin Ankara'da açılacağını ilan eder ve tüm meclis azalarını Ankara'ya çağırır.

İtilaf Devletleri Salih Paşa'dan Anadolu'daki Kuvâ –yı Milliye'yi reddetmesini ve bunu ilan etmesini ister, Salih Paşa bunu yapmayınca hükümetten çekilmek zorunda kalır. Bu durumun ardından Damat Ferit Paşa tekrar sadrazam olur ve milli hareketi engellemek için elinden geleni yapar. Kuvâ –yı Milliye'nin hıyaneti hakkında fetvalar yayınlar, İstanbul'da Kuvâ –yı İnzibatiye adı altında milli kuvvetlere karşı kullanılmak üzere bir ordu teşkiline çalışır. Mustafa Kemal ise bugünlerde hem İstanbul Hükümetince kışkırtılan ayaklanmaları bastırmaya çalışmakta hem milleti kurtuluş yolundan alıkoyanların asıl hain olduğunu halka ilan etmekte hem de Ankara'da toplanacak olan Millet Meclisinin hazırlıklarını yapmaktadır.

23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla yeni bir dönemin başlangıcı olan ilk adım da atılmış olur. Millet iradesine dayanan yeni devlet kurulmuştur; ancak amaca henüz tam olarak ulaşamamıştır. Devlet görünüşte kurulur, hatta devletin kuruluşu açıkça ifade edilmez. Sultan halife hâlâ söz sahibidir, ayrıca işgal ordularının Anadolu'dan temizlenmesi gerekmektedir. Bu, hür ve müstakil Türkiye'nin varlığı için gereklidir. Hilafetçilerse bu sırada boş durmayıp İngilizlerle işbirliği yapmakta milli hareketi sindirmeye, yok etmeye çalışmaktadır. Meclis açıldıktan sonra da iç isyanlar devam eder. Askerî zaferi siyasî zaferle onaylayan Lozan, Anadolu'da yeni düzenin hâkimiyetinin belgesidir. Lozan'dan sonra yeniden düzenleme ve reformlar evresi başlar.

Bu dönemde ortaya çıkan iç isyanlar şunlardır:

- Anzavur İsyanı,
- Kuvâ – yı İnzibatiye,
- Düzce – Hendek ve Adapazarı İsyanları,
- Yenihan, Yozgat ve Boğazlıyan İsyanları,
- Afyonkarahisar’da Çopur Musa İsyanı,
- Konya İsyanları,
- Milli Aşiretinin İsyanı.

Anadolu’da Kuvâ –yı Milliye adı altında düşmana karşı savaşan milis kuvvetler düzenli askeri birlikler kuruluncaya kadar Anadolu’da görev yapmaya devam etmişlerdir. Anadolu’da bulunan milli cepheler şunlardır:

1. Batı Anadolu Cepheleri: Yunan işgal kuvvetlerine karşı direnmenin, Yunan katliamına bir son vermenin sonucu olarak yer yer ve bölgesel mahiyette cepheler kurulmuş, bunlar vatandaşlar ve subaylarca desteklenmiştir. Batı Anadolu’da düzenli bir ordunun kuruluşuna kadar Kuvâ – yı Milliye savunma gücünün temelini oluşturmuştur.²³

Buradaki cepheler şunlardır: Ayvalık Cephesi, Bergama ve Soma Cephesi, Akhisar Cephesi, Salihli Cephesi, Aydın ve Nazilli Cepheleri

2. Güney Anadolu Cepheleri: Güney Anadolu’da cephelerin kurulma sebebi Mondros Mütarekesinin İtilaf Devletleri tarafından tek taraflı, haksız ve yanlış bir şekilde uygulanışı sonucunda bu toprakların işgal edilmesidir. Fransızların Adana, İngilizlerin Urfa, Maraş ve Gaziantep’i işgal etmeleri ve daha sonra İngilizlerin bu bölgeden çekilmesiyle Urfa, Maraş ve Gaziantep’in de Fransızlar tarafından işgal edilmesi ve azınlık Ermenilerle işbirliği yaparak sömürge idaresi usullerini burada

---

²³ Eroğlu, a.g.e. , s. 111

uygulamaları yer yer bölgesel savunma yapılmasına ve milli kuvvetlerin kurup teşkilatlanmasına sebep olmuştur.²⁴

Bu bölgede oluşturulan cephele şunlardır: Adana Cephesi, Antep Cephesi, Maraş Savunması, Urfa Savunması.

I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri Ankara'da kurulan hükümeti kabul etmemekle kalmamış aynı zamanda padişahı ve Yunanlıları milli hükümeti yok etmek için desteklemişlerdir. Paris'te son şekli verilerek Osmanlı Heyetine onaylattırılan Sevr Antlaşmasına bağlı olarak düşman orduları Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başlamıştır. Bu sırada ordularımızın yeterli silah gücüne sahip olmayışı bu ilerlemeyi kolaylaştırmıştır. Milli mücadelenin en önemli adımlarından biri de işte bu dönemde devreye girmiş olan milli ordu oluşturmak için silah kaçırmaya ve büyük bir kısmı İstanbul'da bulunan subayları Anadolu'ya geçirme işidir. İstanbul Hükümeti 10 Ağustos 1920'de Osmanlı Devletini parçalayan Sevr Anlaşması'nı imzalar. 19 Ağustos 1920'de toplanan Büyük Millet Meclisi bu antlaşmayı imzalayanları vatan haini ilan eder.

Taşnak Partisi tarafından idare edilen ve İtilaf Devletleri tarafından desteklenen Ermeniler, Doğu'da Müslüman halka zulüm, haksızlık ve katliam yapmaya başlar, bu durum karşısında TBMM de Ermenilere karşı harekete geçilmesine karar verir. 28 Eylül 1920'de ordumuz taarruza başlar, Kasım 1920'de mütareke imzalanmış kesin barış andlaşması ise 2/3 Aralık'ta imzalanmış olur. Gümrü Barış Andlaşması ilk akdedilen andlaşma olması bakımından önemlidir. Bu andlaşma aynı zamanda doğu sınırını da kısmen belirlemektedir.

Garp Cephesi komutanı Ali Fuat Paşa, Gediz'de Genel Kurmay'la çok iyi bir uyuma sağlamadan Yunan ordusuna taarruza geçer, disiplinsiz ordu birlikleri Gediz'de yenilgiye uğrar. Yunan orduları bu işgale cevap vermek için Bursa'dan harekete geçer ve İnegöl'le Yenişehir'i işgal eder. Uşak'tan Dumlupınar sırtlarındaki birliklerimiz saldırıya geçmiş birliklerimiz Dumlupınar sırtlarına kadar geri çekilmek zorunda kalır.

---

²⁴ a.g.e. , s. 113

Gediz muharebelerinin başarısızlığı sonunda Çerkes Ethem ve kardeşleri bütün kusuru cephe kumandanına ve düzenli milli orduya mâl eder. Gediz'deki yenilgi üzerine Ali Fuat Paşa görevden ayrılmak zorunda kalır; buradaki cephe ikiye ayrılmış Batı Cephesi kumandanlığına İsmet Bey, Güney Cephesi kumandanlığına da Rıfat Bey getirilmiştir. İsmet Bey ilk iş olarak emrindeki birlikleri düzenli ordu hâline getirir.

Çerkes Ethem kumandasındaki Kuvâ – yı Seyyare adındaki birlikler de İsmet Paşa'nın kumandasındaki birlikler arasında yer almaktadır. Gediz'deki yenilgiye tepki gösteren ve verilen emirlere itaat etmedikleri, hiçbir şey yapmadıkları, tehlikeden uzak durdukları açıkça bilinen bu grup, düzenli ordu disiplinine uymamış ve Mustafa Kemal'e karşı cephe almak isteyenlerle işbirliği yapmıştır. Milli birliği ve güvenliği sarsıcı hareketlerde bulunan bu kuvvetlere karşı İsmet Paşa harekete geçmiş âsi kuvvetler dağıtılmış, Kütahya işgal edilmiş ve Çerkes Ethem de yanındakilerle birlikte Yunanlılara sığınmıştır.

Çerkes Ethem'in başkaldırısından faydalanan Yunanlılar, Bursa ve Uşak üzerinden Eskişehir ve Afyon'a doğru ilerlemeye başlarlar. Yunan hareketi İnönü'de birleşir. Türk ordusu bu bölgede savunma hazırlıkları yapmıştır. Nitekim 10 Ocak 1921'de Birinci İnönü Muharebesi başarıyla sonuçlanır ve düşman püskürtülür. Aynı zamanda bu zafer düzenli orduyla kazanılan ilk zafer oluşu bakımından da değerlidir. Ancak muharebenin ardından Sevr'in biraz değiştirilmiş biçiminin kabul ettirilmek istenmesi üzerine Londra Konferansı başarısızlıkla sonuçlanır.

Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Nisan 1920'de TBMM'ye sunduğu takrir yeni Türk Devleti'nin kuruluşunu ve TBMM'nin yetkilerini öngören bir belgedir. 13 Eylül 1920'de verilen takrir ise devletin siyasî, sosyal, idarî ve askerî bakımdan izleyeceği politikayı öngören bir programdır. TBMM'nin 18 Eylül 1920 tarihli toplantısında okunan program, dört ay geçtikten sonra ilk anayasa – Teşkilat – 1 Esâsiye – olarak doğmuştur. Yeni anayasa dağılan ve yok olan Osmanlı İmparatorluğu yerine yeni bir devletin kuruluşunu hukukî yönden belirten ve ortaya koyan eserdir. Yeni anayasa aynı zamanda milli hâkimiyeti hâkim kılan ve vatanın kaderine mili hâkimiyetin temsilcisi

Büyük Millet Meclisi'nin el koymasını da mümkün kılan ve onun meşruluğunu da tanıtan bir işlem, siyâsî ve hukukî değeri olan bir vesikadır.

Londra Konferansında sonuç alınamaması İtilaf Devletlerinin yeniden Yunanlıları teşvik etmesine sebep olur. Bundan faydalanan Yunanlılar da Bursa'dan İnönü istikametine ilerlemeye başlar. 31 Mart 1921'de Yunan ordusu ikinci kez İnönü'de yenilgiye uğrar. İkinci İnönü zaferinin ardından TBMM'de belirmeye başlayan siyâsî faaliyetler mecliste disiplin içinde çalışmaya ve bir fikir etrafında toplanmaya imkân vermez. Bu nedenle oluşan gruplardan biri üretken olabilmesi için desteklenir ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu oluşturulur.

Yunanlılar İkinci İnönü yenilgisinin ardından kuvvetini toplamış, Türk ordusunu yok etmek düşüncesiyle tekrar harekete geçmiştir. Türk kuvvetleri güç durumdan kendini kurtarmak için Eskişehir'e kadar çekilir. Mustafa Kemal Paşa, ordunun durumunu görünce biraz daha güçlenmesi için ordunun Sakarya'ya kadar çekilmesini ister. Bu durum mecliste tepkilere neden olur, Mustafa Kemal'in ordunun başına geçmesinin faydalı olduğu düşüncesi ortaya çıkar. Bunun üzerine Meclis, Mustafa Kemal'i başkomutan yaparak ve ona meclis yetkilerini kullanabilme yetkisini de vererek orduların başına geçirir.

Savaşın ardından gelişen olayları Hazma Eroğlu şu şekilde aktarır:

“12 Ağustos 1912'de ordunun başına geçen Mustafa Kemal, cephede teftiş sırasında attan düşüp tüm kaburga kemiklerini kırmış olmasına rağmen savaşı cephede bu şekilde idare etmiştir. Geceli gündüzlü kanlı savaşların ardından Sakarya Meydan Muhaberesi kazanılır. Bu savaşın ardından Sovyet Rusya'nın aracılığıyla Sovyet Ermenistan'ı Gürcistan'ı ve Azerbaycan'ı ile 13 Ekim 1921'de Kars Andlaşması imzalanır. Ankara'da Fransız temsilciyle yapılan görüşmeler neticeye bağlanır ve Ankara İtilafnamesi adıyla imzalanır. TBMM hükümetiyle Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti arasında bir dostluk andlaşması yapılır.”²⁵

---

²⁵ a.g.e. , s. 127

Savaş sonrası ise Nezihe Araz, “Mustafa Kemal’in Devlet Paşası” adlı eserinde şu şekilde yansıtmıştır:

“Büyük ve kanlı mücadelelerin sonunda düşman bozguna uğratılmış 9 Eylül’de İzmir yeniden kazanılmıştır. 23 Eylül’de Büyük Millet Meclisi Hükümetine müttefik devletler tarafından bir öneri yazısı gelmiştir. Barışın sağlanması için yapılan bu ilk davet, savaşın durdurulması ve bir ateşkes antlaşması yapılmasını öngörmektedir. Ancak Yunanlılarla art arda savaşmış, onları yenmiş ve İzmir başta olmak üzere İzmir yöresinde bulunan Yunanlıları topraklarından atmış olan Türkler Yunanlılarla hesaplaşmak istemişse de barış çağrısında onların ismini bulamamıştır. İşin garip tarafı Yunanlıların adı daha sonra başlayan Mondros toplantılarında da yoktur. Türklerin isteği üzerine bir Avrupa şehrinde yapılmak istenen toplantılar Mondros’ta gerçekleştirilmiş, bizimle silah bırakması yapmak zorunda kalan Yunanlıların sözcülüğünü de İngilizler üstlenmiştir.”²⁶

İngiliz komutanı Türklere karşı olumlu bir tavır takınmıştır; ancak İngiltere Başbakanı aynı tavrı sergilememiştir. İstanbul’un Türklere geri verilmesi düşüncesi onun bu sert tavrını daha da körüklemiş; fakat zamanla o da bu fikre alışmıştır. Buna rağmen o, Türklerin Trakya’ya geçirilmesine kesinlikle karşıdır. Bu tutumu diğer devlet başkanlarının tepkisini çeker, İtalyanların ve Fransızların ordularını geri çekmesi üzerine yalnız kalır. Fransız başbakanı Türklerin kurtuluş mücadelesini takdirle karşıladıklarını ve Ortadoğu’da barışçı bir politika uygulayacaklarını açıklar. İngiltere bu durum karşısında Doğu Trakya konusunda biraz daha yumuşamak zorunda kalır.

Mondros Konferansı 3 Ekim 1922’de başlamış İngiltere, Fransa, İtalya ve Türkiye’nin bulunduğu konferansta başkanlığı, hem galip devletlerin temsilcisi hem de ev sahibi olması sebebiyle İsmet Paşa yapmıştır. Türkiye bu konferansta şunları talep eder:

---

²⁶ Nezihe Araz, **Mustafa Kemal’in Devlet Paşası**, Dünya Yayınları, İstanbul, 1997, s. 287

“Türk – Yunan kuvvetleri arasında savaşın bitirilmesi, Yunan kuvvetlerinin Trakya’dan çekilmesi, TBMM Hükümetinin jandarma birliklerinin Trakya’ya geçerek asayişini sağlaması, bu eylemlerin imza atılır atılmaz başlaması ve barış görüşmelerinin bu silah bırakışmasından sonra bir ay içinde gündeme gelmesi.”²⁷

Mondros Konferansı bir ay sürer ve sonunda Mudanya’dan beklenen haber gelir. Zaferin ve barışın tescillenmesi denilen bu görüşmeler başarıyla sonuçlanmıştır. Mukavelede Karaağaç’ın bize verilmesi hükmü yoktur, bizim isteklerimizle yeni proje arasındaki farklılıklar İsmet Paşa tarafından hükümetimize bildirilir ve mütareke lehimize mümkün olan sonuçları elde edince imzalanır. Mondros Mütarekesi’yle Lozan Konferansı arasında şunlar gerçekleşir:

Tevfik Paşa müttefik devletlerden Lozan’a Osmanlı hükümetinin de katılabilmesi için nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini sorar, Mustafa Kemal Ankara’da Müdafaa – i Hukuk toplantısında saltanatın kaldırılmasının artık zorunluluk olduğunu konuşur, padişah Vahdettin saltanatı terk ederek Malta adasına kaçır, Mustafa Kemal halka “Egemenlik milletindir.” ilkesini anlatır, Abdülmecit’e halife seçildiğini bildirilir. Tüm bunların ardından Lozan konferansı açılır.

Lozan sürecini Turgut Özakman şöyle anlatmaktadır:

“Lozan barış görüşmelerinin ilk aşamasında şiddetli tartışmalar olur ve görüşmelerin kesilmesi Lord Curtzon’un etkisiyle gerçekleşir; çünkü Lozan’da bize kabul ettirmek istedikleri Sevr’e benzer bir projedir. Ayrıca bu projeyi değiştirmek gibi bir düşüncelerinin olmadığını da açıkça belirtmişlerdir. Hatta bu yüzden savaşın yeniden başlaması olasılığı ortaya çıkmıştır. İkinci dönem görüşmelerine başlamadan İngiliz hükümeti bu dönemde de Türkiye’ye ödün verilmesi için müttefik devletleri Londra’da toplar. İkinci dönemde ilk dönemdeki gibi çatışmalarla geçer ve

---

²⁷ a.g.e. , s. 289

görüşmelerin kesilmesi olasılığı belirir, askerî önlemler bu dönemde de sürdürülmektedir. Ancak tüm bunlara rağmen doksan yedi günde anlaşmaya varılır. ²⁸

Lozan'ın en önemli yanı milli devletin sınırlarının azamî ölçüde kurtarılmasıdır. Boğazların gayri askeri açık hâle getirilmesi açık bir nokta olmuş, bunu düzeltmek devletin daha sonraki çabalarına kalmıştır. Nitekim 1936'da Montrö'yle boğazlar tamamıyla Türk hâkimiyetine bırakılır. Ayrıca Lozan, Türk siyaseti için de önemli bir belgedir; çünkü bizden ayrılan memleketlerin kararları kendilerine bırakılmışken bizden ayrılmış ve ayrılmakta olan Arap memleketlerinin temsilcileri Lozan müzakereleri sırasında bizim aleyhimize çalışmıştır. Lozan'a atılan imza ile Osmanlı İmparatorluğu tasfiye edip yeni Türkiye Devleti kurulur. İngiltere, İtalya, Fransa, Japonya, Romanya, Bulgaristan, Belçika... karşısında Türkiye temsilcisi İsmet İnönü, dokuz yıllık bir harbin sona erdiğini belgeleyen Lozan'ı imzalar.

---

²⁸ Özakman, a.g.e. , s. 570

BÖLÜM II

ESERLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2. ÖLDÜRÜLEN SÖZ ÖLDÜRÜLEMİYEN AŞK

2.1 Kitabın Künyesi

Kitap küçük boyutta olup kitabın kapağında eserin ismi, “*Öldürülen Söz Öldürülemeyen Aşk*” biçiminde belirtilmektedir. Eserin isminin hemen üstünde büyük harflerle “*şevk, aşk, kuvvet*” yazmaktadır. Eserin isminin altındaysa “*Kuvâ-yı Milliye nereden doğdu?*” yazmakta, ayrıca hasilatın yarısının Aydın muhacirlerine ait olduğu belirtilmektedir. En alttaysa yazarın ismi yer almaktadır. Eserin sahibi “*Salih Zeki*” dir. Eser, otuz iki sayfadan oluşmaktadır.

2.2 İç Kapak

İkinci sayfadaysa yine sağ üst köşede eserin adı belirtildikten sonra sayfa ortalanmış ve “*Kuvâ-yı Milliye nereden doğdu?*” diye tekrar belirtilmiştir. Ardından oyunun yedi perdeden oluştuğu belirtilmiş ve bu yedi perdenin ana başlıkları şu şekilde sıralanmıştır:

1. Harb-ı umûmi haberi
2. Köyden ayrılırken
3. Çanakkale cephesinde
4. Mütarekenin tebliği
5. Köye avdet
6. Yunan işgali
7. Kara haber

Bu sıralamanın ardından “*Salih Zeki*” ve “*Balikesir - 335*” ibareleri yer almaktadır. Eserin sahip ve nâşiri olaraksa “*Cemiyet Kütüphanesi*” ve “*Hukuk Matbaası*” işaret edilmektedir.

2.3 Mekân

İlk sahne, Aydın'ın Türk köylerinden birinde mescit havalisinde bir odada geçer. Odada ihtiyar, orta yaşlı gençlerden oluşan bir grup bulunmaktadır ve duvarda da hafif bir ziya neşreden lamba olduğu belirtilmektedir. Köşede oturan beyaz sakallı bir ihtiyar, genç hikâyelerini anlatırken görünmektedir. Daha sonra muhtar içeri girer ve elindeki haberden bahseder.

İkinci sahnede köy eşyalarıyla mefruş bir odada; Mehmet Çavuş, ihtiyar annesi, kucağında çocuğuyla oturmaktadır.

Üçüncü sahnede, ateşin ziyasıyla kavrulan bir tepe, ihtiyar bir binbaşı, askerler, Mehmet Çavuş askerler arasında ve uzaktan harp uğultuları işitilmektedir.

Dördüncü sahnede çoğunluğunun göğsü madalyalarla dolu askerler yer almaktadır.

Beşinci sahnede köy eşyalarıyla donatılmış bir oda içinde Mehmet Çavuş kolsuz, köy elbisesiyle ve göğsünde harp madalyasıyla köşede oturmaktadır. İhtiyar annesi, Ahmet kucağında ve küçük yavrusuyla haremi görülmektedir. Hepsinin yüzünde kederli bir ifade vardır.

Altıncı sahnede birkaç serseri, haydut kıyafetli efzun (evzon)²⁹ askerleri ayakları altında bir Türk, ellerinde Yunan bayrağı elleri bağlı bir genç kız, genç bir erkek ölmüş, bir de yatan iki kadın ve köşede Türk ihtiyarı görünür.

Dekor ayrıntılı olarak verilmemektedir; yalnızca köy eşyalarıyla dolu bir oda, mescit havalisinde bir oda biçiminde aktarılmaktadır. Bunun yanı sıra kahramanların içinde bulunduğu durum, mekâna nazaran daha ayrıntılı bir biçimde ifade edilmektedir.

---

²⁹ Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974, s. 170

2.4 Temsilin Muhtevası

Öldürülen Söz Öldürülemeyen Aşk

Mehmet Çavuş, yaşlı bir ihtiyar ve birkaç kişi otururken içeriye muhtar girer ve hakandan gelen emri okur. Köy halkı yine savaşa çağrılmaktadır. Gençler, bu haberi heyecanla karşılar. Haberin alınmasıyla birlikte orada bulunanlar haber hakkında çeşitli yorumlar yapmaya başlarlar. Bu yorumların çoğu İslâm'ın ezilmek istendiği, Türk diyarına hâkim olunmak istendiği ve Balkan'daki yenilginin düşmanın gözünde hiçe sayılmamıza sebep olduğu yolundadır; ancak herkes buna rağmen savaşa gitmeye hazırdır.

Ölümün de kalımın da şerefli olduğu düşünülmektedir. Ölürlerse şehit olacaklardır ve Kur'ân şehitlere cennet vaat etmiştir, kalırlarsa da gazi olacaklardır; ancak yine de şerefli yaşayacaklardır. Muhtar, hakanın emrini ve gelen emirle bildirilen asker olacakların künyelerini açıklar. İhtiyarlar dışında tüm erkekler savaşa çağrılmaktadır ve ertesi gün tüm askerler toplanıp sabah ezanıyla düşman karşısına çıkacaktır. Savaşın çıkış sebebini Mehmet Çavuş'un sorusu üzerine muhtar açıklar ve bu sırada Türk'ün kahramanlığından, İngilizlere nasıl düşman olduğundan bahsedilir. Osmanlı tarihinden, zaferlerden ve Türk'ün yiğitliklerinden bahsettikten sonra muhtar odada bulunan tüm gençlerin savaşa gideceğini belirtir, gençler de aileleriyle vedalaşmak üzere oradan ayrılırlar. Savaşmak için Çanakkale'ye gideceklerdir.

Mehmet Çavuş; evine gidip eşyalarını toplamaya başlar, bu sırada oğlu neden gittiğini, nereye gittiğini öğrenmeye çalışmaktadır. Mehmet Çavuş'un oğlu, o gideceği için üzgündür ve Mehmet Çavuş onu yatıştırmaya çalışmaktadır. Annesinin elini öper, oğlunun gözlerinden öper. Bu sırada ihtiyar annesi ağlamaktadır; çünkü kocası da giderken tıpkı Mehmet Çavuş'un oğluna yaptığı gibi Mehmet Çavuş'a davranmış, o da bayrama döneceğini söyleyerek evden ayrıлып savaşa gitmiş; ancak geri dönmemiştir. Mehmet Çavuş'un babası da beş kez harbe gidip son gidişinde şehit düşmüş bir askerdir. Annesi gibi karısı da Mehmet Çavuş'un gidişine üzülmemektedir. Ancak hiçbirisi

Mehmet Çavuş'un savaşa gitmesinden ve orada şehit olabileceği düşüncesinden değil, hepsi Mehmet Çavuş'un oğlu Ahmet'in üzgün hâlimden etkilenmektedir. Mehmet Çavuş karısını da teselli eder ve gerektiğinde kadınların da bu vatan için savaşacağını söyler. Bu düşünceyi Ahmet anlamaz ve ona Mehmet Çavuş'un annesi Hz. Ayşe'nin de Peygamberimizle savaşa gittiğini anlatarak kadınların da savaşabileceğini anlatmaya çalışır. Mehmet Çavuş, ailesiyle vedalaştıktan sonra evden çıkar ve Çanakkale Cephesi'ne gider.

Zabit, yüksek sesle askerler arasındaki Mehmet Çavuş'a ve diğerlerine düşmanın amacını anlatmaktadır. Düşman, İstanbul'a girmek ve Boğazlara hâkim olmak emelindedir. Ancak isteklerine asla sahip olamayacaklarını, sahip oldukları an toprağın üstünde bir tek Türk bile kalmayacağını söyler. Bu söylemin ardından yaver eşliğinde Mehmet Çavuş'un içinde bulunduğu birlik hücumu geçer. "Allah, Allah!" nidaları arasında yaralılar gelmeye başlar, yaralıların arasında binbaşı da vardır. Binbaşının yanına kısa bir süre sonra Mehmet Çavuş getirilir, o da yaralanmıştır üstelik bir kolunu da kaybetmiştir. Mehmet Çavuş Binbaşıyla yaptığı konuşmada vurulmayanın, ölmeyenin kalmadığını söyler. Durmadan yaralılar getirilmektedir, bu sırada Mehmet Çavuş bir sedyeye bindirilir ve binbaşıyla son kez selamlaştıktan sonra sıhhiyeler tarafından götürülür. Onun ardından binbaşı şahadet getirir ve son nefesinde bile "Ah, vatan!" der. Dört buçuk sene savaştan sonra Mehmet Çavuş'un da içinde bulunduğu bir gurup göğsü madalyalarla dolu askere "Türk hâkimiyetinin" artık kabul edildiği mütareke imzalandığı, savaşın bittiği yalnızca ellerindeki silahları teslim edecekleri bundan sonra da evlerine dönebilecekleri bildirilir. Mütareke "Kara günlerin ardından doğan beyaz bir hakikat güneşi" olarak görülmektedir. Askerler eşyalarını teslim ettikten sonra serbest bırakılır.

Mehmet Çavuş köyüne döner, ailesiyle dönüşü hakkında konuşmaktadır. Mehmet Çavuş, oğluna savaşın artık bittiğini anlatır, bundan sonra her millet kendi vatanında hür ve serbest yaşayacaktır. Ancak onun bu açıklamalarına annesi katılmaz, ona göre Yunanlılar bir süre sonra İzmir'i isteyebilir. Mehmet Çavuş bunun olmayacağına dair Wilson'un, Lloyd George'un ve Klemanson'un söz verdiğini bunu dünyaya ilan ettiğini böyle bir şeyin mümkün olamayacağını söylemektedir. Fakat Mehmet Çavuş'un

düşündüğü olmaz ve Yunan askerleri acımasız muameleleriyle işgali gerçekleştirir. Yunanlılar zorla bir Türk kızına ve ihtiyara Yunan bayrağını öptürmeye çalışır, Türk bayrağını parçalamak ister, “Yaşasın Venizelos!” diye bağırımları için onları zorlarlar. Yanlarındaki genç bir Türk’ün başındaki fesi alıp çiğner ve kendi şapkalarını onun başına takarlar. Genç kızı, istediklerini yapmazsa öldürmekle tehdit ederler, ihtiyar adam kızı kurtarmak için Yunan bayrağını öper; ancak işe yaramaz. Yunan askeri kızı öldürür, ihtiyarın da ellerini ve ayaklarını bağlayıp eteklerini tutuştururlar ve dışarı çıkarlar. İhtiyar, şahadet getirip “Allah, Allah!” diyerek ölür.

Muhtar, Mehmet Çavuş’un evine gelir. Yunanlıların İzmir’e çıktığı ve orayı işgal edeceği yolundaki söylentileri onlara aktarır. Yunanlılar İzmir’e girmekle kalmayacak Anadolu içlerine kadar yürüyeceklerdir ve bunu yakıp yıkarak gerçekleştireceklerdir. Mehmet Çavuş verilen sözlerin tutulmamasına şaşırılmıştır. Silahlar teslim edilmiş, Boğazlar açılmıştır, verilen söz bir yemin sayılmıştır; üstelik Türk’e savaşmak için hiçbir şey bırakılmamıştır. Ancak tüm bunlara rağmen Mehmet Çavuş, boyun eğmemekte, direnmekte kararlıdır; ayrıca annesi de onun gibi düşünmektedir, köyünde kalacak ve oğluyla birlikte mücadele edecektir. Muhtar, tüm köye Yunanlıların geleceğini haber verir ve Mehmet Çavuş’a da ailesini köyden uzaklaştırmasını tavsiye eder. Mehmet Çavuş karısını ve çocuklarını Anadolu içlerine göndermeye karar verir; ancak kendisi köyünde kalıp mücadele etmeye kararlıdır. Babasının silahını ve kamasını alacak, düşmana karşı koyacaktır. Annesiyle birlikte Allah’ın huzurunda köyde kalıp vatan uğruna mücadele edeceklerine yemin ederler.

2.5 Kahramanlar

2.5.1 Askerler

2.5.1.1 Türk Askerleri

Mehmet Çavuş

Temsil, Çanakkale cephesinde savaşmak üzere çağrılanların listesinin muhtar tarafından ilân edilmesiyle başlamaktadır. Cepheye çağrılanlar arasında Mehmet Çavuş

da vardır. Mehmet Çavuş, babasını savaşta kaybetmiş iki çocuk babası olarak annesi, karısı ve oğlu Ahmet'le temsilin başlarında karşımıza çıkmaktadır. Düşmanlar, İslâm'ı yok etme isteği içinde ve Türk'ü boğazlamak için yollar ararken hakan cepheye ihtiyarlar dışında tüm erkekleri çağırmaktadır. Mehmet Çavuş bu savaşın sebebini Balkan'daki yenilgimiz olarak göstermekte bu yenilgi nedeniyle düşmanların bizi hiçe saydığını ve savaşın da böyle çıktığını düşünmektedir. Gerçek nedenin tam olarak ne olduğunu bilmesede Türk diyarına hâkim olma düşüncesinin temel sebebi oluşturduğuna inanmaktadır.

Mehmet Çavuş'a göre geçmişte her Türk ailesinde şehit veya gazi olmuştur ve bugün ve gelecekte de olacaktır. Çünkü o, dedesinin bacaklarını Yunan muharebesinde, babasını yine Yunanla mücadelede kaybetmiştir. Kendi vücudu da kurşun ve süngü yaralarıyla doludur. Bu, aslında Türk halkının o tarihte içinde bulunduğu durumu, savaştan başka bir hayatı olmadığını göstermesi bakımından da oldukça önemlidir. Türk toplumu savaş dışında ölüm dışında bir hayat yaşayamamaktadır.

Mehmet Çavuş savaşa gidişin sebebini de ısrarla merak etmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri, toplumun savaşımlardan yılmış olmasıdır. Aynı zamanda Osmanlı'nın bu dönemdeki durumu da göz önüne alındığında burada Çanakkale Cephesi'ne askerlerin neden çağrıldığının tarihi kaynaklara bağlı olarak açıklanması doğru olacaktır. 1913 yılında yapılan Balkan Savaşı'nın gayesi Edirne'yi geri alma isteğidir.

Kolordu, belirlenen günde taarruza geçer; fakat çıkarma gemilerinin gecikmesi üzerine belirlenen zamanda Şarköy'e çıkarma yapamaz. Fırtınanın da artması çıkarmayı daha da imkânsız hâle getirir. Sabaha dek sadece bir tümen çıkarılabilir. Bundan sonrasını Turgut Özakman şu şekilde aktarmaktadır:

“Mürettep Kolordu, Bulgar'ın Marmara kıyısındaki kanadını geri atar; ama sisli bir havada Bulgar mevzilerine giren 27. Şam Tümeni'nin Arap askerleri savaşı bırakıp çapulculuğa kalkar, Bulgar ihtiyatlarının karşı taarruzu ile dağılarak kaçıma

başlarlar. Bu düzensiz çekilme Şam Tümeni'nin diğer birliklerine de yayılır. 10. Kolordu da zamanında yetişip taarruza geçemeyince Nizamiye Tümeni de geri alınır. Başkomutan V. A. İzzet Paşa, 10. Kolordu'nun karaya çıkan tümeninin de geri çekilmesini emreder. Hareketten bir sonuç alınamaz. ”³⁰

Burada aktardığımız savaş, Mehmet Çavuş'un temsilde Batılı devletlerce hiçe sayılmaya başlandığımızı ifade ettiği Balkan Savaşı'dır. Bu savaş düştüğümüz durumun, tekrar savaşa çağrılmanın başlıca sebebi olarak görülmektedir. Mehmet Çavuş'un da katıldığı Çanakkale Savaşı, Balkan Savaşı'nın hemen ardından 1915 yılında gerçekleşmiştir. Savaşın çıkış sebebi temsilde şu şekilde ifade edilmektedir:

“Sırlar ile Avusturyalılar arasında bir dedikodu vardır. Bu dedikodu sonucunda birbirleriyle savaşa tutuşmuşlar öteki milletler de meselâ İngilizler, Almanlar, Fransızlar... Bunların kimisi Sırlara kimisi de Avusturya'ya yardıma kalkışır ve neticede iki gruba ayrılırlar. İşte bu gruplardan birisi –Rusya-Karadeniz Boğazı'na girmek ister ve bizim gemiler ateş açar, hükümet de bunun bir taarruz olduğunu düşünerek Moskof'a savaş ilân eder. Fransızlarla İngilizler, Rusya'yla müttefik olur bunun karşılığında da Osmanlı İstanbul'un kapısı olan Çanakkale'ye asker sevk eder.”³¹

Temsilde Çanakkale'ye asker sevkiyatının sebebi kısaca bu biçimde dile getirilmektedir.

Savaşın çıkışı karşısında Türk halkının tutumunu en güzel anlatan ise Mehmet Çavuş'un ifadesidir. Mehmet Çavuş, ne olursa olsun süngünün çekileceğini, düşman karşısında durulacağını ve düşmana kurşun atılacağını belirtmektedir. Düşmanın topunun, tüfeğinin, uçağının karşısında Türk'ün süngüsü, namussuzca yaşamaktansa ölmeyi bilmesi vardır. Türk insanı ölmeden düşman bu topraklara sahip olamayacaktır. Tüm bu düşünceler temsilde halkın inancının gücünü yansıtmakta ve halka cesaret

---

³⁰ Özakman, a.g.e. , s. 91

³¹ Salih Zeki, **Öldürülen Söz Öldürülemeyen Aşk**, Hukuk Matbaası, Balıkesir 1919, s. 6

aşılacaktır. Özellikle cepheye gitmeden önce yapılan konuşmalarda Mehmet Çavuş'un ağzından aktarılan şu cümleler halkı ateşleyecek niteliktedir:

*"... Türk kanı altı yüz kişilik bir aşiretten koca bir devlet kuran, kırk kişi ile Rumeli'ye geçen dedelerimizin kanı... Yıldırım'ların kanı, Fatih'in, Yavuz'un, Süleyman'ın kanı senin vücudunda senin damarlarında dururken senin elin süngü tutarken onlar bu yurda giremezler. "*³²

Bu cümleler hem zafere olan inancı hem de manevi gücü göstermesi bakımından önemlidir. Mehmet Çavuş ailesiyle vedalaşırken onlara yaklaşımıyla da tam bir Türk ailesi reisi karakter özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Ataerkil aile yapısı ve annenin ailedeki gücü ile Türk aile yapısı bize aksettirilmektedir. Mehmet Çavuş'un annesi oğlunun gidişine hem üzülmekte hem de her Türk erkeği gibi onun da harbe gidişinin şerefli olduğunu düşünmektedir. Mehmet Çavuş oğlunu teselli ederken Türk çocuğunun, İslâm yavrusunun babası düşmanla kavgaya giderken ağlamayacağını söyler. Bu ifadeler Türk ailesinin, Türk erkeğinin anlayışını, karakteristik yapısını bizlere aktaran, Türk düşüncesinde yiğitliğin, şeref, namusun önemini vurgulayan kısımlarını oluşturmaktadır.

Mehmet Çavuş, Çanakkale Cephesi'ne gider ve burada yaralanır, hatta bir kolunu kaybeder. Çanakkale Cephesi'nden bahsedilen sahnelerde sürekli yaralılardan ve düşmanın denize kadar indirildiğinden de bahsedilmektedir. Binbaşıyla Mehmet Çavuş'un sohbetlerinde yine şehitliğin şerefli bir ölüm olduğu vurgulanmaktadır. Çanakkale Savaşı tarihî kaynaklarda şu şekilde yer almaktadır: Çanakkale Boğazı tüm gemilere kapatılır ve Osmanlı filosu Odesa ve Sivastopol'u bombardımana tutar. Rus ordusu Doğu Beyazıt sınırını geçer ve İngilizler de Basra Körfezi'ne çıkar. Savaş komitesi toplanır ve Çanakkale Boğazı'nın donanmayla zorlanmasına karar verir.

Bileşik filo Çanakkale Boğazı girişindeki ve orta kesimdeki bataryaları tahrip eder ve girişteki bataryalar susturulur. Mayın arama çalışmaları sürdürülür ve bu sırada

---

³² a.g.e, s. 12

Ruslar da İstanbul Boğazı'na çıkarma için hazırlık yapar. İngiliz birlikleri Mondros adasında toplanmaya başlar. 18 Mart günü donanmanın Boğaz'ı zorlamasına karar verilir. Gemiler 18 Mart günü Çanakkale Boğazı'nı zorlayıp Marmara'ya geçmek üzere ilerlemeye başlar. Ancak Nusret mayın gemisinin bıraktığı 30 mayına çarpan gemiler ağır yara almıştır. İngiliz savaş komitesi Çanakkale'nin aşılması için deniz ve kara kuvvetlerinin birlikte hareket etmesine karar verir. Birleşik filonun kuvvetleriyle Türk kuvvetleri arasındaki savaş sekiz buçuk ay sürer, iki taraf da büyük kayıp verir. İstanbul yolunu açamayan müttefik kuvvetleri geri çekilir.

Temsilde Erkan-ı Harb, askerlerine, Wilson ilkelerine bağlı olarak vazifenin tamamlandığı ve silahların teslim edilerek memleketlerine geri dönebileceklerini duyurur. Wilson ilkeleri temsilde yüceltilmekte, hatta Erkan-ı Harp askerlere; Wilson, Lyloyd George, Klamenson'u insanlığa yaptıkları hizmetlerden dolayı dualarda iyilikle anmaları yolunda telkinde bulunmaktadır. Aslında silah bırakışmasının sebebi 1918 yılında imzalanan Mondros Mütarekesi'dir. Bu mütarekenin bazı hükümleri, Türk'ün elini ayağını bağlayacak, onu savunmasız bırakacak niteliktedir, nitekim İzmir'in işgalinde de yine bu mütareke etkili olmuştur. Türk milletini güçsüz bırakan hükümler şunlardır:

1. Ordunun derhâl terhisi
2. Bütün savaş gemilerinin teslim edilmesi
3. Müttefiklerin herhangi bir stratejik noktayı işgale yetkili olması
4. Toros tünellerinin müttefiklerce işgali
5. Haberleşmenin denetlenmesi
6. Demiryollarının müttefiklerce denetlenmesi
7. Kilikya'daki Türk kuvvetlerinin geri çekilmesi
8. Silah, cephane ve taşıtlar hakkında verilecek emirlere uyulması
9. Altı Doğu ilinde karışıklık çıktığı takdirde bu illerin işgal edilebileceği

Buradan da anlaşılacağı üzere Türkler savunmasız bırakılmakta, neredeyse ülkelerini kendi elleriyle işgal için teslim etmektedir, üstelik bu anlaşmanın Türk'ün

lehine imzalanmış bir anlaşma olduğunu düşünerek bunu yapmaktadır. Mehmet Çavuş köyüne döndüğünde olup biten hakkındaki konuşmalarda halkın bu anlaşmaya yaklaşımı Mehmet Çavuş ve annesinin ağzından dile getirilmektedir. Batı'nın tüm dünyaya söz verdiğini düşünen Mehmet Çavuş, mütarekenin herhangi bir maddesinin Türk yurdunu işgal için kullanılmayacağı düşüncesindedir. Annesiyse İzmir konusunda endişelidir, özellikle Yunanlı tarafından bu anlaşmadaki "*Hangi millet o şehirde ağırlıktaysa oraya o millet hâkim olacak*" biçimindeki ifade Türklerin aleyhine çevrileceğini düşünmektedir. Ancak Mehmet Çavuş İzmir'de Türklerin ağırlıkta olduğunu söylemekte ve böyle bir şeyin mümkün olamayacağını söylemektedir. Oysa hiçbir şey Mehmet Çavuş'un düşündüğü gibi olmaz. Temsildeki son perdede Yunanlılar İzmir'i işgal eder. Mehmet Çavuş, bu haberi aldığı köyünde kalmaya ve sonuna kadar köyünü savunmaya karar verir. Kuvâ-yı Milliye'nin oluşumunda yer alan en büyük güç olan köylünün mücadeleye girişi de bu şekilde temsil edilmiş olmaktadır.

Kuvâ-yı Milliye halkın ülkesine sahip çıkması anlayışından doğmuştur. Güneyde Fransızlara batıda ise Yunanlılara karşı ortaya çıkmış, hem halkın hem de komutanların katkısıyla gücünü gittikçe arttırmıştır. Batı Anadolu'da zaman zaman hükümete baş kaldıran Zeybekler de Yunanlılara karşı mücadele etmeye başlamıştır. Askerler resmen Yunanlılara karşı mücadeleye katılmamakla birlikte içten içe çeteleri ve Zeybekleri desteklemiştir. Halk kadınıyla erkeğiyle vatani için mücadele etmiştir. Bu durum, temsilde Mehmet Çavuş'un köyde kalıp mücadele etme kararını destekleyen annesinin, onunla birlikte mücadele edeceğini ifade edişiyile yer almaktadır.

Zabit (Binbaşı)

Çanakkale Cephesi'nde Mehmet Çavuş'un da içinde bulunduğu taburun kumandanıdır. Zabit, askerlere hitaben yaptığı konuşmada savaşın amacından söz eder düşman taarruza başlamıştır ve bunun sebebi Boğazlara hâkim olmak ve İstanbul'a girmek isteğidir. Bu topraklara hâkim olabilmeleri ise sadece şu şekilde mümkündür: Tek Türk bile sağ kalmazsa.

Böylece temsilde Türk askerlerinin yiğitlikleri, toprağa olan bağlılıkları ve canları pahasına mücadele edecek güce sahip olarak yetiştirilmeleri, toplumun asırlardan beri getirdiği savaşçı ve kahraman ruhu yansıtılmaktadır. Düşmanın Türk diyarına girdiğinde görecekları zabitin ağzından tasvir edilirken manevi gücün büyüklüğü, inancın ve cesaretin yüceliğı gözler önüne serilmektedir. Düşmanın görecekları şu şekilde tasvir edilmektedir:

“ ... Onlar bizi mitralyözleri, topları, tayyareleri ile öldürürler ondan sonra bu vatana girerler. Fakat Türk diyarında ne göreceklardır? Tabii ağlayan minarelerimizi, siyah tüllere sarılmış yavrusuna intikam methiyeleri söyleyen valideleri, namusunu düşmana parçalattırmamak için intihar etmiş genç kızların cesedlerini, fakat bunlardan evvel karşısında görecekları şey kalbinde sakladığı ve onun uğruna elinde süngüsüyle ölmeye gelen Türk askerlerini. ”³³

Türk askerini böylesine cesur ve Türk kadını böylesine namuslu, güçlü tarif eden komutan daha sonra askerlerini savaşa “*arslanlarım*” diyerek götürmektedir. Temsilde yaralananlar arasında binbaşı da vardır ve binbaşı ölümle pençeleşirken Mehmet Çavuş’la konuşur bu diyaloglar yine Türk askerinin kahramanlığını, güçlülüğünü, memleketini her şeyden üstün görüşünü ifade etmektedir. Mehmet Çavuş’un binbaşıya verdiği haber ise Çanakkale’deki başarıyı da dile getirmektedir. Binbaşı yaralandıktan sonra tabur düşmanı denize kadar indirmiştir. Ancak yaralanmayan, ölmeyen neredeyse kalmamıştır. Bu açıklamalar aynı zamanda zaiyatın ne derece büyük olduğunu göstermekte, savaşın nasıl kanlı bir mücadele olduğunu, askerın vatan dışında hiçbir şey düşünmeyerek verdiği mücadeleyi de aksettirmektedir. Binbaşı öleceğini bilmektedir ve ölmek için gelmiştir. Binbaşının ağzından aktırılan bu cümleler Türk askerinin ruhunu açıkça göstermektedir. Ayrıca öldüğü için mutludur; çünkü Allah’ın karşısına şehit olarak vatan için döktüğü kanla gidecektir. Türk ulusu, Müslüman olmadan önce de yiğitliğiyle nam salmış bir ulustur; İslâmiyet’te şehitlerin mekânının cennet olarak görülmesi onların manevî yönden de güçlenmesini sağlar ve vatan için yapılacak her tür şeye korkusuzca atılırlar. Binbaşı, yüz binlerce Türk’ün kendisiyle

---

³³ a.g.e. , s. 18

birlikte İstanbul için ebedî bir bekçi olarak kalacağına inanmaktadır. Şahadet getirdikten sonra binbaşı ruhunu teslim eder. İslâm inancının gücü ile Türk'ün nesilden nesile getirdiği, varoluşundan beri ruhunda yer alan gücü burada karşımıza çıkarmaktadır. Oğuz Kağan destanında Oğuz'un gücü, yiğitliği nasıl anlatılıyorsa bu Türklerin torunları da yine yiğit, yine savaşçı, yine güçlü karakteriyle ve iman güçleriyle binbaşı ve onun gibi diğer askerlerin şahsında aksettirmektedir.

Erkân-ı Harb

Savaşın ardından göğsü madalyalarla dolu askerlere savaşın bittiğini haber verirken temsilde yer alır. Savaşın başlangıcından mütarekeye kadar olan kısmın kısa bir özeti ve hükümetin Batı'ya ve mütarekeye bakış açısını göstermesi bakımından da önemlidir Erkân-ı Harb'in söyledikleri.

Askerler dört buçuk yıl hakanın bir emriyle savaşmış Kafkasya'da Çanakkale'de Irak'ta Filistin'de vatanın savunması için mücadele etmiştir. Aç, susuz kalmış, ekmek yerine toprak yemiş, giysi yerine çuval giymişlerdir. Küçük çocuklar sütsüz, şekersiz ölmüşlerdir. Kendi kuvvetimizin fazlasıyla bu şartlar altında mücadele etmiş, ölmüş ve öldürülmüşlerdir.

Çanakkale'de Türk askerlerini ebedî bekçi olarak bırakmış, Kafkasya ve Irak'ta birçok Türk askeri ölmüştür. Bütün bunlar vatanın bütünlüğünü korumak adıdır. Ancak artık Batı, memleketin Türklere ait olduğunu kabul etmiştir; yapacak tek görev kalmıştır o da silahları depolara kaldırmak, süngüleri kınına sokmaktır. Dört buçuk yıllık harp artık sona ermiştir. "Dünkü düşmanların bugün dost olarak ellerini sıkılmaktayız; çünkü onlar bizim arzumıza uygun bir barış sağlamaktadır."denmektedir. Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerde Türk hâkimiyeti kabul edilecektir. Bize bunu sağlayan Wilson, George, Klamenson gibi şahıslaraysa minnettar kalınacaktır.

Silahlarımızın teslimiyle sonumuzu hazırladığımızın farkında olmadan bir de temsilde yer alan bu ifadelerle görmekteyiz ki kendimizi Avrupa'ya karşı minnettar

hissetmemiz beklenmektedir. Halka duyurulan bu düşünceler aynı zamanda hükümetin mütarekeye bakış açısını da bize net bir biçimde göstermektedir. Türk hükümeti, mütarekeyi bir zafer olarak nitelendirmektedir.

Erkân-ı Harb'in ifadesiyle milyonlarca insan cephelerde, yüz binlerce kadın ve ihtiyar evlerinde mahvolmuştur. Artık bu acı günlerin sonu gelmiştir. Wilson, George, Klamenson neredeyse mütarekeye öncülük ettikleri için kahraman ilan edilmiştir. Anlaşma halka, Wilson, Klamenson ve L. George'un ağzından Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerde Türk hâkimiyeti şarttır ve dünyaya duyurulmaktadır, biçiminde anlatılmaktadır. Oysa bu mütarekenin amacı Türk'ü savunmasız bırakmaktır ve hükümet bunun bir zafer olduğunu düşünmektedir. Üstelik şu sözler aslında İstanbul Hükümetinin gaflet uykusunun Erkân-ı Harb'in ağzından yansımasıdır: "*Her Türk ve her millet bunlara minnettar kalmalıdır. Milletlerini temsil ederek verdikleri sözler bir âlim, bir hâkim sözüdür.*"³⁴ Artık askerler serbesttir, askerî malzemeleri, silahları bırakacak ve köylerine geri döneceklerdir. Bunun yanı sıra hakanlarına ve vatanlarına dua ederken Wilson, George ve Klamenson'a da dua etmeleri de söylenmektedir.

Tüm bu ifadelerle hayat bulan Erkân-ı Harb'in ağzından aslında İstanbul Hükümeti'nin düştüğü durum, askerinin düştüğü durum, Batı'ya olan inanç ve yapılan anlaşmadaki hükümlerin Türklerin lehine olduğunu düşünen yöneticiler, buna halkı da inandırmak isteyen kumandanlık açık bir dille anlatılmaktadır. Artık bundan sonra savaş olmayacağı, olamayacağı kanaatindedirler.

2.5.1.2 Yunan Askerleri

Efzunlar

İzmir'in işgaliyle birlikte temsilde yer alırlar. Bir Türk kızı, Türk genci ve ihtiyarına yaptıkları zulümle karşımıza çıkarlar. Türklere zorla "*Yaşasın Venizelos!*"

---

³⁴ Umar, a.g.e. , s. 170, 171

dedirtmek isterler, bir Yunan çavuşu “*Yaşasın Yunan, yaşasın Venizelos!*” diye bağırırlarsa Türkleri öldüreceğinden bahsetmektedir.

Efzunların (Evzon) hepsi birden, bir ağızdan “*Yaşasın Venizelos, kahrolsun Türkiye!*” diye bağırırlar.

Türk kızına baskı yaparlar, baskılara karşılık alamayınca onu öldürürler. Kızını öldürmeyeceğiz dedikleri ihtiyara Yunan bayrağını öptürürler; ancak sözlerini tutmazlar. Sonunda onu da yakarak öldürürler. Elleri ve ayakları bağlı ihtiyarı ateşe verip dışarı çıkarırlar. Bir Türk gencinin başındaki fesi yere atıp çiğnerler, kendi şapkalarını başına takarlar, ancak Türk genci ölmüştür. Türk kızının güçlü bir biçimde onlara direnmesine de dayanamayıp onu da öldürmüşlerdir.

Bilge Umar, Yunanlılarla Türklerin mücadelesini özetle şu şekilde aktarmaktadır:

“ İlk kurşun Evzon taburuna yol gösterip bayrak taşıyan kişiye atılmıştır ve bununla birlikte her taraf birbirine girmiştir. Evzon erleri, onların yanında yürüyen yerli Rumlar, kapı içlerinde biriken Türkler, herkes bir yerlere kaçışmaya başlamıştır. Evzondan bazıları Türklere ateş açmış, Türklerden de bazıları onlara karşılık vermiş; ancak bu çarpışma birkaç dakikadan fazla sürmemiştir. Buna rağmen Yunanlılar Türk avına devam etmiştir. Çünkü Yunanlılar hazırlıklı bir Türk direnişiyle karşılaştığını düşünmektedir. Sarı Kışla'dan, halktan tepki gelmediğini görünce de etrafa dağılıp İzmir'in her yanında rastladıkları Türkleri kurşunlayıp, süngülemişlerdir. Kadınlar ve çocuklar bile acımasızca katledilmiştir. ”³⁵

Görüldüğü gibi Efzun (Evzon) askerleri İzmir'de her yeri yakıp yıkmış, pek çok Türk'ü katletmiştir. Temsilde bu facianın yalnızca bir bölümüne yer verilmektedir.

---

³⁵ Zeki, a.g.e. , s. 20

2.5.2 Kadınlar

Mehmet Çavuş'un Annesi

Mehmet Çavuş'un annesi, kocasını savaşa kurban vermiş, her şeye rağmen güçlü, namuslu Türk kadınına sembolize etmektedir. Geçmişten bugüne Türk kadını anneliğiyle, yiğitleri yetiştiren, ak sütünü veren, namuslu ve güçlü yapısıyla idealize edilmektedir. Mehmet Çavuş'un annesi de oğlunu savaşa gönderirken güçlüdür; oğlunun ardından ağlarken bile bunun kocasını hatırladığı için olduğunu söyler ve Mehmet Çavuş'un gidişine engel olmak için bir atılımda bulunmaz. Oğluna babasını anlatıp savaş hikâyelerini söylerken bile "*Oğlum seni bugünler için doğurdum!*" demekten geri durmamıştır. Yine de evin revidir, büyüğüdür. Bu nedenle onun üzüntüsü, gelininin üzüntüsüyle birleşince gelinine müdahale eder ve kocasının beş kez harbe gittiğini ve her seferinde gazi olarak döndüğünü yalnızca son gidişinde şehit düştüğünü, kendisinin de yavrusu kucağında kocasını harbe gönderdiğini söyleyerek gelinine güçlü olmasını öğütler. Mehmet Çavuş kadın olursa da vakti gelince vatan için onların da mücadele edeceği görüşündedir, nitekim annesi de bu görüşe katılmakla kalmaz Yunan işgali öğrenildiğinde köyünü savunmak için oğluyla köyde kalıp mücadele etmeye karar verir. Kadınların savaşabileceğine örnek olarak da Hz. Ayşe'nin Peygamber'le savaflara katıldığını söyler. Temsilin Milli Mücadele'nin başlangıç tarihinde yazıldığı düşünülecek olursa ihtiyar annenin ağzından Türk kadınına bir mesaj verildiği düşünülebilir. Hz. Ayşe örneğiyle de inançlarına bağlı Türk erkeklerine ve Türk kadınlarına kadının da vatan için savaşabileceği, gerekirse erkeğin yanında yer alabileceği konusunda destek verilmektedir. Mehmet Çavuş'un da bunu desteklemesi o dönemde halkın gücüne ihtiyaç duyan vatanın her birey tarafından savunulabilmesi için halka bu yolla seslenildiği fikri oluşmaktadır. Nitekim ataerkil bir toplumda, üstelik de Türk toplumu gibi bir toplumda –geleneklerine ve dinine sıkı sıkıya bağlı- kadınına kafes arkasında saklayan bu toplumda kadının erkeğiyle omuz omuza mücadelesini destekleyecek en iyi örnek Hz. Ayşe'nin Hz. Muhammed'le savaşa gittiğinin belirtilmesidir.

Aynı zamanda ihtiyar anne sadece savaşa katılma düşüncesiyle değil, zekâsıyla da temsilde yerini almaktadır. Mütareke imzalandıktan sonra Mehmet Çavuş'la yaptığı konuşmada, Mehmet Çavuş'un "*Bundan sonra harp olmaz diyorlar.* " demesi üzerine "*Bir millet kalkar bunu dinlemez, meselâ Yunan yarından sonra İzmir bizim olacak derse.* "³⁶ diye cevap verir ve daha sonra görülecektir ki bu ihtiyar kadın haklıdır: çünkü Yunanlılar İzmir'i işgal etmiştir.

Temsilde bu ihtiyar kadın, cesaretiyle ve zekâsıyla gelecek nesillere örnek oluşturacak bir karakteri yansıtmaktadır. Gelinini de torunlarını Yunan işgalinden korumak için uzaklaştırırken, kendisi köyünü bırakmaz ve oğluyla mücadele için köyünde kalır.

Mehmet Çavuş'un Haremi (Karısı)

Kocasının harbe gidişine ağlar ve kadın olduğu için kendini güçsüz görür. Mehmet Çavuş'un iki çocuğunun annesidir. Oğlu Ahmet'in babasının gidişyle duyduğu burukluğa ve onun boynunun bükülmesine vicdanı el vermediği için üzgündür. Genç, tecrübesiz, ailesine bağlı ve şefkatli Türk kadını temsil etmektedir. Yunanlıların zulmünden kurtulması için iki çocuğuyla hicret etmesi istenmektedir. İki küçük çocuğu olduğu için, Mehmet Çavuş ve annesi tarafından kollanmaktadır.

Bir Türk Kızı

Yunan işgali sırasında Evzonların zorla yaptırmak istediklerine karşı çıkışıyla, namusunu, vatanını koruyuşuyla idealize edilmiş bir Türk kızıdır. Elleri bağlı bu Türk kızı, Evzon askerlerinin "*Yaşasın Venizelos!*" diye bağırın isteğine Türk kızı, ellerini bağlayan, Türkleri öldürmek ve Türk yurdunu kana bulamak isteyen bu millet için bağıramayacağını söyleyerek cevap verir. Onun cesareti bu ilk baş kaldırışla hissettirilmektedir. Evzon askerleri bile ona "*Yaşasın Yunan, Yaşasın Venizelos!*" dedirtemeyeceğini fark eder ve öldürmek ister, kız yine de direnir "*Yaşamak hakkını*

---

³⁶ a.g.e. , s. 24

hak etmeyenlere yaşasın diyemem!” diye bağırmasına rağmen evzon askeri süngüsünü göğsüne dayar ve ona zorla istediğini söyletmeye çalışır. Israrla söyletmeye çalışırlar, ölümle tehdit ederler; ama Türk kızı baş eğmez. İhtiyar adamsa onun genç olduğu için gururunun ve kininin daha güçlü olduğunu söylemektedir. Evzon askerleri kızın, ölmüş genç için şehit demesine tahammül edemeyip ayakları altındaki Türk bayrağını parçalamasını istemeleri üzerine kız bayrağını parçalayamayacağını söyler. Bunda da başarılı olamayan askerler Türk bayrağını tekrar ayakları altına alır ve bu defa da kızdan Yunan bayrağını öpmesini isterler, kız bunu da reddeder. Kızın bu hareketi üzerine iyice sinirlenen evzon askerleri kızın neye güvendiğini anlayamazlar; kız ise geçmişe güvendiğini, haksızlık karşısında da söylendiğini belirtmektedir. Türk kızının cesur tavrı ile Yunan askerlerine kafa tutuşu, onları aşağılayışı Türk kadınının iradesinin gücünü de göstermektedir. Türk kızı Yunanlılara neye güvendiklerini sorup bu soruyu kendi cevaplarken şöyle söylemektedir:

“Dünkü ecdadının önünden kaçtığınıza mı yoksa al bayrağın altında boyun eğdiğinizize mi... yoksa geçende yaptığınız Balkan katliamından şimdi de Allahsız, elleri bağlı Türklerin İzmir’inde bulunduğunuzdan mı?”³⁷

Bu cümlelerle Türk kızının duygularıyla birlikte aslında Yunanlı hakkındaki düşünceler de bir bir sıralanmaktadır. Türk kızının gururlu ve cesur tavrı karşısında bayrağı öptürmek isteyen evzonların başarısızlığı ve ihtiyar adamın öptürmek istedikleri bayrağı açık gözlerle hiçbir Türk’ün öpemeceğini söylemesi üzerine iyice ortaya çıkar. Türk kızı tüm cesaretiyle, gururuyla Yunan askerlerinin karşısında dimdik durmuş ve Yunanlılar istediklerini yaptıramadıkları bu güçlü kadını öldürmekten başka bir çıkar yol bulamamıştır.

Kadın, Türk toplumunda geçmişten bugüne bazen aile reisi olarak karşımıza çıkmış; ancak Türk evinin direği olma özelliğini, erkeğinin fedakâr eşi olma özelliğini ve en önemlisi Türk çocuklarının annesi olmayı hiç bırakmamıştır. Tüm bu yönleriyle de özellikle de anne oluşuyla kutsal bir varlık olarak görülmüştür. Türk toplumunda

---

³⁷ a.g.e. , s. 5

kadınlar dişi bir tanrı gibi değerlendirilmiştir. Bunun en güzel rneği Yaratılış Destanı'ndadır. Tanrı'ya dünyayı ve insanları yaratması için fikir ve ilham veren kaynak Ak Ana'dır. Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz'un annesi de yine mukaddes bir kadın olan Ay Kağan'dır. Oğuz Kağan'ın eşleri de bir peri kadar güzeldir ve Oğuz Kağan'ın soyunu devam ettirecek oğulları doğurmalarıyla da yine kutsaldırlar. Gök-Türk'lerin yine millet oluşunu sağlayan bir anne kurttur. Tüm bunlar göstermektedir ki Türk toplumunda kadın, anne oluşuyla fedakâr oluşuyla ve cesaretiyle her zaman kutsal bir yere sahip olmaktadır. Bu temsilde de kadın, Türk kadınının geçmişten bugüne getirdiği niteliklerinden hiçbir şey kaybetmeden yerini almaktadır.

2.5.3 Köy Eşrafı

İhtiyarlar

İlk ihtiyar, karşımıza, Çanakkale Savaşı için asker çağırıldığı sırada çıkmaktadır. İhtiyar, burada gençlere g veren yanıyla karşımıza çıkar, onun "susun" demesiyle tüm gençler susar ve ihtiyarı dinler. Bu, Türk toplumunda büyüğe saygının da bir göstergesidir. İhtiyar gelen emir okunmadan emirde yazanı tahmin eder, düşman vatani almak ve İslâm'ı ezmek için yürümektedir ve vatanın gençlere ihtiyacı vardır. İhtiyar kendi gençliğini anlatırken aslında Türk toplumunun ne kadar uzun zamandır savaştığını da anlatıyor gibidir. Beyaz sakalını düşman karşısında ağarttığını, vücudundaki yara izlerini düşmanın kurşun ve snglerinin yaptığını ve herkesin bu yoldan geçtiğini ve geçeceğini söylerken hem gençlere g vermekte hem de toplumun içinde bulunduğu durumu dile getirmektedir. Hükümet silah verip düşman karşısına gönderiyorsa o zaman Türk oğlunun ne olduğu orada gösterilecektir ve Kur'an da şehitlere cennetin kapıları açıktır, der. Bu cümle hem gençleri cesaretlendirmekte hem de umutla savaşmalarını sağlamaktadır. Mecliste yer alan ihtiyarlardan biri, İngiliz ve Fransızlarla siyasetin çok iyi olduğunu ve neden böyle bir durumla karşı karşıya kalındığını merak etmektedir. Sebep ne olursa olsun Türk evladı savaşa gidecektir; bu nedenle ihtiyarlardan biri onların aileleriyle vedalaşmaları için evlerine gitmelerine izin

verilmesi gerektiğini söyler ve savaşa gidecek gençler dağılırlar. Aksakallı ihtiyarlar dışındaki herkes askere çağrılmaktadır.

Diğer bir ihtiyar da Yunan işgali sırasında karşımıza çıkmaktadır. Bu ihtiyar da Türk kızının serbest bırakılması için zorla-gözlerini yumarak- Yunan bayrağını öpmekte ve buna rağmen Yunan askerleri tarafından Türk kızının öldürülmesine mani olamamaktadır. Ayrıca Yunan askerleri onun elini ayağını bağlayarak eteklerini tutuşturup, onu yakarak öldürür. Ateşe verilen ihtiyarsa şahadet getirir.

Ak saçlı ihtiyarın da eski Türk destanlarından bugüne Türk toplumunda bilge tavrıyla, koruyuculuğuyla ve gençler tarafından saygı duyulan kişi oluşuyla yer aldığı görülmektedir. Aksakallı, tecrübeli, akıl danışılan kimseler olan ak saçlı ihtiyarlar, destanlardan günümüze saygınlığını yitirmeyen yüce bir varlık olarak gelmektedir. Bu durum, sadece eserlerde değil Türk toplumunun geleneksel yapısı içinde evin en büyüğüne, toplumdaki yaşça büyük kişilere saygı göstermenin göstergesidir. Temsilde de Türk toplumunun bu yapısının bir örneğiyle karşılaşmaktayız. Gerek düşmanın kötülüğü ve acımasızlığını vurgulamak için kullanılan yaşlı erkek ve kadın, ki bunlar Türk toplumu için paha biçilmez birer mücevherdir, gerekse mecliste gençleri yatıştırmak onlara yol gösterip onları yönlendirmek için karşımıza çıkan ihtiyarlar ve Yunan askerinin karşısında kendini siper eden bir Türk gencini kurtarmak için hiç istemediği bir hareketi yapan fedakâr ihtiyar, tüm bu ak sakallı ihtiyarlar, toplumun geleneksel yapısını ve büyük gücünü göstermek adına işlenmiş motifler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gençler

Çanakkale Savaşı'na çağrıldıkları sırada heyecanlarıyla görülmektedir. Savaşa çağrılan gençlerden biri vatanın hiçbir kuvvet tarafından alınamayacağını söylemek adına şu cümleyi kurmaktadır: “*Biz ölü müyüz?*”³⁸ Ayrıca İngilizler ve Fransızlarla olan siyasetimizin olumlu olduğunu düşünen ihtiyarlardan birine de yine bir genç bazı

---

³⁸ a.g.e. , s. 28

İngilizlerin çok kötü olduğunu söylemektedir. Ancak onların ruh hâlini en iyi ifade eden sözler bir genç şüpheleriyle anlatılmaktadır. İngilizlerin bazılarının çok kötü olduğunu söyleyen gence, Mehmet Çavuş'un "*Korkuyor musun?*" şeklindeki sorusunun karşılığı olarak gencin korkudan değil gemilerimizin düşman gemileri karşısında neredeyse hiç olmadığını güç olarak diğer ülkelerden zayıf olduğumuz yolundaki kaygılarını dile getirdiğini söylemektedir. Bu kaygıyı ise yine Mehmet Çavuş gidermektedir. Türk'ün süngüsü, tüfeği ve yüreği vardır. Gençler temsilde hem kaygılarıyla, zaaflarıyla, tecrübesizlikleriyle hem de cesaretleriyle yer almaktadır. Bir Türk genci için korkmak utanç verici görülmekte ve bu şekilde aksettirilmektedir. Gençler de korkmadıklarını açıkça beyan etmekten çekinmemektedirler. Türk erkeği dünden bugüne daima güçlü, savaştı, cesur ve dürüst tavrıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu temsilde de kahraman Türk askeri olarak gençler karşımıza çıkmaktadır.

Muhtar

Muhtar, köylünün hükümetten haber almasını sağlayan, hükümetin emirlerini halka duyuran ve hükümete olduğu kadar halka da yakın olan kişidir. Temsilde ilk olarak hükümetin askere çağırma emrini duyurmasıyla karşımıza çıkar. Hükümetten gelen emri Türk'ü boğazlamak, İslâm'ı ezmek istiyorlar biçiminde yorumlayarak ilan etmektedir. Bunun nedeni temsil boyunca sık sık tekrar edilen İslâm üzerine saldıran Hıristiyan tebasının olduğu düşüncesidir. Çanakkale Cephesi'ne çağrılan askerlere de İzmir'in işgali neticesinde düşmanla savaşmak mecburiyetinin hissettirilmesinde de hep aynı etki söz konusudur.

Muhtar emri okur. Emirde askere çağrılanların künyesi de belirtilmektedir. Emrin okunduğu günün ertesinde tüm askerler toplanacak ve sabah ezanından önce yola çıkılacaktır. Oradan da düşman karşısına gidilecektir. Savaşın çıkış sebebini de yine muhtarın ağzından duyarız. Bunun nedeni hükümete en yakın kişi olmasının yanı sıra haberlerin ulaştığı, politik gelişmeleri yakından takip eden, köyün en bilgili kişisi olmasıdır. Nitekim bu yönünü şu şekilde ortaya koyar:

“ Geçenlerde ben size anlatmıştım. Sırplar ve Avusturyalılar arasında bir dedikodu vardı. Sonunda birbirleriyle harbe tutuşuyorlar öteki milletler meselâ İngiliz, Alman, Fransız. Bunların kimisi Sırb’a kimisi de Avusturya’ya yardım etmeye kalkışıyor neticede iki parti oluyorlar... İşte bu partinin birisinde Rusya Karadeniz boğazına girmek istemiş bizim gemiler ateş açmış hükümet de bunun bir taarruz olduğunu anlayarak Moskof’a karşı ilan-ı harp etti. Fransız ile İngiliz Rusya ile müttefik olduklarından tabii onlara karşı da tedâfiü bir vaziyet almak icab ettiğinden İstanbul’un kapısı “Çanakkale” ye asker sevk ediyorlar. ”³⁹

Buradan da anlaşılmaktadır ki Muhtar toplumun en önemli bilgi kaynağıdır, bu nedenle de savaşın çıkış hikâyesi onun ağzından aktarılmaktadır. İngilizlerle ilişkilerimizin yolunda gittiğini düşünen ve bunlarla savaşa girmemize bir türlü akıl sır erdiremeyen halkı aydınlatmak, bunun siyasetin gereği olduğunu söylemek de yine Muhtar’a düşmektedir. Muhtar, ihtiyarlar dışında herkesin -tüm genç erkeklerin- savaşa çağrıldığını bildirerek görevini tamamlamaktadır.

Muhtar’ın karşımıza çıktığı ikinci önemli bölüm yine hükümetle ilgili ve işgalle ilgili bir olay dolayısıyladır. İzmir’in işgal hadisesini ve Yunanlıları “şer, belâ” olarak yorumlayan Muhtar tüm köyü Yunanlıya karşı uyarmaktadır. İzmir’in işgal edildiği ve Yunanlının bununla kalmayacağını Anadolu içlerine kadar geleceğini de yine ondan öğrenmekteyiz. Muhtar, halkı uyarmak, halkın dertlerine deva olmak, haber ulaştırmak gibi görevleriyle yer almasının yanı sıra İzmir işgali haberiyle sarsılmış bir insanın ruh hâlini de yansıtır. Yunanlının tutumunu anlatışında onlar için “şer” deyişinde nasıl nefret varsa, vatanın düştüğü durum karşısında da Muhtar yüreği kan ağlayan bir vatanperverdir. Muhtarın ruh hâli ile vatanın durumu tasvir edilirken şu ifadeler kullanılmaktadır:

“Odalara sığamıyorum, biraz dağlara gideyim. Belki orada derdimi dökerim. Lakin oralarda da hicran var. Dün nur saçan güneşi bugün bulutlar kaplamış dün bahar rüzgârlarıyla sallanan ağaçlar bugün durmuş dün kızların taze açılmış çiçekleri bugün

---

³⁹ a.g.e. , s. 3

solmuş minarelerde, harabelerde ya kuş seslerinden başka bir şey yok... Yarın belki öbür gün köyün içinde akacak kanın, yanacak evlerin matemini bu günden müjdeliyorlar...”¹²

Aslında bu cümleler yalnızca Muhtar’ın içinden geçenler değildir; çünkü vatan savaştan savaşa sürüklenmekte, halk perişan olmaktadır. Savaşmaktan bitkin düşen halkın tekrar savaşmak için gücü kalmamış, çoğu babasını, dedesini, çocuğunu, kocasını bu savaflara kurban vermiştir. Dağlarda ses olmaması, sadece kuş seslerinin duyulması işte bundandır. Vatan sessiz bir isyanın hâli sergilemektedir. Üstelik Yunanlı yakıp yıkmasıyla nam salmıştır, yapılacak tek şey vatanın bütünlüğü için mücadeledir; ancak bunu yapmak için ne derman, ne de silah vardır. Muhtarın ağzından aslında Türk toplumunun gelecekte yaşayacakları da dile getirilmektedir. Bunu o günlerde tahmin etmek çok da zor değildir; çünkü mütareke imzalandı düşüncesinde olan asker silah ve süngüsünü, mütareke gereğince teslim etmiştir. Yine de halk mücadelede kararlıdır ve Muhtar da bunlara tanık olan kişidir. Vatanın durumunun, hükümetin kararlarının aktarılmasında aracı olan Muhtar son olarak Mehmet Çavuş’un köyünde kalarak mücadele edeceği yolundaki sözlerine ve yeminine şahitlik eden kişi biçiminde karşımıza çıkmaktadır. “Azmin elinden hiçbir şey kurtulmaz.” diyen Mehmet Çavuş’un mücadele etme kararını destekleyen de yine Muhtar’dır.

2.5.4 Çocuklar

Ahmet

Mehmet Çavuş’un oğludur, babasının harbe gidişi nedeniyle kaygı duymakta annesine ve babasına sürekli sorular sormaktadır. Israrla babasıyla savaşa gitmek istemektedir.

Ali

Mehmet Çavuş'un küçük oğludur; annesinin kucağındadır. Mehmet Çavuş'a göre bu mücadele uğruna ölürse ruhu o toprakta kalıp oğullarına intikam öğüdü verecektir. Bir gün bu topraklar kaybedilirse oğulları gelip kemiklerini bulacak Kur'ân okuyup ruhuna Fatihalar gönderecek ve gün gelecek silah ve Türk bayrağı ellerinde döndüklerinde Türk bayrağını mescidin kapısına asacaklardır. Türk çocuğu da böylece vatanına ve atasına sahip çıkan, cesur, güvenilir bir karakterde çizilmektedir.

2.6 Dil ve Üslûp

1919'da yazılmış bir temsil olmasına karşın dil oldukça sadedir, bu durum temsilin sanatsal bir nitelik taşımaktan çok öğretici bir nitelik taşıdığına göstergesidir. Temsilde amaç halka ulaşmaktır, bu sebeple dilde Arapça, Farsça sözcük ve tamlamalardan olabildiğince uzak durulmuştur. Aynı zamanda benzetmelere de sıklıkla yer verilmemiştir. Köy eşrafının konuşmaları dikkate alındığında dilin doğal ve sade olduğu gözlenir. Halkın içinden çıkan kahramanların halkın diliyle konuşturulması da temsili hayata daha çok yaklaştırma gayesi vardır. Bu duruma Mehmet Çavuş'un konuşmasından bir örnek vermek gerekirse savaş haberi alındıktan sonra ihtiyar ve gençlerin bulunduğu mecliste şu sözleri söylemektedir:

“Zaten gavga baht işidir. Galib gelir belki de mağlub olursun. Fakat bir kere onun kapısına çıkmak orada ölmek lâzımdır.”⁴⁰

Bu örnekten de anlaşılacağı üzere Türkçeye mâl olmuş sözcüklerle Türkçe sözcükler iç içe yer almakta, neredeyse temsil boyunca birkaç kelime dışında Türkçe dışında kelime kullanılmamaktadır. Gerek askerlerin gerekse halkın diyaloglarında da bu yapıdan uzaklaşmamaktadır. Yunanlıların konuşmalarında dahi halk tarafından anlaşılmayacak kelimelerin kullanılmasından kaçınılmıştır.

---

⁴⁰ a.g.e. , s. 5

3. KÖYLÜ MEMİŞ ÇAVUŞ RÜYADA

3.1 Kitabın Künyesi

Kitabın kapağında en üstte “*İnönü Kahramanlarına Armağan*” ifadesi yer almaktadır. Hemen bu ifadenin altında da eserin ismi “*Memiş Çavuş: Rüyada*” biçiminde belirtilmektedir. Bunun altında da şu ifadeler yer alır:

Ey Türk kızı! Ey Türkoğlu! Genç...
Başa gelen rüya değil midir?
- Bilmem! Bir şey! . . . Resme bak bir kere...
Uyan! Düşün! Döğün! Ağla! Kükre!
Kalk! Yık! Vur! Yunanı !!!

Osmanlı arslanı!
(İnönü) kaplanı!
Merhaba! Kahraman!
Aşkın: Yaradan!

Tunalı Hilmi

3.2 İç Kapak

İç kapakta piyesin Tunalı Hilmi tarafından yazılmış olduğu ve temsilin nasıl meydana getirildiğini anlatan bir açıklama yer almaktadır. Ayrıca temsilin yazılış tarihi de belirtilmektedir:

Ankara: 30 Mart 1337 (1921)

(İkinci İnönü Muharebesi) ve o coşkunluğuyla yürekleri gürletmede!

Güneş battı... Gönlümden şu doğdu: “*Bence netice belli oldu: Zafer yine bizde! İmzanı verdim!*”... Sakin sakin miskin odama geldim: (üçüncü Memiş Çavuş)u tamamlamaya. “*Uykuda gezer gibi*” daldım... Bir zaman sonra, ruhumda yarım saat süren bir hâlet kaynaşmaya başladı: Hem kalem işliyor, hem de köye ikinci bir “*ben*”

kalemi fasıllalı fasılasız kendi tarafına çekmeye uğraşiyor... Akıbet “iki ben” fakat yine “Memiş Çavuş”ta birleşti, uzlaştı... Kâğıt adeta kendiliğinden, ansızın çevrildi, üzerine: (Memiş Çavuş: Rüyada) kelimeleri dizildi... (İnönü kahramanları)na armağan olsun! Gaziler! Gazanız mübarek olsun! Zaferleriniz bitmez düğünümüz olsun!

Büyük Millet Meclisi Azâlarından
Bolu Mebusu
Tunalı Hilmi

3.3 İlk Kısım

Temsil başlamadan önce hemen üstte “*Manzum köy tiyatrolarından bir levha*” başlığı yer almaktadır ve temsilin ismi “*Köylü Memiş Çavuş (Rüyada!)*” biçiminde tekrar belirtilmektedir.

3.4. Mekân

Gece, ortalık zifiri karanlık; dağlık, ağaçlık, çalılık, kayalık... Etrafta leşler, cenazeler...

3.5 Temsilin Muhtevası

Köylü Memiş Çavuş Rüyada

Doksan yaşındaki Memiş Çavuş millet ordusunda gönüllüdür. Her yanında silah vardır. Kucağında mavzer, bacakları arasında gülleli uzun çubuğu... Ağaca yaslanmış, yere yarı uzanmış uyumaktadır. Oğlunun oğlu Tosun, gözcülük yapmaktadır. Üzerinde asker kıyafeti vardır. Her yanı silahlıdır ve etrafa baka baka gezinmektedir. Bu sırada göz kamaştırıcı bir şimşek çakar ve yer gök korkunç bir şekilde uğuldar. Nöbetçi olduğu yerde hareketsiz kalır. Memiş Çavuş’un hayali görünür. İsyân tavrı içinde gibi inleyip uğuldar ve kaybolur. Nöbetçi söylenerek gezinmeye devam eder. Hâtif (Sesi işitilip de kendisi görülmeyen kimse)in sözleri kesik kesik duyulmaktadır. Yıldırımlar

yağmaktadır. Şu kıyafettedir: “Saçlar omuzlara dökülmüş, sakal göbeğe doğru uzamış, yanaklar bu nisbette uzun pamuk gibi bembeyaz... Yine bembeyaz: Takıyye, sarık, sarkık yerli entari, cübbe, mest, pabuç... Elde beyaz, uzun bir asa...”⁴¹

Gök gürledikçe etraf görünmektedir. Sultan Osman Türbesi'nin örtüsü yırtılmıştır ve aşağı doğru yarısı sarkmıştır. Ayakta Yunanlı, azgın tavırlı bir efdun askeri bulunmaktadır. Bu görüntü bir görünüp bir kaybolmaktadır. Şimşeğin çakmasıyla Sultan Osman'ın içine Venizelosoglu'nun kılıcı saplanmıştır. Bu sırada Memiş Çavuş'un hayali görünür ve herkese henüz alınmamış yüz bin öcden bahsetmekte ve kahırdan hep kahırdan bahsetmektedir. Nöbetçinin gözleri hafifçe açılıp kapanmaktadır, yorgun düşmüştür; fakat bu sırada Hâtif tekrar görünür. Nöbetçi tekrar gezinmeye başlar. Nöbetçi yorgun düşüp de ağaç kavuğuna oturur oturmaz Memiş Çavuş'un hayali görünür ve şunları söyler:

Batılı o kâfir, kudurmuş canavar!
Ya kakhâr! Ya kakhâr! Kalmış yüz bin öc var!
Kalmış yüz bin öc var! Ya kakhâr! Ya kakhâr!
Arz ağlar! Ar ağlar! Gök ağlar! Yer ağlar!
Ya kakhâr! Ya kakhâr! Kalmış yüz bin öc var!
Kalmış yüz bin öc var! Ya kakhâr! Ya kakhâr!⁴²

Bu sırada nöbetçi dalar gibi olmuştur; fakat bir anda silkinip kendine gelir. Etrafına sert sert bakar ve fırlayıp oturduğu yerden kalkar. Mavzeri omuzunda gezinmeye devam eder. Hâtif tekrar görünüp Ulu Osman'ın ne hâlde olduğunun görülmesini ister ve şimşekler çakmaya devam eder. Nöbetçi durgundur; fakat gezinmeye devam etmektedir. Dikkatle karanlıklara bakmaktadır, elinde mavzeriyle Memiş Çavuş'un hayali tekrar görünür, öçten ve kahırdan bahsetmeye devam eder. Bu sırada karanlıkta biri belirir, nöbetçi onu durması için ihtar eder. Bombayı fırlatır, yer gök nurla dolar. Tekbir sesleri duyulur.

⁴¹ Tunalı Hilmi, **Memiş Çavuş Rüyada**, Ankara, 1921, s. 5

⁴² a.g.e. , s. 10 -11

Sultan Osman türbesindeki örtünün yırtıksız olduğu fark edilir, efsun askeri kaybolmuştur. Sultan Osman'ın sırtında saplı görünen kılıç da yoktur. Nöbetçi ise Yunan askerini yere yatırıp göğsüne çökmüştür. Nöbetçi Tosun süngülediği Yunan efsun askerini denize tekmeyle atmaktadır. Uyuyan Memiş Çavuş gerinerek kalkar, iyice kalkar, gözleri açılır ve hayaller kaybolur.

3.6 Kahramanlar

3.6.1 Askerler

Memiş Çavuş

Doksan yaşında, gönüllü olarak milli kuvvetlere katılmış biridir. Torunu Tosun da onunla birlikte savaşta mücadele vermektedir. Rüyasında İnönü Muharebesi esnasında olanları ve Yunanlıların İzmir'de denize dökülüşünü görmektedir. İkinci İnönü Muharebesi'nin ardından kısa bir süre sonra Yunan askeri İzmir'de denize dökülmüştür. Temsilin yazıldığı yıl İkinci İnönü Muharebesi'nin gerçekleştiği yıldır. İkinci İnönü Muharebesi Hamza Eroğlu tarafından şu şekilde aktarılmaktadır:

“ Londra Konferansı'nın sonuç vermemesi üzerine İtilaf Devletleri Sevr'i uygulamak için yeni bir ümide kapılır. Bu amaçla Yunan işgal ordusunu teşvik eder. Yunanlılar 23 Mart 1921'de Bursa'dan İnönü istikametine ilerlemeye başlar. Türk ordusunun yüksek azim ve imanla savaşması üzerine 31 Mart 1921 akşamına kadar süren kanlı çarpışmalar sonunda düşman İnönü'de ikinci kez perişan olur. Yunanlıların yaptıkları iki saldırının da püskürtülmesi üzerine Yunan Kuvvetleri, 31 Mart gecesinden itibaren çıkış mevzilerine çekilmeye başlar. Çıkış mevzilerine kadar düşman askerleri izlenir ve çekilirken de düşmana kayıplar verdirilir. Kesin zafer 1 Nisan 1921 de Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafla bildirilir.”⁴³

---

⁴³ Hamza Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, Savaş Yayınları, Ankara, 1990, s. 182

Yazar daha temsili yazdığı sırada netice kesin olarak belli olmadığı hâlde zaferin kazanıldığını bildirmektedir. Temsil İkinci İnönü Muharebesi Meydanında kaleme alınmaktadır ve bu oldukça önemlidir. Her taraf simsiyah, gök gürültüleri içindedir ve dağlık, ağaçlık bir yerde Memiş Çavuş ağaca yaslanmış, uykuya dalmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Memiş Çavuş'un üzerindeki savaş malzemeleri tüm detaylarıyla aktarılmaktadır:

“Kucağında mavzer, bacakları arasında gülleli uzun çubuğu... Bir gözü sırtında çanta gibi bağlı... Uyur gözü omzundan öne sarkık, el püsküllü çavuş uykuda...”⁴⁴

Memiş Çavuş bu şekilde tanıtıldıktan sonra Memiş Çavuş'un rüya hâlinin görüldüğü, bir görünüp bir kaybolduğu belirtilir. Bu durum Memiş Çavuş'un uykudayken kendini ve olayları gördüğü manâsında düşünülebilir. Sahnede bunların nasıl canlandırıldığı aktarılmaktadır. Memiş Çavuş'un hayalinin ağzından şiirsel bir söyleyişle şunlar aktarılmaktadır:

Analar... Babalar... Dünyalar... İkballer...
Ya kâhhar! Ya kâhhar! Kalmış yüz bin ök var!
Kalmış yüz bin ök var! Ya kâhhar! Ya kâhhar!⁴⁵

Bu ifadeler temsil boyunca sıkça tekrarlanmaktadır. Temsilin leitmotividir. Memiş Çavuş'un ağzından bu dönemde Yunan askerlerine nasıl yaklaşıldığı da aktarılmaktadır:

Batılı o kâfir, kudurmuş canavar!
Ya kakhâr! Ya kakhâr! Kalmış yüz bin ök var!
Kalmış yüz bin ök var! Ya kakhâr! Ya kakhâr!
Arz ağlar! Ar ağlar! Gök ağlar! Yer ağlar!
Ya kakhâr! Ya kakhâr! Kalmış yüz bin ök var!
Kalmış yüz bin ök var! Ya kâhhar! Ya kâhhar!⁴⁶

---

⁴⁴ Tunalı Hilmi, a.g.e. , s. 4

⁴⁵ a.g.e. , s. 6

⁴⁶ a.g.e. , s. 10 -11

Tüm bunların arkasından Hâtif görünür, onun ağzından yine öc ve kahır nidaları yükselmektedir. Bursa'da Sultan Osman'ın türbesine Venizelosoğlu diye anılan Yunan askerleri tarafından kılıç batırıldığı belirtilmektedir. Temsilin içinde bir Yunan askerinin Osman'ın türbesi başındaki resmine de daha sonra yer verilmiştir. Bu durum karşısında Hâtif'in ağzından şu sözlere yer verilir:

Ez! Ez! Ey Türk, sana cihan düşman!

[Cihan gülümser gibi hafif şimşekler gürlemeler başlar, devam eder:]

Gez! Gez! Ey Türk sana cihan vatan!

Sana Ey Türk! Mezar... Tarih... Cihan...

[Şimşekler, gürlemeler kesilir.]

Ez! Ez! Gör ne hâlde! (Ulu Osman)!⁴⁷

Bu sözlerin ardından gök gürültüleri arasında zifiri karanlıkta nöbetçi gezinmeye devam eder. Memiş Çavuş'un hayali tekrar görünür ve şunları söyler:

Kahrın var: Sen kadar ya kâhhar... Ol kâhhar... Ya kâhhar! Ya kâhhar!

Kalmış yüz bin öc var! Kalmış yüz bin öc var! Ya kâhhar! Ya kâhhar!

Öldümse günahkâr... gaffârsın ya gaffâr...

Ya kâhhar... Ya kâhhar! Kalmış yüz bin öc var...

Kalmış yüz bin öc var... Ya kâhhar... Ya kâhhar...⁴⁸

Bu biçimde sözlere yer verildikten sonra hayal tekrar kaybolur ve nöbetçi omzunda mavzeriyle dolaşırken tekrar karşımıza çıkar. Bir anda nöbetçi birinin varlığını fark eder, onu durması için uyarır. Bombaya davranıp, bombayı fırlatır. Memiş Çavuş bu sırada kıpırdar, hayalinde, nöbetçi yerindeki Yunan askerini ezmektedir. Uzaklarda Osmanlı bayrağı dikili, dalgalanmaktadır ve nöbetçi süngülediği Yunan askerini denize uçurmaktadır. Bundan sonra da Memiş Çavuş uyanırken anlatılır. Uyuyan Memiş Çavuş

---

⁴⁷ a.g.e. , s. 12

⁴⁸ a.g.e. , s. 12 -13

gerine gerine yarı kalkar... Uyanmaya uğraşır... İyice kalkar... Gözleri açılır ve hayaller kaybolur.

Nöbetçi (Tosun)

Memiş Çavuş'un torunudur. Nizamlı asker kıyafetiyle mavzeri omzunda gezinirken ortaya çıkar. Etrafı gözleye gözleye dolaşmaktadır. Şimşekler çaktıkça oldukça heybetli görünür. Hem gezinmekte hem de şu sözleri söylemektedir:

Omuzda mavzerim... Ülkeler gezerim...
Göklerde yüzerim... Ben ruha benzerim...
[Bakışlarıyla karanlıkları yararcasına:] Düşmanı ezerim...
[Gülümser bir dudak bükerek:] Boş ise üzerim...
[Heybetle hücum vaziyetinde:] Tepeler ezerim...
[Kendini süzdükten sonra, mavzerine gururla bakarak:]
Omuzda mavzerim!⁴⁹

Tosun, bu gururlu söz ve hareketleriyle anlatılırken askerin kendine olan güveni ve cesareti ifade edilmek istenmektedir. Nöbetçi dolaşmaya devam ettikten sonra bir ağaca yaslanır, hafif hafif esner bu esnada hayal ortaya çıkar ve şunları söyler:

Uyan! Utan! Uyan! Utan! Erkek! Kadın! Utan! Uyan!
Of! Of! Kılıç sallar! (Sultan Osman) inler! Diler senden aslan! Kan! Can!⁵⁰

Bu ifadeler, savaş sırasında, Yunan askerlerinin, Sultan Osman Türbesi dâhil olmak üzere Türk halkı için değerli olan tüm yerlere girip çıktıklarını ve bu değerli varlıklara zarar vermekten çekinmediklerini göstermektedir. Temsilin son sayfasında yer alan Yunan askerinin Sultan Osman türbesinin altındaki şu notu temsilin özeti niteliğindedir:

---

⁴⁹ a.g.e., s. 6

⁵⁰ a.g.e., s. 7

Bursa’da Sultan Osman türbesinde Venizelosoğlu!

Kılıçla vuruyor, diyor ki:

-Kalk, Türk! Kurduğun saltanı yıkıyorum!

Bu cümle, Türk halkının Yunanlılar tarafından nasıl aşağılandığını da göstermektedir. Milli mücadeledeki güç, biraz da buradan gelmektedir. Türk halkı namahremine saldırmaktan çekinmeyen, kutsal gördüğü tüm değerlere el uzatan, zaferin kendilerinin olduğundan emin olarak her tür muameleyi kendine hak gören bu askerlerin cezasını denize dökerek vermiştir.

Nöbetçi temsilin birkaç yerinde şu sözleri tekrar etmektedir:

Omuzda mavzerim... Ülkeler gezerim...

Göklerde yüzerim... Ben ruha benzerim...

Düşmanı sezerim... Boş ise üzerim...

Tepeler ezerim... Omuzda mavzerim...⁵¹

Tüm bu sözlerin ardından nöbetçi uzakta bir karaltı görür ve düşmanı “*Dur! Mel’un!*” biçiminde ikaz eder. Ardından da bombayı fırlatır, fırlayıp kaybolur. Nöbetçi yerde yatan Yunan askerinin göğsüne çöker, onu süngüler ve denize uçurur.

3.7 Dil ve Üslûp

Temsil Memiş Çavuş’un uykuya daldığı sırada gördüğü rüyayı anlatmaktadır. Hareketlerle ilgili sık sık bilgiler verilmektedir. Şiirsel tarzda yazılmıştır. Temsil, İkinci İnönü Muharebesi yıllarında Yunan askerlerinin Bursa’daki Sultan Osman türbesine saldırısı, bunun üzerine ülkenin elden gittiğini gören askerın Yunanlıyla mücadelesini ve zaferini anlatmaktadır. Dil oldukça sadedir. Yabancı kökenli sözcüklere neredeyse hiç yer verilmemektedir.

---

⁵¹ a.g.e. , s. 13

Açıklamaların yer aldığı bölümlerde temsil sırasındaki hareketler ve içinde bulunulan ortam aktarılmaktadır. Nöbetçinin sözleri nakarat biçiminde sık sık tekrarlanmaktadır. Temsilin sonunda Türk askeri Yunanlıyı denize dökmektedir ve bu neticeyle birlikte Memiş Çavuş'un uyandığı aktarılmaktadır.

3.8 Son Bölüm

Temsilin son bölümünde kitapla ilgili şu bilgiler yer almaktadır:

(100) Nüshası köyler, mektepler için resmi heyetlere (500) kuruştur.

Ankara'da kuyulu kahve karşısında Tütüncü'de nüshası: (10) kuruştur.

Her hakkı mahfuzdur.

Tiyatro kumpanyaları iznim olmaksızın oynayamazlar. Köylerde, mekteplerde köylüler, mektepliler oynayabilirler.

Yazarın, ilerde yazmayı tasarladığı piyeslerin listesi de şöyle sunulmaktadır:

Manzum Köy Tiyatroları

1. [İkinci basılış:] Memiş Çavuş Mebuslar Meclisi Kapısında!

Basılacak:

2. Mebuslar Memiş Çavuş Köyünde

3. Memiş Çavuş Halk Dersleri Kürsüsünde

4. Jandarma... Köy Tepesine Kakılmış Kama!

5. Memiş Çavuş Büyük Millet Meclisinde... Kapı Dışarı!

6. Memiş Çavuş Büyük Millet Meclisinde Aza! Millet Kürsüsünde!

7. Memiş Çavuş Cephelerde!

4. İZMİR İŞGALİ

4.1 Kitabın Künyesi

İzmir İşgali, 1923 yılında Bitlisli Rıza Suad tarafından (Bitlis mebusu Yusuf Ziya Suad) Mahmud Bey Matbaasında basılmıştır. Temsil dört perdeden ve yetmiş iki sayfadan oluşan tarihi bir faciadır. Kitap küçük boyuttadır.

4.2 İç Kapak

Eserin kapağı açıldıktan sonra karşımıza yazar tarafından düşülmüş bir not çıkmaktadır, not şu şekildedir: *“Eserin temsil hakkı sahibine ait olup bu hususta arzu edenler [Kütüphane-i Suudi’ye] müracaat etmeleri lâzımdır. ”*

4.3 Önsöz

Eserin üçüncü sayfasındaysa yazarın *“Maksad u Rica”* başlıklı önsözü bulunmaktadır. Önsöz şu şekildedir:

“İzmir faciası dört senelik bir ömre mâlik olduğu hâlde milli matbuatımızdan ona karşı pek büyük bir lakaydı gösterildi! Âdeta ihmâl olundu! Bu milli felâketi kayd ve neşr etmek hiç kimsenin hatırından bile geçmedi! Bilmem ki neden? İşte bu noksanı her zaman hisseden ruhum beni o vazifenin ifâsına sevk ve “İzmir İşgali” nâmıyla bu facianın kayd ve tesbitine mecbur eyledi. Fakat... Ne mümkün? Hilkattan beri ve nâsiye-i insaniyeti ebediyen lekedâr eden o faciayı tasvir eylemek ne kadar gayr-ı mümkündür! Ben öyle zannederim ki bu hiçbir dimağın hiçbir kalemin iktidarı dâhilinde değildir. Meğerki Türkçemizde mukabili bulunmayan o feci’ kelimeler Yunanca’da bulunsun ve meğerki Yunan ordusu tarafından temaşa sahnesinde de temsil olunsun. Binanaleyh vuku’u muhakkak bulunan noksanların bu şümüllü mevzuyu ihâtaya olan iktidarsızlığımla beraber lisânî yokluğa da hâmil olunmasını bilhassa rica eylerim. ”

Silvan: Şubat 339

4.4 Şahıslar

Eserin dördüncü sayfasında ise olaydaki şahıslar sıralanmıştır. Bu sıralanış şu biçimdedir.

Nurettin Paşa: İzmir vali ve kumandanı

Ali Nadir Paşa: Lâhik İzmir askerî kumandanı

İzzet Bey: Lâhik İzmir valisi

Cavid Bey: İzmir defterdarı

Kâmil Bey: İzmir eşrafından ve meclis idâre-i vilâyet azasından

Fehmi Bey: “ “ “ “ “ “

Raşid Bey : “ “ “ “ “ “

Süleyman Bey:” “ “ “ “ “

Durmuş Bey: Makâm-ı vilâyet odacı ve kapıcısı

Yunan neferleri, yerli bir Rum, vesaire...

4.5 Mekân

I. Perde'de mekân İzmir Vilâyet Konağıdır. Nurettin Paşa yalnız ve sivil elbiseyle oturmuş olarak görünmektedir.

II. Perde'de ise mekân Şark Otelinde bir salondur. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin müzakere salonu. Taban kıymetli bir parça hâli ile döşenmiş, büyücek bir masa ve etrafında altı koltuk. Duvarlarda takvim ve Türk tarihinden çeşitli levhâlar.

III. Perde, mekân yine Şark Oteli'nde bir salon, Heyet-i Merkeziye'nin müzakere salonu, eski vaziyetiyle görünür.

IV. Perde, İzmir Hükümet konağında makâm-ı vilâyet... Duvardaki takvim 15 Mayıs 30 tarihini göstermektedir.

4.6 Temsilin Muhtevası

İzmir İşgali

Nurettin Paşa, makam-ı vilayette yalnızdır ve Ahmet İzzet Paşa'nın ülkenin bu zor günlerinde görevden istifa etmesinin kendi kadar milleti de çok etkileyeceğini düşünmektedir. İstanbul gazetelerinden bazıları bu istifa ile ilgili Kanun-ı Esâsi'nin yedinci maddesinin uygulanması olarak yazmıştır. Nurettin Paşa, bu durum karşısında oldukça öfkeli; çünkü ülkenin işgal tehlikesiyle karşı karşıya olduğu böyle bir dönemde Ahmet İzzet Paşa'nın istifa etmesi ve bunun için de Kanun-ı Esâsi'nin yedinci maddesinin tefsirinin talep edilmesi, onu şüphelendirmektedir. Ayrıca bu kararın ardından Kemal Paşa'nın sadaret makamına getirilmesinin iyi olacağını düşünmektedir. Kanun-ı Esâsi'yi tefsir ettirmek istemelerine tepkilidir, ülke bu durumdayken hâlâ saraylar yaptırmaya çalışan hâlâ başkanlık düşünen yöneticilere milletin artık müsaade edemeyeceği görüşündedir. Anadolu köylü saadetli geçmişi on senelik bir cihan harbinin içine gömmüştür. Artık kendi zevkleri için yaşayanların zevki için milletin yapacağı bir şey kalmadığı görüşündedir. Tüm bu düşüncelerin ardından Defterdar Bey'le görüşmek istediğini odacıya söyler. Defterdar Bey saraya bağlılığıyla nam salmıştır; ancak milletin iyiliği için Nureddin Paşa onunla görüşmek istemiştir. Bu görüşmenin nedeni kapatılan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin para ve mülklerinin Cavid Bey'in makamına verilmiş olmasıdır. Nureddin Paşa ondan bu para ve mülkleri yeni kurulan Müdafâ-i Hukuk Cemiyeti'ne aktarmasını istemektedir. Bu bilginin de özellikle gizli kalmasını Cavid Bey'den rica etmektedir.

Yunanlılar mütarekenin imzalandığı günden beri Hıristiyanları özellikle de Rumları aleyhimize teşvik etmektedir. Özellikle sahil Rumlarını silahlandırmaktadır. Bu haberi aldıktan sonra Nureddin Paşa da Müslüman halka üç bin silah temin etmiş ve onların dağıtılmasını sağlamıştır. Maksat yalnızca nefs-i müdafadır ve Yunanlıların bu faaliyetleri tespit edildikten sonra tedbir alınmaya başlanmıştır. Nureddin Paşa İzmir'de görevli olduğu sürece Yunanlıların Kordonboyu'nu göremeyeceklerini ifade eder. Cavit Bey'den yalnızca para ve mülklerin gizlice teslimini istemektedirler. Cavit Bey

hem saraya bağılı hem de korkaktır, bu nedenle Nureddin Paşa'nın isteğini yerine getirmekten çekinir. Nureddin Paşa konuşmanın bir sonuç vermeyeceğini anlayınca tehditkâr bir eda ile Maliye Nezareti'nden değil izin istemek bu konuşulanları herhangi bir şekilde işitirse bile hayatının tehlikeye gireceğini söyler. Nureddin Paşa kararlıdır ve Cavid Bey'den binanın anahtarlarını hemen getirtmesini ister, Cavit Bey bir tezkire yazar yazdığı tezkireyi Nureddin Paşa'ya verir. O tezkireyi okur ve zarfı kapatır, odacıya verir. Odacı elinde anahtar çıkınıyla içeri girer. Anahtar çıkını alan Paşa, Cavit Bey'e ara sıra uğrayıp yeni emirler almak üzere gidebileceğini söyler; ardından odacıdan Kâmil Bey'i çağırmasını ister. Kâmil Bey, defterdarın bu hadiseyi Sadrazam Tevfik Paşa'ya duyuracağını düşünmektedir. Kâmil Bey'in tek kaygısı bu da değildir; çünkü o sırada Rum çeteleri Salihli, Bergama ve Manisa etrafında faaliyettedir onlarınki dikkat çekmemektedir; ancak Müslümanların nefsi-i müdafası bile neredeyse imkânsızdır. Mütarekenâme ihlâl edildi, diyerek ortaya bir yalan atarlarsa teşkilatlanma tamamlanmadan kalacaktır.

Nurettin Paşa, aynı şekilde düşünmemektedir. Ona göre mütarekenâmeyi ilk bozan onlar olmuştur. İstanbul'un resmî, hususî bütün büyük binaları işgal altındadır ve Nureddin Paşa bu işgalin yavaş yavaş genişleyeceğini düşünmektedir: "Batılılar memleketimize güya misafir olarak gelmişler; ancak biz kendilerine anelerimize bağılı olarak davranırken onlarsa gözlerimizi oymaya çalışmaktadır." Nureddin Paşa, Kâmil Bey'e anahtarları gösterir ve kaybedilecek zaman olmadığından bahseder. İttihat-ı Terakki Türkî Heyet-i Merkeziye binasının Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi olmasına karar verilmiştir. Üstelik düşmanın dikkatini çekmemek için de binanın kapısına "*Şark Otel ve Kiraathanesi*" yazılacaktır. Çünkü şark kelimesine Batılılar pek rağbet etmemektedir. Cemiyet hemen toplanır ve Kâmil Bey bu cemiyette neler görüşüleceğinden bahseder. İlk iş olarak hedefi açıklar ya hür ve müstakil yaşayacaklar ya da öleceklerdir. Ölüm ise son seçenektir, mümkün olduğunca yaşayacaklar ve beraberlerinde de bütün bir milleti yaşatmaya çalışacaklardır. Amaçları memleketin kurtulma çarelerini düşünmek ve bulmaktır. Nureddin Paşa'nın isteği üzerine cemiyetin adı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olarak belirlenir, bu belirlemenin ardından da orada bulunan herkesten para toplarlar silahlandırma, donatım ve beslenme için bu paralara ihtiyaç vardır. Nureddin Paşa altı bin kişiyi silahlandırmanın yanı sıra iki bin lira da

para yardımıyla bulunmuştur, bu örneğe bağlı olarak diğerleri de yüklü miktarda para yardımıyla bulunur. Cemiyetin kâtibliğine Raşid Bey seçilir ve yardım olarak toplanan her şeyi not eder. Bu düzenlemelerin ardından Paşa gelir ve cemiyet üyeleri Kâmil Bey tarafından Paşa'ya tek tek takdim edilir. Paşa cemiyetin başarılı olabilmesi için halkın bu cemiyetin varlığından haberdar olması gerektiği düşüncesindedir, bu nedenle propagandalar yaparak bir merkeze bağlı tüm yerlerde birer şube oluşturup, gazeteler ve konferanslarla tehlikeyi ve tehlikenin karşısında oluşan cemiyeti duyurmak gerektiğini ifade etmektedir. Matbuatla yapılacak duyuru yalnızca münevver tabakaya ulaşabilecektir; oysa onlara gereken halk tabakası olarak düşünülmektedir. Paşa ise münevver tabakanın halkı harekete geçireceği düşüncesindedir. Cemiyetin ilk işi olarak adının duyurulmasına karar vermiştir. Bu sırada Nureddin Paşa'ya bir telgraf gelir, telgrafta Tevfik Paşa kabinesinin istifa ettiği ve yerine Damat Ferit Bey'in geldiği belirtilmektedir. İlk icraat olarak da bu kabine meclisi dağıtmış ve binlerce kişinin tevkifi için emir vermiştir. Nurettin Paşa İzmir'den ayrılması için emir almıştır bu nedenle cemiyetin başına Kâmil Bey'in geçmesini ister. Kâmil Bey, Nureddin Paşa'nın İzmir'den uzaklaştırılması kararına tepki gösterir, bu kararı engelleyeceklerini söyler; ancak Paşa bu karara karşıdır; çünkü ayaklanma asayişin bozulduğu hükmünü ortaya çıkaracak bu da işgale zemin hazırlayacaktır. Cemiyetin başına Kâmil Bey'i geçirir ve ona talimatlarda bulunur. Bu sırada içeri yeni İzmir valisi İzzet Bey'le defterdar Cavid Bey gelir. İzzet Bey, Nureddin Paşa'nın makâmını mahâll-i cinayet olarak ifade eder ve İzzet Bey'le Nureddin Paşa arasında tartışma meydana gelir. İzzet Bey, Rumların teşkilatlandığının farkında değildir üstelik Nureddin Paşa'yı sürekli suçlamaktadır. Nureddin Paşa'nın Rumlar konusunda yanlış düşündüğü kanaatindedir. İzzet Bey Osmanlı'nın eski güçlü döneminin hâlâ devam ettiğini düşünmekte, Batılıların giriştikleri işgal hareketinin farkında olmamaktadır. Nureddin Paşa, İzzet Bey'in yanından ayrılır ve o gece İstanbul'a hareket eder.

İzzet Bey, halkı teşvik ve silahlandırma olduğu için bunun kabul edilemez olduğunu düşünmekte bu sebeple de Nureddin Paşa'ya karşı tepkili davranmaktadır. Osmanlılığın öldüğünü Türklüğün olduğunu söyleyen Nureddin Paşa'nın sözlerini safсата olarak değerlendirmektedir. Cemiyetin merkezini ve şubelerini dağıtmışlardır ve İzzet Bey bunu bir başarı olarak görmektedir. İzzet Bey, Durmuş Ağa'yı odaya

çağırıldığında Durmuş Ağa'nın (odacı) tavırları karşısında milletini de aşağılar. Bu tavır onun Türklüğe nasıl baktığının da göstergesidir. Ona göre önemli vazife odacının konuşmasını kendisinin düzelttiği gibi meselelerdir. Silahları bir an önce halktan toplatmak gayesindedir. Bu görev için de Ali Nadir Paşa'yı çağırır ve onunla görüşüp halktan tüm silahları toplattırır; zaten Ali Nadir Paşa da İzzet Bey gibi memleketin silahla değil Ferid Paşa'nın siyasetiyle kurtulabileceği düşüncesindedir.

Bu görüşme sırasında içeri Durmuş Ağa girer ve meclis idare azâlarının kendileriyle görüşmek istediğini bildirir. Kâmil Bey içeri girer ve İzmir'in bulunduğu tehlikeden bahseder. İzzet Bey Bâb-ı Âli'den kendisine böyle resmî bir bilgi ulaşmadığını söylemektedir. Raşid Bey ve Kâmil Bey, İzzet Bey'e içinde bulunulan durumu anlatmak istese de değişen bir şey olmaz. Bu sırada dışardan makineli tüfek sesleri işitilir. İzmir limanı harp gemileriyle, Yunan gemileriyle dolmuştur. Her taraf düşman askerleriyle doludur. Silahları alınan Türk askerlerini, sivil halkı düşman askerleri katletmektedir. Kâmil, Fehmi ve Raşid Beyler kapıya doğru koşarlar ve Kâmil Bey vurulur. Üç Yunan askeri beraberlerinde bulunan bir Rum'la birlikte valinin odasına dalar. Yunan dipçiklerinden kaçmaya çalışan vali ve kumandana yerli Rum "*Yaşasın Venizelos, kahrolsun Türkiye!*" diye bağırlarsa onlara bir şey yapmayacaklarını söyler. Kumandan ve vali bunu duyunca bir ağızdan bağırlar. Kâmil Bey ise yaralanmıştır, çocuklarını ve karısını merak etmektedir bir taraftan da harab edilmiş İzmir'e bakmaktadır. Son bir güçle sesleri dinlemeye devam eder tüfek sesleri işitilmektedir, bunlar Türklerin silah sesleridir kendisi de katılmak ister son bir nefesle ayağa kalkar tüfek sesleri işitmeye devam etmektedir. Ya namusunu geri al ya da öl, der. Bu sırada parmağıyla batıyı gösterir ve "*ya intikam, ya ölüm*" diye haykırır.

4.7 Kahramanlar

4.7.1 Milli Direnişî Destekleyenler

Nurettin Paşâ

İzmir vali ve kumandanıdır, birinci sahnede karşımıza İzmir Vali Konağı'nda çıkar. Vatanperver bir kumandan, milletinin kurtuluşu için her şeyi göze alacak bir insandır. Olayın gerçekleştiği dönem Ahmet İzzet Paşâ'nın görevden istifa ettiğinin duyulduğu dönemdir. Ahmet İzzet Paşâ, istifa ettiği için Nureddin Paşâ oldukça üzgündür; çünkü memleket işgal tehlikesiyle burun burunadır böyle bir durumdayken istifa etmesi ve İstanbul gazetelerinde bu olayın sebebi olarak Kanun-ı Esâsi'nin yedinci maddesinin gösterilmesi ki bu madde şöyledir: "*Vükelânın azil ve nasbı ve rütbe ve menasib tevcihi ve nişan itası ve eyalâtı mümtazenin şeraiti imtiyazilerine tevfiikan icrayı tevcihatı ve meskûkat darbı ve hutbelerde nâmının zikri ve düveli ecnebiye ile muahedat akdi ve harb ve sulh ilânı ve kuvvei berriye ve bahriyenin kumandası ve harekâtı askeriye ve ahkâmı şeriye ve kanuniyenin icrası ve devairi idarenin muamelâtına müteallik nizamnamelerin tanzimi ve mücezâtı kanuniyenin tahfîfi veya affi ve Meclisi Umuminin akt ve tatili ve ledeliktiza Heyeti Mebusanın azası yeniden intihap olunmak şartile feshî hukuku mukaddesi Padişahî cümlesindedir.*"⁵² Hem halkı hem de Nureddin Paşâ'yı düşündürmektedir. Asker yürekli bir ihtiyar olarak tarif ettiği Ahmet İzzet Paşâ'nın, Kanun-i Esâsi'nin yedinci maddesinin tefsiri olarak kaydedilmesine hakanın Meclis-i Ayan'dan mezkûr maddenin tefsirini talep etmesini tuhaf bulmaktadır. Kanun-ı Esâsi'nin tefsir ettirilmek istendiği zamanın yanlış olduğu görüşündedir. Ayrıca Nureddin Paşâ, Kemal Paşâ taraftarıdır. Onun sadaret makamına getirilmesinin doğru olacağını düşünmektedir.

Onun böyle büyük bir tepki vermesinin sebeplerinden biri de otuz üç senelik esareti kıran milletin kanunlarının iğfal edilmek istenmesidir. Artık millet uyanmıştır, eskisi gibi vaatlerle halkı kandırmak, iğfal ile mevki sahibi olmak devri geçmiştir. Yönetime eleştirel bir gözle yaklaşmaktadır. Onları haris olarak nitelemekte şu ifadelerle yönetimi

---

⁵² Kanun – ı Esasî, 1876

eleştirmektedir: “*Haris insanlar! Gözünüzü toprak doyursun! Her zaman seyl-i kılubda kütük getirir mi zannediyorsunuz! Dünyada henüz göz açan yetim parasıyla saraylar, kaşâneler yaptırmaya, memleketin harabeleri önünderken server yapmaya bundan sonra bu millet müsaade edemez. Yetmez mi artık? Anadolu köylüsü bütün bu mazi-i saadetini on senelik bir cihan harb ü harman içine gömdü.*”⁵³ Onun yönetime ve yönetim çevresinde yer etmeye çalışanlara söyleyecekleri bununla da sınırlı kalmamıştır, bu sözler hem halkın durumunu hem de o döneme Osmanlı’nın nasıl geldiğini göstermesi açısından da önemli cümlelerdir: “*Hayır, hayır... Köşklerinde, ataların ilahi çamlıklarında, Beyoğlu’nda mükellef apartmanlarında sar-âzâd yaşayanların zevk ü şevki için bundan sonra bu milletin bir santim bile vermeye takati kalmadı!*”⁵⁴

Nureddin Paşa, oyunda İzmir vali ve kumandanı olarak karşımıza çıkmıştır ve bu dönemde İzmir’in işgali öncesinde tarih kaynakları da Nurettin Paşa’yı İzmir vali ve kumandanı olarak kaydetmiştir şöyle ki: Nureddin İbrahim- “*Sakallı Nureddin Paşa*” olarak da anılır- 1873 yılında İstanbul’da doğmuştur. Müşir İbrahim Paşa’nın oğludur. 1893 yılında Harbiye Mektebini bitirmiştir. Kurmay sınıfına ayrılamamış, ordu kademelerinde çeşitli görevlerde yer aldıktan sonra, albaylığa kadar yükselmiştir. Fakat Meşrutiyet Devrimi’nde yapılan rütbe düzeltmeleri sonunda, tekrar binbaşılığa düşürülür. Bundan sonra yine çeşitli cephelerde bulunur. Birinci Dünya Savaşı’nda Irak Cephesi’nde İngiliz ordusuna karşı başarılı savaşlar yapar, bu nedenle halk arasında yaygın bir ünü vardır. Nurettin İbrahim Bey, 1918 yılında Ege Bölgesi’nde kolordu kumandanlığı yaparken mirilivalığa yükselerek Nureddin Paşa olur. Nureddin Paşa 8 Kasım 1918 tarihinde İzmir vali vekilliğinden ayrıldıktan kısa bir süre sonra İstanbul’daki 25. Kolordu Kumandanlığına atanarak 30 Ekim 1918 tarihinde İzmir’den ayrılır.

26 Ocak 1919’da tekrar Aydın vilâyeti vali vekilliğine atanır, bu sırada İzmir, Mondros Ateşkes Antlaşması hükümlerinin kötü niyetle yorumlanmasının acılarını yaşamaktadır. Rumlar, İzmir’i ve çevresini Yunanistan’a bağlamak için yasal ve

⁵³ Yusuf Ziya Suad, **İzmir İşgali**, Mahmutbey Matbaası, 1923, s. 6

⁵⁴ a.g.e. , s. 6

yasadışı bütün yolları denemektedir. 1919 yılı Ocak ayının ikinci yarısında Urla'da bir ayaklanma düzenleyip bunu “*Türkler, Rumları öldürüyor*” şekline sokarak uluslar arası bir sorun hâline getirmişlerdir. 14 Şubat 1919'da Nureddin Paşa merkezi İzmir'de olan 17. Kolordu kumandan vekilliğine atanmış, böylece mülkî ve askerî güçler Nureddin Paşa'nın buyruğu altına toplanmıştır. İzmir Müdafaa-i Hukuk u Osmaniye Cemiyeti'nin destekçisi olmuştur. Toplanmasına izin verdiği kongrede alınan kararlar itibariyle oyundaki karaktere uyum sağlar; çünkü kongrede:

1. Düşman saldırısına karşı silahla karşı koyma düşüncesi ortaya çıkmış.
2. Üst yönetici-eşraf işbirliği için çaba harcamıştır.⁵⁵

Nureddin Paşa'nın tüm bu düşüncelerin ardından bir yandan da milletin kurtuluşu için mücadele ettiği görülmektedir. Bu mücadele halka yardım toplamak, silah bulmak ve dağıtmakla sınırlı değildir. Nureddin Paşa aynı zamanda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin de kurucusudur. Üstelik bu cemiyetin toplanabilmesi için kullanılacak yer ve cemiyete yardımı da yine kendisi bulmuştur, bu talep onun daha sonra çeşitli sebeplerle suçlanmasına, görevden alınmasına kadar gitmiştir. Cemiyete gereken toplantı yerini sağlamak için zamanın defterdarı, üstelik de yaptığı her hareketi hemen nezarete ileten defterdarı yanına çağırmıştır. Defterdar Cavid Bey hem korkak hem de riyakâr biridir. Nureddin Paşa başka çaresi olmadığı için, dağıtılmış olan İttihat ve Terakki kulüplerinin anahtarları ve mallarının tesbit ve teslimi onun makamına hükümet tarafından verilen Cavid Bey'le görüşür. Nureddin Paşa'nın isteği bunların Müdafaa-i Hukuk Cemiyet'ine verilmesidir. Cavid Bey'e Yunanlıların çalışmalarına karşılık kendisinin de bu yöredeki Müslüman halka silah temin ettiğini amacın yalnızca nefis-i müdafa olduğunu anlatır, kulüp anahtarlarının hemen teslim edilmesini ister. Cavid Bey bu fikirden pek hoşlanmamıştır; ancak Nureddin Paşa milletin kurtuluşu için her şeyi göze almıştır bu nedenle Cavid Bey'i şu cümlelerle tehdit eder: “*Maliye nezaretinden değil babanızdan bile istizân etmeyeceksiniz ve hatta bu dört duvar arasında fışıldadığım kelimelerden bir harfini bile dışarıda işitsem hayatınız mutlaka*

---

⁵⁵ Kamil Erdeha, **Milli Mücadele'de Vilâyetler ve Valilikler**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s. 381

tehlikededir. ”⁵⁶ Bu cümleler Nureddin Paşa'nın hem gücünü hem de cesaretini göstermesi bakımından da önemlidir. Nitekim emeline ulaşır ve gerekli anahtarları Cavid Bey'den alır. Üstelik Cavid Bey'in anahtarları istemek için yazdığı tezkireye güvenmez ve kendisi okuduktan sonra tezkireyi zarfa koyup zarfı gönderir. Bu hareketin ardından Cavid Bey'e söyledikleri de onun sert mizacının altında iyi eğitim almış nazik bir paşanın olduğunun ifadesidir. Yani Nureddin Paşa güç, cesaret, bilgi, nezaket, duygusallık vs. özellikleriyle bize saygın bir kişinin resmini çizer. Sanki onun karakterinde yaratılmak istenen gelecekteki insan tipidir. Oyunun başında en çarpıcı karakterlerden biri Nurettin Paşa, diğeri de Cavid Bey'dir. Çünkü bu iki karakter birbirinden tamamen farklıdır. İlerleyen bölümlerde de yine zıt karakterlerin çatışmaları karşımıza çıkacaktır. Cavid Bey'e tezkireyi okuduğu için şunları söyler: “*Cavid Bey, menâfi-i maliyenin icabatı cümlesinden olarak son dakikalar zarfında kalbinizi biraz acıtır gibi oldum bu filhakika bir kusur; fakat bilzarurî hasil olmuş bir kusurdur ancak şuna eminim ki: Tasviratın faaliyetini gördüğünüz zaman beni affetmiş olacaksınız!*”⁵⁷

Defterdar Cavid Bey'den anahtarları aldıktan sonra Nurettin Paşa onu yollar ve çok güvendiği daha sonra cemiyet başkanlığını da teslim edeceği Kâmil Bey'le görüşür. Bu görüşmedeki gaye cemiyetin oluşturulabileceğini bildirmek ve cemiyetle ilgili yapılmasını istediklerini iletmektir. Kâmil Bey, Paşa'ya büyük bir sevgiyle bağlıdır ve Paşa onun için erişilmez, eşi bulunmaz biridir. Nureddin Paşa hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade eder: “*...siz ki en kudsî bir tehdit vasıtasına maliksiniz: işte hürriyet ve istiklâlini her nev' dünya varlığının fevkinde idrak eyleyen İzmir'in bütün Türk ve Müslüman sâkinesi zât-ı âliyeleri bu mukaddes gayeyi istihdaf ettikçe arkanızdan ayrılan namerd olsun!*”⁵⁸ Bu cümleler hem Kâmil Bey'in Nureddin Paşa'ya olan bağlılık ve hayranlığını göstermesi açısından değerlidir hem de Nureddin Paşa'nın halktan biri olan vatanperver bir gencin gözünden yaptıklarının değerlendirilmesi açısından önemlidir. Ancak Kâmil Bey de Nureddin Paşa gibi Cavid Bey'e güvenmemektedir. Olayın duyulmasından korkmaktadır. Nureddin Paşa, Cavid Bey'i kontrol ettirecektir. Ancak ona göre bundan daha önemli bir mesele vardır bu da vatanın

---

⁵⁶ Suad, a.g.e. , s. 12

⁵⁷ a.g.e. , s. 13

⁵⁸ a.g.e. , s. 15

tehlikede oluşudur, artık kaybedilecek zaman kalmamıştır. Bu nedenle cemiyet hakkında Kâmil Bey'e bilgi verir ve bir an önce toplanmaları gerektiğini ifade eder. Özellikle düşmanın dikkatini çekmemek için otelin kapısına “*Şark Otel ve Kiraathanesi*” yazılması gerektiğini belirtir. Çünkü şark kelimesine sadece bizden olanlar itibar eder, der.

Nureddin Paşa'nın kişiliğini anlatmak için Kâmil Bey'le aralarında geçen şu konuşmayı aktarmak gerekmektedir:

Nurettin Paşa- ...Bade-z-zevâl müzakerenize ben de iştirak edeceğim. İnşallah dört beş güne kadar dört bin silah ve o nisbette mühimmat-ı harbiyenin celbini temin edeceğim.

Kâmil Bey- Paşa hazretleri kıymetdâr muâvenetlerinize teşekkür etmek salahiyetini haiz olsaydım ellerinizden öpmekliğe müsaade buyurmanızı şimdi istirham edecektim. Fakat... Cihet-i taalluk itibariyle vatanperverâne lutuflarınıza tarih teşekkür etsin nesl-i âti Türk tarih inkilâbı okurken “*Nurettin*” ismini hürmet ve minnetle yâd edecektir.

Nureddin Paşa- Ben vazife-i vataniyemi yapıyorum. Memleketime olan borcumu ödüyorum. O memleket ki beni büyütmüş, beslemiş ve bana en büyük rütbesini ve mevki'ni ihsan eylemiştir. Bu hizmetlerin tarihle değil vicdanla alâkası vardır. Ben tarihin iltifatından ziyade vicdanımın iltifatına muhtacım.

Kâmil Bey- Paşa hazretleri zât-ı âlileri gibi tarihte vazifesini müdriktir, tarih şahsınızı değil bu millete olan mensubiyetinizi kaydetmekle iftihar edecektir. Size bugünkü idrakı bahşeden, sizi bugünkü yüksek derecelere yetiştiren Mekteb-i Harbiye bir Türk dar'ül irfânidir ve filhakika o muhterem irfan müessesesinin size ilham eylediği zihniyet fırsat buldukça rüşd-i siyasîsine malik olmayan bu millete telkin ile mükellefsiniz. Bu sizin borcunuz. Lâkin reşid ve mürşid olmak da bir iftihar...

Nureddin Paşa- Sus Kâmil sus! Son söylediğin cümlelerle beni mu'zib etmiş oluyorsun. Gurur ve iftiharın girdiği yere hüsnüyyat giremez. Vazifeyi namus olarak telakki edenlerin alkışa, secdeye ihtiyaçları yoktur ve olmamalıdır. Bu söylediklerinizi nefsim zull olarak addediyorum. Menâfi-i milliyenin mevzu bahs olduğu şu günlerde beni aranızda memleketin bir ferdi sıfatıyla kabul ediniz.⁵⁹

Bu konuşmalardan da anlaşılıyor ki Paşa, cesur olduğu kadar alçakgönüllü ve memleketine bağlı bir vatanperver olarak karşımızdadır. Paşa'nın cemiyetin kuruluşundan önce Defterdar Cavid Bey'le olan bir diyalogunda söylediği şu sözler “*Bu vücud İzmir’de vali ve kumandan kaldıkça Allah’ın inayetiyle bir tek Yunan neferi bile “Kordonboyunu” göremeyecektir.*”⁶⁰ bu sözler tarihî kaynaklarda yer alan Nureddin Paşa'nın cemiyetin oluşturduğu kongrede söylediği şu sözlerle benzerlik teşkil etmektedir:

“ *Müftü- Paşa, İzmir’i Yunanlılara verecekler, biz boş durmayacağız. Halkımız asker, para, iâşe maddelerini temin eder. Yalnız noksanımız bir kumandandır. Böyle bir hâl vukuunda siz geriye, yani Denizli’ye gidin.*

Nureddin Paşa- Ben burada iken İzmir’e kimse çıkamaz. Mukabele ederim.

Müftü- Güzel! Paşam ama sizi ya azledecek veya terfi ettirerek İzmir’den uzaklaştıracaklarını tahmin ederim. İşte o zaman bize geliniz. Her ne şekilde olursa olsun İstanbul’a gitmeyiniz.”⁶¹

İzmir İşgali adlı eserde Nureddin Paşa memleketin felâketi devam ettikçe ve rütbesini siyasî şerefini geri almadıkça hayatı gibi paşalığın da kendine haram olacağı düşüncesindedir. Paşalığı bir kenara bırakacak kadar vatanına bağlıdır. Nureddin Paşa’ya göre tarih millete bağlıdır millet tarihe değil. Genç bir millet oldukça kendimize yeni bir tarih yazabileceğimiz düşüncesindedir. Paşa, tarihin kapanmadığını yalnızca değiştiğini düşünmektedir. Memleketin, gideceği yolu bilmeyenlerin elinde oyuncak olmasından üzüntü duymaktadır.

---

⁵⁹ a.g.e. , s. 19

⁶⁰ a.g.e. , s. 11

⁶¹ Erdeha, a.g.e. , s. 382

İkinci perdeye gelindiğinde cemiyetin ilk toplantısıyla karşılaşırız, bu toplantıda Nureddin Paşa'ya cemiyet üyelerinin imzaları takdim edilir ve üyeler tanıtılır. Nurettin Paşa, cemiyete reis sıfatıyla değil memleketin bir ferdi olarak yardım etmek istemektedir. Onun düşüncesinde bir reis adayı vardır: Kâmil Bey. Paşa'ya göre Türk milletinin karakteri, namusu ve mertliğiyle iftihar etmek ve onu tehlikede gördüğümüzde maddi-manevi tüm varlığımızı fedaya hazır bulunmak gerekmektedir. Cemiyetteki toplantı sırasında Nureddin Paşa'ya bir kâğıt gelir, bu kâğıtta Tevfik Paşa kabinesinin istifa ettiği, yerine Damat Ferit Paşa'nın geldiği belirtilmektedir. Meclis dağıtılmış ve binlerce kişinin tutuklanmasına karar verilmiştir, divan-ı harplerin sayısı mekteplerden daha fazladır.

Sina Akşin, Nureddin Paşa'yla ilgili şunları söylemektedir:

*“Tevfik Paşa hükümeti zamanında 20 Ocak'ta İzmir Valiliğine, Kurtuluş Savaşı'nda komutanlık edecek olan Mirliya Nureddin Paşa atanmıştır. Bununla da yetinilmeyip 9 Şubat'ta Nureddin Paşa İzmir havalisi ve 17. Kolordu Komutanlığına getirilmiştir. Fakat Damat Ferit kabinesinin kurulmasıyla durum tamamen değişmiştir. 11 Mart'ta Aydın valiliğine Tevfik Paşa kabinelerinin dâhiliye nazırı, sarayın ve İngilizlerin aleti olmak dışında bir niteliği bulunmayan İzzet Bey atanmıştır.”*⁶²

Bu tarihi bilgilerle oyundaki karakterlerin özellikleri ve hadisenin uyum içinde olduğu görülmektedir. Çünkü Nureddin Paşa görevden azledildiğini ve derhal İstanbul'a çağrıldığını da Kâmil Bey'e bildirecektir.

Oyunda dikkat çeken bir başka husus da Paşa'ya halkın bakışıdır, daha doğrusu Paşa'nın şahsında tüm saraya bakışıdır. Paşa, cemiyette toplananları görünce hem çok mutlu olmuş hem de müsterih olduğunu belirtmiştir. Bunu ifade eden Paşa'yla Kâmil Bey'in diyalogları şu şekildedir:

---

⁶² Akşin, a.g.e. , s. 252

“ Kâmil Bey- Teşrifinize intizâr eylerken biz de aynı zevki hissetmiştik. Memleketin en büyük rütbesine malik muhterem bir şahsiyetin bizimle aynı masa başında ve aynı gaye etrafında bulunacağını adeta gayr-ı mümkün addediyor ve vukuunu sabırsızlıkla intizar ediyorduk. Teşrifiniz hayli zevklerimizi hakikate ircâ'eyledi. Bugünün Türk tarihi inkılâbında mühim bir mevki' var: Bir paşanın halk tabakası arasına karışması yüksek rütbeyi haiz bir hükümet-i memuriyenin efrâd-ı ahâli ile görüşüp konuşması tarihimizde ilk vukuudur. Bu tarihi ve inkılâbî vakianın ilk şahidlerinden bulunmaktığımız hasebiyle kendimizi bahtiyar addediyor ve cemiyet riyasetinin kabulünde heyet-i merkeziye kararıyla istirham eylerim. ”⁶³

Nurettin Paşa bunlara karşılık orada yalnızca Nureddin olarak yer aldığını söylese de Kâmil Bey'in fikrinde bir değişiklik olmaz hatta cümlelerini şu şekilde devam ettirir:

“... Mademki bize ve halk tabakasına kadar tenezzül buyurdunuz mademki bizi de yükseltmek için alçaldınız şu hâlde gayemize olduğu gibi duygularımıza da iştirak eylemenizi bilhassa istirham eyleriz. ”⁶⁴

Buradan da anlaşılacaktır ki halk kendini Paşa'dan aşağıda görmektedir. Bu durum aslında halkın askere bakış açısını da ifade etmektedir.

Nureddin Paşa cemiyetin propagandalar yaparak ve yaptırarak İzmir çevresinde adını duyurması gerektiğini düşünmektedir. Gazeteler ve konferanslarla da karşı karşıya kalınan tehlike ve bu tehlikenin etrafında olan cemiyeti tanıtmaları gerekmektedir. Raşid Bey bundan endişe duysa da Nureddin Paşa bu konuda kararlıdır. Kâmil Bey bu çabanın sadece münevver tabakaya ulaşacağı endişesini taşımaktadır oysa ona göre asıl ulaşılmak istenen halk tabakasıdır. Nurettin Paşa buna da bir çözüm bulur, halkı uyandıracak olan münevver tabakadır; çünkü halk ona göre bir makine gibidir. O makineyi de sevk ve idare edecek tek kuvvet de münevver tabakadır.

---

⁶³ Suad, a.g.e. , s. 27

⁶⁴ a.g.e. , s. 26

Kâmil Bey, isyankâr bir edayla konuşmaktadır bu konuşmaları duyan Nureddin Paşa, onu uyarır ve İzmir'den ayrılırken reisliği ona bırakacağından bahseder. Paşa'ya göre memleketi öngörüye sahip olunarak yapılacak işler kurtaracaktır. Kâmil Bey'in bu isyankâr hâlinin sebebiyse Paşa'nın İstanbul'a yollanmak istemesidir. Paşa adresini yazarak Kâmil Bey'e verir, cemiyetin faaliyetlerinden haberdar olmak istemektedir. Bu sırada yeni İzmir valisi İzzet Bey yanında Cavid Bey'le içeri girer. İzzet Bey, odaya girince oranın bir cinayethâne olduğunu belirtir. Bu durum Paşa'yı sinirlendirir. Bu bölümde yer alan diyaloglar aynı zamanda İzzet Bey'in görüşlerini de açıkça ortaya koymaktadır. Nureddin Paşa, İzzet Bey'e asıl cinayethânenin Müslüman kanı içmeye hazırlanan Rum mahalleleri olduğunu söyler; fakat İzzet Bey buna katılmamaktadır ona göre Nureddin Paşa yanılmaktadır. Osmanlılık gücünü hâlâ devam ettirmektedir. Paşa bunların yanlış düşünceler olduğunu söylese de o saltanatın artık var olmadığını ifade etse de İzzet Bey'in fikrini değiştiremez. Çünkü İzzet Bey kurtuluşun silahla değil, görüşmelerle halledileceği düşüncesindedir. Nureddin Paşa'nın oyundaki son sahnesidir, bu. İzzet Bey'in yanından ayrılırken İstanbul'a hareket edeceğini söyler. Ayrıca halkın keyfî idarelerin hesabını da soracağını ifade eder.

Kâmil Bey

Nureddin Paşa, Kâmil Bey için çok girişken, vatanperver; ancak zayıf kalpli demektedir. Bu ifadenin sebebi de Nureddin Paşa'nın İzmir'den gönderileceğini öğrenmesi üzerine gösterdiği tepkidir. Kâmil Bey, cemiyeti idare etmek üzere Nureddin Paşa'nın yerine düşündüğü kişidir. Nureddin Paşa'ya gönülden bağlıdır, ona büyük bir hayranlık beslemektedir. Nureddin Paşa daha birinci sahnede Kâmil Bey'i çağırması için odacıya talimat verdikten sonra onu şu cümlelerle ifade eder: *“Gelsin bakalım, aslan Kâmil'in başka ne düşüncesi kaldı. Doğrusu ben gaye etrafında Kâmil gibi vatanperver zevâtın toplandığını görünce göğsümün kabardığını hissediyorum. Hiç inkâr edilemez ki Kâmil bugün İzmir'in en sevgili ve en kıymetli bir evladıdır.”*⁶⁵

---

⁶⁵ a.g.e. , s. 15

Kâmil Bey aynı zamanda oldukça cesurdur, Nureddin Paşa'yla yaptığı görüşmede sarf ettiği şu cümleler hem onun cesaretini hem de endişesini göstermesi bakımından önemlidir:

“...İzmir’in bütün Türk ve Müslüman sakinesi zât-ı âliyeleri bu mukaddes gayeyi istihdaf ettikçe arkanızdan ayrılan namerd olsun! Yalnız telâşı mucib olan nokta meselenin maazallah duyulmasıdır. Bu gibi siyasî hareket Sadrazam Tevfik Paşa’ya ne suretle icra-i tesir edecektir. Bunu kestiremediğim için telaş ediyorum. Son istihbaratımıza nazaran Rum çeteleri, Salihli, Bergama ve Manisa havalisinde de faaliyete germî vermekte imişler... Onları nazar-ı dikkati celb etmez. Korkarım ki biz Müslümanlar’a müdafaa-i nefsi bile çok görecekler: Oturup dururken ortaya “mütarekename ihlâl edildi” diye bir bühtan atılırsa teşkilatımız natamam kalacak.”⁶⁶

Kâmil Bey’in bu kaygısı aslında tarihte yerini bulmuştur. Rumlar ayaklanma çıkartıp bunları Müslüman halkın yaptığını söylemekten çekinmemiştir. Bu cümleler aslında oyunun tarihi gerçeklerle ne kadar bağlantılı olduğunu da bize bir kez daha göstermektedir. Kaygılı Kâmil Bey’in karşısında Nureddin Paşa vardır, Nureddin Paşa’nın Kâmil Bey’e yanıtını buraya almak hem ülkenin o sıralardaki durumuna ışık tutmak açısından hem de Kâmil Bey hakkındaki görüşlerini öğrenmek bakımından faydalıdır:

“Kâmil! Çok müteşebbis fakat o nispette de zayıf kalplisiniz fi-l-vâki’ düşüncelerinize ben de tamamıyla iştirak ederim fakat... Bir de düşününüz ki mütarekenâmenin bekâretini evvela kendileri izale ettiler. Artık bunun gizli ve kapalı bir tarafı kalmadı. Bugün İstanbul’un resmi hususî bilumum mebnî-i cesimesi işgal altındadır. Bu daire-i işgalin yavaş yavaş tevsi edeceğine de şüphe etmezsiniz ümidindeyim. Garb madunîleri! Memleketimize güya misafir olarak geldiler ve biz kendilerini eski ananetimize sadık kalarak bu suretle kabul ettik lakin onlar sârik misafirler bugün gözlerimizi oymak istiyorlar. Buna kim ve hangimiz razı olabiliriz?”⁶⁷

---

⁶⁶ a.g.e. , s. 16

⁶⁷ a.g.e. , s. 16

Nureddin Paşa, Kâmil Bey'e kulübün anahtarlarını verir ve bir an önce toplanılması gerektiğini, binanın kapısına düşmanın dikkatini çekmeyecek bir tabela asılması gerektiğini, ertesi gün öğleye kadar heyet-i merkezi seçimlerinin bitirilmesi gerektiğini kendisinin de silah ve mühimmat bulacağını ifade eder. Kâmil Bey, bu görevleri harfiyen yerine getirir. Hemen cemiyeti toplar, Paşa'nın isteği üzerine cemiyetin adı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olarak belirlenir. İlk toplantıda cemiyeti ve yapılması gerekenleri anlatan kişi yine Kâmil Bey'dir. Cemiyette toplananlara-Raşid, Fehmi, Süleyman Beyler- yapılacakları aşağıdaki cümlelerle sıralar. Bu ifadeler cemiyeti ve cemiyetin içeriğini ifade etmesi bakımından kayda değerdir: *“Arkadaşlar! Paşa hazretleri teşriflerine intizaren cemiyetimizin bugüne kadar vuku vak'a olan teşebbüs ve icraatı hakkında hiss-i celilerinizi tenvir etmek isterim: Evvel emirde: Şunu arz ederim ki bizi sahte hüviyetlerle kabul eden bu bina siyasî âlemi ve edebi bir mahfil değil milletimizin manevi varlığında açılan günbegün tevessül, kesb-i istidâd eyleyen yaraları tedaviye çalışacak bir muayenehânedir. Şark oteline, bu muhterem daireye girerken her türlü kisvelerimizi kapının önünde terk ederek içeriye; ancak vizite gömleğini lâbis bir doktor bir pansumancı sıfatıyla girebileceğiz. Bu dört duvar arasında beldeler feth etmeyi, şehirler harab etmeyi değil sevgiyle İzmir'imizin, aziz vatanımızın muhtemel ve muhakkak tehlikede kurtuluş çarelerini düşüneceğiz. Kimsenin ırzında, canında, malında gözümüz yok, kendimize ait olanları milli ve dinî mukaddesatımızı yabancı ellerin tecavüzünden kutarmaya çalışacağız. Vazifemiz mühim, mühim olduğu nisbette tarihidir. Biz bu odada her nazardan uzak; fakat tarihin nafiz ve münekkid nazarları önündeyiz. Önümüzde iki yol var: Biri hür ve müstakil hayat, diğeri şerefli ölüm”⁶⁸*

Kâmil Bey'in bu konuşması aslında Kurtuluş Savaşı'nda halkın izleyeceği yolu, mücadeleye bakışını da bize göstermektedir. Üçüncü bir seçenek yoktur ya hür yaşanacak ya da ölünecektir. Ayrıca bu düşünce geçmişten bugüne tarihin bize bıraktığı mirasla da bağlantılıdır. Hiçbir zaman esir olmamış bir toplumun esir olma, bağımlı yaşama düşüncesine tahammülü yoktur. Bu cümleler toplum yapısını, Kâmil Bey ve arkadaşlarının inancını, gücünü bize belirtmektedir. Onların şahsında tüm bağımsızlık

---

⁶⁸ a.g.e. , s. 21

mücadelesinde yer alanların düşüncelerini bize ifade etmektedir. Tabii gaye ölmek değildir, Kâmil Bey bunu belirtmiştir; amaç, mümkün olduğunca birlikte olup, hayatta kalmaya çalışıp bütün bir milleti de tarihi bir hakkı da yaşatmaya gayret etmektir. Kâmil Bey, servetinin üçte birini cemiyete bağışlamıştır. Bu durum onun inancının göstergesidir. Cemiyet toplantısında, Nureddin Paşa da toplantıya katıldıktan sonra, ilerde yapılacaklar, İzmir çevresine cemiyetin duyurulması için nelerin yapılması gerektiği konuşulur.

Kâmil Bey'in duygu ve düşüncelerini isyankâr bir ruh hâliyle ifade ettiği Nureddin Paşa'nın İzmir'den gönderilme kararı üzerine duyduğu endişe ve üzüntüyü de yansıtan cümleler şunlardır: *“Tarih Karlofça Muahedesi, Kara Mustafa Paşa ordusunun veya ne Sevrlerin makhurâne secaatini şerefli günlerin akşamı olarak kaydeder. Bu muâhade Osmanlı imparatorluğunun üç asır evvel yazılmış bir kitabesi tarihin felâketlerle dolu bir sahifesidir... Ne kadar doğru! Bin yüz on senesinin yevmsiz bir akşamında gurûb'dan sütut güneşi sanki başka dilleri, başka kadirşinas muhitleri tenvire gitti. Adeta o sene zarfında hâdisatın nâgehanî bir darbesiyle siyasî muvazenesi bozulan ve sendeleyeni bu millet üç asrın müruruna rağmen henüz iade-i kuvvet eyleyemedi. O tesir ve o sallantı imparatorluktan muhtelif parçalar düşürdü ve hâlâ düşürmekte... Garibdir ki o tarihe kadar bu devlete harac verenler o seneye mütakip zamanlar zarfında bir semâ-yı feyz ve ikbale doğru bez gibi alınıp satıldı. Yunan kumandanının ufak bir arzusuna bütün İzmir feda edildi. Zavallı köylü! Sen, sen tarlanda alın teri dökerken en tabii hukukun bile başkaları tarafından tasarruf olunuyor da hâlâ haberdar değilsin! Namına, hesabına muahedeler, mukaveleler akd olunuyor zimmetine olarak zevk ve sefalar icra ediliyor da sen hâlâ hissetmiyorsun. Hayat ve istiklâlin namına ölüb biten şeyler sana daimi bir esaret, ebedi bir zillet ihzâr eyliyor. Uyan ey muhterem kardeş uyan! Çifte senin, tarla senin sa'y ve amel senin, memleket senindir, yorulan sen, hırpalanan sen, ölen sen, öldürülen sensin; sen hayatı bırakma koru arpa ekmeği ve sığ tavanlı sisli bir kulübede idrak ederken mahsul-i hayatınla dünya cennetlerinde yaşayanları gör de uyan! Evet... Uyan, silkin, canlan ve diril de o vatan nankörlerine tarih denen bi-vefanın nankörlüğünü göster. Fakat ne vakt? Ne vakt bu inkılâbı göreceğin ne vakt milletimin de insanî ve medenî hukukuna malik bulunduğunu*

hissedeceğim. Ulu Tanrım! Sen bu mes'ud neticeleri bana göster, gözlerimi kapamadan sen bana bu kudsî neşeyi bahş it! Milletimi mahkûm etme Allah'ım!"⁶⁹

Bu isyankâr ifadeler hem o dönemde hükümetin durumunu, hem halkın durumunu açıkça gözler önüne sermektedir. Bu konuşma bu şekilde sonuçlanmaz, Kâmil Bey daha sonra halkın sömürüldüğünden bahseder, aslında bu durum halkın o dönemin idareleri tarafından sindirildiğini, baskılar sonucunda susturulan canından bezmiş halkın artık mücadele edecek gücü kalmamıştır. Gerçi Kâmil Bey'e bakılırsa halk, devletin vekilleri için kendilerine hizmet edecek, rahatlarını sağlayacak, emir verdikleri yerde ölecek vazifesindeki fertlerdi. Bu memleketse onlara mahsus bir malikâne ve bu millet kendilerine esir olarak satılmış bir varlıktır. Halkın durumunu şöyle ifade eder: *"Biz koyun sürüsü gibi avâm, onlar paşa olmak vezir olmak memleketin mukadderâtına hükmeylemek için yaratılmış havastır! Onlar beyzâde, asilzâde, damad... Biz ancak hizmetlerine layık olabilmek için insan kıyafetinde yaratılmış birer mahlûk!"*⁷⁰ Bu serzeniş aslında hem hükümetin halka yaklaşımını bize açıkça göstermekte hem de halkın bulunduğu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Nureddin Paşa, Kâmil Bey'in bu sözlerine tepki gösterir; çünkü söyledikleri gerçek olsa da isyân etmek yerine çözüm bulmak zamanı gelmiştir. Bu sözler hükümetin üç yıllık hastalığının ortaya koyuluşudur; ancak artık güçlü durmak ve çare üretmek zamanı gelmiştir. Nureddin Paşa cemiyetin reisi olarak Kâmil Bey'i tayin eder. Onun İzmir'den ayrılmak zorunda olması bu durumu kesinleştirmiştir, ayrıca Kâmil Bey güveniliridir. Tabii Kâmil Bey'in âsi tavrının asıl sebebi Nureddin Paşa'dan çok İzmir'in durumudur. Ancak İzmir'in durumunun yanı sıra Nureddin Paşa'nın görevden alındığını bildiren telgrafın da Kâmil Bey'in manevi varlığını sarstığı inkâr edilemez. Paşa, sadaretin emri üzerine İzmir'den ayrılacaktır, hadiseler öyle bir hâl alır ki Kâmil Bey ve arkadaşları Paşa'nın yerine tayin edilen Vali İzzet Bey'i ziyarete giderler. Vali onları İttihatçı olarak görmektedir. Aynı fikre sahip olmadığı hâlde onlarla görüşmeyi kabul eder; fakat Kamil Bey ve arkadaşlarının Yunan işgali konusundaki uyarılarını dinlemez. Bu konuşmadan kısa bir süre sonra da Yunan işgali gerçekleşir. Kâmil Bey

---

⁶⁹ a.g.e. , s. 42

⁷⁰ a.g.e. , s. 44

ve arkadaşları dışarı çıkıp halka yardım etmek ister, bu sırada Kâmil Bey vurulur son gücüyle bile Yunanlı'ya karşı koyma düşüncesiyle hareket eder.

Defterdar Cavid Bey

Defterdar Cavid Bey'in karakteri hakkında ilk bilgileri Cavid Bey yanına gelmeden Nureddin Paşa'nın onun hakkındaki yorumları bize iletmektedir: *“Defterdarın ahvâl ve harekâtından müsbet ve mantıki bir manâ çıkarmak biraz müşkül gibi görünür. Zavallının bir kulağı burada, adeta bir kulağı da maliye nezaretinde kalmış... Ne söylesem, hangi mesele hakkında mütalaasını sorsam hemen “Nezaret bilir efendim, istizân ipdalim” cevabını veriyor. Filhakika ulü-l-emre itaati herkes için vacib görenlerdenim; ancak insanda biraz da teşebbüs-i şahsi olmalı. Şahsi teşebbüsle ifa edilen ba'z meseleler olur ki mevâdd-ı kanuniyeden vazâif-i resmiyeden daha ziyade vatanın menfaatini, memleketin selâmetini intâc eyler. Yeter ki: Âmir-i mücbir vicdan olsun!”*⁷¹

Nureddin Paşa'nın Cavid Bey'le görüşmek istemesindeki amaç dağıtılan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin para ve mülklerinin onların idaresine bırakılmış olmasıdır. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti için özellikle cemiyet binasının anahtarlarına ihtiyaç vardır. Nureddin Paşa bu görüşmenin gizli kalmasını istemektedir. Cavid Bey, oldukça riyakâr, kendine güveni olmayan bir karakter olarak çizilmiştir. Sakallı, orta boylu tahminen elli yaşlarındadır. Nureddin Paşa, daha önce defterdara yazıyla ulaşmak istemiş; ancak bu girişiminde başarılı olamamıştır, bu nedenle onunla yüz yüze görüşmeyi tercih eder. Cavid Bey riyakâr olduğu kadar korkak biridir de. Cavid Bey, 53 teşrin evvel -332 tarihiyle birlikte yedi asırlık tarih-i Osmanî'nin kapandığı görüşündedir. Umutsuzluğa kapılmıştır. Nureddin Paşa'nın düşüncelerinin yanlışlığını ifade etmek için söylediği şu sözleri ve onun verdiği cevabı buraya almak hem Cavid Bey'in görüşlerini aktarmak bakımından hem de karakterini göstermek açısından değerlidir:

---

⁷¹ a.g.e. , s. 7

“ Nureddin Paşa- ...Bilirsiniz ki tarihlerin sermayesini milletlerin hayatı teşkil eder ve millet tarihe değil tarih millete arz-ı tâbiyet eyler... Hususuyla kapandığını tasvir buyurduğunuz tarih ve yine muhtelit bir fasl-ı tarihiyi hitâma erdirmiştir... Şu neticeye nazaran bakan sizden sorarım? Tarihimiz rengini, şeklini değiştirdi diye oturup ağlayalım mı? Hususuyla bu iş benim veya senin arzumuzla değil yirminci asrın önüne çıkılmayan bir cereyanıyla hasil oldu... Farz ediniz ki: Bütün efrâd-ı millet zât-ı âlileriniz gibi yes'e kapılsın! Neticesi ne olacak? Bilhassa unutmayalım ki dökeceğimiz gözyaşları memleketin menfaatini ıslatıp, çürütmekten başka bir netice vermez.

Cavid Bey- “Sahte bir vaziyetle” Teşekkür ederim Paşa hazretleri! İrşad ettiniz bendenizi, adeta gençleştirdi otuz seneyi müteceviz hayat-ı memuriyetimde ne böyle derin düşünebilmiş ve ne de bu kadar esaslı bir ta'ziye muvacehesinde bulunabilmişim. Emin olunuz ki ölen Osmanlı vatani değil babam dahi olsaydı bu taziyeniz teselli-i elemime yine kifayet ederdi. Cenab-ı Hak rahim ve şefiktir bir taraftan dünyalara bedel aksâm-ı vatani elimizden alırken diğer taraftan da zât-ı kumandanileri gibi hür ve müstakil düşünceli vatanperver zevâtı bu millete lutf ve ihsan ediyor. O kadir Kayyûm 'a bu abd-i acizden binlerce hamd ü senâ ...”⁷²

Cavid Bey, bu sohbetin ardından yine sahte bir ifadeyle vatanın kurtuluşunda kumandandan hiçbir suretle ayrılmayacağını bildirir. Nitekim bu sahte ifadeler daha sonra Nureddin Paşa'nın İzmir'den gönderilmesi aşamasında yerine gelen İzzet Bey'le odaya girdiklerinde Nureddin Paşa'nın bulunduğu yeri bir cinayethâne olarak tarif etmesiyle ortaya çıkacaktır. Temsilde bu açık bir dille ifade edilmese de çeşitli vesilelerle İzzet Bey'in Nureddin Paşa'ya karşı takındığı tavrın sorumlusu olarak Cavid Bey işaret edilmektedir. Nureddin Paşa, tehditle Cavid Bey'den istediği anahtarları alır. Tehdide mecbur kalır; çünkü Cavid Bey her zamanki gibi nezaretten izin almak istemiştir. Nureddin Paşa sadece anahtarlarla ilgili değil, orada konuşulan herhangi bir şeyin dışarıda duyulması hâlinde de Cavid Bey'in hayatının tehlikede olduğunu bilmesi gerektiğini söyleyerek onu tehdit etmiştir. Bu hadisenin ardından Kâmil Bey'in Cavid Bey'le ilgili söyledikleri de Cavid Bey'in karakter özelliklerini yansıtmaktadır:

---

⁷² a.g.e. , s. 9

“ ... Otuz beş senelik hayat-ı memuriyetini ay başlarını beklemekle geçiren o hissiz insanı ikna hususunda maruz kaldığımız müşkülâtı derhâl anlamıştım. ”⁷³

Kâmil Bey’in sözleri aynı zamanda o dönemin hükümet görevlilerinin vazife karşısındaki tutumunu anlatması açısından da önemlidir. Cavid Bey’in şahsında o dönemdeki pek çok memurun yaptığı budur. Çoğunluk maaşını almaktan başka bir şey düşünmeyen iş saatlerinde vakit geçirmekten öteye geçmeyen, makamını kaybetmekten korkan ve kaybetmemek için de her şeyi göze alan kişilerle doludur. Cavid Bey, gideceği yolu bir türlü belirleyemeyen, çok çabuk teslim olan biridir.

Raşid Bey

İradesine sahip biri olarak tarif eder kendini. Vatanperver, güçlü bir karakterdir. Millet binlerce senelik tarihinde yaşamadığı esaretin bundan sonra da yaşanmayacağı görüşündedir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerindendir. Onun mücadeleye olan inancını ifade edecek cümleler kendi ağzından şu şekilde aktarılabilir: “*Tarihimiz bu nevi mücadeleye olan inancını zilletleri kaydetmemiş bundan sonra kaydedecek kalemler şimdiden kırılсын. Milletimiz bu türlü hasâleti öz topraklarında hiçbir zaman görüp işitmemiş bundan sonra görüp işitecek göz ve kulaklar da şimdiden kör ve sağır olsun. Allah canımızı alsın da bize bu acılıkları idrak ettirmesin ben kendi hesabıma bütün bu söylediklerini görmemeye ahd ettim. Benim görmek istemediğim şeyleri hiçbir kuvvet hatta bütün dünya bana gösteremez.*”⁷⁴

Raşid Bey aynı zamanda geçici olarak cemiyetin veznesini idare edecektir. O, ailesine ait tüm mücevherleri cemiyete bırakmıştır. Raşid Bey, Fransız kadınının yaptığı mücadele gibi bizim kadınının da mücadele içinde görev alması gerektiğini düşünmektedir. O, kadınlığı yüksek görmek istemekte, çocuklara söylenecek ninnilerin idrak ürünü olmasını beklemektedir. Bu nedenle Türk kadını da İzmir’i kurtarmalıdır. Bu düşüncelerle aslında Raşid Bey’in ağzından gelecekteki kadın portresi çizilmektedir. Hayatın içinde, mücadelecî, kültürlü... Ona göre bu medeniyet göstergesidir, tarif

⁷³ a.g.e., s. 14

⁷⁴ a.g.e., s. 23

edilen de medeni kadındır. İnsanlar düşündüklerini özgürce ifade edebilmelidir. Fehmi Bey'e göre sesi duyulan Raşid Bey değil *"Bizim hayattan nâsibimiz bu mu?"* diyen Türk kadınıdır. Onlar da mücadele edeceklerdir. Raşid Bey'e göre memleket bu durumdayken, memleketin hâline gözlerini kapatan kadınlar olursa sınırdışı edilmelidir. Tabii bu mümkün değildir, bunu aktarmaktaki amaç Raşid Bey'in hem vatanına bağlılığını ifade etmek hem de kadınlardan beklediklerini aktarmaktır. Yunan gemilerinin İzmir limanına geldiğini, limanın harp gemileriyle dolduğunu gören ilk kişi de odur. Raşid Bey, İzzet Bey'in onları suçlar biçimde konuşmasına da tepki gösterir, onlar düşmanı kovmak için İzzet Bey'den destek beklerken İzzet Bey'in Raşid Bey'in tedbir almak için yardım talep ettiği kişiden, asayişi dedikodularla bozmaya devam ederlerse kanuna teslim edeceğini söylemesi de Raşid Bey'i hayal kırıklığına uğratmıştır. Birkaç saat sonra gerçekleştirilecek işgalin sorumluları yerine kanunun pençesine teslim edilmekle tehdit edilen kendileridir.

Raşid Bey son olarak Yunan işgalinin ardından valinin bulunduğu yerden Kâmil Bey'le birlikte halka yardım için çıkarken temsilde yer alır.

Fehmi Bey

Kâmil Bey gibi cemiyetin bir üyesidir, vatanperverdir. Aynı görüşleri taşımaktadırlar. Raşid Bey'in kadınların mücadelede yer alması fikrine o da katılmıştır. Onun düşüncelerine katıldığını ifade eden cümleleri karakteri hakkında bilgi sahibi olmamız için de önemlidir: *"Raşid Bey biraderimizin müttekâmil duygularına evvela biz iştirak etmeli ve onun halâs-kâr sesini evvela biz İzmirliyle iştirmeliyiz. O ses benim ruhumda derin in'ikaslar tevellûd eyledi. Zannediyorum ki feryad eden Raşid değil"* *"Bizim hayattan nasibimiz bu mu"* diyen Türk kadınlığı idi. Bu dakikadan sonra ben de kadınlığımızı yüksek göreceğim ben de onların hukukuna hürmet edeceğim. Ancak bilmükabele onlar da memleketin hakkını unutmamalı vatanla olan alâkalarını hatırdan çıkarmamalıdır. İpek çarşafalara verecekleri para ile memleket uğrunda kanını akıtan bir yaralıya sargı bezi mübâyaa etsinler. Teklif eylediğim şekli evvela kendi nefsim

tatbik ediyorum ve efrâd-ı aileme aid bütün huliyyâtı ben de bu muhterem halâskâr gibi cemiyetin emrine terk ediyorum. ”⁷⁵

Fehmi Bey’in bu cümleleri aynı zamanda mücadelede kadının oluşturacağı yeri de tayin etmektedir. Nitekim Milli Mücadele’de kadın arka planda kalmamış mücadeleye genciyle yaşlısıyla, fakiriyle zenginiyle dâhil olmuştur. Onun da diğerleri gibi ailesinin mal varlığını cemiyete bağışlaması bu mücadeleye olan inancı ve millet için gösterilen çabayı gözler önüne sermektedir. Fehmi Bey temsilde ikinci önemli diyalogunu Süleyman Bey’le yapar. Bu diyalogda mevzu cemiyetin adını duyurmak için nasıl bir yöntem izleneceği hakkındadır. Tabii yöntem hakkında fikirler ortaya atılırken düşman devletlerin izlediği yol da belirtildiği için bu diyalogun değeri bir kat daha artmıştır.

Fehmi Bey en önemli vazifenin propaganda vasıtalarını belirlemek olduğu görüşündedir. Bu nedenle yöntemin ne olacağı hakkında fikrini beyan eder bu cümleler yalnızca propagandayı içermez Süleyman Bey’in gösterdiği tepki ve Fehmi Bey’in cevabıyla halkın inancını ve yaklaşımını da sergiler: “...Propaganda öyle bir silahtır ki maddi vesâitin nüfûz edemeyeceği kalb ve gönül kalelerini az zamanda feth ve teşhir eyler. Düşmanlarımız bu silahı bize ruhanî maskeler altında istimâl ediyorlar. Biz de aynı vasıtalara müracaat bizim hakkımızdır. Mukaddesatımızın aksâm-ı mühimmesini teşkil eden mukaddes Kâbeler altında beş on Türkçe kelime ile İslâm eskâr-ı umumiyesini ikaz ve irşâd etmek ancak son meşgal-i İslâmiyet’i elinde tutan Türk’ün vazifesidir.”⁷⁶

Fehmi Bey’in bu fikrine Süleyman Bey şiddetle karşı çıkmıştır. Fehmi Bey’in Süleyman Bey’e cevabı ise şu şekildedir: “...mavzer, tüfeng sopa ile mukabele edilemez. Bunun gibi kiliselerin siyâsî cereyanlarıyla neşv ü nemâ bulan eskâr-ı umumiyede de her türlü idraktan mahrum boş kafalarla cevap verilemez. Her gün Kur’ân seslerine makûs olan Kâbelerin kudsiyetini hâşâ Türkçe izale edemez.”⁷⁷

---

⁷⁵ a.g.e. , s. 31

⁷⁶ a.g.e. , s. 36

⁷⁷ a.g.e. , s. 36

Buradan da anlaşılacağı gibi Fehmi Bey, vatanperver, milletine bağlı aynı zamanda da inançlı biridir. Aynı zamanda oldukça ileri görüşlü olduğu da kadınlar hakkındaki fikirlerinden anlaşılmaktadır.

Süleyman Bey

Süleyman Bey de diğerleri gibi cemiyetin bir üyesidir. Hatta Vali İzzet Bey'e göre hepsi İttihatçıdır. Ona göre fenalık insanlarda değildir, fenalık terbiyenin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Onun insanlar hakkındaki görüşlerini belirttiği ve Fehmi Bey'in propaganda yapılacak yerler arasında kutsal yerleri de önermesi üzerine söylediği sözlerden onun fikirlerini öğrenmek mümkündür: *“Paşa hazretleri, insanların fenası olmaz, fenalık terbiyenin noksanlığındadır. Bu noktada bendeniz de kanaatinize iştirak eylerim. Terbiye ikmal ve dolayısıyla insanda ıslah olunmalıdır. Bu düşünce nısf-ı asra karîb hayatımın tam otuz senesini işgal eyler. Hatta bu ulüvve bu parayı milletimin tekâmülü uğruna sarf eylemek isterdim. Ne çare ki vatan tehlikesi terbiyevi tehlikeye takaddüm eyledi. O parayı yarın zevale kadar teslim olunmak üzere cemiyetin emrine terk ediyorum. Efrâd-ı ailem ise bundan pek çok evvel Fehmi Bey biraderimizin tensîb ve teklif buyurdıkları şekle rücû etmişlerdir.”*⁷⁸

Süleyman Bey vatanperver bir zat olduğu kadar dürüst ve inançlı biri olarak çizilmiştir. Fehmi Bey'e verdiği cevapla propaganda yapılırken tutulacak yol için önerilen yönteme karşı çıkmıştır: *“Fehmi Bey, Fehmi Bey yanılıyorsunuz ictihadınızda aldaniyorsunuz. Teklif buyurduğunuz usul ecnebi taklididir ki dinimiz bunu hiçbir suretle kabul edemez. Mukaddes Kâbeleri ancak Kur'ân sesleri işgal edebilir. Bunun gerisi ne teklif olunabilir ne de kabul...”*⁷⁹

Milleti için canını vermekten çekinmeyecek kadar cesur olan Süleyman Bey milleti için sürdürdüğü kararlılığı ve taviz vermez tutumunu dini için de devam ettirmektedir. İnanç onun için kutsaldır, kutsal yerlerin başka bir sebep için-din dışında- kullanılması ona göre tartışmaya bile gerek duyulmayacak kadar abestir.

---

⁷⁸ a.g.e. , s. 32

⁷⁹ a.g.e. , s. 36

4.7.2 Hükümet Yanlıları

Vali İzzet Bey

Nureddin Paşa yerine tayin edilen İzmir valisidir. Onun varlığı da Nureddin Paşa'nın varlığı gibi tarih kitaplarında yer almaktadır. Sina Akşin İzzet Bey'den şu şekilde bahsetmektedir: *“Damat Ferit kabinesinin kurulmasıyla durum tamamen değişmiştir. Mart'ta Aydın valiliğine Tevfik Paşa kabinelerinin dâhiliye nazırı, sarayın ve İngilizlerin aleti olmak dışında bir niteliği bulunmayan İzzet Bey atandı. İlginçtir ki İzzet Bey 17 Mart günü Dâhiliye Nezareti'ne yazdığı bir yazıyla Nureddin Paşa'nın “velev birkaç gün için olsun” vekâleten vali ve kumandan kalmasını ister. Bundaki nedenlerden biri, Nureddin Paşa'nın Rumların kırımını için verdiği ve Paris'te Venizelos'un sömürmekte gecikmediği, sözümlerine ona bir buyruktu. Bundan dolayı “paşanın bu göreve uygun” olmadığı, vekâletin “hemen” başkalarına verilip, onun İzmir'den ayrılmasının sağlanması gerektiği bildirildi. Kısa bir süre sonra atama yapıldı ve 17. Kolordu komutanlığı Nureddin Paşa'dan alınıp yerine 10 Nisan'da, yani İtalyan'lar Antalya'ya çıktıktan on üç gün sonra, “Mülga Dersaadet tehcir Divan-ı Harb-i Örfi” azasından mütekait Mirliva Ali Nadir Paşa getirildi.”⁸⁰*

Bu bilgiler hem Vali İzzet Bey hem de Ali Nadir Paşa'nın göreve getirilişi açısından temsille örtüşmektedir. Daha İzzet Bey'in görevi devralmak için gelişinde Nureddin Paşa'ya karşı olan tutumu temsille tarihin örtüştüğünü gösterecek bir örnektir:

Nureddin Paşa- ... Hususî bir daireye girmek salahiyetini haiz olan ve refakatınızı kabul buyuran zatı tanıyamadım! Hafızama aldanmıyorsam hâlefim İzzet Bey'le şerefyâb oluyorum.

İzzet Bey- Evet paşa evet... Hafızanız ilk defa size arz-ı sadakat eyledi. Hususi değil gizli ve siyasî mahiyetlere malik olan dairenize giren ve girmek salahiyetini her

---

⁸⁰ Akşin, a.g.e. , s. 253

zaman haiz olan İzmir valiyesidir. “*Cavid Bey’e tevcih-i cevab iderek*” Beni bu cinayethâneye isâlinizden dolayı size alenen teşekkür ederim.⁸¹

Bu diyaloglardan da anlaşılacağı üzere temsilde de İzzet Bey, Nurettin Paşa’ya karşı sert bir tavra sahiptir.

İzzet Bey’in tarihî kaynaklarda yer aldığı gibi hükümete bağlı, aynı zamanda yabancı hayranı biri olduğu da temsilde yer alır:

Nureddin Paşa-...Aldatmışlar beyefendi aldatmışlar! Burası bir cinayethâne değil! Ancak kapısı herkese açık olan bir otel kiraathanedir. Şayed İzmir’de bir cinayethâne aramak ve bulmak istiyorsanız size Rum mahâllâtını Müslüman kanı içmeye hazırlanan palıkarya meskenlerini vasıta edeyim.

İzzet Bey- Ne kadar yanlış Paşa ne kadar yanlış düşünüyorsunuz! Osmanlılık yedi asırdan beri teşekkül etmiş bir kaledir ki gayrını tasavvur etmek muhâldir. Herhâlde siz yanılıyorsunuz... Rum mahâllatı bir cinayethâne olmaktan ziyade devlet-i âliyemizin müşfik ve mutâvaatkâr bir âğuşudur.⁸²

İzzet Bey Osmanlı’nın gücünü devam ettirdiği görüşündedir. Nureddin Paşa’ya göreyse bugün Osmanlı değil Türk eyaleti bile parçalanmıştır. Millet in er geç keyfi idarelerin hesabını soracağını düşünmektedir. Nurettin Paşa görevini İzzet Bey’e teslim edip İstanbul’a hareket edeceğini söyleyip ayrılır. İzzet Bey’in karakterini ortaya koyacak başka bir diyalog da Durmuş Ağa’yla yaptığı konuşmadır. Bu konuşma, İzzet Bey’in halka nasıl bir gözle baktığını göstermektedir:

İzzet Bey zile basar içeriye giren odacıya:

-Durmuş Ağa! Söyleyiniz Ali Nadir Paşa’yı celb etsinler!

---

⁸¹ Suad, a.g.e. , s. 50

⁸² a.g.e. , s. 52

Durmuş Ağa- Peki efendim!

İzzet Bey- Vay hödük vay! Peki ne demek sana böyle mi öğrettiler!

Durmuş Ağa - ...

İzzet Bey- Cevap versene be! Sana teşrifat merasimini öğretmediler mi?

Durmuş Ağa- ...

İzzet Bey- Vay kabiliyetsiz millet vay! Esasen hödüğün öğrenmeye bile niyeti yok! Millet, millet diyorlar, gözleri kör de görmüyorlar. İşte sizin milletiniz. Üç seneden beri bu dairede de kapıcılık ediyor da daha teşrifat merasimini bile öğrenememiş. Dinle beni! Bundan sonra emir istihsalini mütakib çıkarken “*ferman efendimizindir*” diyip çıkacaksın! Anladın mı? Yoksa seni geldiğin yere gönderirim.⁸³

Vali İzzet Bey’in millet hakkındaki görüşleri bununla da sınırlı değildir. Üstelik ona göre önemli olan vazifeler bir valinin yanına girildiğinde nasıl davranılacağıdır, yoksa bunun dışındakiler çok da önemli değildir. Bu yönüyle bile İzzet Bey hükümet yetkililerinin o dönemde millet tehlikeyle burun burunayken nelere daha çok önem verdiğini göstermektedir. Ayrıca İzzet Bey’in silah meselesine yaklaşımı da hükümet yetkililerinin gerçeklere gözlerini kapadığını göstermesi açısından önemlidir, temsilde bu mesele şöyle yer almaktadır: “*Yazık! Bu kadarcık olsun öğretememişler. Mühim ve esaslı vazifeleri unutmuşlar da bütün vakitlerini mel’anet sarf etmişler. Allah ıslah etsin! Silah meselesi çok mühim. Toplamak pek müşkildir. Ne ise Paşa bu vazifeyi yapar ümidindeyim. Efkâr-ı selimesinden her suretle istifade edilebilir! Her hâlde der-uhde buyurduğu bu vazifeyi hüsn-i suretle ifa eylemiştir. Şahsı Allah için şayân-ı itimaddır.*”⁸⁴

---

⁸³ a.g.e. , s. 57

⁸⁴ a.g.e. , s. 58

Ali Nadir Paşa halktaki silahları toplatmıştır. İzzet Bey'e göre çok önemli bir görev yerine getirilmiştir. Çünkü İzzet Bey yapılanın bir hıyanet olduğunu düşünmektedir, vatan silahla kurtulamaz. Damat Ferit Paşa meseleyi siyasetle halledecektir. Bütün bunların yanı sıra yeni gelen valiyle görüşmek isteyen Kâmil Bey, Fehmi Bey, Raşid ve Süleyman Beyler vardır. Onlar durumu valiye anlatabileceklerini ümit etmektedir. Oysa İzzet Bey onları İttihatçı olarak görmekte onlar için "İttihatçı ser-gerdeleri" demektedir. Siyasî görevlerinin tamamını yerine getirmekten rahattır İzzet Bey. Bu görevlerse şunlardır: "Siyasî işlerin hepsini bitirdik bir şey kalmadı ki kulüpleri kapattırdık, ahâlinin silahlarını topladık, kurtla koyunun bir arada yaşaması için beyannameler tevzi ettik zaten bizden de istedikleri bu değil miydi?"⁸⁵

Ali Nadir Paşa, Rumlarda silah olduğuna dair söylentiler olduğunu söylemesine karşın İzzet Bey buna inanmamıştır. Tüm bunları İttihatçı dolabı olarak nitelendirmekte yalan söylendiğini düşünmektedir. İzzet Bey'e göre yalanın yeni adı propagandadır. Tüm bunlar temsilin tarihi meseleler ve karakterlerle iç içe olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Kâmil Erdeha, Vali İzzet Bey'i şu şekilde tanıtmaktadır: 11 Kasım 1918 tarihinde kurulan Birinci Tevfik Paşa kabinesinde Evkaf-ı Hümayun Nazırı oldu. 14 Ocak 1919 tarihinde kurulan ikinci Tevfik Paşa kabinesinde de sandalyesini koruduğu gibi Dâhiliye Nazırlığını da vekâleten üzerine aldı. 3 Mart 1919 tarihinde kabinenin çekilmesi üzerine açıkta kaldı. Yeni kurulan Damat Ferit Hükümeti tarafından 11 Mart 1919 tarihinde Aydın valiliğine atandı. İzzet Bey, Hürriyet ve İtilaf Partisi yanlısı idi. Onun İzmir valiliğine atanmasını emperyalist güçler de uygun buldu. İzzet Bey, valilik makamına gelir gelmez emperyalist güçlerin istediği doğrultuda hareket edip ilk iş olarak İzmir Müdafaa-i Hukuk u Osmaniye Cemiyetinin yöneticileri üzerine yürümüştür. Cemiyetin bazı inançlı yöneticileri valinin bu baskısı ve suçlamaları karşısında -İttihatçılık ve Bolşeviklikle müttehimsiniz diyordu- iki yola başvurdu. Önce İngiliz ve Fransız mümessillerini valinin doğru söylemediğine inandırmaya çalıştılar, sonra Nureddin Paşa'nın valiliği sırasında cemiyet içinde gizli olarak kurulan Müdafaa-i Vatan Komitesi'ni harekete geçirdiler. Bu komite çeşitli; fakat etkin olmayan bir biçimde İzmir'in işgaline kadar çabalarını sürdürdü.

---

⁸⁵ a.g.e. , s. 62

Cemiyetlerin İzmir'in işgali için etkili tedbirler almamasının sorumlusu Vali İzzet Bey'dir.⁸⁶

Vali İzzet Bey, kendini ziyarete gelenlerin söylediklerine inanmamaktadır. Kendisine Bâb-ı Âli'den bir haber gelmemiştir. Bu nedenle de söylenenler halkı galeyana getirmekten başka bir işe yaramayacaktır. Yunanlıların İzmir'i işgali diye bir şey söz konusu bile değildir. İzzet Bey'in temsildeki fikirleri bunlardır. Temsilde çizilen İzzet Bey karakteri Nureddin Paşa'nın İzmir'den gidişyle İzmir'in ondan kurtarıldığını düşünmekte, İttihatçılar da intikam alma zamanının geldiğini böylece İzzet'i tanıyacaklarını ifade etmektedir. Halifeye ve sultana hizmeti kendisiyle görecekları görüşündedir. Kâmil Bey'in kuşatıldıklarını söylemesine hiç aldırmayan İzzet Bey temsilin sonunda işgale asla izin vermeyeceğini söylemesine karşın ilk teslim olan kişi o olur. Odasına giren Yunan askerlerinin süngüsü altında İzzet Bey ve Ali Nadir Paşa hayatlarını kurtarabilmek için "*Yaşasın Venizelos!*" diye bağırmıştır.

Tarihi kaynaklardaysa İzmir'in işgali öncesinde Vali İzzet Bey'in tutumu şu şekilde yansıtılmıştır: İzmir'in işgal edileceği 14 Mayıs akşamı resmen öğrenilmekle birlikte böyle bir işgalin yapılacağına dair belirtiler çok önceden ortaya çıkmıştı. Ama işbaşındaki Damat Ferit Hükümeti ve onun valisi İzzet Bey bu apaçık gerçeği görmemek için başlarını kuma sokmuşlardı. Onlar ki İngilizlerin bir dediğini iki etmiyorlar, sadık bir uşak gibi İngilizlere hizmet ediyorlardı. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinde de üstelik onlar sorumlu değildi. Nasıl olur da asil İngiliz milleti bu sadık uşaklarına bu kadar gaddar davranır, güzel İzmir'i Yunanlılara verebilirdi? Hayır, böyle bir şey kesinlikle olamazdı.⁸⁷ Bu yoldaki söylentiler, memlekette bozgunculuk çıkarmak isteyen İttihatçı gâvurlarının kışkırtmalarından başka bir şey değildi. Siyasî görüşleri ve düşünceleri bu olan valiye Amiral Calthorpe, alınan karar uyarınca İzmir çevresindeki istihkâmların İtilaf Devletlerince işgal edileceğini bildiren notayı, 14 Mayıs 1919 sabahı saat 9'da verdi. İzzet Bey'e göre yapılacak olan işgal sulh antlaşması imza edilince nasıl olsa ortadan kalkacaktı.⁸⁸ Onun için önemli olan

---

⁸⁶ Erdaha, a.g.e. , s. 390

⁸⁷ a.g.e. , s. 393

⁸⁸ a.g.e. , s. 394

İzmir'in Yunanistan'a verilmesi ihtimali idi. Bu nedenle Calthorpe'la görüşmeye gitti. Bundan sonra da durumu Sadrazam Damat Ferit'e bildirdi; ancak İstanbul'dan bir cevap alamadı. 14 Mayıs günü İtilaf Devletleri kuvvetleri valiye verdikleri notada belirttikleri yerleri hiçbir direnme görmeden işgal ettiler. İzzet Bey, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini öğrenmiş; ancak bu haberi gizlemişti. O sırada İzmir'de görevli olan Maliye Müfettişi Muvaffak Bey de bu haberi İzmir'deki İtalyan konsolosluğundan öğrenmiş ve 14 Mayıs sabahı erkenden etrafa yaymıştı. Bunun üzerine İzmir Müdafaa-i Hukuk u Osmaniye Cemiyeti toplanarak valiye bir kurul göndermeyi kararlaştırdı. Kendisi ile görüşmeye gelen kurul üyelerine valinin cevabı şudur:

“Boşuna telaş ediyorsunuz. Heyecanınız lüzumsuzdur. Ortada endişe yaratacak bir durum yok. Bunlar hep İttihatçıların uydurdıkları maksatlı söylentilerdir. Merak etmeyin. Hükümet her türlü tedbiri alacaktır. ”

Ancak söylentiler gitgide yayılır ve vali ikinci kez gelen kurul üleriyle daha ciddi konuşur, işgal ile ilgili Bâb-ı Âliden bir haber almadığını söyler.⁸⁹

Tüm bu bilgiler ışığında görülmektedir ki temsilde anlatılanlarla o dönemi içeren tarihi kaynaklardaki bilgiler pek çok yönden örtüşmektedir. Temsilde Vali İzzet Bey *“Zito Venizelos!”* diye bağırmaktadır, Yunan dipçikleri altında. Kâmil Erdeha da Vali İzzet Bey'in oğluyla birlikte *“Zito Venizelos!”* diye bağırarak yürüdüğünü nakletmektedir.⁹⁰

Ali Nadir Paşa

Ali Nadir Paşa temsilde askerî kıyafetleriyle tarif edilmektedir. Miralay apoleti, uzun kılıcı, astragan ve dokumalı kalpağıyla Ali Nadir Paşa karşımıza çıkar. Onun en önemli yanı halkın Yunan işgali sırasında elini kolunu bağlayan silahların toplanmasıyla ilgili müdahalenin onun vasıtasıyla gerçekleştirilmiş olmasıdır. Ali Nadir Paşa şehir

---

⁸⁹ a.g.e. , s. 395

⁹⁰ a.g.e. , s. 399

ahâlisindeki tüm silahları toplatmıştır. Üstelik bununla da kalmayıp merkeze bağlı yerlere de birer zabıta kumandasında müfrezeler göndermiştir. Bu müdahaleler aynı zamanda İzmir işgali öncesinde halkın içinde bulunduğu durumu tüm açıklığıyla gözler önüne sermektedir. İzzet Bey’le konuşması sırasında İzzet Bey’in bu çalışmaları sonucunda Ali Nadir Paşa’nın ödüllendirileceğini düşünmesi ve bu hizmetin ardından ferik olacağını söylemesi de yine bu dönemde hükümetin içinde bulunduğu gafleti bize yansıtmaktadır. Gerek vali gerek Paşa aslında yaptığı girişimlerde halkı ya da ülkenin refahını düşünmemektedir. Tek gayeleri istedikleri mevkiye ulaşmak için gerekenleri yerine getirmektir.

Ali Nadir Paşa’nın Meşrutiyet’le birlikte emekliye ayrılmak istenmesi onun için bir yıkım olmuştur. Onun ağzından dökülen şu sözler temsilde Ali Nadir Paşa’nın şahsında o dönem hükümet görevlilerinin anlayışlarını bize açıkça göstermektedir, bu sözler hem acı verici hem de düşündürücü niteliktedir: “... *Ben hatırı sayılır paşalardan idim hâk-ı pâyinize nasıl arz edeyim: üç yüz on üç harbinde taburumu sevk ve idare edişim var. Nur-ı nübüvvet hakkı için bizzat Ethem Paşa geldi de alnımdan öptü yazık değil miydi beni tekâüd ettiler? Hem yaşım ne ki? Daha o zaman iki gözlük takmaya başlamıştım.*”⁹¹ Burada da görülmektedir ki Ali Nadir Paşa iki gözlük takmaya başladığı zamanda dahi genç olduğunu düşünmektedir ve görevden ayrılmak istenmesine bir anlam verememektedir. Bu cümleler bize gösteriyor ki Ali Nadir Paşa gibi şahsiyetler koltuklarını, rütbelerini bırakmamak için her şeyi göze alan kişilerdir ve bu kişiler nedeniyle Osmanlı kendini yenileyememekte bununla da kalmayıp bu gibi kişilerin mevki merakı nedeniyle yaptıkları, Osmanlı’nın yok oluşunu hazırlayan etkenlerden olmaktadır. Ali Nadir Paşa’nın kötü yanı bununla sınırlı değildir. Yine Vali İzzet Bey’le yaptığı konuşma sırasında “*propaganda*” kelimesinin anlamını bilmiyor olması İzzet Bey tarafından şaşkınlık ve alaycı bir tavırla karşılanmakta, Ali Nadir Paşa’nın cehaleti, yeniliklerden uzak kalışı, kendini yetiştirmemiş bir zat oluşu da bu şekilde vurgulanmaktadır. Ali Nadir Paşa’nın Fransızca bilmeyişi aslında onun ilerlemenin ve yeniliklerin ne derece gerisinde kaldığını göstermekte, görevden alınmak için henüz genç olduğunu düşünen Paşa’nın söylediği şu sözler onun kültüre

---

⁹¹ Suad, a.g.e. , s. 61

bakış açısını da bizlere açıkça yansıtmaktadır: “*Aman beyefendi! Tövbe deyin! O nasıl söz? Gâvurca mı? Allah göstermesin!*”⁹²

Ali Nadir Paşa, yaptıklarıyla temsilde yerini almaktadır üstelik bu yer alış onun hakkında tarih kaynaklarında yer alan bilgilerle de örtüşür niteliktedir. Ali Nadir Paşa, tarihi kaynaklara göre Şakir Paşa’yla bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede İngiliz Amirali Calthorpe’dan İzmir yöresinin Mondros Mütarekesinin 7. maddesi uyarınca işgal edileceğiyle ilgili ilk notanın gelmesiyle yaşadığı tedirginliği Şakir Paşa’ya aktarmıştır. Şakir Paşa, önerinin mütareke hükümlerine uygun olduğunu söylemiş Ali Nadir Paşa’nın işgalin Yunan işgaliyle sonuçlanacağı konusundaki söylentilerden duyduğu endişeyi Şakir Paşa gidermiştir. Tabii söylentilerin önemsiz olduğunu duyan Ali Nadir Paşa da emrindeki birliklere şu emirleri vermiştir: İtilaf Devletleri tarafından mütarekenâmenin 7. maddesi uyarınca İzmir ve civarı işgal edilecek, bu işgal sırasında İtilaf Devletleri güçlerine kesinlikle karşı konulmayacak, gereken kolaylık gösterilecektir. İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edileceği yolundaki söylentileri kendisine soranlara da bu söylentilerin asılsız olduğunu söylemekle yetinmektedir. Ayrıca askerî silah depolarının halk tarafından yağma edilmemesi için de gerekli tedbirler alınmaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında görülmektedir ki temsilde yer alan Ali Nadir Paşa ile İzmir işgalinin Ali Nadir Paşası arasında pek de bir fark yoktur. Ali Nadir Paşa, yaptığı uygulamanın hatalı olduğunu ancak Sarıkışla Yunan askerleri tarafından ateşe tutulunca anlamıştır.

Bilge Umar, Ali Nadir Paşa’nın içinde bulunduğu durumu şu şekilde anlatmaktadır: “*Hükümet, ne teslim olmayı ne de direnmeyi emrediyordu; Ali Nadir Paşa’yı izlenecek yol konusunda seçim yapmak zorunda bırakıyor ve ilerde “işte sorumlu budur” diyerek işin içinden sıyrılmasına imkân verecek durumu pek ustaca yaratıyordu.*”⁹³

Ali Nadir Paşa işte böyle bir düzen içinde kalmıştır gerçi bir düzene de pek gerek yoktur, Ali Nadir Paşa kararı yine de kendisi vermiştir ve bu karar silahların toplanması

---

⁹² a.g.e. , s. 62

⁹³ Umar, a.g.e. , s. 98

yönündedir. İsteseydi bunu yapmayabilecek olan Ali Nadir Paşa kolay yolu seçmiş ve silahların toplatılmasını isteyerek İzmir'i müdafaasız, eli kolu bağlı bırakmıştır.

4.7.3 Halkın Durumu

Durmuş Ağa

Nureddin Paşa'nın yanında çalışmaktadır, halktan biridir. Nureddin Paşa onu belli kurallar dâhilinde yetiştirmemiştir, onu bir yardımcı olarak görmektedir. Nurettin Paşa'nın gidişinin ardından karşı karşıya kaldığı hakaretler, halkın bazı hükümet yetkililerinin gözündeki yerini de göstermektedir. Vali İzzet Bey tarafından, Durmuş Ağa'nın şahsında tüm halk, cahillik ve aptallıkla suçlanır. Belli kurallar dâhilinde hizmeti bilmeyen Durmuş Ağa, İzzet Bey tarafından eleştirilmesinin ardından Vali İzzet Bey'in talebi doğrultusundaki davranışlarıyla temsilin sonuna kadar yer almaktadır.

4.7.4 Rum Çeteleri

Temsilde Rum çeteleri Salihli, Manisa ve Bergama çevresinde faaliyetlerine hız vermiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Rum çetelerinin bu bölgelerde hızla silahlanmaları kimsenin dikkatini çekmemekte; ancak Türklerin nefsi-i müdafaasına bile izin verilmeyeceğini gösteren bir tutum sergilenmektedir.

Sarıkişla mermi yağmuruna tutulurken tek kurşun atılıp karşılık verilmemiştir. Kışladakiler uzun süre kurşun yağmurunun dinmesini beklemek zorunda kalmış; ancak kurşun yağmuru bitmek bilmemiştir. Tarihî kaynaklarda rastladığımız bu bilgiler ışığında Türklerin nasıl bir kapan içinde oldukları görülmektedir. Rumların işgal sırasında yaptıklarına gelince özellikle Sarıkişladakiler ateşin kesilmeyeceğini anlayınca Ali Nadir Paşa'nın emriyle beyaz bir mendil camdan sallanmış; fakat beklenen yanıt yerine ateşe devam edilmesiyle karşılaşmıştır. Bunun üzerine Ali Nadir Paşa'nın pencereden sarkmasının ardından ateş kesilmiştir. Ali Nadir Paşa ve diğer subaylar,

erler teslim olmuştur. Rumların Türklere karşı tutumunu Bilge Umar şu şekilde aktarmaktadır: “Alanda toplanan Yunan askerleri ve yerli Rumlar, Türk “esir”lerinin çevresine doldular. Sonra dövme, sövme başladı. Yunanlılar ve yerli Rumlar Türk subaylarına dipçikle, yumrukla, tekmeyle vuruyor, kalpaklarını yere atıp çiğniyorlardı. Bu arada bazı subaylar “Zito (yaşasın) Venizelos!” diye bağırmaya zorlandılar. Bu saldırılara direnme gösteren ya da “Zito Venizelos!” diye bağırmayan subaylar ya öldürüldü ya da feci şekilde dövüldü. Ağır yaralananlardan biri de birkaç gün sonra hastanede ölen Miralay (Albay) Süleyman Fethi Bey idi. Bu “esirler” topluluğu az sonra Kordonda, Pasaport’a doğru bir ölüm yürüyüşüne çıkarıldı.”⁹⁴

Buradan da anlaşıldığı üzere yerli Rumlar, Türklere karşı Yunanlılarla birlik olup savunmasız bırakılmış Türklere zulmetmekten geri kalmamışlardır. Ali Nadir Paşa’nın ve diğer askerlerin “Zito Venizelos!” diye bağırılmak istenmelerinin temsile yansıma biçimi ise İzzet Bey ve Ali Nadir Paşa’nın Yunan askerlerinin dipçikleri altında “Zito Venizelos!” diye bağırmaları ve canlarını kurtarmak adına bunu yaptıkları şeklindedir.

4.7.5 Yunanlılar

Anlaşma imzalandıktan sonra İzmir ve çevresindeki Hıristiyanları ve Rumları aleyhe teşvik edişleriyle Yunanlılar temsilde yerini almıştır. Hemen her gün sahil Rumlarına silah ve cephane dağıtmaktadırlar. Kâmil Bey, İzmir’dekilerin orayı bir yılan yuvasına dönüştürdükleri görüşündedir, onları her an ısırarak ve zehirlemek için fırsat bekleyen bir topluluk olarak adlandırmaktadır. Yerli Rumlar için dün kahvehanelerimizde garsonluk edenler, dün kapımızın önünde uşaklık etmeye razı olanlar bugün pür silah haremimize girmeye teşebbüs ediyor diye Kâmil Bey’in ağzından yazarın görüşleri bize aktarılmaktadır. Aslında bu görüşler o dönemde Yunanlılara ve yerli Rumlara bakışı da bize net biçimde aktarmaktadır. Yunanlılar ve Rumlar namus düşmanları ve Kur’ân düşmanları olarak tarif edilmektedir. Aslında Yunan ve Rum askerlerinin taşkınlık yapmasının başlangıcı kordon boyunda yürüyüşe geçen Yunan birliğinin üzerine ilk kurşunu atan Hasan Tahsin’in ardındandır. Ancak iki

---

⁹⁴ a.g.e. , s. 174

gün içinde iki binden fazla Türk'ün öldürülmesi, birçok Türk evinin ve ticari yerlerin yağmalanması, çeşitli zorbalıkların yapılması Yunanlının Türk'e yaptıklarını anlatmak için yetersiz kalmaktadır. Tarihin ışığında görülmektedir ki Türk'e bu derece acımasız davranan bu halkların üstelik de İzmir işgalini anlatan bir temsilde yılan, Kur'ân düşmanı gibi ifadelerle yer verilmesi garipsenmemelidir. Temsilde yer alan yalnızca Yunanlılar ve Rumlar değildir, aynı zamanda mütarekenin imzalandığı İtilaf Devletleri de nasibini almaktadır. Aslında onların anlatıldığı cümleler memleketin durumunu, Batı'nın tutumunu ve Türklerin gözüyle yere göğe sığdırılamayan Batlıların milli mücadele dönemi ve mütareke sonrasında gözden düşüşünü de açıkça yansıtmaktadır. Memlekete misafir olarak gelen Batlılar ananelerimize göre bir misafir gibi ağırlandırken onlar bir hırsız gibi davranmakta, gözlerimizi oymaya çalışmaktadır. Nureddin Paşa'nın ağzından İtilaf Devletlerinin düşüncesi şöyle aktarılmaktadır: Onlar amaçlarını gerçekleştirene kadar amaçlarını gerçekleştirebilecek durumu sağlayacak biçimde davranacak, daha sonra da maskelerini düşürüp hakiki çehrelerini göstereceklerdir. Batlılar yangından mal kaçıran gibi top ve tüfekleri toplamakta böylece Türklerin kolunu kanadını kırmaktadır.

Bu cümleler temsilde Nureddin Paşa'nın ağzından aktarılan fikirlerin kısa bir özeti niteliğindedir; ama o dönemi, o dönemde Türk halkının Batılının yaptıklarıyla ilgili görüşlerini ve İtilaf Devletlerinin tutumunu gözler önüne sermesi açısından kayda değerdir. Nitekim Batı isteklerini gerçekleştirene dek İstanbul Hükümetiyle arayış hoş tutmuştur gerçi buna pek gerek de yoktur, hükümet çevreleri Batı hayranlığıyla gözlerine perde inmiş pek çok vatanperverden(!) oluşmaktadır zaten. Sonuçta Batı İzmir işgaliyle daha doğrusu İngiltere İzmir işgaliyle hedeflediği noktaya adım atmış olmaktadır.

4.7.6 Ülkenin Durumu

Temsilde memleketin durumu tasvir edilirken aslında dönemin yönetimi ve daha önceki hükümetlerin içinde yer alanların tutumu ışığında hareket edilmiştir. Aslında bu manzara Osmanlı'nın çöküşünü hazırlayan, İzmir'in işgaline kadar Osmanlı'yı

sürükleyen olayların altında yatan sebeplerden biridir. Zamanında halktan alınan paralarla saraylar, keşâneler yaptırılanların artık bıçağın kemiğe dayandığı ve mütarekenin imzalandığı o günlerde memlekette yer bulamayacakları, köşklerinden, Beyoğlu'nda mükellef apartmanlarında yaşayanların zevki için milletin artık fedakârlık yapamayacağı görüşü vardır. Bu düşünceler zamanında halkın ne derece sömürüldüğü ve mevki sahiplerinin de halkı sömürerek nasıl sefa sürdüklerinin göstergesi olmaktadır.

İşgal öncesinde halkın durumu ise Kâmil Bey'in ağzından tasvir edilmektedir. Halkın yüzde doksan beşi cahil ve bu nedenle de iradesizdir. Onlara bu iradeyi kazandırmak cemiyet mensuplarının görevidir. Onları kurtarmak, onlarla birlikte yaşamak, onlara yol göstermek de yine bilinçli kesimin, milletin kurtuluşu için cemiyet kuranların görevidir. Hatta bu görevin içinde onlarla ölmek de yer almaktadır. Kâmil Bey'in ağzından dile getirilen ifadeyle Yunanlıların İzmir'i işgali milletin bilinçsizliğinden ve tüm milletin iradesine hâkim olmayışındandır. Anadolu'yu baştanbaşa istila etme düşüncesinin oluşmasında da neden yine milletin iradesizliğidir. Bizim kendimizi iyi tanıyamadığımız; fakat düşmanın bizi bizden daha iyi tanıdığı kanaati vardır. Tabii bunda halktan çok hükümet suçludur; çünkü halk tarlasında çalışırken onun adına karar verilmekte, anlaşmalar imzalanmakta; fakat halk bunu hissetmemektedir. Halk sustukça hükümet istediği gibi davranmaktadır. Halkın suçu hükümetin yaptıklarına kayıtsız kalmasıdır. Hükümetin suçuysa kendi zevk ve sefasını halkın izzet ve şerefinden üstün görmesinden gelmektedir. Halk hükümet tarafından köle olarak görülmektedir. Kâmil Bey ağzından durum şu şekilde özetlemektedir: *"Hakk-ı tasarruf onların hakk-ı kaza onların kendilerine hizmet etmek, istirahatlerini temin etmek için emrettikleri yerde ölmek görevi halkındır."*⁹⁵ Halk koyun sürüleri gibi yaşamaktadır. Yüksek tabaka ise paşa, vezir olmak için yaratılmıştır. Onlar beyzâde, asilzâde, damad; halk ise onların hizmetinde kullanılmak için yaratılmış mahluktur. Bu görüşler Kâmil Bey'in ağzından iletilirken aslında o dönemde halkla hükümet arasındaki kopukluk, halka hükümetin bakışı ve toplumun içinde bulunduğu durum açık bir dille ifade edilmektedir. Buradan da anlaşılmaktadır ki canla başla milli mücadelede yer alan halk aslında özgürlüğe giden yolda kendi adına büyük bir adıma da

---

⁹⁵ Suad, a.g.e. , s. 44

imza atmıştır. Bu mücadele aynı zamanda halkın varlığını ispatladığı, söyleyecek sözü olduğunu gösterdiği de belirtilmelidir.

İşgal sırasında halkın durumunu temsil şu şekilde yansıtmıştır: Şaşkınlıkla sağa sola kaçışan kadınların çarşaflarını parçalayanlar... Müslümanlar katlediliyor, şehir yağma ediliyordu. Bu sırada “*Beni öldür, hiç olmazsa çocuğuma acı!*” diyen birinin acı haykırıları işitilmekte ardından da “*Yaşasın Venizelos, kahrolsun Türkiya!*” nidaları duyulmaktadır. Tek Müslüman, hiçbir ev bark kalmayana kadar yakıp, yıkılacaktır.

Temsilden birkaç cümleyle özetlenen halkın durumuna bakıldığında aslında hiç beklemediği bir durumla karşı karşıya kalan halkın içinde bulunduğu durum tarihî kaynaklarda rastladığımız Yunanlıların ve yerli Rumların muameleleriyle örtüşmektedir. Bu muamelelerin bir kısmına daha önce “*Rum çeteleri*” başlığı altında değinilmiştir. Halk acımasız bir tutumla karşı karşıyadır ve bunu Kâmil Bey şu şekilde ifade eder: “*...Helenizmin ihyası uğrunda tarihi bir milletin maruz kalacağı felâketi hatra bile getirmiyorlar!*”⁹⁶

Yunan işgaline zemin hazırlayanlara yaklaşımı da gösteren bu cümleler aynı zamanda daha işgal gerçekleşmeden başımıza geleceklerin de az çok farkında olduğumuzun göstergesidir. Nitekim işgal sonrasında halk perişandır ve hükümet mensuplarının pek çoğu canını kurtarmak adına Yunan isteklerini yerine getirmekten çekinmemektedir.

4.7.7 Milli Mücadeleye Hazırlık

4.7.7.1 Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Kuruluşu

Cemiyetin temsilde kuruluşu anlatılmaktadır. Cemiyet binası bir muayenehaneye benzetilmekte, kuruluş amacı olarak da milletin yaralarını sarmak gösterilmektedir. Cemiyetin önünde iki yol vardır: Bunlardan biri hür ve müstakil hayat, diğeri ise şerefli ölümdür. Üçüncü bir ihtimal düşünülmemektedir. Cemiyetin kurucuları arasında

---

⁹⁶ a.g.e. , s. 22

Fehmi Bey, Raşid Bey, Süleyman Bey ve Kâmil Bey vardır. Cemiyeti asıl şekillendiren, onları yönlendiren kişi ise Nureddin Paşa'dır. Cemiyetin yegâne amacı memleketi kurtarmak için çareler düşünüp bulmaktır. Millet birlik hâline getirilecek ve mücadele edilecektir. Cemiyet para toplamaktadır. Cemiyete bağlı on bin kişi vardır ve bunlara para yardımıyla silah, yiyecek vs. sağlanacaktır. Bu kuvvetlerden altı bini silahlandırılmıştır. Parasal yardım çok önemlidir; çünkü bu yardım yapılmazsa topluluk etkili olamayacaktır bu nedenle paşa dâhil herkes yardım eder. Cemiyetin hususi bir veznesi olmasına karar verilmiş buraya gelir ve giderler işlenmiştir. Temsilde cemiyetin gelir ve giderlerinin işlenmesi konusuna yer verilmesi aslında dürüstlüğün sembolize edilmişidir denebilir.

Cemiyetin aktif olarak görev yapabilmesi ve hedefine ulaşabilmesi için propaganda yapılması gerekmektedir. Milli Mücadele'nin başlangıcında M. Kemal'in propagandalarla, cemiyetlerle halkın sesinin duyurulması ve mücadele için halkın hareketlendirilmeye başlanması için gerekli çalışmaların yapılması yolundaki emriyle, temsilde, halka ulaşmak ve milli mücadeleye başlamak için birlik olmayı hedefleyen cemiyetin kurulması da Mustafa Kemal'in tutumuyla örtüşmektedir. Temsilde propagandalarla gazete duyurularıyla, ilanlar verilerek cemiyetin varlığından insanlar haberdar edilecektir. Yabancıların cemiyetten haberdar olacağı korkusunun yanı sıra cemiyet adını duyurmak için her şeyi göze almaktadır. Duyurular yalnızca eğitimli tabakaya ulaşacaktır; ancak halk bir makineye benzetilir ve bu makineyi idare eden de seçkin tabaka olarak görülmektedir. Bu nedenle de cemiyet sesini gazetelerle duyuracaktır. Temsilde Batılıların propaganda yöntemlerine de değinilmektedir. Onlar propagandalarını "*ruhanî maske*" altında yapmaktadır, bunun anlamı kiliselerde yapılan propagandalardır. Cemiyet bu şekilde kendilerinin de propaganda yapabileceği hakkında tartışmalar yaşarsa da bizim kutsal mabedlerimizin Kur'ân sesleri işitilsin diye var olduğu belirtilmektedir. Tüm bunlar göstermektedir ki hem dinimiz yüceltilmekte hem de toplumun vaziyeti ile cemiyetlerin milli mücadele içindeki yeri bize aksettirilmektedir.

Bu dönemle ilgili tarihî kaynaklarda İzmir'de İzmir Müdafaa-i Hukuk u Osmaniye Cemiyeti adı altında bir cemiyetin bulunduğu ve bu cemiyetin Vali Tahsin Bey

zamanında kurulduğu belirtilir. Direniş örgütü olarak düşünölen bu örgütün tüzüğü, bilimsel çalışma yapmasını engellediğı için örgüt, İttihatçı damgası vurulur korkusuyla bünyesinde fazla kişiyi barındıramaz bu da cemiyetin etkisini azaltır. İtilafçılara kapılarını açsa da onları da bir türlü doyuramayan cemiyet, Nureddin Paşa'nın valiliğe başlamasıyla ümitlenir. Nureddin Paşa'yla zaman içinde ilişkisini ilerleten cemiyet, 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğinin az çok tahmin edildiğı dönemde böyle bir girişim karşısında alınacak tedbirleri konuşmak üzere bir kongre toplanması konusunda birleşir ve bu fikri Nureddin Paşa'yla konuşup ondan destek ister. Paşa da bu isteğı yerinde bulup cemiyete gereken desteğı sağlar. İzmir Müdafaa-i Hukuk u Osmaniye Cemiyeti'nin otuz yedi belediye başkanı, otuz yedi müftü ve yüzlerce delegeden oluşan kongresi gerçekleşir. Kongreden kısa bir süre önce de özellikle İngilizlerin kararıyla İzmir'in Yunanlılara verilmesi kararlaştırılır. Bu karar İngilizlerden Fransızlara onlardan da İtalyanlara aktarılır, İtalyanlar da bu haberi Türklere sızdırır. Kongre öncesinde alınan ikinci kararsa Nureddin Paşa'nın görevden alınmasına ilişkin karardır. Yapılan kongrenin yararlarını ise Kâmil Erdeha şu şekilde sıralamaktadır:

1. Düşman saldırısına karşı, silahla karşı koyma düşüncesini ortaya atmıştı. Bunun etkileri zaman içinde görölmüştür.

2. Üst yönetici- eşraf işbirliğı için çaba harcanmıştır.⁹⁷

Tarih kaynaklarına bağılı olarak hareket edildiğinde görölmektedir ki Nureddin Paşa'nın, tıpkı temsilde olduğı gibi, İzmir'de desteklediğı bir cemiyet vardır ve bu cemiyet halkı bir araya getirip işgale direnmesini sağlama fikrine sahiptir.

4.7.8 Mondros Mütarekesi

Temsilde mütarekenin maddelerinin öncelikle yabancı devletler tarafından yok sayıldığı; çünkü İstanbul'un tüm önemli binalarının zaten işgal altında olduğı düşüncesi savunulmaktadır. Aslında bu ifadeler tarihî bir gerçeğı de yansıtmaktadır. Bu

---

⁹⁷ Erdaha, a.g.e. , s. 381

işgalin yavaş yavaş genişleyeceği görüşü de vardır. Ancak asıl önemli nokta Nureddin Paşa'nın bir asker olarak mütarekeyi yorumladığı cümlelerdir. Ne harp tarihinde ne de devlet hukukunda böyle bir mütarekeye rastlanmamaktadır. Mütareke ilan edildi diye silahların toplanıp denize atılması ve bütün bir milletin müdafaasız bırakılmasının görülmüş bir şey olmadığı vurgulanmaktadır. Mütarekenin imzalanmasındaki gaye görüşüp uzlaşmaktır ve başarı sağlanmazsa yine meydan silaha bırakılmaktadır. Nureddin Paşa'nın ağzından aslında bir mütarekenin nasıl olması gerektiği de açık bir dille ifade edilmektedir. Ayrıca mütareke bir işfalnâme olarak nitelendirilmektedir.

Tarihî kaynaklar incelendiğinde görülmektedir ki temsilde sık sık tekrar edilen hükümetin kendinden başka hiçbir şeye ehemmiyet vermediği fikri aslında Vahdettin'in mütarekeden önce taşıdığı kaygılarla ve bu kaygıları delegelere verilmek üzere yolladığı notta ilk maddeye hilafet, saltanat ve hanedan haklarının korunmasıyla ilgili düştüğü notla gözler önüne serilmektedir. Aslında saltanat İtilaf Devletlerinin de işine gelmektedir. Çünkü halk, padişahın bir serçe parmağı hareketiyle bile yerlere kapanmaktadır. Bu derece etkili bir gücü kendi çıkarları için kullanmak fikri İtilaf Devletleri tarafından benimsenmektedir. Bu nedenle de Kurtuluş Savaşı'nın sonuna dek Vahdettin'i desteklemişlerdir. Mondros Mütarekesini imzalayan kurul çok başarılı bir iş yaptığını düşünmüş bu nedenle halka da yapılan anlaşma bir zafer gibi aktarılmıştır. Harp bıkkınlığı yaşayan halkın zaten sorgulayacak, tekrar mücadele edecek gücü kalmamıştır. Ancak mütarekenin imzalanmasının ardından Mustafa Kemal, İtilaf Devletlerinin bu hükümlere uymayacağını, mütareke hükümlerinin istismar edileceğini tahmin etmesi ve mücadele için halkı uyarması ve desteklemesi halkın bir nebze de olsa başlangıçta silkinip uyanmasını sağlamaktadır.

Mütareke hükümlerinin ağırlığı oldukça dikkat çekicidir, hükümler Türk halkını tamamen savunmasız bırakmaya yöneliktir; nitekim bunda kısmen başarılı da olmuşlardır. Tabii bu başarıda İtilaf Devletlerine sonsuz güven duyan, kendi çıkarları dışında bir şey düşünmeyen hükümet yetkililerinin de etkisi büyüktür. İşgalciler 1919'da kendilerine göre yedi suç belirler ve bunu İstanbul Hükümeti'ne bildirirler. Bu suçları Turgut Özakman şu şekilde sıralamaktadır: *“Toptan ‘savaş suçu’ diye anılan bu yedi suç grubu dört genel başlık altında toplanabilir: Savaş yasa ve törelerine aykırı*

davranmak, İngiliz esirlerine kötü davranmak ve subaylarına hakaret etmek, mütareke hükümlerine uymakta kusur etmek ve hükümlerin uygulamasına engel olmak, Ermeni olaylarına karışmış olmak. ”⁹⁸

İlerleyen zamanlarda bu maddelere Kuvâ-yı Milliye’ye yardım etmek ve Kuvâ-yı Milliye’ci olmak suçları da eklenmiştir. Görüldüğü gibi dünya tarihinde görülmemiş bir anlaşma ve bu anlaşmanın getirdiği yaptırımlar halkı ve ülkeyi büyük bir kargaşa içine sürüklemektedir. Bir yanda savaşımlardan yorgun düşmüş halk, bir yanda silahları elinden alınan ordu, bir yanda da hâlâ tahtını düşünen bir padişah. Tüm bunlar arasında bir de halkı uyandırmaya çalışan, mücadelenin gerekliliğine inanan Mustafa Kemal, Rauf Orbay, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak, Cemal (Mersinli), Kâzım Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy), Refet (Bele), Nureddin Paşa gibi vatanperverler.

Temsilde yer alan Nureddin Paşa’nın şahsında dile getirilen İtilaf Devletlerinin anlaşmayı yok saydığı hakkındaki hüküm aslında daha başlangıçta Mustafa Kemal’in mütareke imzalandığında söylediklerinin gerçekleştiğini bizlere göstermektedir.

Mütareke uzlaşmaya varmak amacıyla değil, bir halkı müdafaasız bırakmak amacıyla imzalanmıştır, adeta.

4.7.9 İttihatçılar

Gerek İtilafçılar gerekse İngilizler ve milliyetçi karşıtları ulusal hareketin bir İttihatçı tertibi olduğunu düşünmüştür. Bunun en güzel örneğini temsilde görmekteyiz. Hükümet görevlisi ve İtilaf Devletleri yandaşı Vali İzzet Bey kendini görmeye gelen cemiyet mensuplarından bahsederken “*İttihatçı elebaşları*” ifadesini kullanmakta, Ali Nadir Paşa’nın silahları toplattıktan sonra Rumlarda silah olduğu yolundaki söylentilerle ilgili kaygısını İzzet Bey’e dile getirişinde de yine Vali İzzet Bey bunların İttihatçı uydurması olduğunu söylemektedir. Hatta bu söylentileri İttihatçı dolabı olarak nitelendirmektedir, ocağın bir manevrası olarak değerlendirmektedir. İzzet Bey’e göre

---

⁹⁸ Özakman, a.g.e. , s. 207

İttihatçılar hayâsız ve yalancıdır. İzzet Bey kendisiyle görüşmeyi bekleyen Fehmi Bey, Kâmil Bey, Raşit ve Süleyman Bey için, şu ifadeyi kullanır: Yalancı meclis idare azâları. Hepsi de harp zengini, hepsi de yağcı özetle paçavra, diye adlandırmaktadır.

Milliyetçiler İttihat ve Terakki ile özdeşleştirildiklerinin farkındadır ve bunun yollarını tıkayacağını bildiklerinden Sivas Kongresi'nde özellikle hiçbir partiyle bağlantıları olmadığını duyurmuşlardır. Ayrıca delegelerin milletin kurtuluşu dışında hiçbir şahsî gaye taşımayacağı, hiçbir siyasî partiyi canlandırmak gibi bir amaçları olmayacağı konusunda da yemin ettikleri tarihî kaynaklarda karşımıza çıkan ifadelerdir.

İttihat ve Terakki parti olarak siyasî hayattan yeni hükümetin gelişiyile silinmiş olsa da mecliste büyük bir çoğunluğu oluşturmakta ve ordunun, polisin çoğunluğu da yine İttihatçıyla tanınmaktadır. Pek çok vilayette de etkin bir siyasal güç olmaya devam etmektedir. Erik Van Zürcher İttihat ve Terakki Cemiyeti için *“Cemiyet bu dönemde savaş sonrası ortamda üyelerini ve örgütünü korumak ve eğer zorunlu olursa, bir ulusal mücadelenin temellerini atmak için tedbirler aldı.”*⁹⁹

Ancak bu fikrin doğruluğu hakkında kesin bir yargıya ulaşmak pek mümkün değildir. Çünkü Zürcher bu bilgiyi verdikten sonra bu dönemle ilgili bazı kaynaklarda ateşkes sırasında İttihat ve Terakki'nin gücünü tamamen yitirdiği, Kemalist tarihlerde de İttihatçı düşüşle 1919'da başlayan ulusal direniş hareketi arasında bir zaman aralığı bulunduğunu ifade ettiklerini söylemektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında İttihatçılar ister bu dönemde etkisini tamamen yitirmiş olsun ister ulusal direnişte etkili olsun temsilde vatanperver, mücadeleyi destekleyen, halkı uyandırma düşüncesine sahip kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bunun sebebi olarak İttihatçıların zaman içinde cemiyetin siyasal olarak silinişine dek yaptıklarıyla bir çizginin oluşturmuş ve bu çizginin etkileri ilerleyen dönemlerde de etkisini sürdürmüş olmasıdır. Zürcher İttihatçıların faaliyetlerini dört ayrı alanda ele almıştır bunlar: 1. Açık siyasal faaliyetler 2. Yeraltı faaliyetleri 3. Vilayet şubelerinin rolü 4. Ordunun

---

⁹⁹ Erik Jan Zürcher, **Milli Mücadele'de İttihatçılık**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987, s. 133

rolü.¹⁰⁰ Mustafa Şerif Onaran “*Yorgun Savaşçı*” başlıklı yazısında İttihatçılarla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır: “*İttihatçılar iyi kullanılmayan önemli bir güçtü. Kurtuluş Savaşı’nı yapan İttihatçılar değildi. Gene de İttihatçıların katkısı küçümsenemez. Kurtuluş Savaşı büyük ölçüde bir subay savaşıydı.*”¹⁰¹

Burada da görülmektedir ki İttihatçılar etkilidir; ancak ulusal direnişi yalnızca İttihatçılara mâl etmek doğru değildir. İttihatçıların Kurtuluş Savaşı içinde bir şekilde etkin olmaları onların temsilde de yer almasına zemin hazırlamıştır.

4.8 Dil ve Üslûp

Temsilde dil ve anlatım özellikleri incelendiğinde boyalı bir anlatımla donanmış bir temsil olmadığı görülür; ancak tam anlamıyla sade bir anlatım da sergilenmemiştir. Genellikle meslek grupları, kültür seviyeleri dikkate alınmış, Arapça, Farsça sözcüklerden faydalanılmış; fakat temsilin tamamı tamlamalar, söz sanatları, Arapça, Farsça sözcüklerle oluşturulmamıştır.

Nureddin Paşa’nın konuşmalarında görülen Arapça, Farsça sözcükler Durmuş Ağa’da yerini sade Türkçeye bırakmıştır. Defterdar Cavid Bey’le Nureddin Paşa’nın konuşması sırasında kullanılan şu cümleler dil özelliklerini göstermesi bakımından önemlidir:

Nureddin Paşa - Defterdarın ahval ve harekâtından müsbet ve mantikî bir manâ çıkarmak biraz müşkil gibi görünür. Zavallının bir kulağı burada adeta diğer kulağında maliye nezaretinde kalmış... Ne söylesen, hangi mesele hakkında mütalaasını sorsan hemen “nezaret bilir efendim istizâr ipdalim” cevabını veriyor. Filhakika o ulü-l-emre itaati herkes için vacib görenlerdenim ancak insanda biraz da teşebbüs-i şahsi olmalı şahsi teşebbüsle ifa edilen ba’zı meseleler olur ki mevâdd-ı kanuniyeden vazâif-i resmîyeden daha ziyade vatanın menfaatini, memleketin selâmetini intâc eyler...”¹⁰²

---

¹⁰⁰ Zürcher, a.g.e. , s. 134

¹⁰¹ Türk Dili, **Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı**, 1976, s. 71

¹⁰² Suad, a.g.e. , s. 7

Bu cümleden de anlaşılmalıdır ki dil, Arapça ve Farsça sözcükler kullanıldığı hâlde tamamen anlaşılmaz bir yapı sergilememektedir. Dursun Ağa da yine Nureddin Paşa, Kâmil Bey, Cavid Bey gibi yetiştiği toplumun ve kültürün etkisini taşımaktadır. Dursun Ağa halktan biridir ve davranışlarıyla da konuşmalarıyla da bunu yansıtmaktadır. Nitekim temsilde Vali İzzet Bey'den de bu sebeple azar işitmekte ve aşağılanmaktadır. Ali Nadir Paşa'nın "*propaganda*" sözcüğünü anlamayışı ve Vali İzzet Bey tarafından alaya alınışı da yine dilden yola çıkarak o dönem hükümet yetkililerinin kültür seviyelerini aksettirmek amacıyla yapılmıştır. Fransızca bilmeyen bir paşa Vali İzzet Bey tarafından eleştirilmektedir.

Bunlar bize göstermektedir ki dil, temsil içinde yalnızca akıcı ve anlaşılır bir eser oluşturmak adına değil, dönemin özelliklerini, halkın, hükümet yetkililerinin, cemiyet üyelerinin ve subayların kültür düzeylerini aktarmak için de kullanılmaktadır.

5. HAK VE KUVVET

5.1 Kitabın Künyesi

Kitap küçük boyutta olup kapağında "Hak ve Kuvvet" başlığı yer almaktadır. İsmi üstünde İntibah Kütüphanesi Numara 1 biçiminde bir ifade yer alır. Temsilin dört perdeden oluştuğu ve muharririn edebiyat mezunlarından Ömer Hilmi olduğu ifade edilmektedir. Ardından üçgen bir yıldızın içinde ve üçgenin çevresinde kahramanların isimleri yer almaktadır bu isimler şunlardır:

Üstte Hakikat I, üçgenin altında Ferd I ve üçgenin sol tarafında insaniyet ve Hayr 2 yer almaktadır. Üçgenin sağ tarafında Milliyet, Hüsn 3 yazılıdır. Üçgenin ortasında yer alan yıldızdaysa Hürriyet yazılmaktadır. Kapağın altındaysa "*Her hakkı mafuzdur*" ibaresi yer almaktadır. Ayrıca "*İstanbul - 1339*" ve "*Şems Matbaası*" ifadeleri bulunur.

5.2 İç Kapak

İç kapakta yazarın bir resmi yer alır.

5.3 Önsöz

İç kapağın arkasından gelen sayfada yazarın bir ön sözü yer almaktadır. Önsöz şu şekildedir:

“ Mevzu’ muhayyel fakat dün bugün ve yarın için bir hakikat olabilir. Bütün beşeriyetin dimağına hâkim olmasını arzu ettiğim ulvi bir fikri yaşatan bu eserim bence pek kıymetlidir. Onu hayatta en ziyade sevdiğim yaşlı milliyete ve insaniyete büyük bir ümid makamına ithaf ediyorum. Fevkalâde bir hırsın elinde kan ağlayan cemiyet-i beşeriyeyi neticede sevindirir, ağlarken güldürür, bir daha ağlatmaz...”

Bu önsözün ardından önsözün hemen altındaki tarih 1917 olarak belirtilmektedir ve yazarın adının baş harfleri yer almaktadır.

5.4 Şahıslar

Önsözden sonraki sayfada şahıslar şu şekilde tanıtılmaktadır:

Rezillet: Evvelâ bâlâ-res hükümdar sonra makhûr

Fazilet: Evvelâ mahcur sonra reis-i cumhur

Hak: Hürriyetin babası Rezillet’in mahkûmuyken kurtulur.

Hürriyet: Halk’ın kızı Fazilet’in, Hürriyet ve insaniyet’in maşukası Rezillet’in elinde esir sonra azâd.

Kuvvet: Evvelâ Rezilletle sonra Faziletle alet olur nihayet intihar eder.

Cehl: Kuvvet’in babası dâr-ı zulmetin bekçisi.

Milliyet: Hürriyet’in iki âşığı Rezillet’in tahakkümü altında Cehl’in pençesindeyken Fazilet sayesinde kurtulurlar.

Hakikat: Zihinde mahbus fikir: münecci

- Hırs: Mahkeme-i istibdat reisi

Kin

Menfaat

Hıyanet

Melânet

Rüşvet

Riya } Mahkeme-i istibdat azâsı

Fitne

Fenalık

Hakaret

Nefret

Adavet

5.5 Mekân

İlk sahnede mekân karanlık bir hapisane; dâr-ı zulmet, orada ayrı ayrı yerlerde Hürriyet(güzel bir kız) Milliyet ve İnsaniyet yatmaktadır. Kapıda Cehl(bir zenci) kuytu bir yerde beklememektedir.

İkinci sahnede mahkeme-i istibdat kurulmuş ve reisi Hırs, Azâları ise Kin, Menfaat, Hıyanet, Melânet, Rüşvet, Riya, Fitne, Fenalık, Hakaret, Nefret ve Adavet...olarak belirtilmiştir. Hepsisi oturmakta ve Hakk'ı muhakeme etmektedir.

Üçüncü sahnede ölen Kuvvet yerde yatmakta, kısa bir süre sonra Fazilet, Milliyet, İnsaniyet, Hak, Hürriyet gelir yerde yatan Kuvvet'i intihar etmiş olarak görmektedirler.

5.6 Temsilin Muhtevası

Hak ve Kuvvet

Hürriyet, Milliyet ve İnsaniyet hapisanede kendi aralarında konuşmaktadır. Hürriyet; onu sıkı demir pençeden, Milliyet; başına inen demir yumruktan, İnsaniyet ise yaşadıkları felâketin ezikliğinden yakınmaktadır. Rezillet, karanlıkların hâkimi olarak kendini görmekte ve kendisi dışında hiç kimsenin ışık görmesine izin vermeyeceğini, karanlıklarda ebediyen Milliyet ve İnsaniyet'i mahkûm etmek isteğini ifade etmektedir. Hürriyet'i seven ve ona ulaşmak isteyen herkesi ondan uzaklaştırmaktadır. Karanlıktakileri uyandırmak, aydınlatmak isteyen ve Hürriyet'i

onlara göstermek isteyen Hakikat’i kitaplardan silmekte ve zihinde hapsedmektedir. Kuvvet ve onun babası olan Cehl ise onun elinde tutsaktır bu nedenle Cehl zorbalık vasıtası olarak Rezillet’e hizmet etmektedir. Bir işaretiyle kâinatı devirip kıyameti koparacak kadar kuvvetlidir. Tüm fermanlarını yerine getiren mahkeme-i istibdâd vardır. Hürriyet’i sadece kendine mâl etmek istemekte bu nedenle de onu birlikte olduğu Fazilet, Milliyet, İnsaniyet ve Hak’tan koparmak için onları Kuvvet’e yakalatmaktadır. Böylece Milliyet, İnsaniyet ve Fazilet, Hürriyet’ten ayrılmaktadır. Ancak Hürriyet’e sahip olmak isteyen bencilliği vardır ve bu nedenle Hürriyet’i mahkemeye göndermek yerine kendine ayırmaktadır. Hürriyet’e eğilimi olduğu için onu öldürmemekte, Cehl’le birlikte dâr-ı zulmete göndermektedir. Böylece ölmeyecek, biraz acı çekecek ve sonunda sevdiklerini unutup Rezillet’i sevecektir.

Kendi devletinin arzusunu yerine getirmeyenleri cezalandırmaktadır. Yalnızca gücünü korumak için bazen öldürmek bazen de ölümün acılığını tattırarak yaşatmaktadır. Rezillet kendini devlet olarak görmektedir ve o, devlet oldukça hiç kimse Hürriyet’e kavuşamayacaktır. Mahkûmlarsa daima dâr-ı zulmette kalacaktır. O, mutlaktır ve mutlakiyeti sevmektedir bu nedenle de Fazilet’in istediği Cumhuriyet daima onun mahkûmu olarak kalacaktır.

Rezillet, Hürriyet’i görmek için yanına gider, Hürriyet’in yalnızca ona ait olmasını istemektedir. Hürriyet ise Rezillet’i sevmemektedir ve onun cennetini, hurilerinin hizmetini reddetmektedir. Rezillet bunun üzerine Hürriyet’i kendisini isteyeceği zarara dek cezalandırmakta ve dâr-ı zulmette bırakmaktadır. Öleceğini bilse bile Hürriyet, Rezillet’in hâkimiyetine girmek istememektedir ve bunu öğrenen Rezillet de onu kendisini isteyene kadar bırakmamakta kararlıdır. Hürriyet ise kendini Prometheus’a benzetmektedir ve bu nedenle eninde sonunda sevdiklerine kavuşacağına inanmaktadır. Rezillet ise kendini Allah’ın bir temsili olarak görmekte ve Hürriyet’in sonsuza dek ona mahkûm kalacağına inanmaktadır. Kendi teşkilatını Allah’ın düzeniyle eş görmektedir. Marş-ı sultaninin çalınmasının ardından “*Padişahım çok yaşa!*” biçiminde bir nida işitilir. Rezillet, cariyelerin sürekli kadeh doldurmasını, bol bol zevk etmeyi istemektedir. Ondaki sonra ne olacağı ise umurunda değildir. Derviş Rezillet’i şöyle tarif eder: Halk zulüm görse de o tahtında zevk ü sefa sürmektedir ve kendini Tanrı nâzırı

olarak görmektedir. Rezillet bu sözleri alaycı bir üslûp olarak değerlendirmektedir. Sadık bir kölenin getirdiği haberden “*Kuvvet*”in Fazilet’in tarafına geçtiğini öğrenmiştir. Kuvvet’i Fazilet’e yönlendiren zihninde hapsettirilen Hakikat’tir ve taht-ı sultanat artık tehlikededir. Rezillet bu haber üzerine ölümün kendine yaklaştığını hisseder ve hızla dâr-ı zulmetten uzaklaşır. Cehl de Rezillet’in bu endişeli kaçışını görüp arkasından dâr-ı zulmetin kapısını açık bırakıp gider. Hak, elinde bir fenerle Milliyet’in ve İnsaniyet’in yüzünü aydınlatır. Milliyet ve İnsaniyet’i uyandırmak istemektedir; çünkü onun bulunduğu yerde zulüm barınmamaktadır, endişe yok olmaktadır. Onlar uğruna karalıkta hapiste yatan Hürriyet’i Milliyet ve İnsaniyet’e gösterir, böylece onlar da sevgililerini görüp uyanırlar. Kuvvet’in Fazilet tarafına geçtiğini bu nedenle zaferin onların olacağını söyler ve Cesaret, ümid ettikçe bu zaferi kazanacaklarını belirtir. Cehl’in geldiğini duyan Hak oradan uzaklaşır, İnsaniyet ve Milliyet’i Fazilet’e emanet eder.

İstibdât mahkemesinde Hak mahkeme edilmektedir, mahkeme reisi Hırs’tır. Mahkeme üyeleriye Kin, Menfaat, Hıyanet, Rüşvet, Melânet, Riya, Fitne, Fenalık, Hakaret, Nefret, Adavet’tir. Mahkeme sebebiye Hakk’ın kızı Hürriyet’i başkalarına vermek istemesidir. Menfaat’e göre Hakk’ın gayesi Rezillet’le birlikte hepsini devirmektir. Tüm azâlar Hakk’ın dünyanın en kötü şeyi olduğunu düşünmektedir. Onu bir ihtilalci olarak görmekte ve idam edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Hak kendini savunmak istemektedir; ancak söyledikleri onların hoşuna gitmediğinden, Hakk’ı susturmak istemektedirler.

Rezillet’in emrini yerine getirmemekle suçlanan Hak, Hakikat’ten nur aldığını söyleyerek savunmasını yapmaktadır. Hak kendisine feyz verenin Hakikat olduğunu kabul etmektedir, bunun idamına yettiğini ise azâlar düşünmektedir. Mahkemede ihtilâl yapmak isteği düşüncesindedirler; oysaki Hak, haksız uygulamalar gerçekleştirdikleri için bundan korktuklarını düşünmektedir. Hak, Kuvvet’i adil bir kanun olarak görmemektedir ve asla öldürülemeyeceğini düşünmektedir. Çünkü kendini Prometheus’a benzetmektedir ve Zeus’a rağmen güneşten ateşi ve ışığı almıştır. Ateşi vicdansızları yakmakta, vicdanlıları ise ısıtmaktadır, ışığı ise karanlıktan aydınlığa çıkarmaktadır. Fazilet’in bir gün gelip tahtını devireceğine inanmaktadır. Rezillet’i ona

zincir vuracak padişaha, Fazilet'i ise onu kurtaracak güce sahip olan Herkül'e benzetmektedir. Hak kendini medeniyetin meyvesi Prometheus olarak görmektedir ve onu hiçbir gücün öldüremeyeceğine inanmaktadır. Hak kendini savunur ve hiçbir şeyin, hiç kimsenin ona diz çöktüremeyeceğini, onu hiçbir kuvvetin mahkûm edemeyeceğini belirtir. Hürriyet ise ne Hırs'ın ne de Kuvvet'indir. Hürriyet yalnızca topluma aittir ve bir kişiye ait olamaz. Hakikat'in ailesini koruyan sözlerinin ardından "*Yaşasın Hakikat!*" nidaları salonda işitilir. Bundan sonra da Hürriyet ve Cumhuriyet için aynı nidalar duyulur. Fazilet gelir ve mahkemedekileri Kuvvet'e tutuklattırır. Artık Fazilet'in ışığı yayılacaktır, dünya zulümden kurtulmuştur, Hak ise adaletiyle hükümdar olacaktır. Toplum ferde mahkûm değildir, toplum ferde zorbalık edemeyecektir. Tek güç adalet olacaktır. Artık Kuvvet'in işi bitmiştir. Kuvvet bunun üzerine intihar eder. Fazilet, İnsaniyet ve Milliyet onun cenazesini kaldırır. Artık kan ve matem son olmasını dilerler. Fazilet'in koluna girip dans etmeye başlarlar. Zalim hükümdar artık zulmetiyle gitmiştir. Kuvvet ise intihar etmiştir. Hürriyet bir kolu Milliyet'te diğer kolu İnsaniyet'te, Milliyet ve İnsaniyet'in bir kolu Fazilet'te halka şeklinde şarkı söylemektedir. Artık Hakikat onlara yol gösterecektir ve artık tutsaklık olmayacaktır. Ferd ve Cemiyet artık bir bütündür, sevgilileriye Hürriyet'tir. Hürriyet ve Saadet ise Kuvvet ve Rezillet gittiği için mutludur.

5.7 Kahramanlar

5.7.1 Hükümdar/ Cumhurbaşkanı

Rezillet

Karanlıkların hâkimi olarak görmektedir kendini. Işığa düşmandır ve karanlığa hayrandır. Kendisinden başka hiç kimsenin ışığı görmesine izin vermemektedir. Herkesi görmek ona kudretini anlamak da yardımcı olacaktır. İnsanları düşkün, çaresiz, kahrolmuş şekilde görmek istemektedir. Kötülüklerin efendisidir. Bu yönüyle Rezillet, Yunan mitolojisinde de yer alan karanlıklar âlemi ile örtüşmektedir. Güneş, karanlıklar âlemi ile savaş içindedir. İşte bu durum Rezillet'in ışıkla savaş içinde olması ve karanlığa herkesi mahkûm etmesiyle benzerlik arz etmektedir. Karanlıktaki Milliyet ve

İnsanîyet'in sonsuza dek ona mahkûm kalmasını istemektedir. Onları uyandırmak, aydınlatmak, kaldırmak isteyen onlara Hürriyet'i göstermek isteyen Hakikat'i kitaplardan silmiştir.

Bu tutumuyla Rezillet uzun süre sansürlerle yüz yüze kalmak zorunda olan Türk milletinin cahil olma sürecini bize anımsatmaktadır. Özellikle XIX. yüzyılda Batı'ya yönelişle başlayan ve Batı karşısında kendimizi küçük gören bir tutum içine girmekle belirginleşen hareketlilik, zamanla toplumun neyi hayatından çıkarıp neyi hayatına dâhil edeceği ikiliğine düşmesine sebep olmuştur. Bu durum içinde sosyal bir dram yaşayan toplum, aynı zamanda hükümdarların kudretlerini sarsacak özgür ve akılcı düşünceden, öyle düşünenlerden, düşünmek çabası içinde olanlardan korktuğu için buna sebep olabilecek ortamların oluşmasını engellemek istemiştir. Bu nedenle basın, hükümet tarafından sıkı bir denetim altına alınmakta ve bununla da sınırlı kalınmayıp eğitime de müdahale edilmektedir. Okullarda verilen bilgi ve eğitimin padişahın egemenliğine zarar verecek bir nitelikte olmamasına dikkat edilmektedir. İşte Tanzimat'la başlayan bu sansür, düşünce özgürlüğünü sınırlayan bu yapı, Rezillet'in hükmüyle örtüşmektedir. Üstelik bu kontrol Türkler üzerinde II. Abdülhamit döneminde daha da arttırılmaktadır. Sansür, istibdatta başlayıp 1908 Meşrutiyeti'ne dek sürmüştür. 1908 Meşrutiyeti'nde Abdülhamit dönemi sona ermekte, Hürriyet ilan edilmektedir. Ancak Meşrutiyet'in ilanından 1919 Kurtuluş mücadelesinin başlangıcına dek halk sürekli savaşlarda, perişan bir durum içindedir. Önce hükümet tarafından sömürülen halk, daha sonra istilâlarla iyice canından bezmiştir. Kurtuluşu kendi mücadelesini kendisi vermekte bulmuştur. Üstelik Osmanlı İmparatorluğu Hükümeti'nin içinde bulunduğu durum, koltuklarını terk etmemek adına verdikleri mücadele dikkat çekmektedir. Ayrıca İttihat ve Terakki yönetimi beklenenin aksine hürriyet isteyenleri hayal kırıklığına uğratmaktadır. 1908'den sonraki iktidar dönemlerinin yaşattığı hayal kırıklığı ve bu dönemdeki düşünceleri İhsan Adli şu şekilde dile getirmektedir:

Olmasın mahmul fikrim cinnete,
Hizmet etmek istemiştım millete,
Aldanıp efsane-i hürriyete,

Uğradım bin itisaf-ı zillete.

Ahd ü peymanlar, kasemler berhava,
Olmaz alçaklarda namus ü hayâ!
Hak ve hürriyet ne bisud iddia
Lânet olsun böyle Meşrutiyete!¹⁰³

Bu dizelerden de anlaşılacaktır ki 1908 Meşrutiyet'i ve daha sonrasında gelişen olaylar, yönetimler halkın beklentisini karşılamaktan çok uzaktır. Halk asıl hürriyeti Cumhuriyet'e dek yaşayamamıştır. Neticede bu temsilde de Hürriyet'e sahip olunan vakit Cumhuriyet'in ilan edildiği vakittir. Üstelik savaş yıllarında yabancıların getirdiği modern yaşam yüzünden ve bu dönemin vurguncu zenginliği yüzünden, harp zenginleri ortaya çıkmıştır. Yönetim bozukluğu yüzünden toplumun bir kesiminde ahlâk anlayışı tamamen yok olmuş, hatta bu kişiler zaman içinde Türklüğe hakaret edecek düzeye gelmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu hazırlayan 1908 Meşrutiyet'i ve onu takip eden yıllarda sosyal ve politik yapıda meydana gelen değişiklikleri, zevk ve düşüncelerde de meydana gelen değişiklikler izlemektedir.

Buradan da anlaşılacağı gibi Hürriyet'in ilanı olarak görülen Meşrutiyet, beklentileri karşılıksız bırakmaktadır. Rezillet de böyle bir idarenin, halkın aydınlıktan uzak tutan onları cehalete ve bilinçsizliğe sürükleyen bir yönetimin temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hakikat'i zihinlerde hapseden zihniyet ona hizmet eden Fazilet'i de ülkesinden uzaklaştırmaktadır. Rezillet'in sembolize ettiği düzen aslında Osmanlı'nın sonunu hazırlayan ilerleme çabası içindeyken yarım kültürlü varlıklar olmanın ötesine geçemeyenler, halkı sömürenlerdir. Artık batılılaşma çılgınlığı içinde ne ahlâk ne de inanç kalmıştır bu da Fazilet'in ülkeden uzaklaşmasıdır. Gerçeklerin yerini alan zevk ve sefâ âlemleri, halktan kopuk yaşayan yöneticiler, arada kalmış nesiller Hakikat'in ve Fazilet'in yok oluşunun göstergesidir. Savaştaki askerlerin mal varlıklarına göz diken harp zenginlerini burada anmak dahi içinde bulunulan durumu anlatmak için yeterli olacaktır.

---

¹⁰³ Akı, a.g.e. , s. 231

Rezillet'in pençesine düşen ve karanlıklarda hapsolmuş herkes ona boyun eğmek zorundadır ve bunu gerçekleştirmezse sürünecektir; çünkü kuvvet Rezillet'in elindedir. Güç kimin elindeyse diğerleri onun zorbalıklarına boyun eğmek zorunda kalacaktır. Tarihte tüm milletler gücün esiri olmaktan başka bir şey yapamamaktadır, mücadeleye azimle ve inançla bağlanmadıkları sürece. Nitekim Türk milleti de güce, iktidara karşı mücadele etmeye karar verene dek güç karşısında boyun eğmek zorunda kalacaktır. Kuvvet'in babasının cehl olması da oldukça dikkat çekicidir. Bununla gücün zarar verici hâle nasıl geldiği gösterilmektedir. Çünkü Cehl, Rezillet'in dâr-ı zulmetinde, kapıda bekleyen nöbetçidir.

Rezillet'in hükmettiği her varlık kuvvetin yardımıyla, cehlin bilinçsizliğiyle ona boyun eğmektedir. Cehalet, Rezillet'in zorbalık etmek için kullandığı bir vasıttır. Bir de onun her tür fermanına boyun eğen mahkeme-i istibdat vardır. Meşrutiyet'in ilanının ardından Meclis-i Mebusan çalışmalara başlamıştır; ancak kısa bir süre sonra Hüseyin Hilmi Paşa'nın sadrazam oluşuyla İttihat ve Terakki meclisi ve hükümeti denetimi ele geçirmiştir. Yani meclis yönetimin emirlerini yerine getiren bir varlık olmanın ötesine geçememiştir. Bu durum Rezillet'in emrinin dışına çıkmayan istibdat meclisi gibi bir niteliği olduğunu göstermektedir. Üstelik Meşrutiyet'le birlikte hürriyete sahip olduğunu düşünenler kısa bir süre sonra İttihat ve Terakki yönetimine geçen meclis ve hükümetle bozguna uğramaktadır. Ayrıca İttihat ve Terakki komitacı yapısından çıkmamakta, kendine karşı hiçbir fikre tahammül edememektedir. Bundan da anlaşılacağı gibi Rezillet'in temsil ettiği grup aslında Osmanlı içinde dönem dönem kişilerin değiştiği; ancak anlayışın değişmediği bir sistemi hatırlatmaktadır. Hürriyet yalnızca Rezillet'e ait olmalıdır, ona sahip olabilecek tek varlık Rezillet'tir. II. Abdülhamit'in baskısından kurtulduğunu düşünen halk kısa bir süre sonra bu sefer İttihat ve Terakki'nin baskılarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Halk her durumda baskı altındadır ve Hürriyet yalnızca iktidara aittir tıpkı Rezillet'e ait olduğu gibi. Ancak tüm çabalara rağmen Hürriyet tüm varlığıyla Rezillet'e hiçbir zaman teslim olmayacaktır. Aynı zamanda bencil olan Rezillet, Fazilet'e, İnsaniyet'e, Milliyet'e yakın olan Hakk'ı hapse attırırken Hürriyet'i kendine ayırmaktadır. Zorbalığın, diktanın olduğu bir yerde Hak 'tan bahsetmek pek mümkün olamazdı, bu sebeple Rezillet de Hakk'ı hapsedme yolunu seçmektedir. İttihat ve Terakki'nin bizi sürüklediği I. Dünya Savaşı

Osmanlı'nın sonunu iyiden iyiye hazırlamaktadır. İttihat ve Terakki bu sürüklenişi, savaşa girişi sadece bencilliğinden yapmaktadır. Savunma politikasına sahip Osmanlı, tüm yıpranmışlığına rağmen İttihat ve Terakki'nin Turancılık ve İslâmcılık akımlarının tesiriyle imparatorluğun sınırlarını genişletmeye yönelik bir atılım içine girmesine sebep olmaktadır. Oysaki Osmanlı uzun süredir yenilmekte, sürekli toprak kaybetmektedir. Rezillet her şeyi göze alan bencilce tutumu, devletin isteklerini yerine getirmeyenlere acı çektirmekten zevk alması, yalnız kendi mutluluğu, haşmetli yaşayışı için öldürebilmesi, ölümün acılığını tattırmasıyla tüm dikta yönetimlerin anlayışını sembolize etmektedir. Bireysel çıkarlar uğruna her şey feda edilebilmektedir. Tıpkı Osmanlı'nın güçsüz bedenini zorla sırf kendi istekleri uğruna mücadele içine taşıyan İttihat ve Terakki gibi.

Rezillet kendini devlet olarak görmektedir ve devlet olmaya devam ettiği sürece de hiç kimseye hürriyet ve saadeti göstermemekte kararlıdır. Mahkûmlar dâr-ı zulmette kalacaktır. Cehl onları pençesinde tutacaktır. Onu yücelten insanları yaratan o değilse de onları mahvetmek Rezillet'in elindedir. O, mutlakiyettir. Fazilet'in istediği Cumhuriyet ise onun mahkûmudur. Rezillet'in cenneti ve hurileri vardır ve Hürriyet'i egemenliği altında tutmak isteyen Rezillet bunları ona vermeye razıdır. Onun hizmetine sunacaklarını Hürriyet istemez, Rezillet de buna sinirlenerek onu ölüme mahkûm etmek ister. Hürriyet asla öldürülemeyeceğine inansa da Rezillet kendini tanrı gibi görmektedir. Bu nedenle de eninde sonunda Hürriyet ona itaat edecektir. Kendini Allah'ın yeryüzündeki güçlü temsili olarak görmektedir. İşte bu düşüncelerle Rezillet tam da halifelik temsilcisidir ve cehaletin sahibi olan Rezillet'in, ona itaat eden insanların 31 Mart olayı gibi vak'aları gerçekleştirmesi de doğaldır. Şeriat istemiyle oluşan bu ayaklanma tam anlamıyla cehaletin ve galeyanın ürünüdür; ayrıca bu ayaklanmalar 31 Mart'la sınırlı kalmamış, İstiklâl Harbi sıralarında da buna benzer pek çok ayaklanma ile karşılaşmıştır.

Rezillet de temsilde Allah'ın temsilcisi olarak kendini görmekle kalmamakta, tanrının onun timsali olduğunu söyleyecek kadar da cesur davranmaktadır. Çünkü onun da cehennemi, hurileri ve cenneti vardır. Bu hurilerden sevmediklerini ise sadık kullarına hediye etmektedir. Düzeni onunki gibi veya onunki Rezillet'inki gibidir.

Bunun ardından dâr-ı zulmetten sesler yükselmektedir ve bu sesler onun için dualardır. Ardından yükselen “*Padişahım çok yaşa!*” nidaları yer almaktadır. Hükümdarken daima cariyelerin kadeh doldurmasını, insanların onu daima övgüyle anmasını ve zevk içinde yaşamayı istemektedir, kendisinden sonra olacaklar onu ilgilendirmemektedir. Bu sırada bir dervişin sözleri işitilmektedir:

Bir mihnetâne
Olan bu-
Denî
Fanî
Köhne dünyada
Sana benzer kimse yok, hâşâ!
Halk görse de büyük zulüm ve cefa
Tahtında sür sen zevk ü sefa
Devletinle
Şevkatinle
Yeryüzünde
Kendini
Tanrı nazırı
Bilen
Ey ulu Hakan sen büyük yaşa!¹⁰⁴

Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere Rezillet’in vaziyeti sürekli savaş içinde yer alan halkın çektiği cefa karşısında padişahın takındığı tavrı hatırlatmaktadır. İzmir işgali sırasında halkın karşılaştığı zorbalıklar karşısında sessiz kalan, üstelik Yunan işgali söylentilerine rağmen Batılı güçlere güvenerek tüm savunma araçlarını halkın elinden alan hükümet yetkilileri, başta padişah olmak üzere medeniyetin timsali olarak gördükleri Batılı devletlerin sözünü halkının sözünden üstün tutmuştur. Bu nedenle de işgal öncesinde ve işgal sırasında sesi soluğu çıkmayan İstanbul Hükümeti, uzun süredir Osmanlı’nın içinde bulunduğu gaflet uykusunun son yansımasıdır. Rezillet’in

---

¹⁰⁴ Ömer Hilmi, **Hak ve Kuvvet**, Şems Matbaası, İstanbul, 1923, s. 13

temsil ettiği düşünce ve üstüne başına bakıp da bir derviş olduğuna kanaat getirdiği kişinin bu sözleri alaylı bir ifade olarak algılayışı ve endişelenişi aslında fikirden ne derece korkulduğunu, gerçeklerin zikrinden nasıl kaçıldığını yansıtmaktadır.

Rezillet'in, Kuvvet'in Fazilet'in tarafına geçtiğine dair aldığı haber onun tüm gücünü kaybettiğinin göstergesidir. Artık tahtı tehlikededir. Bu sırada Rezillet hızla ve korkuyla uzaklaşır, ardından da Cehl çıkar ve dâr-ı zulmetin kapısını açık bırakır. Bu durumdan istifade eden Hakikat içeri girer. Milliyet ve İnsaniyet'i uyandırır. Cehl'in dönüşüyle oradan ayrılır. Daha sonra istibdat mahkemesinde hakanın fermanına itaatsizlik nedeniyle Hak yargılanmaktadır. Hakk'ın savunmasının ardından "*Yaşasın, Hürriyet ve Cumhuriyet!*" nidaları işitilir. Ardından da Fazilet mahkeme salonuna girer ve Hakk'ı kurtarır. Kuvvet onun yanındadır ve vicdansız Rezillet'i kahretmiştir. Fazilet'i hükümdar yapmıştır.

Rezillet'in korktuğu başına gelmektedir, iktidarını elinden almak istediğine inandığı Hak, Fazilet, Milliyet, İnsaniyet sonunda onu tahtından etmeyi başarmaktadır ve ülkeden uzaklaşmaktadır. Rezillet'in durumu hem Vahdettin'in kaçışını, hem de kuvvetin zaman içinde Fazilet'in eline geçerek verilen kurtuluş mücadelesinin ardından kazanılan zaferin önemini aktarma niteliğini de üstlenmektedir.

Bu durum Yunan mitolojisinde Atina'da Drakon'un zalimce, sert bir yasalar bütünü ilan etmesi ve ardından tüccar, gezgin, filozof, şair ve devlet adamı olan Solon'un bu yasaları yumuşatmasına benzemektedir.

Fazilet

Fazilet önce mahkûm sonra Cumhurbaşkanı olarak temsilde karşımıza çıkmaktadır. Onu hapseden Rezillet'tir. Hakk'a uyan Fazilet'i ülkesinden atan Rezillet, Hürriyet'le beraber Fazilet ve Milliyet, İnsaniyet'e eğilimi olan Hakk'ı ise Kuvvet yakalamıştır. Fazilet'in arzusu Cumhuriyet'tir.

Fazilet, özgür bir halkın, halk yönetiminin sağlamasını istemektedir ve bu hâliyle kurtuluş mücadelesinin lideri Mustafa Kemal'i temsil etmektedir. Milli mücadelenin ardından ilan edilen Cumhuriyet'in ilk Cumhurbaşkanı o'dur. Nitekim Kuvvet de zaman içinde Fazilet'in tarafına geçmektedir. Halkı cemiyetlerle uyandıran, bilinçlendiren; kongrelerle halka seçilen yolda nasıl yürüneceğini anlatan ve bu mücadelenin gerçekleşmesindeki bilinci sağlayan Mustafa Kemal halktan aldığı güçle ve halkın cehaletten sıyrılıp bilinçlenmesiyle Fazilet'in temsil ettiği karakterle örtüşmektedir. Halk, kurtuluş mücadelesinde bilinçlenmiş, bilinçlendikçe daha büyük bir güç olmuştur. Bu gücü oluşturan Kuvvet, Cehalet'ten ayrılmış Fazilet'e yönelen Kuvvet'i anımsatmaktadır. Kuvvet'i buna itense yıllarca Rezillet'in zihinde hapsettirdiği Hakikat'tir. Çünkü Hakikat Kuvvet'i gerçeklerle yüzleştirmektedir. Tıpkı İzmir'in işgali söylentilerine kayıtsız kalan İstanbul Hükümeti'nin halkı sakin olmaya davet etmesi, Çanakkale'den dönen askerlere mütarekenin büyük bir zafer olarak aktarması gibi. Ancak sonunda Yunan işgaliyle karşı karşıya kalan halk gerçeklerle yüzleşip kendi mücadelesini vermek zorunda olduğunu idrak edecektir.

Fazilet sonunda gelir ve Hakk'ı kurtarır. Bunu Kuvvet'in yardımıyla yapar. Artık onun ışığı etrafı aydınlatacaktır, onu tutsak eden Rezillet artık yoktur ve artık zulüm de yoktur. Bundan sonra Adalet hükümdar olacaktır, kişi topluma hâkim-i mutlak olmayacaktır. Ne toplum ne de fert hâkim ve mahkeme değildir; tek hâkim adalettir. Fazilet, kan ve matem son olmasını istemektedir. Fert, Milliyet ve İnsaniyet onun için tektir, bir bütündür. Bunları savaşız ve mutlu toplum için iki esas kabul etmektedir:

Hâkimiyet-i milliye ve hâkimiyet-i insaniye. Kabul edilen hükümet şekli ise Cumhuriyet'tir. Karanlık bir dünyadan, aydınlık bir geleceğe açılan kapı olmaktadır Cumhuriyet, Türk toplumu için.

Osmanlı İmparatorluğu kaybettiği savaşla birlikte İtilâf Devletleri'nin işgaline boyun eğerken bir bakıma varlığını da sona erdirmektedir. Kâğıt üzerinde görünen bağımsız devlet aslında varlığını yitirmiştir bile. İşte bu tutsaklığa son verecek çaba

1919'da Milli Mücadele ile başlamaktadır. Sonuçta Ulusal hareket hedefine ulaşır ve İzmir rıhtımında geçit resmi yapılır; bu sırada deniz, kaçanların gemileriyle doludur. Mondros'tan üç yıl sonra 11 Ekim 1922'de Türkler Mudanya'da İtilaf Devletleri'yle yeni bir ateşkes imzalar, üstelik bu sefer şartları belirleyen Türklerdir. 24 Temmuz 1924'te Lozan'da imzalanan belge ise Sevr Antlaşması'nın küçültücü durumunu ortadan kaldırmaktadır. Üstelik Lozan'da sultanlık artık ortadan kalkmaktadır. Yani Fazilet'in ilk adımı Lozan'la atılmaktadır ve artık Kuvvet Türklerin safına geçmektedir. Ancak Fazilet'in asıl zaferi 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in resmi olarak ilan edilmesiyle sağlanacaktır. Üstelik 3 Mart 1924'te de Büyük Millet Meclisi halifeliği kaldırma kararı almakla eski rejimin son izlerini de silmektedir.

Temsilde yer alan Fazilet'in zaferi de işte bu noktada eski rejimin sona erışı ve Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu Tarihi'nde bu durum şu cümlelerle aktarılmaktadır:

“Laikliğe, ilericiliğe, bilimsel anlayışa ve Batı'ya açılışa olduğu kadar, ulusal değerler ve geleneklere saygıya da güvenip bel bağlayan genç Cumhuriyet, kurucusunun itisiyle, gerçekten şaşkınlığa düşen bir dünyada, -uygar uluslar- topluluğu içinde örnek bir rol oynamaya yetenekli bir ülke izlenimi vererek deri değiştirecektir birkaç yılda”¹⁰⁵

İşte bu cümleler Cumhuriyet'in Hürriyet, Milliyet, İnsaniyet ve Hak'la bütün oluşturup kazandığı başarının göstergesidir. Fazilet, toplumla ferdi bir arada tutarken, hâkimiyeti millete verirken yeni bir dünyanın kapılarını da açmaktadır. Temsilde yönetim padişah'tan halka geçmektedir. Artık Cumhurbaşkanı olan Fazilet, milletin hâkimiyeti, insaniyetin hâkimiyetini esas kılarken sanki genç Türkiye Cumhuriyeti'nin aydınlık yarınlarını hazırlayan milleti ve Mustafa Kemal'i de işaret etmektedir.

---

¹⁰⁵ Robert Mantran, Çeviren: Server Tanilli, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 310

5.7.2 Fazilet'i destekleyenler

Hak

Hürriyet'in babasıdır ve Rezillet'in mahkûmuyken Fazilet ve Kuvvet tarafından kurtarılır. Milliyet ve İnsaniyet'i uyandırmak isteyen, Hürriyet'i onlara göstermek isteyen Hakikat'i, Rezillet kitaplardan silmek istemektedir. Onun amacı doğrultusunda Fazilet'e İnsaniyet'e Milliyet'e eğilimi olan Hakk'ı Kuvvet yakalar ve Fazilet, Milliyet, İnsaniyet'ten ayırıp onu mahkemeye gönderir. Çünkü Hak, Rezillet'e isyan etmiştir bunun cezası olarak Rezillet de vicdanını yakıp vücudunu da gül yaprağı yapıp savuracaktır. Rezillet var olabilmek için Hakk'ı yok etmek zorundadır. Neticede Hakk'ın olduğu yerde zulmün ve karanlığın barınması imkânsızdır. Hak, adaletin timsalidir ve istibdat yönetimi uygulayan Rezillet'in buna tahammül etmesi olanaksız olmaktadır. Rezillet kendini her şeyin hâkimi olarak görmektedir ve ondan başka kimsenin varlığından bile söz edilmesine izin vermemektedir.

Mahkeme-i istibdatta yargılanmakta olan Hak, hakkındaki iddialara cevap vermek istemektedir. Ancak istibdat mahkemesinde bunu gerçekleştirmesi oldukça zordur. Zaten mahkeme reisi de Hırs'tır ve Hakk'ın savunma yapmak istemesini mahkemeye tecavüz olarak görmektedir. Hakk'a göre tecavüz eden ve tecavüzden korkan, tecavüz görür. Ayrıca Hırs mahkeme reisi olmasına rağmen Hakk'a yönelik saldırılara müdahale etmez. Hakk'ın en büyük suçu ise Hakikat'e olan inancıdır. Bu fikir istibdat mahkemesince ve Hırs tarafından kötü bir fikre kapılmak olarak yorumlanmaktadır. Azâlardan biri olan Fitne, Hakk'ın Hakikat'in etkisi altında kaldığını iddia etmesi üzerine idamının gerçekleştirilmesi için yeterli bir sebebin de ortaya çıktığına inanmaktadır; ancak Hak buna şiddetle itiraz etmektedir. Mahkemede ihtilal çıkarmak istediğini düşünen Fitne'ye Hak, adil bir mahkemenin böyle bir kaygısının olmayacağını söyleyerek yanıt vermektedir. Tüm bunlar temsilde Hakk'ın adalet ve hakikatle ne derece bir ilişkisi olduğunu da göstermektedir. Bu alegorik eserde Hak taşınması gereken tüm erdemleri, adı gibi cümlelerinde de, mahkemedeki savunmasında da gözler önüne sermektedir. Üstelik ihtilâl sevk eden de Hak olmadan yapılan

işlerdir, yani haksızlık ve adaletsizlik buna sebep olmaktadır. Osmanlı'da halka danışılmadan verilen kararlar, halkın savaştan savaşa sürüklenişi, imzalanan Mütareke'nin bir başarı olarak kabul edilişi ve Yunan işgali hakkındaki iddialara kulak tıkanması da bir nevî haksız ve adaletsiz bir yönetimin göstergesi olmaktadır. Üstelik temsildeki mahkeme de hiçbir inceleme yapmadan, soruşturmadan Hakk'ı yargılamakta, kendisini savunmasına dahi izin verilmemektedir. Bunu sarayın çıkarlarını zedeleyebilecek her tür şeyi karşısına alıp sansür uygulama girişimleriyle örtüştürmek mümkündür. Üstelik Meclis-i Mebusan bile Hürriyet'in ilanı olarak kabul edilen II. Meşrutiyet'in ilanının ardından yine de özgür kalmamaktadır. Yani her şekilde belli güçler özgürlüklerin üzerinde bir gölge gibi varlığını daima hissettirmiştir. Hırs temsildeki tutumuyla koltuğunu bırakmamak için göze alamayacağı hiçbir şey olmayan kişileri sembolize etmektedir. Varlığını devam ettirebilmek için iyilerin karşısındadır ve kendi çıkarları için onları yok etmeye hazırdır. Temsilde Hak, Hırs'ı bu cümlelerle yargılamaktadır. Hırs'ın özellikle yok etmeyi istediği varlıksa Hak'tır. Çünkü Hak olduğu sürece ne istibdat mahkemesinin azâları ne de Hırs uzun ömürlü olacaktır.

Hak, kimsenin onu yok edemeyeceğini düşünmektedir; çünkü kendini, esatirin Prometheus'u olarak görmektedir. Prometheus esatirde karşımıza şu şekilde çıkmaktadır:

Titanları yenen Olimposlular karşılıklı uzlaşma ile evreni bölüşmüşlerdir. Sıra insanlarla anlaşmazlıklarını yola koymaya gelmiştir. Prometheus ölümlülerden yana olur. Bundan böyle tanrıların yiyeceği ile insanların yiyeceğini belirlemek için çok büyük bir öküz kurban eder ve kurbanı ikiye ayırır. Bir yanda hayvanın eti, iliği ve sakatatı; bunların üzerine tiksinti veren bir görünümle hayvanın derisini örter. Diğer yanda, kalın bir yağ tabakası altında eti sıyrılmış kemikler bırakır. Kuzeni Zeus'tan payını seçmesini ister, diğer pay insanların olacaktır. Zeus kendini iştah verici yağa kaptırır, kemiklerle karşılaşınca da Prometheus'a karşı korkunç bir öfke duyar.

Ölümlüleri ve onların koruyucusunu cezalandırmak amacıyla Zeus, eti pişiremesinler diye ateşi saklar. Ne var ki Prometheus, Zeus'u bir kez daha alt eder:

“ Ateş kıvılcımlarını aşırır, bunları bir rezene sapı içinde yere indirir, Zeus’un öfkesi daha çok artar. Prometheus’u Kafkas Dağı üzerine zincirlemeye Hephaistos’u gönderir; oraya yüzyıllar boyu her gün Ekhidna ve Tufan’dan doğma bir kartal Prometheus’un hep yenilenen karaciğerini yemeye gelecektir. Herakles ordan geçerken bir okla kartalı öldürerek onu kurtarır. Oğlunun yeni başarısından mutlu olan Zeus, Prometheus’u bağışlar. Kentaur Khinan, Kentaurlarla Lapithler arasındaki bir savaşta rastlantı sonucu Herakles’in okuyla vurulur. Khinan ölmezliğini Prometheus’a bırakır, böylece o da ölmezler arasındaki yerini alır. ”¹⁰⁶

İşte Hakk’ın kendini benzettiği Prometheus’un hikâyesi bu şekildedir. Zeus’a rağmen ateşi elde etmeyi başarmaktadır. Hak da karanlıkların efendisi Rezillet’e rağmen Hakikat’ın nurunu almayı başarmıştır. Ateşi vicdansızları yakıp kavurmaktadır, vicdan sahipleriniyse hararetiyle ısıtmaktadır. Bu ifadelerle aslında Hak, haksızlık yapan insanın psikolojik durumunu da gözler önüne sermektedir. Vicdan sahibi olanlar Hakk’ın yardımıyla karanlıktan aydınlığa çıkacaklardır. Bir gün Fazilet gelip Cehl’i öldürecek onu ve diğerlerini kurtaracak; haksız, adaletsiz olan hükümleri ortadan kaldırıp karanlığı sevenleri ebediyen oraya mahkûm edecektir. Bu yapısıyla temsil “Altay Türklerinin Yaratılış Efsanesi”ni anımsatmaktadır. Rezillet’in karanlıklar ülkesiyle Şeytan’ın Tanrı tarafından karanlıklar ülkesine mahkûm edilmesi boyutu örtüşmektedir. Bu efsanede Şeytan ve Tanrı’nın konuşmaları, Şeytan’ın Karanlıklar ülkesine gönderilişinin öyküsü kısaca şu biçimdedir:

Başlangıçta yalnızca su vardır. Tanrı ve Kişi su üzerinde uçmaktadır. Kişi suyun içine dalar ve kendini Tanrı’dan üstün sayar, neredeyse boğulacaktır. Tanrı’dan yardım ister, Tanrı’da onu, suyun üzerine çıkmasını söyleyerek kurtarır. Tanrı büyük bir taş çıkarır, üstüne otururlar. Tanrı, Kişi’ye suya dalmasını söyler, kişi dalar ondan toprak çıkarmasını istemiştir, Kişi toprağı çıkarır. Tanrı toprağı savurur ve yer oluşur. Tanrı, Kişi’den yine dalıp toprak çıkarmasını ister, Kişi dalınca topraktan bir parça da kendisi için alır ve ağzına koyar. Tanrı’dan gizli yer yaratmak istemektedir. Tanrı’ya toprağı verir, Tanrı bu toprağı saçar katı yer meydana gelir bu sırada Kişi’nin ağzındaki toprak

¹⁰⁶ Colette Estin, Helene Laporte, **Yunan ve Roma Mitolojisi**, Tübitak Yayınları, Ankara, 2002, s. 128 - 129

da büyümeye başlar, Kişi Tanrı'dan yardım diler ve Tanrı yine onu kurtarır. Kişi artık günahkâr olmuştur; çünkü Tanrı için kötülük düşünmüştür. Bu nedenle Tanrı ona itaat edecek olan halkın da düşüncelerinin kötü olacağını söyler. Tanrı'ya itaat edecek olanlar, temiz düşünceli halk olacaktır ve onlar güneş göreceklerdir. Tanrı ona Erlik adını verir ve ona itaat edeceklerin günahlarını Tanrı'dan gizleyenler olacağını belirtir.

Tanrı yine dalsız bir ağaç görür ve bu ağaçta dokuz dal bitirir ve bu dokuz dalın altında da dokuz kişi türetir, onlardan da dokuz ulus olmasını emreder. Bu sırada Erlik bir kalabalığın gürültüsünü işitir. Bu gürültü yapan halkı Erlik kendine ister; ancak Tanrı ona vermez. Bunun üzerine Erlik de gidip bu halkı görür, burada yaşayan insanlar bir ağacın meyvesiyle beslenmektedir. Ağacın bir tarafındaki meyveleri yemekte diğer tarafındaki meyvelere dokunmamaktadırlar. Tanrı onlara güneş tarafındaki dört dalın meyvelerini yemeyi buyurmuş, diğer tarafındakileri yasaklamıştır. Yılan ve köpeği de bekçi koymuştur. Erlik onların yasak meyvelerden yemesine sebep olur. Tanrı, Şeytan'a neden adamlarını kandırdığını sorar. O da Tanrı ona istediğini vermediği için yaptığını söyler. Tanrı da bunun üzerine şöyle der:

“Üç kat yerin altında, ay ve güneşi olmayan karanlık bir dünya vardır. Ben seni oraya atıyorum. ”

Erlik, Tanrı'nın yanına çıkar ve kendisi için gökler yaratmaya izin ister, Tanrı izin verir; ancak Erlik'in halkı çoğalır bunun üzerine Mangdaşire onun halkını yere indirmek ister, başaramaz. Tanrı, Mangdaşire'ye bir gün güç verir ve o gün Erlik'in göğü yerle bir olur. Erlik, Tanrı'dan yine yardım ister, barınacak bir yeri olmadığını söyler. Tanrı da onu yerin altına, karanlık dünyasına sürer, üzerine kat kat kilitler vurur. Üzerine sönmez ateş olsun, güneş ve ay ışığı görmeyesin, der.¹⁰⁷

Tanrı'nın Erlik'i karanlıklara sürmesi, güneş ve ay ışığından uzaklara atması ve Erlik'in kendini Tanrı'yla bir tutması, Rezillet'in kendi dünyasının olduğuna inanması, karanlıkların hâkimi olarak kendini görmesi ve kimseye ışığı göstermemesiyle

---

¹⁰⁷ Saim Sakaoğlu, Ali Duymaz, **İslamiyet Öncesi Türk Destanları**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002, s. 171- 172

benzeşmektedir. Hak, karanlıklar diyarının meclisinde yargılanırken, mahkemenin adaletsizliği, mahkeme azâlarının insanlar için kötü kabul edilen kavramların karşılığı oluşu yine karanlıklarla kötülüğün örtüşmesini temsil etmektedir.

Hak, bir mahkemede müdafaanın hak olduğunu savunmaktadır. Hak kimsenin onu susturamayacağını söylemektedir. Hırs'ı Zeus'a benzetmektedir bunu Zeus'un acımasızlığıyla benzerlik kurduğu için yapmaktadır. Çünkü Zeus, otoritenin simgesidir ve sınırsız güçlere sahiptir. Kendini Prometheus olarak gören Hak, Zeus'un öfkesinden sonunda kurtulmayı başarmıştır; çünkü Prometheus'u kurtaran Herakles gibi Hakk'ı da kurtaracak Fazilet vardır. Üstelik Fazilet ve Hakikat'i korumaktan başka da bir suç yoktur. Hürriyet Hakk'ın kızıdır ve Hak onu Fazilet, Milliyet ve İnsaniyet'e ait görmektedir. Bu aynı zamanda Hürriyet'in de isteğidir; çünkü Hak onu esiri olarak görmemektedir ve onun isteklerini de dikkate almaktadır. Bu yönüyle de Hak; zulümden, diktadan uzak olduğunu göstermektedir. Sanki demokrasinin temsilidir. Hürriyet bir ferdin şehvetine alet olamayacak kadar değerlidir; bir cemiyete aittir, tek bir kişiye ait olamaz. Aile ona göre toplumun esasıdır ve onu yıpratmak mahiyette bir davranış sergilenmemelidir. Hürriyet, özgürdür ve bir ferdin bencilliğine alet olacak, onun kıskançlığına, şehvetine boyun eğecek bir yapıya sahip değildir. Bu anlayış Hürriyet'in topluma ait olması gerektiği ve herhangi birinin tekelinde olamayacağı, birinin tekelinde olursa onun Hürriyet olamayacağını ifadesidir.

Bunun ardından mahkeme salonunda “Yaşasın, Hürriyet!”, “Yaşasın, Cumhuriyet!” nidaları işitilir ve ardından da Fazilet gelerek Hakk'ı kurtarır.

Hürriyet

Hakk'ın kızıdır, Rezillet'in sahip olmak istediği tek varlıktır. Bu güzel kızın tek sahibi olmak istemektedir; ancak Hürriyet ona boyun eğmeyecek kadar güçlü ve onurludur. Hürriyet hiçbir baskıya boyun eğmeyişiyle, namusunu koruması ve istemediği şeyi ona kimsenin yaptırmasıyla, Rezillet'i reddettikten sonra Rezillet'in onu sonsuza dek mahkûm etmesine razı olmasıyla Türk kadınının güçlü tüm yanlarını

sembolize etmektedir. Hürriyet, güzel bir kız olarak tarif edilmektedir. Türk kadını anneliğiyle, Türk erkeğini, Türk anasının ak sütüyle beslediği yüce varlık oluşuyla her zaman kutsal görülmüştür. Hürriyet de toplumun temel direği olarak kabul edilen ailenin bir parçası, Hakk'ın iyi yetiştirilmiş kızıdır. İstiklâl Savaşı mücadelesindeki gayretiyle Türk kadını övgüyle ve saygıyla anılmaktadır. Bu durum hem kadının savaşçı yanını hem de Yunan işgali sırasında zulme uğradığı hâlde boyun eğmeyen kadının gururuna, namusuna olan düşkünlüğünü göstermektedir.

Hürriyet dâr-ı zulmete Rezillet tarafından hapsedilmiştir ve bu tutsaklık Hürriyet için bir zulümdür. Kadın Osmanlı'da uzun süre kafes arkasında bir nev'i esaret altında yaşamıştır; ama İstiklâl Savaşı ve onun ardından yapılan devrimlerle sadece evinin kadını olmaktan kurtulmuş erkeğin yanında hayat mücadelesi içindeki yerini almıştır. Rezillet Hürriyet'i yalnızca kendisi için istemektedir; oysaki Hürriyet onu elde etmek için her şeyi göze alan Rezillet'e ait olmak istememektedir. Üstelik Rezillet'i sevmediğini açık bir dille ifade etmektedir. Çünkü bu sevgi yalnızca bencillikten kaynaklanmaktadır. Önüne cennetini seren, hizmetine hurilerini veren Rezillet'i kesin bir dille reddetmektedir. Onun cesaretini ve onurunu yansıtan cümlelerine şunu örnek verebiliriz:

“Öleceğimi bilsem senin süslü; fakat kanlı cennetine girmem. Altın zincirli, elmas halkalı esaretini boynuma takmak istemem.”¹⁰⁸

Bunun üzerine Rezillet onu mahkûm eder; ancak Hürriyet esatirin Prometheus'u olan Hakk'ın kızı olduğunu bu nedenle de asla öldürülemeyeceğini düşünmektedir. Bu ölümsüzlük fikri Yunan mitolojisi kaynaklıdır. Aşkın önünde Kuvvet'in bile bir şey yapamayacağı inancındadır, aşk o kadar güçlüdür ki onun kapısında kuvvet sarsılır, manâ yıkılır. Eninde sonunda sevdiklerine kavuşacaktır. Hürriyet'in bu gururlu ve inançlı yapısına sahip tarihte pek çok kadın vardır. Ancak Hürriyet'in tutsaklığı gibi zulüm gören pek çok kadın da vardır. Özellikle de Yunan işgali sırasında yalnızca mal

---

¹⁰⁸ Hilmi, a.g.e. , s. 10

mülk zarar görmemiş kadın ve çocuklar da zarar görmüştür. Bilge Umar Türk kadınının gördüğü zulmü şu şekilde anlatmaktadır:

“Yunan birlikleri 15 Mayıs’ta keyfi olarak 2500 kişiyi tevkif etmiş, Türk halkına ve evlerine şehirde şiddet ve yağma hareketlerine girişmişlerdir. Birçok kadına tecavüz edilmiş ve cinayetler işlenmiştir. Bu şiddet hareketleri çoğunlukla şehrin Yunan ahâlisi tarafından yapılmıştır; fakat askerlerin de bu olaylara karıştığı, askerî makamların da bu hareketleri önleyici tedbirleri geç olarak aldığı tesbit edilmiştir.”¹⁰⁹

Görüldüğü gibi hürriyeti elinden alınan bir toplumun fertleri akla gelmeyecek uygulamalarla karşılaşabilir. Üstelik bu işgal sırasında kucağında yavrusuyla kadınlar öldürülmüştür. Milli direnişe katılan kadınlar da Hürriyet kadar esarete baş kaldırma gücüne sahip olduklarını göstermişlerdir. Bu sebeptendir ki Hürriyet’in Rezillet’le olan mücadelesi, Türk kadınının düşmanla olan mücadelesini anımsatmaktadır. Yurdunu korumak adına, çocuğuna güzel bir gelecek bırakmak adına mücadeleye girişmiş kadının yanında, namusunun öcünü almak için silahlanıp direnişe katılmış onurlu Türk kadınları “geleceklerine” canları pahasına sahip çıkmışlardır.

Hakikat

Rezillet tarafından zihinde hapsedilen fikirdir. Hürriyet’i Milliyet ve İnsaniyet’e göstermek isteyen onları uyandırmak, aydınlatmak isteyen Hakikat’i kitaplardan çıkarmaktadır. Hakikat’e uyan Fazilet’i de malikânesinden, ülkesinden kovmuştur. Hakikat’in bu derece istenmez olmasının sebebi; onun öğrenilmesiyle Rezillet’in tahtından olabileceği korkusudur. Bu durum da yine II. Abdülhamit döneminde yapılan sansürü ve Vahdettin zamanında imzalanan Mondros’un büyük bir zafer gibi halka aksettirilmesini andırmaktadır. Uzun süredir gizlenen gerçekler en büyük darbesini İzmir İşgali’yle açığa vurmuştur. Bu işgalin gerçekleşeceği bilindiği hâlde halk uyarılmamış; üstelik halkı uyarıp tedbir almaya yönlendirenlerin de görevden alınmasına kadar uzanan uygulamalara gidilmiştir. Rezillet’in, Hakikat’i zihinde

---

¹⁰⁹ Umar, a.g.e. , s. 178

hapsetmesi; halkın haber alma özgürlüğünü sınırlayan, işgal haberini saklayan hükümetin tutumuna benzemektedir.

Hakikat sonsuza kadar gizli kalmayacaktır. Nitekim Cehl'in açık bıraktığı kapıdan gizlice içeri girer ve Milliyet'le İnsaniyet'i uyandırır. Feneri yakıp Milliyet ve İnsaniyet'e onlar için tutsak edilmiş Hürriyet'i gösterir. Onlar da Hürriyet'i görünce uyanır ve Hürriyet'i kucaklarlar. Fazilet, Rezillet'i kahredip Hakk'ı kurtaracaktır; çünkü Kuvvet, Fazilet'in tarafına geçmiştir. Milliyet ve İnsaniyet'e korkmamalarını, cesaretli ve ümitli olmalarını söyler, Cehl'in yaklaştığını anlayınca uzaklaşır. Elbette Hakikat daima gizli ve mahpus kalmayacaktır, tıpkı Türk halkı için gizli kalmadığı gibi. Bu toplum belki acı bir biçimde Hakikat'le yüzleşmiştir; ancak Hakikat'in Milliyet ve İnsaniyet'i uyandırıp onları ümid ve cesaretle doldurması gibi yurdun kurtulacağına inanan her birey de halkı uyandırabilmek ve sesini duyurabilmek adına önce cemiyetler kurarak, ardından zaferin mümkün olduğuna onları inandıracak söylemlerle halkı direnişin içine sokarak bunu başarmıştır. Kuvvetin de yardımıyla sonuçta Hakikat'in gösterdiği aydınlık yol gerçekleşir ve Cehl ile Rezillet karanlıklara gömülür. Aydınlık geleceğin aydınlık yolunu hazırlayan Hakikat, Kuvvet'i de aydınlatır ve Fazilet onun yardımıyla Cumhuriyet'i ilan eder. Bu açıdan bakıldığında dağınık, yorgun ve cahil halk zaman zaman yanlış yollara sapsa da büyük bir çoğunluğuyla Hakikat yolunu bulmuş ve Cumhuriyet'e giden yolda mücadelesini vermiştir.

Milliyet ve İnsaniyet

İnsaniyet'in içinde hiç bitmeyen bir sıkıntı ve Milliyet'in başını durmadan ezen yumruklar vardır. İçinde buldukları felâket İnsaniyet'in kalbini parçalamaktadır. Onlar zulmette kalan Hürriyet'in iki aşığdır, Rezillet onları tutsak etmiştir ve Cehl'in pençesi altındadırlar. Rezillet, Milliyet ve İnsaniyet'in daima ona mahkûm kalmasını istemektedir.

Milliyet ve İnsaniyet'i dâr-ı zulmette uyandırıp Hürriyet'e kavuşturan ve onları cesaretlendirense Hakikat'tir. Kuvvet'in intiharı ardından kazanılan zaferle Milliyet ve

İnsaniyet Fazilet'in Milliyet ve İnsaniyet başkanları olduğunu açıklarlar. İnsaniyet milletlerin onun azâsı olduğunu ifade eder. Milliyetse ferdlerin onun azâsı olduğunu söyler ve bu ferdlerle milletlerin başkanıysa Fazilet'tir. Milliyet ve İnsaniyet, Cumhuriyet'in ilanı ile Hürriyet'e kavuşur ve bu sevinçle hepsi birden dans ederek bunu kutlar. Milletlerin özgürlüğünü sağlayan tabii ki verilen mücadele sonunda kazanılan zaferdir ve bu zafer onların tutsaklığının sonunu hazırlayan, istediği gibi isteklerini dile getirebileceği bir yönetim biçimine onu kavuşturan kazanımdır. O an'a dek sadece çalışan, savaşan, toplum yönetiminde tek söz hakkı bulunmayan halk, bir yandan hükümetlerce sömürülmüş, bir yandan din simsarları tarafından yanlış yönlendirilmiş, bir taraftan da bazı kişilerce malları elinden zorla alınmıştır. Tüm bunlara rağmen bu millet, topraklarında en az liderler kadar söz sahibi olma gücüne erişmeyi başarmıştır.

Bir zaman idealize edilen Anadolu köylüsü gerçeğiyle Milli Mücadele yıllarında karşılaşan aydın da yıllarca süren yanlış politikanın farkına varır. Aydın köylüyü ihmal etmiştir ve köylü onun seviyesine çıkamamıştır. Bu nedenle de aydınla köylü arasında çatışma yaşanmaktadır. Eğitim özgürlüğü olmayan köylünün aydının düzeyine erişmesi de beklenemeyecek bir durumdur. Üstelik ağa vardır, her şeyin sahibi o' dur; yani köylü bir yandan hükümete ödediği vergiler bir yandan da ağaların elinden aldığı ürünle kendine değil daima başkalarına çalışmaktadır. İşte böyle bir sömürü sistemi içinden Türk köylüsü büyük bir mücadeleyi kazanarak kendi ülkesi için söz söyleyebileceği bir yönetim sistemine kavuşarak kurtulmuştur.

Kuvvet

Önceleri Rezillet'in elindedir; fakat daha sonra Fazilet'in tarafına geçer. Bunu sağlayan Hakikat'in ışığıdır. Kuvvet, Fazilet'in yanına geçmeden evvel Milliyet, İnsaniyet ve Hürriyet'in yakalanmasına yardım eder. Cehl'in oğludur, cehaletin oğlu oluşuyla aslında kuvveti kullanarak zafer kazanmak isteyenlerin zekâlarını kullanma yetisine sahip olmadıkları vurgulanmak istenmektedir. Zaten yalnızca kuvvet, üstelik de cehaletin elindeyse Rezillet gibi birine hizmet etmekten başka bir şey yapamaz.

Sonunda Fazilet'in yanında yer alarak ona hizmet eder ve Rezillet'in tutuklanmasını sağlar. Artık Kuvvet görevini tamamlamıştır, işi bittiği için de intihar eder. Babasının yanında yer aldığı Rezillet'in ne kadar kara vicdanlı olduğunu görür ve onu kendi elleriyle yok eder. Hem babası Cehl'i hem de Rezillet'i ortadan kaldırır. Fazilet'i hükümdar yapar, böylece ferd, milliyet ve insaniyet; adalete, hürriyete ve hakka kavuşmuştur. Ancak bu topluluk içinde bir tek kendisi kalmıştır ki ruhu ve vicdanı karadır. Artık yaşamaya hakkı kalmamıştır; çünkü ölümsüz Hak onun yaşamasını istememektedir. Bunun en önemli sebebi Kuvvet olduğu sürece savaşların devam edeceği düşüncesidir bu sebeple en iyisi onun ortadan kalkmasıdır. Zaten Hakikat de İnsaniyet ve Milliyet'i dâr-ı zulmette gördüğünde Fazilet'in zaferinin ardından Kuvvet'in yok edileceğinden bahsetmiştir. Kuvvet var oldukça kötü geçmiş daima hatırlanacak ve hatırlatılacaktır. Bundan kurtulmak için kendini öldürür. Fazilet, Milliyet, İnsaniyet, Hak ve Hürriyet onun cansız bedenini yerde yatıyor görünce kendilerini şaşkınlıktan alıkoyamaz. Fakat Fazilet, Kuvvet'in neden bu hâle düştüğünü bilmektedir ve şu cümlelerle bunu anlatır:

Bu hâle sebep mazisi elbet!
Zaferden sonra iyi akıbet!
Caiz değildir ye'sle intihar,
Cemiyet etsin fakat iftihar
Çünkü nice can yakan bir câni idi
Olmaz mı bu hâl-i vicdanî?
Döktüğü nice kan onu boğan
Onu öldüren ancak bir vicdan¹¹⁰

Bu cümleler Kuvvet'in içinde bulunduğu durumu açıkça gözler önüne sermektedir. Kuvvet her zaman cehaletin elinde bilinçsizce kullanılmıştır. Kuvvet'in olumlu bir çaba içinde yer aldığı tek durum Fazilet adına mücadelesidir. Türk milletinin vatanı uğruna verdiği mücadelede kuvvetin oynadığı rol gibi... Bu zamana kadar kuvvet hep güçlü ve vicdansızların elinde olmuş, köylüyü sömürmek için kuvvet alet edilmiştir. Millettin

---

¹¹⁰ Hilmi, a.g.e. , s. 31

kendi mücadelesinde Kuvvet'in kullanılışı ve zafer kazanıldıktan sonra barışçı bir yaklaşım yöntemi içine girilmesiyle kuvvetin sadece haklı bir mücadele uğruna kullanılabileceği ve haklı mücadele sonuçlandığında kuvvetin yerini dostluk ve sevginin alması gerektiği vurgulanmaktadır.

5.7.3 Rezillet'i destekleyenler

Cehl

Kuvvet'in babası ve dâr-ı zulmetin bekçisidir. Rezillet'in yanında yer almaktadır. Ayrıca Rezillet'in zorbalık vasıtasıdır. Kuvvet'in Cehl'in elinde oluşu ve onun oğlu oluşu bir tesadüf değildir. Cehalet Kuvvet'in kötü niyetle kullanılmasına sebep olmakla kalmaz aynı zamanda yerli yersiz kullanılmasına da sebep olur. Cehalet doğruyu göstermeyen bir perde, yanlışlığı doğru zannetmeye sebep olan bir karanlıktır. Bu nedenle de dâr-ı zulmetin bekçisidir. Onun bir anlık zaafı sonucu Rezillet'in peşinden gidişi, Hakikat'in içeriye girip Hürriyet, Milliyet ve İnsaniyet'le buluşmasına ve onlara cesaret vermesine sebep olmuştur. Binlerce yıl cehalet kuvvetin yersiz amaçlar uğruna kullanılmasına nedendir, nitekim Milli Mücadele yıllarında da mücadeleyi olumsuz etkileyen ayaklanma ve irticai faaliyetlerde de işte bu cehaletin etkisi vardır. Bu yıllarda medrese hocalarının baskısındaki okur-yazar bile olmayan halkın büyük çoğunluğu, Ortaçağ karanlığı içinde yaşam savaşı vermektedir. Necati Çetinkaya bu yıllarda halkın içinde bulunduğu durumu ve cehaleti şöyle anlatmaktadır: *“Bir taraftan Halifeci softaların yarattığı kültürel- siyasî- dini baskılar, diğer taraftan çetelerin baskısı, halkı canından bezdirmiştir.*

Uzun savaş yılları halkı yorgun, bıkkın bırakmıştır. Halk savaş istemez; fakir ve yoksuldur. Hatta birçok Batı Anadolu köy, şehir ve kasabaları Yunan Ordusu'na karşı gelmek bile istememektedir. Kaderciliğe, bir hırka ve bir ekmek düşüncesine alıştırılmış halk Yunan işgalini kabullenmiş görünmektedir.”¹¹¹

---

¹¹¹ Necati Çetinkaya, *Türk Kurtuluş Savaşı'nda İrticai Olaylar ve İç İsyanlar*, Töre Yayınları, İstanbul, 2003, s. 54

Buradan da anlaşılacağı gibi Yunan işgaliyle sessiz kalan halk ve bu isteksiz topluluğu canlandırmak, bilinçlendirmek için örgütlenmeye, mücadele vermeye başlayan bilinçli askerler, kişiler karşımıza çıkar. Yine de tüm bu mücadeleye karşılık veren halkın yanında onların cehaletini araç olarak kullanan, onları sömüren kişiler de ortaya çıkmaktadır. Üstelik cahil halkı dinle, halifeye karşı olunduğu yolundaki söylentilerle yoldan çıkaranlar Milli Mücadeleyi de sık sık sekteye uğratmayı başarmıştır. Temsilde olduğu gibi Milli Mücadele’de de cehalet sonunda pes etmiş, cehaleti ortadan kaldıran da oğlu Kuvvet olmuştur. Çünkü Kuvvet doğruyu bulur, Fazilet’in yanına geçer. Tıpkı Milli Mücadele’de zamanla ayaklanmalara sebep veren, cahil halkı yanlış yönlendirenlerin maskesinin düşmesi, mücadelenin kazanılması ve aydınlık Cumhuriyet yolunda yenileşmeye atılan adımlarla cehalete karşı verilen mücadelede olduğu gibi.

5.7.4 Mahkeme-i İstibdat Reisi

Reis (Hırs)

Mahkemede Hırs, efendisi Rezillet’e itaat etmediği gerekçesiyle Hakk’ı yargılamaktadır. Üstelik bu yargılama hiç de âdil olmayan bir yargılamadır. Hakk’ın kendini savunma isteğini bile mahkemeye tecavüz olarak nitelendirmektedir. Hakk’ın ısrarlı direnişi karşısında Hırs daha da hiddetlenmektedir. Bunun en büyük sebebi Rezillet’in gücünün mahkemede oluşudur. Hırs, Hakk’ı kuvvetle boğup kanunla parçalamakla tehdit etmektedir. Hak kendini savunmaya çalıştıkça Hırs daha da kinlenir ve onu bu sefer de asıp mahkûm etmekle tehdit eder. Kendini savunmasına izin verilmeyen bir mahkûm ve onun her savunma denemesinde daha da hiddetlenip saldıran bir mahkeme reisi vardır.

Hırs bu tutumuyla padişahın hükmünün bir adım dışına çıkamayanları, koltuk sevdasıyla yanıp tutuşanları, bir türlü mevkilerinden vazgeçemeyenleri de teslim etmektedir.

5.7.5 Mahkeme-i İstibdat Azâları

Kin

Hakk'ın yargılanmasında Rezillet'e itaat etmediği gerekçesiyle yargılanan Hakk'a karşı “*İntikam, intikam!*” diye bağırılmaktadır. Böyle bir mahkemede Kin'in olması oldukça doğaldır. Hem azâlar hem de reis aslında toplumda sık sık karşılaştığımız bakış açısını gözler önüne sermektedir; ama en çok da sarayın başkaldıranlara, halkın cehaletinden faydalanıp kendi çıkarları uğruna onları kullananlara uymaktadır.

Menfaat

Osmanlı sarayındakilerin, saray yandaşlarının en büyük kuvvetidir. Savaş yıllarında harp zengini olarak karşımıza çıkanlar; Anzavur ayaklanmasına sebep olan Ahmet Anzavur gibi menfaati uğruna mücadeleye köstek olanlar, yine menfaat uğruna Kuvâ-yı Milliye'yi hain ilan edenler menfaatin esiri olanların birkaçıdır sadece.

Temsilde de Menfaat'in kaygısı padişahla birlikte devrilme korkusudur. Hakk'ın amacının hepsini padişahla birlikte devirmek olduğunu düşünmektedir, bu nedenle de Hakk'a düşmandır.

Hıyanet

Hıyanet hakkında söylenecek pek çok şey vardır. Özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş yıllarında başlayan Batı hayranlığı ve Batı'nın üstünlüğüne inanılarak İngilizleri, Fransızları vb. Milli Mücadele'de destekleyenler Hıyanet'in temsil ettiği grubu yansıtmaktadır. Milli Mücadele dönemindeki işbirlikçi basınla ilgili örnekler bu karakterin ruhunu yansıtmaları bakımından örnek verilebilir:

“14Temmuz 1919, Alemdar:”İslam kilidinin anahtarını, İngiltere'nin güvenilir eline teslim etmekte, İslam âlemi için hiçbir tehlike yoktur. ”

31 Ağustos 1919, Alemdar: "İstiklal diye bağıranlar, kötü niyetlidir. "(R. C. Ulunay)

29 Ekim 1919, Peyam: "Kurtuluşumuza en son darbe, bu (milli) harekettir. "(A. Kemal)

14 Kasım 1919, Peyam: "M. Kemal ve Rauf Bey ikbal hırsı içindedirler. Siyasetten habersizdirler. Milli kuvvetler, ateş olsalar, cirimleri kadar yer yakarlar. "(A. Kemal)

8 Ocak 1920, Peyam-ı Sabah: "Anadolu'da ne yaptığını bilmeyen M. Kemal ve arkadaşlarının hareketine öncelikle son verilmesi gerekir..."(A. Kemal)

9 Ocak 1920, Alemdar: "Bizim için tutulacak yegâne kurtuluş yolu, mütarekeden sonra hemen İngiltere devleti ile beraber yürümek için siyasî teşebbüste bulunmaktır."(R. H. Karay)

3 Şubat 1920, Peyam-ı Sabah: "Fenalığın kaynağı Kuvâ-yı Milliye..."(A. Kemal)

5 Mart 1920, Alemdar: "Bilmiyorlar ki İngiltere tehtide gelmez ve biz bunu yapmakla kendimizi büsbütün mahvediyoruz. "(Hafız İsmail)

23 Mart 1920, Alemdar: "Yunanlılar, bugünkü galiplerimizin bir müttefikidir. Onlara karşı yapılacak bir hareket, büyük devletlerin kırgınlığına sebep olabilir. "(İmza: Aydın, elif, kaf)

4 Nisan 1920, Alemdar: "Milli teşkilatı yok etmek, millet için var olma meselesidir. Dâhildeki Müslümanlar bilmelidirler ki o alçaklara karşı çıkanlar, dine, Halifeye, millete, unutulmaz hizmetlerde bulunmuş olacaktadırlar. "(R. C. Ulunay)

23 Nisan 1920, Peyam-ı Sabah: "Düşmanlar, teşkilât-ı milliyeden bin kere daha iyidir!"(A. Kemal)

28 Mayıs 1920, Peyam-ı Sabah: "Büyük Millet Meclisi, küçük heriflerin eseridir. "(A. Kemal)

11 Temmuz 1920, Alemdar: "M. Kemal tarihe şüphesiz nam bırakacak fakat siyasî deliler arasında... Anadolu direnişi bir blöftür. Avrupa medeniyeti, Anadolu'yu bu zararlı haşarattan temizleyecektir. "(Filozof R. Teyfik)"¹¹²

---

¹¹² Özakman, a.g.e. , s. 368 - 369

Bu örneklerden pek çok sıralanabilir; fakat Rezillet ülkesinin hainini, fitnesini, melanetini, cehlili ve bunun gibi birçok üyesini bu kadar örnekle de yansıtmak mümkündür.

Melânet

Hakk'ı Şeytan olarak görmektedir. Melânet kendisi lânete sebep olduğu hâlde Hakk'ı mücadelesinden dolayı ve Rezillet'e karşı gelişi sebebiyle şeytan olarak nitelendirmektedir. Adil olmayan bir sistem içinde Melânet de, Hıyanet de, Menfaat de varolabilir ve bu var oluş doğaldır. Melânet'in Hakk'ı şeytan kabul edişi de bu sistemin içinde kendine yer edinmiş oluşudur. Hakk'ın var olması onun yok oluşu demektir. Çünkü Hak olunca her iş de Hakk'a, adalete bağlı olacaktır. Oysaki Melânet lânetlenmeye değer iş ve hareketleri sembolize etmektedir.

Rüşvet

Rüşvet'in Hak'tan korkma sebebi ise keselerinin boşalacağı endişesinden kaynaklanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünde hızla artan rüşvet her yanı sarmıştır. Rüşvet'in temsilde yer alış sebebiyse Rezillet'in yanında yer almasıdır. Yönetimin kontrolsüzlüğü, rüşvetin de kendine yer edinmesini kolaylaştırmaktadır. Geçmişten günümüze rüşvetin egemen olmadığı bir dönemin düşünülmesi biraz güçtür. Özellikle de Osmanlı'da ve günümüz Türkiye'sinde pek çok kurumda varlığını devam ettiren bir unsurdur.

Hakk'ın gelişiyle Rüşvet'in endişeye kapılması doğaldır. Çünkü Hakk'ın gelmesi Adalet'in ayrıca toplum kontrolünün de gelmesi demektir.

Riya

Hürriyet'i Rezillet'e vermediği için suçlu görülene Hakk'ın mahkemesine başlanırken bu mahkeme azâları arasında Riya da yerini almaktadır. Rüşvet'in,

Menfaat'in azâ olduğu bir mahkemede Riya'nın olması oldukça doğaldır. Çünkü Riya sadece Rüşvet'le değil Menfaat'le de yakından ilgilidir. Osmanlı içinde sadece mevkisini kaybetmemek adına riyakâr davranan birçok kişiden bahsetmek mümkündür. Hükümet'e büyük bir bağlılıkla hizmet ettiğini ifade edenlerin çoğu aslında varlığını devam ettirme mücadelesi içindedir. İzmir'in işgali öncesinde İzmir valisi olarak atanan Vali İzzet Bey, onun düşüncelerine bağlı olarak hareket edip halkın mücadeleye kalkışmasını engelleyenler, halktan bilgileri saklayanlar Riya'nın sembolize ettiği insanlar arasında sayılabilir.

Hakk'ın, adaletin, insaniyetin olmadığı bir yerde özü sözü bir olmayan kişilerin yer alması da yadırganmamalıdır. Nitekim temsilde de Rezillet'in karanlıklar ülkesinde, üstelik adaletten uzak bir mahkemede Riya'nın bulunması oldukça normaldir.

Fitne

Hakk'ı ihtilâlcı olarak görmektedir, ona göre Hak, onları boğmak istemektedir. Hakk'ın idam edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Çünkü işlediği suç büyük bir cinayettir.

Fenalık

Hakk'ı dünyadaki en çirkin şey olarak görmektedir. Azâların bazıları isimlerinin temsil ettiği niteliklerle Hakk'ı suçlamaktadır. Fenalık, kötülüklerin temsilcisi olmasına rağmen Hakk'ı en çirkin şey olarak görmektedir.

Hakaret

İsminin ona kazandırdığı niteliğe uygun olarak Hakk'ı, Rezillet'i devirmek istediği için alçaklıkla suçlamaktadır. Hakk'ın kendini savunmasına izin vermeden tüm azâlar isimlerinin onlara kazandırdığı ruh hâlinin yansımalarıyla Hakk'a çeşitli ithamlarda bulunur, Hakaret de bunlardan biridir.

Nefret

Hakk'ı hiç sevmemektedir bu nedenle de padişahın gazabına müstehak olduğunu düşünmektedir. Nefret kendine yakışır bir biçimde duygularını ifade eder ve Hak'tan hiç hoşlanmadığını söyler.

Adavet

Düşmanlık da Hakaret'in ve Nefret'in düşüncelerine katılmaktadır. Hakk'ı alçak olarak görmekte ve ondan hoşlanmamaktadır.

5.8 Dil ve Üslûp

Dil oldukça sadedir, Arapça ve Farsça sözcük ve tamlamalara çok az yer verilmiştir. Temsil alegorik bir eser olmasına rağmen temsili yazan, Türkçe kelime ve ifadelere ağırlık verip, okuyucu tarafından anlaşılır bir eser oluşturmayı hedefler.

Temsilde olaylar birbirini belli bir düzen içinde verilmekte ve kahramanlar temsilin sonunda temsil ettikleri değerler doğrultusunda cezalandırılıp ödüllendirilmektedir. Bu değerler içinde özellikle Kuvvet, önceleri yanlış tarafta oluşundan duyduğu pişmanlığı kendini temsilin sonunda cezalandırarak göstermektedir. Hürriyet ise hak ettiği mükâfata özgürlüğünü tekrar kazanarak elde ederek ulaşmaktadır. Bu şekilde yazar, tiyatronun eğitici yanından faydalanarak, etik değerleri yüceltmektedir.

6. MUKADDES ATEŞ

6.1 Kitabın Künyesi

Mukaddes Ateş 1924 yılında M. Raif tarafından yazılmıştır. M. Raif, şark idadisi müdürüdür, bu bilgi kitabın kapağında yer almaktadır. Kitap, İstanbul Cihan Biraderler Matbaası'nda basılmıştır ve yirmi dört sayfadan oluşmaktadır. Beş perdeden oluşan Mukaddes Ateş, on beş sahneden meydana gelmektedir. Kitabın kapağında "*Mektep ve*

aile müsamerelerinde temsil olunmak üzere tertib edilmiştir. ” biçiminde bir not vardır. Ayrıca yine kitabın kapağında “Maarif-i Umûmiye Mecmuası” ilavesi olduğu ve mecmua ile birlikte verildiği belirtilmektedir.

6.2 İç kapak

Eserin ikinci sayfasında Mehmet Raif’in eserle ilgili yazdığı bir önsöze yer verilmiştir, bu önsöz şu şekildedir:

Maârif vekil-i muhteremi Vâsıf Beyefendiye

Takdir-i Hürmet

Resmî mektep-i ibtidaiye programına dâhil olmasına rağmen “Mektep temsilileri” hususunda kütüphanemiz pek fakirdir. Bu boşluğu doldurmak maksadıyla evvelce birkaç eser tercüme ederek müteferrik surette neşretmiştim. Bu kitabı da o maksatla sevgili şâkirdlerimizin enzâr-ı istifadesine vaz’ediyorum. Velev bir iki mektebin olsun bu husustaki ihtiyacını tatmin edebilirse benim için kâfi bir mükâfattır. Gençlerin ruhuna milli heyecan ve aşk telkin ve zerk etmek maksadıyla yazılan bu küçük kitabı genç ve müceddit maârif vekilimiz Vasıf Beyefendi’ye terbiye ilmine yarattığı büyük inkılâbın âciz bir takdîr- hânı sıfatıyla ihdâya cür’et-yâb oluyorum.

M. R.

6.3 Mekân

İlk sahnede oda bomboştur, odanın duvarlarında savaş tabloları vardır. Miralay’ın bulunduğu oda savaş tablolarının asılı olduğu ve penceresinden gasp edildiği hâlde hâlâ Türkiye olduğu bilinen toprakların görüldüğü bir odadır. Bu odada sürekli taarruzdan bahsedilmektedir. Ayrıca ev, cepheye oldukça yakındır. Bu manzaradan İzmir’in işgal edildiği yıllara ait özelliklerin oyunda temel alındığı hissettirilmektedir. Mütareke şartları yerine getirilmeye başlanmıştır ve Kuvâ-yı Milliye oluşmaktadır. Bunu Miralay’ın Hüsnaki ile yaptığı konuşmadaki şu cümlesinden anlamak mümkündür:

”Oralarda Kuvâ-yı Milliye hakkında ne düşünüyorlar?”¹¹³

¹¹³ M. Raif, **Mukaddes Ateş**, Cihanbiraderler Matbaası, İstanbul, 1924, s. 8

6.4 Kostüm

Oyun boyunca yalnızca Sakıb'ın tayyare yüzbaşısı kıyafetiyle eve geldiğini görürüz, bunun dışında Miralay'ın beyaz saçlı olduğu dışında dış görünüşle ilgili ifadelere rastlamamaktayız.

6.5 Temsilin Muhtevası

Mukaddes Ateş

Muhammed, eski bir askerdir ve Miralay'ın yanında çalışmaktadır. Miralay'ın oğlu Sakıb tayyare yüzbaşısıdır, geceleri uçabilen bir uçak icad etmiştir. Bu nedenle Miralay evi ve odası konusunda oldukça titiz davranmakta, onları koruma altında tutmaktadır. Miralay evde yokken onu ziyarete Ali Hüsnaki adlı bir zât gelir, bu kişi aslında casustur. Sakıb Bey'in babasına gönderdiği mektupları ele geçirip onun hangi vakitlerde babasını ziyaret ettiğini öğrenme çabası içindedir.

Ali Hüsnaki eve geldiğinde evde yalnızca Muhammed vardır. Muhammed onu Miralay'ın odasına sokmak istememektedir. Muhammed onu hiç yalnız bırakmak istemez; ancak Ali Hüsnaki yalnız kalabilmek için her türlü yolu denemekten çekinmez. Kendisinin Miralay'a Sabuncuzâdeler'den selam getirdiğini söylemekte ve İzmir'de tanınmış olan bu ailenin selamını getirdiğini öğrenince Miralay'ın kendisinden özür dileyeceğini belirtmektedir. Bunu duyan Muhammed, Hüsnaki'ye olan tavrını değiştirir ve onun bir vatanperver olduğunu düşünür. Muhammed, Miralay'ın kimseye güvenmediğini, bunda haklı olduğunu; çünkü kısa bir süre önce bir hizmetçiyi casusluk yaparken yakaladığını ve kovduğunu anlatır. Bunu duyan Hüsnaki hareketlenir, Muhammed onun bu kadını tanıyıp tanımadığını sorduğundaysa üşüdüğü için titrediğini söyler. Hizmetçi, Sakıb Bey'in birçok mektubunu çalmıştır. Bunları duyan Hüsnaki, Muhammed'in ağzından laf almaya çalışır; ancak Muhammed cevap vermez, verdiği cevaplar da Hüsnaki'nin beklediği yanıtlar değildir. Bu sırada kapı çalınır, Muhammed odadan çıkar Ali Hüsnaki bunu fırsat bilip hizmetçi kızın ona söylediği çekmeceyi

maymuncukla açar ve içindeki mektupların fotoğrafını çekip, onları yerlerine yerleştirir. Muhammed içeri girdiğinde o, gazete okumakla meşguldür. Muhammed içeri geldiğinde kapıya gelen Rum'dan bahseder ve ona, biraz daha ısrarcı olsaydı muhafız köpeği salmayı düşündüğünü anlatır. Hüsnaki muhafız köpeğin varlığından haberdar olduğu için mutlu olmuştur. Hüsnaki treni kaçıracağını söylediği sırada Miralay gelir, Hüsnaki bu haberden pek hoşnut değildir. Miralay ile Hüsnaki görüşür, Hüsnaki'nin babası Miralay'ın arkadaşıdır, Hüsnaki ona dostlarının selamını getirdiğini, tren değiştirirken buraya uğradığını ifade eder. Hüsnaki tayyare ve Sakıb Bey hakkında bilgi almaya çalışır; ancak Miralay ona güvenmediği için soruların pek çoğunu cevapsız bırakır. Miralay İzmir'de Kuvâ-yı Milliye'ye nasıl bakıldığını öğrenmek istemektedir; fakat Hüsnaki'den istediği cevabı alamaz. Hüsnaki, ecnebi zorbalıklarına yavaş yavaş alışıldığı görüşündedir. Miralay onun görüşlerinden hoşlanmaz ve sinirlenir bu sırada Hüsnaki treni kaçıracağını söyleyerek oradan ayrılır. Ayrılışının ardından Miralay ve oğlu Canib, Hüsnaki'nin oldukça garip bir adam olduğu konusunda birleşirler. Canib adamdan şüphelenmiştir, onun Rum şivesiyle konuştuğunu fark etmiştir ve istasyona gidip adamın gerçekten trene binip binmediğine bakmak istemektedir. Bu sırada Miralay'ın yanına oğlu Canib'i yanına verdiği Ahmet Bey ziyarete gelir. Ahmet Bey, tüccardır ve Miralay'la oğlu Canib için konuşmaya gelmiştir. Miralay, üç oğlundan birini kaybetmiştir, bir diğeri her an ölümle burun burunadır ve bu nedenle küçük oğlunun asker olmasını istememektedir. Onu ticareti öğrenmesi için Ahmet Bey'in yanına vermiştir; ancak Canib asker ruhu taşımaktadır, asker olmak istemektedir bu nedenle de kendini işlere verememektedir. Miralay bir süre daha Ahmet Bey'in yanında kalmasını Ahmet Bey'den rica eder. Ahmet Bey kalkarken Miralay şehre uğrayacaksa polis komiserine kendilerine şüpheli bir şahsın geldiğini haber vermesini istediğini söylediği sırada Canib gelir ve Sabuncuzâdelerin Hüsnaki adında kimseyi tanımadıklarını, istasyonda da adamı görmediğini belirtir. Ahmet Bey bu durum üzerine polis komiserine gider ve yeni bir haber alınca geleceğini belirtir, evden ayrılır.

Miralay, adam yüzünden endişelidir, Canib İzmir üzerinde bir tayyare görüldüğünü duymuştur babasına bunu anlatır, bu sırada Miralay Ahmet Bey'in söylediklerini Canib'e aktarır. Canib'le Miralay konuşurken dışardan bir ses duyulur Sakıb gelmiştir. Sakıb tayyareyle yaptığı gece uçuşlarının oldukça başarılı olduğunu onlara anlatır,

üstelik İzmir'in üstünde uçmuş hatta uçaktan üzerinde *"Yakında görüşürüz!"* yazan kâğıtlar atmıştır. Heyecanla bunları anlattıktan ve ailesiyle hasret giderdikten sonra gitmeye hazırlanır, Ankara'dan izin almıştır; ancak gece dönmek zorundadır. Bu sırada köpeğin dışardan can- hırâş sesi gelir. Muhammed bu sesin onun memleketinde ölüm habercisi olarak görüldüğünü ifade eder; fakat Sakıb gitmeye kararlıdır. Sakıb'ın arkasından kısa bir süre sonra Muhammed, muhafız köpeğini bahçede ölü bulur. Ahmet Bey, Miralay'ın evine gelir ve kötü haberi Miralay'a iletir. Tayyarenin kanatlarından biri testereyle kesildiği için uçak düşmüştür. Yani Sakıb'ın ölümü bir cinayettir. Miralay bunu yapanın evine gelen casusla ilgisi olduğunu anlamıştır; ancak yapacak hiçbir şey yoktur. Canib'e uzun zamandır ondan istediği izni verir, Canib önce bu durumdan bir şey anlamaz; ağabeyinin cesedinin getirilmesiyle her şeyin farkına varır. Babasının askerlik için verdiği izni kabul etmek istemez; ancak Miralay kararlıdır, ona, artık vazifesinin kardeşinin intikamını almak olduğunu söyler, bu nedenle asker olmalıdır.

6.6 Kahramanlar

6.6.1 Askerler

Miralay

Miralay büyük oğlunu hastalıktan kaybetmiş, ortanca oğlu tayyare yüzbaşı, küçük oğluydu asker olmak isteyen; ancak babasından bir türlü izin alamadığı için üzgün ve kızgın bir gençtir. Miralay'ın en önemli yanıysa vatanperver biri oluşudur. Bu durum ilk olarak birinci sahnede Muhammed'in Hüsnaki'yle konuşmalarında ortaya çıkar. Ardından da yine Hüsnaki'yle Miralay'ın Kuvâ-yı Milliye ile ilgili yaptıkları konuşmada hissedilir. Ancak Miralay'ın asıl karakteri Ahmet Bey'le yaptığı konuşmada bize altıncı sahnede aktarılır, Ahmet Bey'in onun nasıl olduğunu sorması üzerine verdiği cevap şudur:

"Sihatim iyi; fakat maneviyatım bozuk. Ne yapabilirim? Bütün hayatta taşınacak matemler var. Zavallı (Adil)ciğim! Bizden o kadar uzaklarda ölmesi... Arkadaşları bana

son sözlerini yazdılar. ” Sıtmadan, hummadan ölmek bir asker için ne budalaca bir ölüm. Alçak Yunanlılar bana bir kurşun yollayamazlar mıydı? ”¹¹⁴

Bu cümleler hem Miralay’ın düşüncelerini hem de yetiştirdiği oğlunun ruh hâlini göstermekte, sadece bununla kalmayıp Türk askerinin düşüncelerini de açıkça ifade etmektedir.

Miralay, Ahmet Bey’i kendisi kadar güvenilir bulmaktadır; ancak çevreye karşı sürekli şüpheyile yaklaşmaktadır. Sakıb’ın ona gönderdiği mektubu Ahmet Bey’e okur, bu mektup Sakıb’ın ölümüne sebep olan mektuptur; çünkü Hüsnaki eve girdiğinde bu mektubun fotoğrafını çekmiştir. Miralay çekmeceyi açtığı anda mektubu zarfın üstünde bulunca biraz şaşırır; ancak üzerinde durmaz. Bunun nedeni de üzüntüyle zihninin eskisi kadar güçlü olmadığını düşünmesidir. Miralay Türk milletine karşı sonsuz bir inanca sahiptir bunu şu cümlelerinden anlamak mümkündür:

“ . . . Dünyada kendisinden ümit kesilmeyecek bir millet varsa o da Türk milletidir. Ezilmiş, bitmiş zannederler, hâlbuki o ancak uyumuştur. Onun birdenbire bir uyanışı vardır ki... damarlarında yavuzların Viyana kapılarına dayanan ecdadının kanı vardır. ”¹¹⁵

Ahmet Bey onun milletine inancına ve cesaretine hayrandır bu nedenle onda mukaddes ateş olduğuna inanır, Miralay da bunu destekler ve düşüncelerini şu şekilde ifade eder:

“Bu doğru, ben ve emsalim Türkiye kadar eski bir tarikatın sâlikleriyiz. Vatanın esrâr- âlûd-ı mihrabında vatanperverliğin saf ve hararetli ateşini muhafaza ediyoruz o mukaddes ateşi nesilden nesile nakletmek vazifesi uhdelere tertib edeninizi de zümrenin ruhlarına tasfiye, irşâd eyliyoruz. Biz endişesiz o ateşin sönmesi korkusuyla mu’zib olmaksızın öleceğiz. Çünkü bizim ölümümüz o mihrabı boş bırakmayacak belki o

---

¹¹⁴ M. Raif, a.g.e. , s. 10

¹¹⁵ a.g.e. , s. 11

mihrabın etrafında bir kahramanlar zümresi toplanacak, o ateş o kahramanların akacak kanlarının aks-i erguvanisinde daha fazla parlayacak. ¹¹⁶

Miralay, oğlunun başarılarından gururludur; ancak bir yandan da asker kimliğiyle babalık arasında kalmıştır. Bir tarafıyla Sakıb'ın yaptıkları hoşuna giderken bir taraftan da baba olarak onu koruyup kollama içgüdüleriyle hareket etmektedir. Sakıb'a onunla gurur duyduğunu söylerken ayrıca geçmişte büyüklerinin de asker olduğunu ifade eder:

“...Sivastopol'da ölen büyük babam Plevne'de bir kolunu bırakan, babam nihayet en son olarak kardeşin şimdi buldukları cennette sürur ve gururdan titreyeceklerdir bilsen oğlum seninle iftihar ederim. ¹¹⁷

Miralay önceleri bahadır olarak tanındığını; ancak ihtiyarlığın iradesini kontrol edememesine sebep olduğunu düşünmektedir. Sakıb'ın gece yola çıkmak istemesi, Muhammed'in köpekle ilgili söyledikleri de onu daha da endişelendirmektedir. Canib'in ona karşı kırgın olması da Miralay'ı üzmektedir; çünkü Canib ağabeyini kıskanmaktadır. Onun adı cihanın dört yanında duyulurken kendisi bir ticarethanede tezgâhta çalışacaktır, bu düşünce onu incitmektedir. Bunları söylemekteki amaç Miralay'ın koruma içgüdüleriyle ve kendine saklama isteğiyle Canib'e asker olması için izin vermemesidir. Miralay ise Canib gibi düşünmez, yalnızca askerler değil dünyaca ünlü sanatçılar da vardır ve bunun için mesleğini sevmek yeterlidir. Miralay bir asker ailesinde birinin mutlaka sancağın gölgesinde olması gerektiğine inanmaktadır; ancak ağabeyi bu görevi üstlendiği için Canib ne kadar erkek olduğunu, düşmanın tepesinde uçmak istediğini söylese de Miralay buna prim vermek istememektedir.

Miralay'ın asıl yıkıldığı, şüpheye düştüğü ve insan yanının asker yanıyla iç içe girdiği zamansa Sakıb'ın ölüm haberini aldığı andır. Muhammed'in Karabaş'ı bahçede boğulmuş olarak bulması Miralay'ı şüplendirir; çünkü köpek bir şeylere mani olmak istemiştir. Polis hiçbir ecnebi şahıs görmediğini söylemiştir. Ahmed Bey bu haberi Miralay'a getirirken parçalanmış bir tayyarenin etrafında toplanmış halkı görmüş ve

---

¹¹⁶ a.g.e. , s. 12

¹¹⁷ a.g.e. , s. 6

yaklaştığında bu tayyarenin Sakıb'ın olduğunu fark etmiştir. İçeriye bahçe duvarından atlayıp girmişlerdir. Miralay Canib'e askerlik için izin verir; çünkü Sakıb artık sancağın gölgesinde değildir. Kardeşinin intikamını alması için Canib'e izin verir. Miralay hem güçlü bir asker, hem de savaşın acılarını yaşamış bir babadır. Bir yanda vatani bir yanda evlatları vardır ve Miralay güçlü bir Türk askeri, evlatlarını kollayan sevgi dolu bir baba, hüznünü içinde yaşatan yaşlı bir adam olarak karşımıza çıkar.

Muhammed

Eski bir askerdir, askerliği Hüsnaki'yle yaptığı konuşmada şu şekilde ifade etmektedir: *“Ben eski bir askerim; ancak bir şeyi tanırım: Emre itaat”*.¹¹⁸ Bu cümle Türk askerinin düşünce yapısını, anlayışını belirtmesi bakımından da oldukça önemlidir. Muhammed, Miralay'ın emirlerini yerine getirmektedir. Miralay, ona kendisi evde yokken kimseyi odasına almamasını emretmiştir ve Muhammed bu nedenle Hüsnaki'yi içeri almaktan, yalnız bırakmaktan çekinmektedir. Ancak tüm bunlara rağmen Muhammed'in bir yanı da oldukça saftır. Açık sözlü ve iyi niyetlidir. Hüsnaki'nin ona söylediklerine inanır, Miralay'a ahbaplarından selam getirdiğini söyler söylemez onun bir vatanperver olduğunu düşünür ve evde olup bitenleri daha doğrusu casusluk yaptığı için işten çıkarılan hizmetçi kızıdan, bahçedeki muhafız köpek Karabaş'a kadar bazı konulardan ona bahseder. Sürekli etrafın şüpheli kişilerle dolu olduğundan söylemektedir. Onun düşmanlar hakkındaki düşüncesini ise şu cümleden anlamak mümkündür. Kapıya gelen bir Rum'la tartışma yaşar ve onun için şöyle der : *“Size demincek söylemişim, bizim buraları şüpheli eşhas ile dolu...yemin ederim... Eminim ki şimdi kapıda benimle kavga eder tüyü bozuk herif behemehâl bir Rum'du. Eğer girmek için ısrar edeydi bizim muhafız köpeğin kulübesinin kapısını açacaktım.”*¹¹⁹

Burada da görüldüğü gibi Muhammed, bir yönüyle oldukça iyi niyetli, bazı noktaları söylemekten çekinmeyen biri, bir yandan da vatanperver bir askerdir. Ancak bu durum onun kimseye şüpheyile yaklaşmadığı anlamına da gelmemelidir; çünkü casus

---

¹¹⁸ a.g.e. , s. 4

¹¹⁹ a.g.e. , s. 4

hizmetçi kızdan bahsederken Hüsnaki'de gördüğü kıpırdanma ona şu soruyu yöneltmesine sebep olmuştur: “*O karıyı tanıyor muydunuz*”¹²⁰ Ancak bu şüphe oldukça kısa sürer ve Muhammed konuşmasına kaldığı yerden devam eder. Onun düşmana bakışını açıklayacak bir cümle de hizmetçi kızı Hüsnaki'ye anlatırken söylediği şu sözlerdir:

*“Karının casus olduğunu gitmezden evvel öğrenmiş olsaydım vallahi boğardım.”*¹²¹

Tüm bunlardan anlaşılmaktadır ki Muhammed tam bir askerdir ve tam bir Türk vatanperveridir. Bunun yanı sıra Türk insanının doğallığını, saflığını, iyi niyetliliğini, gönülden bağlılığını, cesurluğunu da bünyesinde barındıran bir karakterdir. Açıkçası halkın tüm nitelikleri konuşma ve davranışlarında oyuna yansıtılmıştır. O, halktan biridir bu nedenle de bir kadından bahsederken ona “*karı*” demekten çekinmemektedir, ayrıca bu kelimeyle onun öfkesi, nefreti de ifade edilmektedir. Görülmektedir ki Muhammed oyunda yardımcı karakterlerden biridir; fakat bu karakter çizilirken bile tüm detaylar göz önünde bulundurulmuştur.

Sakıb

Miralay'ın ortanca oğludur, tayyare yüzbaşısıdır; karanlıkta uçabilen bir uçak icad etmiştir hatta bu sebeple pek çok casus, ailesinin peşine düşmüş onun hakkında bilgi almaya çalışmaktadır.

Muhammed onun icad ettiği uçaktan ve ondan bahsederken şu ifadeyi kullanmaktadır:

*“Sakıb Bey tayyare yüzbaşısıdır, hem de hârik-ül-âde bir münuplan(tek satırlı teyyare) mucididir... İhtimal bu mektuplarda bazı müfid teferruat bulunduğu ümid ediliyordu.”*¹²²

---

¹²⁰ a.g.e. , s. 5

¹²¹ a.g.e. , s. 6

¹²² a.g.e. , s. 5

Bu cümle Sakıb'ın ailesinin etrafında casusların bulunmasını da açıklamaktadır. Canib'le Miralay evde konuşurken köpeğin sesi duyulmaya başlar. Sakıb gelmiştir. Sakıb geceleri tayyareyi denemektedir, hatta Ankara'dan çıkıp garba doğru ilerlemiştir ve bundan amirlerinin bile haberi yoktur. Güneye doğru Afyon'a ilerlemiş, cepheyi geçmiş, gece yarısı İzmir'e varmış ve “*yakında görüşürüz*” yazılı kâğıtları İzmir'in üzerine bırakmıştır. Dönüşte gündüz onu Eskişehir'de yakalamış, yayılım ateşe tutulmuş ve önce Uludağ ardından da yarım saat sonra Ankara'ya ulaşmıştır. Bu ifadeler o dönemde uçakların izlediği güzergâhı, cepheleri ve ülkenin durumunu bize göstermesi açısından da önemli ifadelerdir. Ayrıca buradaki durumu anlatırken dönmesi gerektiğini de belirtmektedir. Miralay, oğlunun gündüz dönmesini istemektedir; ancak Sakıb ısrarlıdır, çünkü Ankara'dan gece için izin almıştır. Düşman karargâhlarının üstünden cesurca geçen Sakıb, babasının gurur kaynağıdır. Miralay, eve gelen şüpheli ziyaretçi sebebiyle Sakıb'ı gündüz göndermek istemektedir. Miralay bu sırada Muhammed'i çağırır, bir tepsi ve bardak ister, bardaklara şerbet koyarlar ve içerlerken köpeğin dışardan can hıraş havlaması işitilir. Muhammed, bunun onun memleketinde uğursuzluk sayıldığını söyler, bu söylem Miralay'ı öfkelenendirir, Sakıb'a mani olmak ister; ancak Sakıb ısrarla gitmek ister ve evden ayrılır, bu sırada Muhammed bahçede Karabaş'ı aramaktadır.

Sakıb, cesur babasının bu derece endişeli olmasına şaşırır ve babasını yatıştırıp uçağa yönelir, babasının uçağı kontrol et, demesine aldırılmaz, etraf çok karanlıktır son olarak bir rüzgâr iniltisinin ardından Sakıb'ın “*Allah'a ısmarladık*” sözleri işitilir ve ayrılır. Sakıb o gecenin sabahında uçağının kanadı testereyle kesildiği için uçağı düşer ve ölü bulunur.

6.6.2 Casus

Ali Hüsnaki

Miralay'ın evine gelen Rum asıllı olduğu tahmin edilen bir zâttır. Miralay'ı görecektir ve ona İzmir'den ahababı olduğunu söylediği Sabuncuzâde'lerin selamını iletir trenle

yoluna devam edecektir. Geldiği andan itibaren sürekli yalnız kalma isteğiyle doludur, bu nedenle Muhammed'i yanından uzaklaştırmaya çalışır; ayrıca Muhammed'e sürekli Sakıb Bey ile ilgili sorular sormaktadır.

Onun casus olduğu izlenimini veren ilk olay Muhammed'in Nazlı adlı casus kızın evden kovulması olayını anlattığı sırada hareketlenmesi, tedirginlik duyup bu konuyla ilgili sorular sormasıdır. Muhammed'in Sakıb Bey'in mektuplarını çaldığı için Nazlı'nın evden kovulduğunu söylemesi üzerine, Hüsnaki sorularına devam eder ve Sakıb Bey'in oraya gelip gelmediğini öğrenmeye çalışır. Bu sorular Muhammed'i rahatsız eder. Hüsnaki'nin neden bunları sorduğunu anlamak ister. Üstelik Hüsnaki sürekli saatine bakmaktadır. Bu sırada kapı çalınır ve Muhammed odadan çıkar Hüsnaki'nin casus olduğunu kesin olarak bu sahnedeki davranışları gösterir. Muhammed çıkar çıkmaz şunları söyler: *"Nazlı sağ gözde demişti. Bir tanecik mektup var...Pek az."*¹²³ Hüsnaki, Muhammed dışarı çıkınca hızla Miralay'ın odasına girer ve maymuncukla çekmeceyi açar, Sakıb Bey'in mektubunu bulup okur ve fotoğrafını çeker, ardından çekmeceyi eski hâline getirip dışarı çıkar ve gazetesini alır. Muhammed geldiğinde gazetesini okumaktadır. Bu olay onun casus olduğunun kesin delilidir. Muhammed kapıdaki Rum'dan bahsederken muhafız köpeğin varlığını da söyler. Bu durum Hüsnaki için önemli bir bilgidir nitekim Muhammed köpeğin geceleri salındığını söyleyince şöyle der: *"Bunu öğrendiğim iyi oldu ..."*¹²⁴ Ardından Miralay'ı yüksek sesle sorarak cümlesine devam eder ve treni kaçıracağından bahseder, bu sırada Miralay gelir onun gelişi Hüsnaki'yi rahatsız etmiştir; çünkü tüm çabası bir an önce oradan uzaklaşmaktır. Bunu onun sıkılarak söylediği belirtilen *"Ah!"* ifadesinden anlamak mümkündür. Miralay'la karşılaşınca hemen açıklama yapar ve bir trenden inip diğer trene bineceğini ve onlara İzmir'deki yakınları Sabuncuzâde'lerden haber getirdiğini bildirir. Bunu duyan Miralay tanışmak ister ve tanıştığı kişinin Ali Hüsnaki olduğunu duyunca babasının Manisa'da ipek fabrikası sahibi Hüsnaki olduğunu anımsar ve yakından tanıdığı bir zâtın oğluyla birlikte olmaktan mutluluk duyar. Hüsnaki sürekli gitmek istemektedir, yarım saate kadar treninin kalkacağından bahseder: ancak Miralay

---

¹²³ a.g.e. , s. 6

¹²⁴ a.g.e. , s. 7

onunla konuşmadan göndermeye pek taraftar değildir. Hüsnaki, Sabuncuzâde'lerden bahsederken ne yapıp edip lafı Sakıb Bey'e getirir ve şunları söyler:

“Çoluk çocuk hepsi sihattedirler. Ticaretleri yolunda günden güne terakki etmekte... Tayyare yüzbaşısı olan mahdumunuzun bahadırlıklarını gurur ve iftiharla takib ediyorla ... İyi hatırıma geldi... Sakıb Bey tayyareciliğe bir dev adım attırmış! Bu doğru mu? Karanlıkta uçan bir tayyareden bahsediliyor!”¹²⁵

Bu cümlelerin ardından Miralay güvensiz bir edayla şu cevabı vermiştir:

“Bunu İstanbul'un düşman parsi olan bir gazetesi yazmış olmalı, bana gelince ben bu hususta size bir şey söyleyemem.”¹²⁶

Hüsnaki bu cevapla yetinmez tam da bir casusun yapacağı hareketi yaparak sorularına devam eder, Sakıb Bey'den haber alıp almadığını Miralay'a sorar; ancak cevap alamaz. Tüm bunları da Sabuncuzâde'lere bağlı olarak sorduğunu vurgulamaktadır. Ancak Canib ve Miralay'ı Hüsnaki hakkında şüpheye düşüren asıl sohbet Kuvâ-yı Milliye hakkında başlayan konuşma olur. Bu konuşmada Miralay *“Oralarda Kuvâ-yı Milliye hakkında ne düşünüyorlar”¹²⁷* der; ancak Ali Hüsnaki'den beklediği cevabı alamaz aslında Hüsnaki'nin verdiği cevap onun mücadele hakkındaki görüşlerini de ortaya koymaktadır: *“Bu kadar keder-nâk bir şeyi size söylemeliyim, ya! Ecnebi tahakkümüne gitgide alışıyoruz... Esâsen Kuvâ-yı Milliye de bizi unutmaya alışıyor... Bu devam eden cidâl pek bi-sûd.”¹²⁸*

Bu cevapla Hüsnaki aslında düşüncelerini açıkça ortaya koymaktadır. Burada Kuvâ-yı Milliye'nin oluşumuna tarihi açıdan da bir göz atmak gerekmektedir ki böylece Hüsnaki'nin söyledikleri ve Miralay'ın merakının sebebini daha iyi anlayabilelim.

---

¹²⁵ a.g.e. , s. 8

¹²⁶ a.g.e. , s. 8

¹²⁷ a.g.e. , s. 8

¹²⁸ a.g.e. , s. 8

Kâzım Özalp Kuvâ-yı Milliye'nin teşekkülünü şu şekilde dile getirir:

“ Bandırma’da Vasıf Bey ve fırka yaveri, askerler vs. yaptığı görüşmelerin ardından İzmir’e yapılacak yardım görüşülmüş, bu görüşmelerin ardından 18 Mayıs’ta Manisa’ya gitmiştir. İstasyonlarda milli kuvvetlerin hazırlanmakta olduklarına dair belediye reisleri, kasabanın ileri gelenleri ve münevverleri tarafından bilgi verilmektedir. Manisa’ya vardığında Vasıf Bey’in Hüsnü Bey’in kışkırtmasıyla Manisa’yı terke mecbur bırakıldığını öğrenir ve Menemen Kaymakamı Kemal Bey’le görüşürken de bir Yunan müfrezesinin kasabaya yaklaşmakta ve kasabada mukavemet edilemeyecek ise de köylerde tertibat alındığını, Manisa ve daha gerilerden gelecek olan kuvvetlerle harekete hazır vaziyette milli kuvvetler bulunduğunu öğrenmiştir. Bu sırada Menemen Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir.

Yunanlılara karşı henüz esaslı bir surette mukavemet edecek kuvvetler vücuda gelmemiş; ancak küçük milli kuvvetler teşekküle başlamıştır. Kâzım Özalp, Bandırma’ya döner, dönüşünde trende memleketin maruz bulunduğu tehlike hakkında İstanbul’daki makamlara bilgi vererek ricalarda bulunmak ve oralarda talimat istemek üzere seçilen bir heyet ve Akhisar, Kırkağaç, Soma ve Balıkesir’den seçilen heyetlerle bu trende “Redd-i İlhak Cemiyeti” ve milli kuvvetlerin hazırlıkları hakkında bilgi almıştır. Bandırma’ya geldiğindeyse burada da halkın mukavemete hazırlandığını görmüştür. ”¹²⁹

Bandırma’dan milli kuvvetlerin kumandasını almak için Akhisar’a geçmiştir. Bu sırada oyundaki Hüsnaki gibi tarihte de Rumlar karşımıza halkı kandırmak için yaptıkları çalışmalarla çıkmaktadır.

Rumlar, kasabada faaliyetlerin Yunanlıları engellemek için yapıldığını fark edip halkı propaganda ile kandırmaya veya istasyonda bulunan Fransız müfrezesinden istifade ile tehdit ederek onları mukavemet fikrinden vazgeçirmeye çalışmaktadırlar. Akhisar’da toplanıp Manisa’ya Yunanlılar’a karşı koymak üzere gitmişlerdir. Ancak Manisa’ya gittiklerinde Yunanlıların oraya girdiğini haber alırlar ve Akhisar, Salihli,

---

¹²⁹ Kâzım Özalp, **Milli Mücadele 1919 – 1922**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1971, s. 13

Ödemiş, Bandırma'ya yönelirler. Hazırlıklarını burada devam ettirirler. Bu olaylar Kurtuluş Savaşı'nı birebir yaşamış bir kahramanın ağzından ifade edilmektedir.

Mukaddes Ateş'te de Ali Hüsnaki tıpkı diğer Rumlar gibi Türkleri umutsuzluğa düşürmeye çalışmaktadır. Ancak vatanperver Miralay ve oğlu Canib Hüsnaki'nin söylediklerine inanmamaktadır. Hüsnaki ise ısrarla bu iki milletin birlikteliğinden, ayrılamayacağından, savaşın onlar için manasız olacağından şu sözlerle bahsetmektedir:

“Esasen bu gayr-ı kabil-i inkâr! Cepenin her iki tarafındaki ahâlinin lisanları bir, ahlâkları, âdetleri bir... Onları birbirinden hiçbir şey ayırmıyor...”¹³⁰

Hüsnaki'nin bu düşüncesi Miralay'ı sinirlendirmiştir; çünkü bu dostluk, birlik terennümleri gerçekleri görmezden gelmektir bu nedenle Miralay tepkisini şu sözlerle dile getirir:

“Efendi, efendi siz (İnönü'nde) (Sakarya'da) akan birçok harb meydanlarını kızıla boyayan kan deryalarını unutuyorsunuz, bunları hatırınıza getirmek mecburiyetinde kaldığımdan dolayı son derece me'yûsum.”¹³¹

Miralay'ın bu sözlerinden sonra Hüsnaki dikkat çekmemek ve daha fazla orada bulunmamak için treni kaçıracağını söyleyip Miralay'ın yanından uzaklaşmıştır. Hüsnaki, Türklere karşı milli mücadele döneminde Yunanlıların yanında yer alan ve Türkiye'de yetişmiş olmasına rağmen savaş yıllarında Türklere karşı casusluk yapan bir karakter olarak çizilmiştir.

Hüsnaki'den ve onun faaliyetinden bahsetmeden önce bu dönemde faaliyet gösteren Rum Matbuat Cemiyeti'nden de bahsetmek gerekmektedir. İstanbul'da Yunan Büyükelçiliği'nde çalışmalara başlayan bu cemiyetin sekiz üyesi bulunmaktadır. Yunan Başkonsolosluğu'nun başkanlık ettiği kurulun üyelerinden beşi İstanbullu, diğerleri ise

---

¹³⁰ M. Raif, a.g.e. , s. 9

¹³¹ a.g.e. , s. 9

Yunanistan asıllı Rumlardır. Necati Çetinkaya cemiyetin asıl amacını şu şekilde anlatmaktadır:

“Cemiyet’in esas amacı, Patrikhane’ye sahte belge sağlamaktı. Patrikhane hazırlamasını istediği konular hakkında belgeler toplar ve bunları müelliflere yazdırırdı. Patrikhanenin dini yayın organı olan haftalık bir dergi de tamamen bu siyasi konulara ayrılmıştı.”¹³²

Bu dönemde faaliyet gösteren birçok cemiyet vardır Rum-Trakya Komitesi, Trakya’yı Yunan idaresine geçirmek için her yola başvurmaktadır. Özellikle de bunu I. Dünya Savaşı sırasında düzenledikleri nüfus sayımıyla Türklerin zoruyla gönderildiği söylenen Rumların sayıları binlerce olarak ifade edilmektedir. Ayrıca İstanbul yoluyla Edirne’deki Rumlara silah yardımı yapılmasını da sağlamaktadırlar. Rum Muhacirin Cemiyeti, İstanbul Rum Ticaret Cemiyeti’nin görevi Türk tüccarlarını zarara uğratıp iflasa sürüklemek, Küçük Asya Cemiyeti; Yunanlılığı uyandırıp, en azından sahil kısmının Yunan idaresine geçmesini sağlamak isteğindedir, Rum-Pontus.

Bunların içinde Hüsnaki’nin belge çalma eğiliminde oluşu ve belgeyi çaldıktan sonra İstanbul’a gitme isteği, gerçekte gitmemesine rağmen, onun yerli Rumlardan oluşu bakımından bu cemiyetlerin faaliyetlerine bağlı olarak hareket ettiği düşüncesini oluşturmaktadır. Aslında bu dönemde tek gaye Türk ülkesine hâkim olabilmektir ve bunu başarabilmek için her yol mübah sayılmıştır. Ancak Hüsnaki’nin faaliyetleri yalnızca belge çalmakla sınırlıdır ve bu belge çalma işi de o dönemde Matbuat Cemiyeti’ne aittir. Yapılan çalışma birbiriyle çok fazla örtüşmese de belge toplama işini üstlenmiş bir cemiyet oluşu yönüyle Hüsnaki’nin yaptığı casuslukla örtüşmektedir. Tabii kesin olarak Hüsnaki’yi bu cemiyetlerden herhangi birinin üyesi olarak düşünölmüş bir kahraman olarak değerlendirmek mümkün değildir.

---

¹³² Çetinkaya, a.g.e. , s. 413

6.6.3 Tüccar

Ahmet Bey

Ahmet Bey, Miralay'ın Canib'i ticaret öğrensini diye yanına verdiği tüccardır, vatanperverdir ve Miralay'ın arkadaşıdır ayrıca çevrede tanınan biridir. Canib'in tutumu nedeniyle Miralay'la konuşur ve ona Canib için en iyisinin askerlik olacağını, ticarete yatkın bir genç olmadığını söyler. Ahmet Bey her gün Miralay'ın yazıhanesi gibi bir yerde olan ve böyle bir ortamda yetişen bir çocuğun ticaretle uğraşamayacağını, bu şekilde askerlikten uzaklaştırılmayacağını düşünmektedir. Olaylara gerçekçi bir bakışla yaklaşan, iyi niyetli bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Miralay ile Canib hakkında yaptığı konuşmada söylediği şu sözler onun yaklaşımındaki tarafsızlık ve realitenin göstergesidir:

“Benim aziz dostum, senin kalbinden geçenlere mahsus vecd ve ‘‘heyecan var; fakat bu her vakt hâl olamaz. Sakin ol, göreceksin ki hakkın vardır. Bu mülâhazatım sana Canib'den bahsetmemi icab ettiriyor. Sen bu çocuğu bana ticaret ilminde yetiştirmek üzere teslim ettin, senin niyetin bu değil mi?”¹³³

Ayrıca Canib'le ilgili düşüncelerini ifade ettiği cümleler ve Miralay'a yardımcı olma isteği de onun karakterini yansıtan, gerçekçiliğini gösteren ifadelerdir:

“Buna muvaffak olabileceksiniz. Burada herkes taarruzdan bahsediyor. Öyle bir ikametgâhta oturuyorsun ki tezyinâtı harb âletleri, muharebe planları, pencerelerinden gasb edilmiş olmasına rağmen henüz Türkiye olan aziz topraklar görülüyor, Canib her an bu ufku temaşa ediyor, ona neler söylediğini tahattur ediyor musun?”¹³⁴

Canib hakkında yaptığı konuşmalar ayrıca onun Canib'den memnun olmadığını göstermektedir; ancak Miralay bir süre daha Canib'in yanında kalması konusunda

---

¹³³ M. Raif, a.g.e. , s. 12

¹³⁴ a.g.e. , s. 12

ısrarlıdır. Ahmet Bey, Miralay'ın vatanperver duygularla dolu, mukaddes ateşi içinde taşıyan biri olduğuna inanmaktadır. Miralay'ın bu ateşin zaman içinde nesilden nesile aktarılacağı ve bir gün o kahramanların, onların yerini alıp belki de erguvan rengi akacak kanlarında parlayacağını düşünmektedir. Miralay'ın bu şekilde düşündüğü hâlde Canib'in faturalarla dolu masa başında oturup fatura kesmesini beklemesinin yanlış olduğunu söyler. Miralay'a Canib'le ilgili olarak kızgındır bu nedenle de Miralay'a “*Gün gelecek onları denize dökeceğiz*” diyen birinin oğlundan bunu beklemesinin yanlış olduğunu aktarır. Ahmet Bey, Canib'in mükemmel bir asker olabileceğini; ancak tacir olamayacağını düşünmekte ve bunu Miralay'a açıkça ifade etmektedir. Bu tutum onun hem işi konusunda hem de hayata bakışı açısından karakterini bize sergilemektedir. Miralay Ahmet Bey'den şehirde polis komiserine şüpheli birinin evine geldiğini söylemesini ister, Ahmet Bey bu konuşmadan sonra karşımıza yalnızca son sahnede çıkar Sakıb'ın ölüm haberini getiren o'dur.

6.6.4 Önce Tüccar Sonra Asker Bir Genç

Canib

Miralay'ın en küçük oğludur; Miralay, büyük oğlunu sıtmadan kaybettikten sonra ve ortanca oğlu da orduda tayyare yüzbaşı olduktan sonra Canib'i koruma altında tutmak istemiş bu nedenle onun asker olmasına izin vermemiştir. Canib, babasının isteği üzerine tüccar Ahmet Bey'in yanında çalışmaktadır; ancak akli fikri askerliktedir, vatanperver bir gençtir. Canib oyunda Ali Hüsnaki'den şüphelenen ilk kişi olur, Hüsnaki gider gitmez onun hakkında babasıyla konuşur ve bu konuşmasıyla Hüsnaki'nin Rum olduğunu anlarız:

”Ne tuhaf adam? Baba dikkat ettin mi, Türkçeyi Rum şivesiyle konuşuyordu.”¹³⁵

Canib, Hüsnaki'den şüphelenir ve istasyona gidip onun trene binip binmediğini kontrol etmek ister bu yönüyle de aslında alelâde bir genç olmadığını göstermektedir, cesurdur

---

¹³⁵ a.g.e. , s. 9

ayrıca istasyonda Hüsnaki'yi bulamayınca Sabuncuzâdelere ulaşip onu tanıyıp tanımadıklarını sorması da onun akıllı bir genç olduğunun göstergesidir.

Canib asker olamadığı için de oldukça üzgündür, Ahmet Bey'in yanında çalışmaktan, sevmediği bir işi yapmaktan mutsuzdur, Miralay'a artık büyüdüğünü ve asker yazılmak istediğini, sülalesi asker olan bir ailede asker olmamanın onun için bir kusur olduğunu anlatır. Miralay da bu düşünceye katılmaktadır hatta o aileden mutlaka birinin sancağın gölgesinde olacağını söylemektedir; ancak bu görevi o sırada Sakıb Bey yapmaktadır, bu nedenle Canib'e asker olması için izin vermemektedir. Bu şekilde yaklaşmasının en büyük sebebiyse en azından oğullarından birinin kendisine kalmasını istemesidir. Fakat Sakıb Bey'in başına gelen felâketin ardından Canib'e asker olması için izin verecektir.

6.6.5 Türklerin Düşmana Bakışı

Bu oyunda özellikle şu ifadeler düşmana bakışı bize göstermesi açısından önemlidir:

Sakıb “ ... Yarım saat sonra Ankara'ya bir saat mesafede idim seyahate tekrar başlamak üzere; fakat bugün İzmir gâvurlarının kafasına zararsız kâğıt parçaları atacak değilim. ¹³⁶

Muhammed “Düşman mı? Öyle düşman Türk'ün dişine lokumdan daha yumuşaktır. ”¹³⁷

Sakıb “Bu adamlar her şeyi yaparlar”¹³⁸

Canib “Ben de kardeşim gibi asker yazılayım, düşmanlarımızın tepesinde uçayım İzmir'de bekleyen kardeşlerimize çektirdikleri esaretin acısını bir saatte ödettireyim”¹³⁹

---

¹³⁶ a.g.e. , s. 17

¹³⁷ a.g.e. , s. 18

¹³⁸ a.g.e. , s. 19

¹³⁹ a.g.e. , s. 21

Ahmet Bey'den Sakıb'ın uçağının kanatlarından birinin testereyle kesildiğini öğrendikten sonra Miralay:

“Sefiller... Her şey anlaşılıyor... Her şey birbirine uyuyor.”¹⁴⁰

6.7 Dil ve Üslûp

Karakterler mevkilerine uygun biçimde konuşturulmuşlardır. Miralay ve Sakıb'ın konuşmalarının yanı sıra özellikle Sakıb'ın Miralay'a yazdığı mektupta kullandığı dil oldukça ağırdır. Bunun yanında Muhammed, halkın içinden çıkmış biri olduğunu diliyle de bize göstermektedir. Oldukça sade bir dille karşımıza çıkar: *“Karının casus olduğunu gitmezden evvel öğrenmiş olsaydım vallahi boğardım.”¹⁴¹*

Sakıb'ın mektubu ise şu şekildedir: *“Aziz pederim, tayyaremin tecrübeleri hârkulâde muvaffakiyetlerle neticelendi, zifiri karanlık bir gece Ankara-Erzurum hattı kat'ettim aynı yoldan avdet ettim (Sivas) ve (Erzincan) dan geçtim kıtaat-ı askeriye kendilerine haber verildiği hâlde beni ne gördüler ne işittiler, bir gece kuşu gibi sessizce uçuyor... fennî teferruatı geçiyorum... Taarruz başlar, bizim elimizde de böyle makineler olursa hasma karşı na-kâbil-i itiraz bir fâikiyetimiz olacak. Bizi bekleyenler nihayet muzafferâne avdetimizi görecekler...”¹⁴²*

Buradan da anlaşılacağı üzere oyunda dil oldukça sadedir; ancak Miralay ve Sakıb biraz daha Arapça sözcüklerle bezenmiş cümlelerle karşımıza çıkarken Muhammed daha sade ifadelerle karşımızdadır. Bu durum Ahmet Bey ve Canib için de geçerlidir. Eğitim seviyesine, toplumdaki yerlerine bağlı olarak ifadeler, düşünceler de şekillendirilmiştir. Ali Hüsnaki ise Rum'dur; ancak Türkiye Rumlarından olduğunu Türkçeyi Rum şivesiyle konuştuğunu belirten Canib'in ifadesinden yola çıkarak anlamaktayız.

---

¹⁴⁰ a.g.e. , s. 23

¹⁴¹ a.g.e. , s. 5

¹⁴² a.g.e. , s. 11

7. AYDIN'DA ZENCİR KIRAN; YENİ DOĞAN TÜRK

7.1 Kitabın Künyesi

Kitap kapağının sağ üst köşesinde “*talimgâh hâtırası*” ibaresi bulunmaktadır. Kapağın ortasında temsilin adı “*Aydında Zencir Kıran; Yeni Doğan Türk*” şeklinde ifade edilmektedir. Kitabın isminin altındaysa “*Güzel Aydın'ın Yunanlılar tarafından ansızın istilâsı, Yunan mezâlimi, Türklüğün tuğyanı, esir vatanının istihlâsı, Türk'ün istiklâline muzavvir beş perdelik millî piyes.*” Biçiminde içerikle ilgili bir açıklama yer almaktadır. Bunun altında da yazarla ilgili açıklamalar ve temsilin basıldığı yer ve tarih belirtilmektedir: “*Muharriri Beyşehir merkez mekteb-i ibtidâi muallimlerinden Fethullah Teyfik Fikret, İstanbul Amedî Matbaası, 1342 -1340*”

7.2 İç Kapak

“*Mektep temsillerinden, Ayında Zencir Kıran; Yeni Doğan Türk, Şerefli Armağan*” açıklamalarının ardından “*Güzel Aydın'ın Yunanlılar tarafından ansızın istilâsı, Yunan mezâlimi, Türklüğün tuğyanı, esir vatanın istihlâsı, Türk'ün istiklâline musavvir beş perdelik millî piyes.*” açıklaması ve “*Muharriri Beyşehir merkez mekteb-i ibtidâi muallimlerinden Fethullah Teyfik Fikret, İstanbul Amedî Matbaası, 1342-1340*” ifadeleri yer almaktadır.

7.3 Şahıslar

Birinci Perde Eşhâsı

Hafız Tahir Efendi	50 yaşlarında Aydın eşrafından kuvvetli, kırsakallı
Haydar Efendi	45 yaşlarında Nüfus memuru mütekaid, matruş
Cudi Bey	40 yaşlarında Aydın'da tüccar, orta boylu, siyah kısa sakallı
Nuri Efendi	28 yaşlarında Hafız Tahir Efendi'nin damadı, ihtiyat zabiti
Mahir Efendi	30 yaşlarında Nuri Bey'in arkadaşlarından, ihtiyat m., uzun boylu

İkinci Perde Eşhâsı

Zuhal Hanım 20 yaşlarında Tahir Efendi'nin kerimesi, Nuri Efendi'nin nişanlısı vakur, hüsnâ bir Türk kıızı

Nuri Efendi 28 yaşlarında

Üçüncü Perde Eşhâsı

40 yaşlarında bir Türk kadını, 6 ve 17 yaşında iki kıızı 11 yaşında bir oğlu, Yunan neferleri Yunan müfrezesi ve kumandanı, camide Hafız Tahir, Haydar... cemaat, Nuri, hicret eden Türk kadınları, Türk çocukları.

Dördüncü Perde Eşhâsı

Mustafa Kemal Paşa 45 yaşlarında Başkumandan

Fevzi Paşa 50 yaşlarında Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye reisi, orta boylu, şişman

İsmet Paşa 40 yaşlarında Garp cephesi kumandanı, orta boylu, centilmen.

Refet Paşa 45 yaşlarında Takib-i müfrezeler kumandanı, ince, orta boylu dik bıyık

Beşinci Perde Eşhâsı

Türk askerleri, Yunan müfrezeleri, Zuhal Hanım, Mustafa Kemal Paşa, Türk zabitanı, timsâl-i Cumhuriyet.

7.4 Mekân

1. Sahne: Vasat derecede tefrîş edilmiş, köşelerde iki koltuk, dört beş sandalyeyi hâvi bir oda.

2. Sahne: Çayırılık. Sağda solda ufak ağaçlar ve bir ağacın dibinde bir iki ağaç kütüğünden ibaret.

3. Sahne: Sade bir oda, köşelerde iki minder, sağda bir masa takımı.

4. Sahne: Duvarda ta'lik edilmiş birkaç levha, sağda bir ufak minber, kilimle mefrûş bir mescid.

5. Sahne: Hâli ile mefruş bir oda. Ortada büyücek bir masa, etrafı koltuk, sandalye ve kanape ile çevrilmiş. Yeşil bir çuha ile örtülmüş masanın üzerinde bir yazı takımı. Bir köşesinde ciltlenmiş beş altı kitap, ortada bir harita, odanın duvarlarında üç levha, köşede büyük bir endam aynası. Masanın hizasında duvarda bir saat, masanın ortasına asılmış bir avize lamba.

7.5 Temsilin Muhtevası

Aydın'da Zencir Kıran; Yeni Doğan Türk

Hafız Mahir Efendi, Cudi Bey, Haydar Efendi ve Hafız Tahir Bey, birliktedir. Cudi Bey, Tahir Bey'e İzmir'e gittiğinde öğrendiklerini onlara da anlatmasını söylemektedir. Tahir Efendi, İzmir'e gidişindeki amacı kızının çeyizlerini almak ve uzun süredir gidemediği İzmir'i doya doya gezip özlem gidermek olarak açıklar. Nuri Bey'le Zuhâl Hanım yedi yıldır nişanlıdır ve artık düğünlerini yapmak istemektedirler. Cudi Bey ve diğerleri Nuri Bey'in savaştığı yerleri ve yaşadıklarını anlatışından, tavırlarındaki ciddiyetten etkilenirler ve onu tam bir zabıt olarak nitelendirirler. Bu sırada savaş sözleri arasında Tahir Bey, İzmir'de Yunanlıların İzmir'e çıkacağıyla ilgili duyduğu haberleri onlara aktarır. Bununla da sınırlı kalmayan bilgileri Tahir Bey anlatır ve Yunanlıların İzmir'i, İngiliz'in İstanbul'u kendine ait kabul ettiğini, memleketi böyle bölüşeceklerini açıklar. Tüm bu söylentilerin yanı sıra Tahir Bey, isyan çıkmasını önlemek için padişahın bu çıkışa izin verdiğinin de dillerde dolaştığını ifade eder. Cudi Bey ve diğerleri ise bu durumu eleştirir. Özellikle Cudi Bey, Çanakkale'de Galiçya'da Kafkasya'da dökülen kanların ardından esir yaşama fikrinin bile bu halk için kabul edilemez olduğunun üstünde durur. Bu konuşmalar devam ederken yanlarına Nuri Bey ve zabıt arkadaşları gelir. Cudi Bey, bu kez İzmir'in işgal edileceği söylentilerini onlara aktarır ve böyle bir durumun olup olmadığını sorar. Nuri Bey, hükümetten şikâyetçidir ve böyle bir hükümetin her şeye sebep olabileceğine inanmaktadır. Mahir Bey de söze karışır ve İzmir valisinin inkâr ettiği söylentilerin gerçek olabileceğini düşünmeye

başladığını aktarır. Celâl Bey ise hiçbir Türk'ün buna izin vermeyeceğini düşünmektedir. Söylentilerin bir propagandadan ibaret olduğuna inanmaktadır. Mahir Bey ise Türklerin içinde de buna izin verecek kimselerin olduğunu görüşündedir. Üstelik Damat Ferid'e büyük bir kin beslemekte ve bu duygularını da açıkça dile getirmektedir. Celal Bey, onun tutumu karşısında, sözlerinde gerçeklik payı görerek, esir olmanın değil şerefli ölümün vazifeleri olduğunu bildirir. Nuri, Mahir ve Celal Beyler kıtalarına dönüp vatani savunmaları gerektiği konusunda uzlaşır. Haydar Bey, Cudi Bey ve Tahir Bey de onları destekler; fakat Tahir Bey kızıyla evlilik hazırlığı içinde olan Nuri'nin onlara iki gün sonra katılması için izin ister ve Mahir Bey'le Celal Bey ona izin vererek oradan ayrılır. Tahir Bey'in, Nuri Bey'in kalmasını istemesindeki en büyük sebep kızıdır. Yıllardır nişanlı olan bu çift yine savaşmak zorunda olan Nuri Bey'in ayrılışıyla birbirinden kopacaktır. Üstelik bu kez Nuri Bey, uzun bir süreden sonra tekrar göreceği nişanlısını son kez görüyor olabilirim düşüncesiyle büyük bir mutsuzluk içindedir. Ancak her şeye rağmen vatanının mutluluğunu kendi mutluluğundan üstün tutmaktadır.

Yenik bir devletin zavallı bir bireyi olarak yaşamak fikri Nuri Bey'e ağır gelmekte, yıllarca askerlik yapmış biri olarak ölmeyi tercih etmektedir. Olan her şeyden de Damat Ferid'i suçlu bulmakta ve ona lânetler yağdırmaktadır. Tüm bunları düşünürken Zuhal Hanım yanına gelir ve Nuri Bey tüm düşünceleri bir kenara bırakıp onun kavuşma mutluluğuna ortak olur.

Nuri Bey, gitmek zorunda olduğundan ona bahsetmez uzun zamandır bekledikleri evliliği gerçekleştirmek için Tahir Bey'den izin alınmıştır ve Nuri Bey sadece bununla ilgili duygularını paylaşmakla Zuhal Hanım'ı ümitsizlikten, mutsuzluktan uzak tutmaya çalışmaktadır. Ayrıca kısa bir süre sonra terhis edileceklerini söylemektedir. Zuhal Hanım'ın artık ayrılığa tahammülü kalmamıştır, savaş olsa bile Nuri Bey'le o savaşa katılmaya, birlikte mücadele etmeye kararlıdır. Nuri Bey ise bu fikre karşı çıkar ve kadınların cephe gerisinde hizmet edebileceğini ona anlatmaya çalışır. Fakat Zuhal Hanım kararlıdır herhangi bir savaş durumunda o da savaşa katılacaktır. Zuhal Hanım ve Nuri Bey yaklaşan düğünlerinin heyecanını paylaşırlar ve Zuhal Hanım daha sonra

görüşmek üzere izin isteyerek Nuri Bey'in yanından ayrılır, bu sırada Nuri Bey ona bir fotoğrafını verir.

Onların bu mutlu dakikalarında başka bir evde, anne ve çocukları çarşıdan duyulan silah seslerini konuşmaktadır. Anne, silah seslerinin Tahir Efendi'nin evinden geldiğini düşünmektedir; çünkü orada çeyiz sergisi vardır. Küçük kız düğün olduğunu duyunca oraya gitmek için annesine ısrar eder. Bunun üzerine oğlu da bahçe aralarında kuzularını gütmek için evden ayrılır. Babaları uzun zamandır savaştadır, ondan haber alamamanın üzüntüsüyle hepsi perişandır. Bunu düşünürlerken kapı çalınır ve kız kapıyı açar içeri dört Yunan askeri girer. Yunan askerleri küçük kıza yanaşır, üçü birbirlerine sarılarak korunmak ister. Yunan askerleri, küçük kıza süngüyle öldürür. Anne, küçük kızın üstüne kapanır, bu sırada baygın düşer. Yunanlılar sandıkları kırıp çeyizleri ve diğer şeyleri alırlar. Büyük kıza zorla rakı içirmek isterler. Küçük kızla annesini bir köşeye sürüklerler ve annenin bir göğsünü keserek küçük kızın ağzına bırakırlar. Bu işkencelerin ardından Rumlar gider, iki komşu kadın eve gelir. Kadını alıp götürürler. Ahâli camide toplanmış, Yunan gelirse ne yapılacağını konuşmaktadır. Neticede hepsi ellerine geçen ne varsa onunla Yunanlıya direnmeye karar verir. İmam, namaza başlanacağını söyler ve tam namaz kılınırken Yunan askerleri içeri girer. Haydar Bey'in büyüttüğü, hizmetkârı Nikola onu öldürür. Öldürülenlerin ceplerini ararlar, Yunan askerleri içeri girince Rumlar öldürdükleri kişileri gösterip onları çeşitli şekillerde suçlarlar. Kur'ân-ı Kerim'i atarlar, ezerler, süngülerler. Tahir Efendi ve İman Efendi yerde yatmaktadır. Bu sırada Nuri Bey içeri girer ve ateş etmeye başlar. Silahında mermi kalmaz, silahını kontrol ederken vurulur ve yere düşer. Sivil Rumlar ölen Yunan zabitanın nişanlarını ve cebindeki kâğıtları alırlar, Kur'ân'ı parça parça edip imamın göğsüne yığarlar ve ateşe verirler. Hepsinin evlerini yıkma kararıyla ve Yunan kumandanına haber vermek üzere oradan uzaklaşırlar. Kısa bir süre sonra elinde fenerle Zuhal görünür. Nuri'yi bulur ve Nuri son nefesini Zuhal'in kollarında verir, Zuhal bayılır. Küçük kızını kaybeden anne ise bu sırada oğlunu aramaktadır. Kadın, oğlu Cemal'e kavuşur; ona kardeşinin öldüğünü söyler. Büyük kıza da Yunanlıların elinden kurtulmuştur, kabile hâlinde ilerlemektedirler. Diğer bir kabile uzaktan görünür, Zuhal Hanım silah kuşanmış Nuri'nin başında durmaktadır. Nuri Bey'in başında, al bayrak elinde ve o bayrak dikilmeden Nuri Bey'in yanına gitmeyeceğini ve bayrak toprağa

tekrar dikildiğinde borçsuz ona gideceği şeklinde sözleri sarf eder, yemin eder. Teyzesi zorla onu uzaklaştırır.

Kısa bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa'nın odası görünür, Mustafa Kemal askerî kıyafet içinde düşünmektedir. İsmet Paşa'yı, Refet ve Fevzi Paşaları çağırır. Taarruz kararını vermiştir. Aydın, Bursa, İstanbul, Edirne karanlıktadır ve halk zulüm görmektedir. Mustafa Kemal Paşa bu vahşete son verilmesi gerektiği kararını verir ve arkadaşlarıyla bunu paylaşır. Fevzi Paşa İzmir'de, İsmet Paşa Bursa'da, Refet Paşa İstanbul'da görevlendirilir.

Zuhal Hanım tekrar Nuri Bey'in bulunduğu, şehit olduğu, yerdedir ve elinde al sancak vardır. Zafer kazanılmıştır, düşman kaçmaktadır. Zuhal Hanım Nuri'ye kavuşmak ister ve sancağın dibine yıkılır. Mustafa Kemal Paşa sancağın dibinde yatan ve ona doğru eğilen Zuhal'i işaret eder ve Zuhal kaldırılır.

Bunun ardından sahnede timsâl-i Cumhuriyet, her yanı Cumhuriyet armalarıyla süslü bir kız ve yanında ellerinde silah ve bayrak bulunan askerler belirir.

7.6 Kahramanlar

7.6.1 Aydın Eşrafı

Tahir Efendi

Nuri Bey'in kayınpederi, Zuhal Hanım'ın babasıdır. Zuhal Hanım'ın düğün hazırlıkları için evde toplanan Cudi Bey, Haydar Bey ve Hafız Mahir Efendi'yle İzmir ve Yunan işgali söylentileriyle ilgili bilgi aktarırken daha ilk sahnede karşımıza çıkar. İzmir'e uzun bir aradan sonra kızının çeyizlerini almak için gitmiş, aynı zamanda İzmir'i gezip hasret gidermiştir. Ancak bu gezinti sırasında belediyede otururken İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği hakkındaki söylentilerle karşılaşır. Bu sözler onu çok sinirlendirir. Özellikle de İzmir'in Yunanlılara, İstanbul'un İngilizlere ait olduğunun söylenmesi ve memleketin bölünmek istenmesi, bunun yaygın bir

düşünce olması onu iyice kızdırır. Bazıları da padişahın isyan çıkmasını diye böyle bir girişimde bulunduğunu söylemektedir. Bu sözler Cudi Bey ve Haydar Bey'i hem üzmemekte hem de şaşırtmaktadır. Bu sözler Tahir Bey'in misafiri olan aynı zamanda Nuri Bey'in de arkadaşı olan zabıtlar Mahir ve Celal Beylerle de paylaşılır. Onlar da bu konuda kesin bir bilgiye sahip değildir; fakat yine de kıtalarına dönüp mücadele etmeye karar verirler. Bu karar özellikle ihtimalin gerçeklik payının bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Tahir Bey, genç zabıtların vatan uğruna canlarından vazgeçmelerini şerefli bir tutum olarak görmekte; ancak uzun süredir kızının beklediği Nuri için birkaç gün süre istemeden de edememektedir. Onları canı gönülden desteklediğini Tahir Bey'in şu sözleri açıkça gözler önüne sermektedir:

“Türklüğünüz için, şerefınız için sizler güle güle şehit olursanız bizim de o saadete nail olmamızı huzur-ı ilâhîde kelime-i şahadetiniz arasında dileyiniz oğlum. Sağ kalırsanız hayatının sonuna kadar hep hayallerinizle yaşayacak bizleri unutmayın ve beraberce gelin.”¹⁴³

Tahir Bey'in memleketin durumu ve olası Yunan işgaline karşı tutumu ise camide toplanan eşrafla yaptığı konuşma esnasında ortaya çıkar. Ona göre Yunanlıların yönetimi altına girmektense ölmek daha iyidir. Rumların camiye yaptığı baskında Tahir Bey de vurulur ve Nuri Bey'den intikamını almasını ister. O, hem Nuri Bey'den hem de milletinden öc almasını istemektedir:

“Allah diyerek şehid olanlar hakkı için! Nuri intikamım al. Milletim, milletim intikam al.”¹⁴⁴

Tahir Bey, belki vatani için mücadele edecek yeterli zamanı bulamaz; ancak bir vatanperver olarak vatani uğruna, vatan topraklarını işgal eden Yunanlı tarafından

---

¹⁴³ Fethullah Tevfik Fikret, **Aydın'da Zencir Kıran, Yeni Doğan Türk**, Amedî Matbaası, İstanbul,1924, s. 10

¹⁴⁴ a.g.e. , s. 25

namaz sırasında vurulur. O hâliyle bile intikam alınmasını, Yunanlının topraklarından uzaklaştırılmasını istemekten başka bir şey dilemez.

Cudi Bey

Kırk yaşlarında, Aydın'da bir tüccardır. Üstelik ateşli bir vatanperverdir. Tahir Bey'in İzmir'e gidişi ve oradan getirdiği haberlerle en fazla ilgilenen o'dur. Onun vatanına duyduğu sevgi daha ilk sahnede Nuri Bey hakkındaki sözlerinden anlaşılır:

“Doğrusu damadınızı çok sevdim. Merd ve namuslu bir genç Suyuş'ta, Galiçya'da, Bağdat'ta geçirdikleri vâkıayı ve hâdisâtı tatlı tatlı hikâye edişi çok hoşuma gitti. Geçen gün hem ağladım hem dinledim. Allah selâmet versin. Tam zabıt olmuş.”¹⁴⁵

Cudi Bey'in bu sözleri üzerine Tahir Bey, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği hakkındaki söylentilerden bahseder. Bu bahis Cudi Bey'in sinirlenmesine neden olur. Ona göre Yunanlılar “kedi”, Osmanlılar “aslan”dır ve yapılmak istenen “Kedinin bahçeden aslan kovmaya çalışması”dır.

Cudi Bey, Batılı güçlerin bizim topraklarımıza girişini kurda kuşun emanet edilmesi olarak değerlendirir ve etrafın kibrit gibi olacağını söyler. Bu hadise orada bulunan herkesi derinden sarsar, Cudi Bey esir yaşama fikrine bile tahammül edemez:

“Yedi senedir Çanakkale'sinde, Kafkas'ında hatta Galiçya'sında döktüğümüz kanlar, çektiğimiz emekler boşa mı gitti. Ta sonra bunu da mı göreceğiz? Yani esir mi yaşayacağız.”¹⁴⁶

Cudi Bey söylenenlere inanmak istemez ve yanlarına gelen Nuri Bey'e de Yunanlıların İzmir'i işgal edip etmeyeceğini sorar. Ancak kimse kesin bir bilgiye sahip değildir. Vatansever Cudi Bey de Tahir Efendilerle camiye gider, o da vatani kanlarının

---

¹⁴⁵ a.g.e. , s. 3

¹⁴⁶ a.g.e. , s. 5

son damlasına kadar mücadele edip savunmaları gerektiği düşüncesindedir. Fakat Yunanlı onların mücadele etmesine fırsat vermez camide bulunan herkesi katleder.

Haydar Efendi

Haydar Efendi kırk beş yaşlarındaki emekli nüfus memurudur. Tahir Efendi'nin dostlarından biridir ve onlar kadar vatanperver bir karaktere sahiptir. İzmir'in işgal söylentilerinin ortalıkta dolaştığından Tahir Efendi'nin söz etmesi üzerine bu olaya en fazla tepki gösterenlerden biri de o olur. Haydar Efendi bu haber karşısında hem kızgın hem de şaşkındır. Yunan işgaliyle ilgili fikirlerini ve böyle bir durum karşısında alınması gereken tavırla ilgili düşüncelerini şu cümleleri gözler önüne serer:

“93'te hükümetimiz Rus gemilerine yardım için Marmara'ya geldi de bunları zorla çıkaramadı. Ben askerken bir alaylı mülâzım söyledim İngiliz Mısır'a muvakkaten girmiş de sonradan vermemiş, mal edinmiş onu oradan çıkaramadık. Bugün dünyanın en büyük menâbi'-i tabiyesinden Mısır varlığından aldığı kuvvetle cihana hâkim bulunuyor. Bu ne şaşkınlık hep mi öldük hiç mi kalmadık? Ben eminim ki çürümüş çocuğumuz büyüğümüz ve küçüğümüz mevcut askerlerimizle kadınlarımızla, elimizde sopa ile mukabeleye çıksak değil İzmir'e çıkmak gaib ettiğimiz şu zafer Allah'ın inâyeti ile başımızda temevvüc eder.”¹⁴⁷

Haydar Bey, mücadele taraftarı olduğunu bu sözleriyle dile getirirken, İzmir'in işgaliyle ilgili çıkan söylentiler karşısında Nuri Bey ve arkadaşlarının kıtaya dönüp vatanlarını korumak istemeleri de onu umutlandırır. Bu hareket ona güç verir, böylece yaşayacaklarına yaşamaları da öcülerinin alınacağına emin olur. Camide toplanan grup içinde o da vardır. Buradaki sözleri onun Yunanlılar hakkındaki düşüncelerini ortaya koyar:

“Aman Allah'ım ne günlere kaldık. Daha dünkü hizmetkârımız bizi esir edecek, biz de yaşayacağız.”¹⁴⁸

---

¹⁸⁰ a.g.e. , s. 4

¹⁴⁸ a.g.e. , s. 23

Bu sözler esarete hiçbir durumda tahammülü olmayan Türk halkının vatanını kaybetmektense ölmeyi tercih edeceğini gözler önüne serer. Ayrıca Yunanlıya Türk'ün bakışı hiç değişmez İstiklâl Harbi boyunca hizmetçi olarak gördükleri bir grup insana karşı savaş verir, böyle bir millete esir olmayı asla kabul etmezler.

7.6.2 Askerler

Nuri Bey

Yirmi sekiz yaşlarındaki Nuri Bey, ihtiyat zabitidir ve yedi yıl boyunca nişanlı olduğu Zuhâl Hanım'la savaşta olduğu için evlenemez. Tahir Efendi'nin damadı, vatansever, cesur bir gençtir. Uzun süre sonra döner ve Tahir Efendi'nin evinde onun düğün hazırlıkları için toplanılır. Bu sırada Tahir Efendi, İzmir'deki söylentilerden bahseder ve bu söylentiler hem Nuri Bey'i hem de onunla birlikte olan zabıt arkadaşlarını derinden sarsar. Yine de Nuri Bey temkinli davranır ve Cudi Bey'in sorusunu şu şekilde cevaplar:

“Ben artık her şeye ihtimal verir oldum. Milletimizin başında böyle hükümet oldukça her şeyi başımıza getirirler...”¹⁴⁹

Burada sözü edilen hükümet Damat Ferit Hükümetidir ki Nuri Bey'in hükümet hakkındaki görüşleri temsildeki karakterlerin çoğunun milli mücadele taraftarları oluşuyla birleşir ve temsilin çizgisi net bir şekilde ortaya çıkar.

Nuri Bey'in hükümete olan güvensizliği boşuna değildir. Nitekim 27 Mayıs 1919'da işgal edilen Aydın'da Yunanlı askerler halka işkence ederken hükümetten ses seda çıkmaz. Ali Nadir Paşa'nın emriyle askerler İzmir'e çıkan Yunan askerlerine direnmezler. Üstelik direnmek isteyen halkı, milli mücadeleyi engellemeye çalışan da yine hükümet olur. Bu durumu Turgut Özakman şu örneklerle açıklamaktadır:

---

¹⁴⁹ a.g.e. , s. 6

“ . Hükümet işgalin protesto edileceği İstanbul mitinglerini yasaklar.

. Damat Ferit, valiliğin izniyle toplanan Erzurum Kongresini yasa dışı ilan eder, sivil ve asker her türlü yetkilinin bu kongreyi önleyip dağıtması için 20 Temmuz 1919’da emir verir.

. Damat Ferit Hükümeti 29. 07. 1919’da Mustafa Kemal ve Rauf Bey’in tutuklamasını kararlaştırır. ”¹⁵⁰

Bu örnekler çoğaltılabilir; ancak bunlar hükümetin işgal sırasında yaptıklarıdır, bunun öncesi de vardır ki Nuri Bey’in tavrının asıl nedeni de orada yatmaktadır. Kurtuluş Savaşı’nın birçok büyük komutanı Damat Ferit hükümeti sırasında atanmıştır; fakat bu komutanların yanı sıra divan-ı harp üyeliği ve başkanlığına ise İttihat ve Terakki karşıtı faaliyetler amacıyla da Abdülhamit ordusunun komutanları seçilir. Ülke idaresiyle ilgili atamalar da ise çoğunlukla ulusçulukla ilgisi olmayan ya da ona karşı olanlar tercih edilmektedir. Sarayın ve İngilizlerin maşası olan İzzet Bey’in Aydın valiliğine atanması ise Damat Ferit hükümetinin vatan savunması hakkındaki tutumunu açıkça sergilemektedir. Kısa bir süre sonra da vatanperver Nurettin Paşa’nın İzmir’den ayrılmasının sağlanması için İzzet Bey, Dâhiliye Nezareti’ne bir yazı yazar ve böylece yerine Ali Nadir Paşa getirilir. Bu durum İzmir’in tamamen savunmasız kalması demektir. Bu atamaların nedenlerini ise Sina Akşin şu şekilde açıklar:

“Hem bir İtalyan işgalini önlemek hem de Rumların asayişsizliğine son vermek üzere İngilizlerin ya da bunlarla birlikte Fransızların bir işgali gerekli görülmüştür. Bunun için de böyle bir işgale karşı koymayacak tersine bunu kolaylaştıracak kimselerin İzmir’de sorumlu mevkilere getirilmesi düşünülmüştür. ”¹⁵¹

Bu açıklama temsildeki İzmir’in işgaliyle ilgili söylentileri de Nuri Bey’in hükümet hakkındaki düşüncelerini de destekler niteliktedir. Görülmektedir ki tarih kaynaklarındaki bilgilerle temsildeki tutum ve düşünceler örtüşmektedir.

---

¹⁵⁰ Özakman, a.g.e. , s. 220

¹⁵¹ Akşin, a.g.e. , s. 254

Nuri Bey, halkın böyle bir işgale karşı koymasını istemekte, tüm Türklerin bu mücadeleye destek vermesini temenni etmektedir. Düğün hazırlıkları içindeki Nuri Bey, vatan için savaşmanın gerektiğinin farkındadır, bu sebeple de diğer arkadaşlarıyla birlikte kıtasına dönüp düğününü ertelemek düşüncesindedir. Onun için vatan her şeyden üstündür. Ancak Tahir Efendi yedi yıl aradan sonra dönen Nuri'nin hemen gitmesini istemez. Kısa bir süre daha kalması için arkadaşlarından onun adına izin alır. Bu izin meselesi Mahir Bey'in, Nuri Bey'le alay etmesine sebep olur. Nuri Bey bu tutuma çok içerler ve düşüncelerini şu şekilde dile getirir:

“Kardeşim bir insan diğer birinin ahvâl-i ruhiyesine iki üç senede vâkıf olur. Hâlbuki biz sekiz senedir bir yerdeyiz. Çanakkale’de kolundan, Suyuş’ta ayağından ve nihayet bugün de kalbinden yara alan Nuri’nin Anadolu su yeşil ve öz Aydın’ı namus ve haysiyeti için yedi senelik hasretten sonra arkada bırakacağı saadeti uğrunda hayatı feda edeceğini takdir mi edemediniz. Kalbinden dinleyip gözlerinden okuyamadınız mı? Vatanıma akıtacağım kanımın son iki damlasından birisi vataniyle beraber kurtulacak refikâ-yı hayatımın solgun çehresine... İkincisi de medeniyet denen alçaklığın çamurlarla silmek istediği mukaddes bayrağıma son bir renk içindir.

Sakinmaktan, hüsn-i niyetimden emin olunuz. Nuri sizlerden ayrı yaşamak istemez. Cism ayrılrsa da ruhum sizi bulur.”¹⁵²

Nuri Bey'in bu sözleri arkadaşlarını da etkiler, üstelik söylenenlerin de ciddi olmadığını Celal Bey uygun bir lisanla ona anlatır ve ona olan güvenlerini dile getirir. Nuri Bey arkadaşlarına katılmak için birkaç gün bekleyecektir. Bu süre zarfında Zuhâl Hanım' görmek ister. Onu beklerken de içinde buldukları durumu şu cümlelerle aktarır:

“...Mağlub bir milletin zavallı bir ferdi olmaktansa bu uğurda ölmek benim için pek şerefli dir. Alçak Ferid yedi senelik bir hasretten sonra nâil ül’emel olurken engel olduğun ve Türk kızlarını efnunlara peşkeş ettiğın altı yüz senelik Türk’ün şanlı tarihini saadet çün kurban ettiğın yanına kalmasın. Millet katilleri. Taşındığınız vicdan ve kalp

---

¹⁵² Fikret, a.g.e. , s. 9

acaba taştan mıdır? Bil ve biliniz ki Türk ölmedi ve ölmeyecektir ve bu vatan taştan ve vicdanları ezecek kadar metin yüreklidir, yetiştirecektir. ”¹⁵³

Nuri Bey belki de bir daha göremem dediği nişanlısı Zuhâl Hanım’la bu düşünceler içindeyken görüşür. Ona hiçbir şey hissettirmek istemez; fakat Nuri Bey izin almanın mutluluğunu ve düğünlerini o hafta içinde yapabileceklerini Zuhâl Hanım’a söylerken bile bir yandan da vatanını düşünmektedir. Nuri Bey bir yandan da Zuhâl Hanım’a ümit verir ve kıtanın yaklaştığını anlaşmanın yapıldığını ve kısa bir süre sonra terhis edileceklerini söyler. Zuhâl Hanım ise ayrılmak istememektedir, bu sebeple savaş olsa da onunla savaşa katılmak istemektedir. Nuri Bey ise onun kadın olduğu için savaşın kargaşasına tahammül edemeyeceğini düşünmekte kadınların görevinin savaşta geri cephede askere maddi manevi destek vermek olduğunu söylemektedir. Ona göre bir kadının en büyük görevi vatan ve millet duygusuyla donanmış çocuklar yetiştirmektir. Nuri Bey’in bu sözleri o yıllarda kadına yaklaşımın nasıl olduğunu gösterir. Zuhâl Hanım ise söylenenlere aldırılmamaktadır. Milli mücadele yılları düşünüldüğünde kadınların cephede de cephe gerisinde de var olduğunu ve bunun Zuhâl Hanım gibi pek çok kadının cesaret ve ileri görüşlülüğüyle sağlandığını görmek mümkündür. Nuri Bey ise ne kadar reddederse etsin neticede Zuhâl Hanım’ın kollarında son nefesini vermek isteyeceğini ve bu sebeple onunla birlikte olmak istediğini söyleyerek sonlandırır sözlerini. Ancak Nuri Bey her şey bir yana hür bir ülkede mutlu bir yaşam sürülebileceğini bu sebeple de vatanın her şeyden üstün olduğunu söylemekten de vazgeçmez. Zuhâl Hanım bir an mutsuzluk ve umutsuzluk içine düşer; fakat Nuri Bey onu yatıştırır, ayrılırlar. Ayrılırken Nuri Bey ona bir de fotoğrafını verir.

Nuri Bey’in temsildeki varlığının son bulunduğu yer ise camide Yunanlılar tarafından kurşunlanan Tahir Efendi’nin yanına gittiği ve elindeki silahla tek başına Yunanlıları vurduğu sahnedir. Ancak ne askeri ne de yeterince mermisi vardır. Mermileri biter, silahını kontrol ederken Yunanlılar onu vurur. Nuri Bey yere düşerken Yunanlılara şu sözleri söyler:

---

¹⁵³ a.g.e. , s. 11

“Alçaklar yanınıza kalmasın, Türk’ün hizmetçisiyken Türk’ün önünde diz çökerken Türk sahvetinden uykunuzda kâbuslar geçirirken alçak oldukları kadar namussuz Bâb-ı Âli’nin sayesinde... Kendi kardeşini gözü önünde öldürtmek cüretinde bulunanlar sayesinde arslan kesildiniz.

Ey hayâsız Bâb-ı Âli ben gidiyorum ve daha pek çokları gider. Fakat biliniz ki onlar giderlerken tarihe bıraktıkları şan ve şerefle daima yaşarlar. Unutma ki: Siz gittiğiniz zaman nefretlerle ebediyen gideceksiniz... Nuri yeniden doğacaktır. Türk tarihini hür kılıçla yazarken onun mürekkebi işte şehitler kanıdır. O tarihin ilk satırlarını şu şerefli levhâlar teşkil edecektir. Ve bu tarih yaşayacak, milletim yaşayacak, namussuz kancıklar unutmayınız ki şu yerlere akittiğiniz kan Anadolu’dan doğacak muazzam Türk’ün nüvesini teşkil edecek ve sizden bunların sualini soracaktır. İşte o kan ki intikam alacak yine Türk’ün ve o Türk’ün kanı ki sizleri pek yakında kahr ve tedmîr edecektir. Vatanım ve şerefim için şehid olduğuma bilhassa bizzat üç beşinizi yerlere serdikten sonra öldüğüme memnunum. Artık mesudum. Vazifemi bu kadar yaptım, gerisini milletim yapar.”¹⁵⁴

Bir söylevi andıran bu sözler hem Nuri Bey’in hem de onun gibi vatanseverlerin Bâb-ı Âli’ye ve düşmana nasıl baktığını göstermesi bakımından değerlidir. Bu sözlerin ardından Nuri Bey intikam sözünü söylediği sırada Yunan askeri süngü vurur; fakat süngü isabet etmez. Onu bırakıp imama yönelirler. Zuhâl Hanım, Nuri Bey’i aramaktadır. Sonunda Zuhâl Hanım, Nuri Bey’i bulur. Onu kaldırır, Nuri Bey gözlerini açar son sözleri yine “*intikam*”dır. “*Milletim ve intikam*” diyerek son nefesini verir.

Mahir Bey

Otuz yaşlarında bir zabittir ve Nuri Bey’in arkadaşıdır. İzmir’in işgal edileceği yolundaki söylentilerden o da haberdardır; fakat valinin bunların söylentiden ibaret olduğunu söylemesi üzerine söylentileri çok dikkate almaz. Tahir Efendilerde de bu söylentiye duyunca bu defa sinirlenir ve düşüncelerini aktarmaya başlar, bu düşünceler onun hükümete olan güvensizliğini de gözler önüne sermektedir:

---

¹⁵⁴ a.g.e. , s. 26

“O hâlde geçenki şîâyâ doğrudur. İzmir valisi böyle şeylere inanmayınız, yalandır gibi tezvîrâtıyla milleti aldatmıştı. Kahpe İngiliz-konuk İngiliz-alçak Ferid’i-hayâsız Bâb-ı Âli’yi ta sonra kandırmak fırsatını buldun! Türk hizmetçisi ile mi terbiye ettirecek, ezeceksiniz? Türk ilinin sağ kolu İzmir’i, sol kolu Bursa’yı, kazası Edirne’yi göğdesinden ayırmak ha! Lanet, lanet medeniyet kisvesi altında saklanan beşeriyet katili... Alçaklara lanet. Mısır’ı, sahra-yı kebir’i aldık, Balkanları parçaladık-Hindistan’ı yuttuk... doymadık. En sonra da bağrımıza mı saplamak istiyorsun. Fakat şunu bil ki kürre-i arzda damarlarında bir tek damla Türk kanını Türk seciyesini taşıyan bir ferd buldukça Türklük yine doğar ve yaşar ve emin olun ki çok geçmeden bunların intikamını alır.”¹⁵⁵

Onun bu sözleri hem hükümete olan tepkisini göstermektedir hem de her şeye rağmen vatan savunmasında yer alacağını göstergesi olma niteliğini taşımaktadır. Celal Bey’in kimsenin buna izin vermeyeceğini söylemesi üzerine Mahir Bey’in düşüncelerinin aktarıldığı satırlar o günlerdeki toplumun açık bir dille eleştirisi niteliğindedir:

“Kardeşim deli olma hangi Türk müsaade edecek diyorsun bugün Türk’ün içine sahte Türk, seciyesi bozuklar girmiştir. Türk’ün düşmanı içinde sinesinde takılı mikroplar gibi yaşıyor. Bunlar zaman gözler, fırsat bekler. Zamanını bulunca her bir eri aslan kesilir. Senin Ferid’in bugünü gözlerdi. Çünkü onun cibilliyeti karşısında gülenleri değil, boyun eğip ağlayanları beklerdi. Çünkü arada oturanlar milletimin kanını içmekten kuvvet bulan, zevk alanlardır. Onlar vicdan yerine hırs, merhamet yerine kin, doğruluk yerine hiyânet düşünen ve taşıyanlardır. Onlar milletin, adaletin, halkın düşmanıdır. Mütareke akd edildi diyorsun. Sorarım sana Mısır’ı, Yemen’i bütün zulm ve işkenceleri altında inleyen müstemlekelerini harp ile mi aldı ki: İngiliz buna riayet edecek? Mütareke İngiliz’in siyaset ve kancıklık desturudur. İçimize gülerek girer ve timsah gibi yutmak ister. İşte bugün zamanını buldu ve bu böyledir.”¹⁵⁶

---

¹⁵⁵ a.g.e. , s. 6

¹⁵⁶ a.g.e. , s. 7

Mahir Bey'in İngilizlere ve ülkeyi bunalıma sürükleyen Damat Ferid'e olan kininin haklı sebepleri de vardır. Özellikle de İngilizlerle ilgili düşüncelerindeki haklılık tarih kaynaklarında yer alan bilgilerle de desteklenmektedir. Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele adlı kitabında Dışişleri Bakanı Lord Balfour'un Calthorpe'a yazdığı 9 Kasım günlü özel talimat mektubuna yer vermiştir ki bu mektuptaki bilgiler oldukça dikkat çekicidir:

“1. Mezopotamya, Suriye ve Arabistan'da tarafımızdan işgal altında bulundurulmuş ülkelerin Osmanlı egemenliğine ya da yönetimine geri dönmemesi siyasetimizin değişmez bir parçasıdır.

2. Mısır ve Hindistan'daki Müslüman uyruklarımızın Türklerin tamamen yenildiklerini anlamalarını özellikle istiyoruz. Bu, İslâmcılığa, Turancılığa ve genel olarak İslâm'ın siyasal bakımından sömürüsüne öldürücü darbe indirecektir.

3. Türk bakanları kendilerini içten İngilizci olarak sunup sizi kazanmaya, hatta bizimle müttefiklerimiz arasında husumet yaratmak için manevralara da başvurabileceklerdir.”¹⁵⁷

Bunlar ve bunlara benzer birkaç maddeden oluşan mektup İngilizlerin dost gibi gördükleri Osmanlı'ya karşı nasıl bir düşünce içinde olduğunu da açıkça gözler önüne serer.

Mahir Bey, İngilizlere karşı olan tepkisinde de haklı görünmektedir. Temsildeki kahramanların ağzından dile getirilen fikirlerin çoğu tarih kaynaklarında yer alan bilgilerle örtüşmektedir. Neticede Mahir Bey de diğer asker arkadaşları gibi vatan savunmasında gönüllü olur ve bir an önce kıtaya dönme fikrine katılır. Ancak Tahir Efendi'nin Nuri Bey için istediği birkaç günlük izin hem onu güldürür hem de eleştirel bir yaklaşımla ona düşüncelerini aktarmasına sebep olur. Ayrılmak isteyip istemediğini sorar ve bu soru Nuri Bey'i çok üzer. Nuri Bey'in açıklamalarının ardından ona inandığını belirterek huzur içinde olmasını sağlar. Bu durumun ardından Nuri'ye

---

¹⁵⁷ Akşin, a.g.e. , s. 93

sarırlılar, Celal Bey’le birlikte ülkenin kötü hâlinin son bulacağına ve mutlulukla her şeyin çözümleneceğine emin olarak ayrılırlar.

Celâl Bey

Yirmi altı yaşlarında, ihtiyat zâbiti ve Nuri Bey’in arkadaşlarından biridir. Temsilin başında dik bıyıklı, kısa boylu diye tasvir edilmektedir.

İzmir’in işgal edileceği yolundaki söylentiler karşısında o da diğerleri gibi şaşkın ve tepkilidir. Yine de hiçbir Türk’ün böyle bir işgale izin vermeyeceğini düşünmektedir. Ancak Mahir Bey’in sözleri onu etkiler. Mütarekenin imzalanması onu böyle düşüncelerden uzak tutsa da o, bu söylentilerin bir propagandadan ibaret olduğunu söylese de İngilizlerin başka yerlerle ilgili önceki tutumlarının Mahir Bey tarafından anlatılması üzerine esir yaşamak yerine şerefli ölümün onların görevi olduğunu düşünmesini sağlar. Bu sebeple de bir an önce vatan savunmasına katılmaları gerektiği ifade eder. Onun vatanseverliğini şu sözleri açıkça göstermektedir:

“Öyleyse arkadaşlar ne yapmak lâzımsa yapalım. Biz askeriz ilk vazife emre itaattir onun için kıtamıza iltihâk eyler. Verilecek emirleri ifâya amâde bulunur kanımızın son damlasına kadar çalışırız. Çalışmazsak bizim için hayat yoktur; çünkü hiçbir zî-hayât yoktur ki bile bile kendini ölüme sürüklesin ölmek için mezarını kendi kazsın.”¹⁵⁸

Celâl Bey karakter itibarıyla de diğerlerinden daha sakin ve ılımlı bir yapıya sahiptir. Nuri Bey’in Mahir Bey tarafından şaka yollu eleştirilmesine, Nuri Bey’in öfkeyle yanıt vermesi üzerine onu sakinleştirme görevini de Celâl Bey üstlenir. Neticede Nuri Bey’i arkalarında bırakarak Mahir Bey’le birlikte kıtalarına gitmek üzere ayrılırlar.

---

¹⁵⁸ Fikret, a.g.e. , s. 8

Mustafa Kemal Paşa

Kırk beş yaşlarında başkumandan olarak tarif edilir. Son perdede zafere adının atılmasında ve Cumhuriyet'in ilanında karşımıza çıkar. Askerî kıyafetler içinde ve savaşa hazır vaziyette diye tarif edilmektedir. Masanın başında, gözleri masanın üzerindeki haritada, başı ellerinin arasında görünmektedir. Bu sırada Bursa'daki Orhan ile Osman'ın hayali görünür ve hayal İzmir ve Aydın'da Kemal'den yardım beklendiğini söyler. Hayal sözlerine devam eder ve İstanbul'da Edirne'de Fatih'le Yavuz'un, o illerden duyulmaz olan ezan seslerinin onları beklediğini söylemektedir. Hayaller, Türk'ün kızının, Türk anasının Türk kadınının da milletinin yetişmesini beklediğini söyleyerek bu çeşit cümleleri sıralamaya devam eder.

Bu sözlerin ardından Mustafa Kemal silkinir ve sandalyesinden hızla kalkar ve elindeki kılıçla bir hat çizip vatanını kurtaracağına yemin eder. Onun sözleri şu şekildedir:

“Ey Allah'ım emrinle çıkan kılıcımı kurtarmadan kınına girmesin. Tanrım lütfunla Kemal'in zafersiz ölmesin. Affet beni yarabbi verdiğin hakkı ihkaka hazır milletim boğulmak istenildi can buldu, kan buldu milletim kalpleri azm ve imanla çırpınan milletim tufan gibi coşacak Orhan'la Osman, Yavuz'la Fatih'lerin revâclarını üzen zulmetin, güzel Aydın'ın dağlarında Boğaziçi'nin cennet misal sahillerinde, Urla eteklerinde, Edirne kapılarında boyuna bugün ağlayanları kurtarmak için koşacak!

Türk nevzâdının kanlarıyla dedesi türbesine yazı yazanları, minareler âlemine çan takanları, camileri meyhane yapıp Kur'ânı parçalayanları, altı yüz senelik Türk'ün şanlı tarihini yırtmak, binlerce senedir güneş gibi parlayan nur-ı İslâmiyet'i söndürmek cüretinde bulunan abideleri elleri pençesinde ezmek için koşacak. Hem koşacak. Hem koşacak Allah'ım! Bayrağındaki hilalleri kadar ak şeref ve namusları yolunda şehid olan Türk oğlunun alınları kadar ak namusları heder edilen Türk kızının kuzusu memesinden memesi teninden ayrılan Türk kadınının göğsünde kızını parçalanan Türk

babasının intikamını almak için koşacak, hem necib ve asil er kim bunu yapacaktır. Sen şahid ol Allah'ım. ¹⁵⁹

Bu sözler aynı zamanda hem Türk tarihinin hem de Türk halkının yaşadıklarının özeti niteliğindedir. Bu konuşmanın ardından Mustafa Kemal Paşa yanına İsmet Paşa'yı, Refet ve Fevzi Paşaları çağırır. Onlara da daha önce yaptığı gibi uzun bir konuşma yapar ve onları büyük bir zafer için görevlendirir:

“Türk milletine yapılan zulüm, vahşet yeter olsun artık arkadaşlar, Türk kendi kölesiyle imhâ ediliyor. Türk tarihi şanlarla dolu, Türk mâzisi silinmek üzeredir. Güzel Aydın, Yeşil Bursa, Edirne, İstanbul sisler altında kara günlerini yaşıyor. Oralarda yanan ecdad biz ahfâdından imdad bekliyor. Vahşet pençesinde çarpınan Türklüğün, Türk sancağının acı figanları semalara yükseliyor. Onlar bizden imdad bekliyor. Halk da bunu emr ediniyor. Millet için, vatan için, namus ve şeref için. Bir din için! Ölmezsek onları düşmandan kurtarmazsak Türklük bize haram, şeref bize haram!

Bugün Türk'ün büyük düğünü var. Yarın kurtuluş bayramının arifesidir. Ahdimiz büyüktür arkadaşlar. Yaşamak veya ölmek! Her ikisi de bizim için şereftir. Vatana kan borcunu ödeyin o şerefi bulur. ¹⁶⁰

Bu söylevin ardından Kemal Paşa üç bayrak getirir ve her birinde âyet yazılı bu bayraklardan birini Fevzi Paşa'ya uzatır, İzmir'in Kadife Kalesine, der. Birini İsmet Paşa'ya uzatır ve yeşil Bursa'nın türbesine, der. Birini de Refet Paşa'ya uzatıp Edirne'nin Selim minaresine asınız, der. Hepsi görevini alır ve yerine getirmek üzere ayrılır.

Mustafa Kemal tekrar zafer kazanıldığı zaman, ortaya çıkar. Zuhâl Hanım, Mustafa Kemal Paşa'ya dönerek *“Gün doğdu, Türk doğdu!”* der ve ona doğru eğilir, yere kapanır. Paşanın yardımıyla ve işaretiyle yerden kaldırılır. Bunun ardından da Cumhuriyet'i temsil eden bir kız sahnede belirir.

---

¹⁵⁹ a.g.e. , s. 35

¹⁶⁰ a.g.e. , s. 37

Fevzi Paşa

Elli yaşlarında Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye reisi olarak tanıtıldıktan sonra orta boylu, şişman biçiminde de dış görünüşü tarif edilmektedir.

Fevzi Paşa, Kemal Paşa'nın önünde durur ve emirlerini bekledikleri, kurtuluş için zamanın geldiğini ifade eder. İmanlı ordu, emirlerini beklemektedir. Kemal Paşa, görevlerini verdikten sonra ise Fevzi Paşa şu sözleri söyler:

“Vatana akıtacağımız kanın her damlasını helâl edinceye kadar çalışacağız.”¹⁶¹

Bunun ardından Kemal Paşa ona İzmir'de buluşalım, der ve Fevzi Paşa da bunu diler. Görevini yerine getirmek üzere diğerleriyle birlikte ayrılır.

İsmet Paşa

Kırk yaşlarında Garp Cephesi kumandanı olarak tanıtılır, ayrıca centilmen olduğu da belirtilir. Orta boylu diye de açıklama yapılır.

Kemal Paşa'nın kurtuluş için mücadele etme vaktinin geldiğini belirtmesi üzerine o da esir vatana zafer güneşleri doğuracak aslan yürekli askerlerin emrine âmâde olduğunu, bir işaretine baktıklarını söyler. İsmet Paşa, Bursa'da zafere ulaşacağından emindir ki Kemal Paşa, İzmir'de görüşürüz diye Fevzi Paşa'ya söylerken o, Bursa'ya da geliniz, der. Bu vatan uğruna kanlarının son damlasına kadar mücadele etmenin görevleri olduğunu söyleyip yemin ederler.

Refet Paşa

Kırk beş yaşlarında takib-i müfrezeler kumandanı, dik bıyıklı, orta boylu olarak tarif edilir. Refet Paşa, Kemal Paşa'ya ordunun durumu hakkında şu bilgileri verir:

---

¹⁶¹ a.g.e. , s. 39

“Aldığım raporlarda askerler zabitlerine ısrar ediyorlar. Taarruz için müsaade istiyorlar. Emrinizi onlara müjdelerseniz zafer erlerinin kılıcından çıkacak ilk kıvılcım zulmet içinde inleyen esir vatana esir millete halâs güneşi olarak doğacaktır.”¹⁶²

Refet Bey de diğerleri gibi güçlü ve inançlı bir şekilde Kemal Paşa'nın ona emrettiği İstanbul'da Türk bayrağını tekrar dalgalandıracağından emin, onu İstanbul'a da beklediklerini söyler. Diğer paşalarla birlikte kanının son damlasına kadar mücadele edeceğine yemin ederek ayrılır.

7.6.3 Kadınlar

Zuhal Hanım

Yirmi yaşlarında Tahir Efendi'nin kerimesi, Nuri Efendi'nin nişanlısı, vakur, hüsnâ bir Türk kızı olarak tarif edilir. Sekiz yıldır nişanlısı Nuri Bey'den ayırdır ve onun dönüşüyle bu uzun bekleyişin son bulacağına inanır. Evde düğün hazırlıkları başlamıştır; ancak Tahir Efendi'nin Zuhal Hanım'ın çeyizlerini almak için gittiği İzmir'den getirdiği kötü haberler onların hayatını değiştirir. İzmir'in işgal edileceğiyle ilgili söylentiler üzerine Nuri Bey'in yanında gelen zâbit arkadaşları kıtalarına dönmeleri gerektiğine karar verirler. Tahir Efendi'nin ricası üzerine birkaç günlüğüne Nuri Bey'e izin verirler, Nuri Bey her şeye rağmen Zuhal Hanım'ı bu kötü haberlerden uzak tutmaya çalışmaktadır. Onu mütarekenin imzalandığı bu sebeple de kısa bir süre sonra terhis edileceklerini söyler. Zuhal Hanım ise ikinci bir ayrılığa râzı değildir. Ne olursa olsun Nuri Bey'le savaşa katılacak ve ondan ayrılmayacaktır. Onun Nuri Bey'le karşılaştığı sahnede bembeyaz bir elbise giymiş olması aynı zamanda bir mesaj niteliği de taşımaktadır. Zuhal Hanım bembeyaz giysisiyle mutluluğu, saflığı sembolize etmektedir. Nuri Bey'le karşılaştığı ilk anda onun için, Çanakkale'de, Arabistan'da savaşırken ne kadar çok dua ettiğini, ağladığını ve Allah'ın, onun dualarına, gözyaşlarına karşılık olarak onu gönderdiğini anlatır ve mutluluğunu dile getirir. Ancak bu kavuşma heyecanı içinde bile Zuhal Hanım korkmaktadır. Bir yandan da geleceğe

---

¹⁶² a.g.e. , s. 38

dair planlar yapar, baharı çiftlikte geçirmelerini ister. Nuri Bey, onun bu hayalini bozmaz ona katılır. Ayrılıktan bıkmış olan Zuhal Hanım her şeyi göze almıştır, savaşa Nuri Bey’le gitmek ister. Bu konudaki kararlılığı ve fikirleri Türk kadınının Kurtuluş Savaşı’na nasıl duygularla dâhil olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir. Nuri Bey, savaşa kadının katılamayacağını, savaşta kadının işinin geri cephede askerin ihtiyacını karşılamak olduğunu söylemesi üzerine Zuhal Hanım:

“Nuriciğim siz kadınsınız dediniz bu kadınlar da tabiatın bütün varlığından sizin kadar istifade etmekte ve sizin gibi yaşamaktadırlar. Kadınlar ne için ve neden sizden ayrılıyorlar? Ecdadın hatta peygamberin cephelerde kadın bulundurduğu ve onlardan istifade ettiklerini tarihte bi’t-tabii gördünüz. Harbin dehşetine tahammül edemezsiniz dediniz? Dehşet denilen şey acaba ölüme eşid midir? Ölüm acaba zillet ve esarete tahammül kadar feci midir? Ölürsen de ikimiz yaşasak da... Fakat şanlı ve daha şerefli değil mi? Çocuk yetiştirmeye gelince onu takdir ederim fakat o ihtiyac istikbalindir. Henüz istiklâlimizi temin ve hele şu vaziyette pek çok çalışmak lâzım değil mi?”¹⁶³

Zuhal Hanım’ın sözleri onun ne kadar akıllı olduğunu da göstermektedir hem akıllı hem de bilinçli bir Türk kadınıni sembolize eder. Nuri Bey’in söylediği hiçbir şey fikrini değiştirmez. Onu ebeveyninin yanında bırakacağını söylemesi bile Zuhal Hanım’ı yatıştırır. Çünkü vatansızlık varsa yaşanabilecek bir yer de yoktur onun için. Nuri Bey, onun ellerinde ölmenin kendisini mutlu edeceğine söz ederken Zuhal Hanım buna da karşı çıkar, vatan için ölmenin şeref olduğunu düşünmektedir; ancak yaşamının da hakları olduğuna inanmaktadır. Zuhal Hanım her şey bir yana sekiz senedir hayalini kurduğu şeylerin gerçekleşmesini istemektedir.

Zuhal Hanım için ayrılık vakti yaklaşmaktadır. Nuri Bey onu hayallerinin gerçekleşeceğine inandırır, üstelik asker olmaya niyetlenen Zuhal Hanım’a ağlamamasını söyler o da bunun karşılığında şunları dile getirir:

---

¹⁶³ a.g.e. , s. 14

*“Evet, asker ağlamaz. Fakat onun bir hissi bir emeli yok mu? Ve hem ben ağlamadım. Temenni ettim.”*¹⁶⁴

Zuhal Hanım’ın bu cümlesi onun hayata bakışını, insanların hangi şartlar içinde olursa olsun duygularının varlığını unutamayacağını göstermektedir. Bu yaklaşımla biraz da kadın olduğunu anlatmaktadır. Nuri Bey fotoğrafını ayrılmadan ona verir, Çanakkale’den elveda niteliğindeki mektubunu daima yanında taşıyan Zuhal Hanım fotoğrafı da alır ve mektubun yanına koyar. Daha sonra ayrılırlar.

Camide toplanan ahâlinin Yunanlılar tarafından baskına uğratılıp katli ve Nuri Bey’in intikam için hiç destek olmadan Yunanlı askerlere ateş etmeye başlaması, ardından da yaralanıp yere düşmesi ve can çekişmeye başlaması, Zuhal Hanım’ın elinde fenerle Nuri Bey’in olduğu yere gelip onu bulması. Bu olaylar birbirini izlerken Zuhal Hanım’ın hayallerinin son bulduğu, öfkesinin arttığı ve kinle biraz daha güçlendiği sahnede dördüncü sahnedir. Kısa bir süre önce ayrıldığı Nuri’nin yerde kendini bilmez bir hâlde yattığını gören Zuhal Hanım, umutsuzca uyanmasını istemektedir. Nuri Bey, güçsüz bir sesle adını söyler ve son sözü “*intikam*” olur. Zuhal Hanım bayılır.

Nuri Bey’in mezarının başına gittiğinde söyledikleriye onun öfkesini anlatmak için yeterlidir ki Kurtuluş Savaşı’nda mücadele eden Türk kadınlarından çoğu buna benzer olaylar yaşamış ve intikamı kendine zırh edinmiştir:

*“Sen bahtiyarsın Nuri. Müsterihen uyu, vazifenin büyüğünü sen yaptın. Rütbenin kutsisine sen nail oldun son nefesindeki vâsiyeti harfiyen ifâ edeceğime, intikamını alacağıma ahd ve peymân ederim. Muhterem ruhunun karşısında ma’budem önünde diz çöker yemin ederim. Ben seninim Nuri, bir gün olur şu bayrak, pâk kanınla yoğurduğun şu mukaddes toprağı dikilir. Bu bayrak hakkın tecellisini cihana dalgalarla ilan ederken vazifemi yapmış olur ve işte o gün sana borçsuz gelirim.”*¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ a.g.e. , s. 17

¹⁶⁵ a.g.e. , s. 32

Koynundan kırmızı bayrağı çıkarıp mezarın başında intikam için yemin eden Zuhâl Hanım, teyzesinin onu alması üzerine oradan ayrılır. Ayrılırken bile esir vatanın üzülmemesini, kanlı gözyaşları döken evlatlarının, gökyüzüne yükselen şükran avazaları yerine çığlıkların yer almasının, ocaklarında duman tütmemesinin, bülbüllerin ötmemesinin, ezan sesleri yerine çan seslerinin duyulmasının da sonunun geleceğine inanmaktadır. Çünkü vatanperver gençler onun koynuna güle oynaya gitmektedir ki bir gün bu karanlığın ortadan kalkmasını da bu inanç sağlayacaktır. Ufuktan güneşin doğacağına emindir.

Zuhâl Hanım, kaçan Yunan askerlerinin arkasından görünür. Siyahlara bürünmüş, elinde kılıcıyla Nuri Bey'e verdiği sözü tutmanın huzurunu taşımaktadır. Yunanlı kaçmaktadır. Zuhâl Hanım elindeki bayrağı, Nuri Bey'in şehit olduğu mahâlde eğilmiş bir vaziyette görünür. Şu sözleri sarf eder:

“Nuri, Nuri kalk ve bak. Üç senedir seni üzen mezalim ufkundan neler döğünüür. Tenini ruhundan ruhunu emelinden ayıranlar hakkın adaletin önünde nasıl eziliyorlar. Son nefesinde istediğin intikam alınıyor. Kalk ve gör başında kan renginde bayrağın üzerinde senin şerefın kadar parlak helalin geride milletine emanet ettiğin Zuhâl'in muzaffer hem hür duruyor. Nuri bak bugün Türk kurtuldu. Türk kurtuldu, vatan kurtuldu, şan kurtuldu, zulüm kalkıyor, zulmet sıyrılıyor. Şafak atıyor. Gün doğdu! Türk doğdu! Allah'ım artık Zuhâl'ini bekleyen Nuri'nin ruhuna kavuştur. O, bu bayramın arifesinde huzuruna gelmişti. Milletim bin yaşa, devletim bin yaşa, vatanım çok yaşa!”¹⁶⁶

Bu sözlerin ardından yere yığılır ve Kemal Paşa onu işaret eder, yanındakilerin de yardımıyla Zuhâl'i yerden kaldırır ve Zuhâl Hanım sancağa sarılır.

---

¹⁶⁶ a.g.e. , s. 41

Anne

Kırk yaşlarında, kocasını savaşa göndermiş ve yıllardır haber alamamış, tüm varlığı çocukları olan bir Türk kadınıdır. Yunanlıların işgalinin gerçekleştiği ilk yer onların evidir. Altı ve on yedi yaşında iki kızı ve on bir yaşında bir oğlu vardır. On yedi yaşındaki kız pencereden dışarıyı seyrederken anne de küçük kızın saçlarını örmektedir. Bu sırada sokaktan silah sesleri işitilir. Anne, Zuhâl Hanım'ın çeyizinin sergisi olduğunu bu nedenle silah atıldığını söyler. Küçük kız düğüne gitmek için ısrar eder, anne onun ısrarlarına dayanamaz ve kabul eder. Bunun üzerine oğlan da koyunların yanına gitmek ve biraz dolaşmak istediğini söyleyerek evden ayrılır. Anne küçük kızını uyumak için yatırırken bile temennisi büyüyüp anne olup düşmanların üzerine aslan gibi salacağı evlatlar yetiştirmesidir. Küçük kızı avutmaya çalışan anne bir yandan da eşinin eve gelmesini dilemektedir. Bu sırada kapı çalınır ve Yunan askerleri içeri girer. Rum ses çıkmamasını söyler, süngüsünü takar, küçük kıza susması için bağırır. Bu sırada Rum, küçük kızı vahşice öldürür. Bunu gören anne kızın üstüne atılır ve bayılır. Bir yandan da büyük kızı yakalamışlardır, büyük kız "Baba!" diye çırpınmaktadır. Küçük kızı ve annesini bir kenara sürüklerler, büyük kızı da sürükleyerek dışarı çıkarırlar. Bir Yunan annenin göğsünü keserek küçük kızın ağzına koyar, kızın yüzü kana bulanır. Anne acı içinde kızını kucağına alır, tekrar bayılır. Komşu kadınlar Yunanlılar gittikten sonra eve gelip onları bulur.

Aydın'da Yunanlıların yaptığı işkenceler tarih kaynaklarına da geçmiştir:

"27 Mayıs 1919'da Aydın işgal edilir. Kıyım, yağma ve kundaklama başlar.

1. Birçok mahâlleden biri olan Cuma mahâllesinde çıkarılan yangın sonucu, 550 ev ve 30 dükkân kül olur. 50'nin üzerinde ölü.

2. Kulaksızâde Mehmet Efendi'nin evine zorla girilir, kendisi, eşi, kızı ve kızının biri beş yaşındaki, öteki 6 aylık iki çocuğu süngülenerek öldürülür.

3. Yunan devriyeleri Aşağı Kozdibi mahâllesinden 18 yaşındaki ...Hanıma tecavüz ettikten sonra, ellerini kesip dişilik organına sokarak öldürürler. "¹⁶⁷

---

¹⁶⁷ Özakman, a.g.e. , s. 219

Bunlar o sıralar yapılan işkencelerin sadece bir kısmıdır, temsildeki işkenceler de tarihin gerçekleriyle örtüşmektedir.

Komşu kadınlar, anneyi evden çıkarırlar, kadın acısını unuttur, oğlunu aramaktadır. Kadın herkese oğlunu sormaktadır:

“Cemal oğlum! Seni de mi canavarlara kaptırdım! Süngüde parçalanan Pakize’min intikamını alacak tütmeyen ocağımızı şenlendirecek, sensin. Komşucuğum oğlum öksüz Cemal’i görmedin mi?”¹⁶⁸

Kadın Allah’a dualar eder oğlunu bulmak için bu sırada Cemal’in sesi işitilir. Cemal annesinin hâlini görür, neler olduğunu merak eder. Kadın kardeşi Pakize’nin Yunanlılar tarafından öldürüldüğünü anlatır. Onun intikamını almasını söyler. Cemal de büyüyünce babası gibi askere gidip intikamını alacağını söyler. Bunun üzerine kadın oğluna hakkını helâl eder. Bir delikanlı onların diğerlerine katılıp gitmeleri gerektiğini söyler, kadın kızını bırakmak istememektedir. Bu sırada canavar diye adlandırdıkları Yunanlıların elinden kurtulan büyük kız yanlarına gelir. Anne bu defa da oğlunun uzun süredir aç olduğunu söyler ve bir parça ekmek bulabilmek için giderler.

7.6.4 Yunanlılar

Yunanlılar ilk olarak küçük kızın öldürüldüğü eve geldiklerinde yaptıkları işkencelerle ve acımasızlıklarıyla temsilde yerlerini alırlar. Büyük kız, canavarlar diye adlandırdığı Yunanlılar tarafından ite kaka eve sokulur. Ses çıkarmamaları konusunda evdekileri uyarırlar, biri kasaturayı çıkarır. Bir diğeri yerdeki kıza yaklaşır, diğeri bir Yunan kızın yüzüne dokunur, onu yerden kaldırmak ister. Bunun üzerine anne kızının üstüne atılır, küçük, büyük ve anne birbirlerine sarılarak sızlanırlar. Yunan askerleri dipçikle üçünü birbirinden ayırır. Korkudan bağırarak küçük kıza bir Rum susmasını söyler. Süngü ucunu takar ve kızını vahşice öldürür. Kardeşinin ölümünü gören büyük kız

---

¹⁶⁸ Fikret, a.g.e. , s. 29

bağırmaya başlar. “Baba!” diye figan ederken bir Rum babasının nerede olduğunu sorar, diğeri askerde olduğunu söyleyince alaycı bir ifadeyle şunları söyler:

“Desene baba kızartma oldu, bizim efzulara meze be!”¹⁶⁹

Bu cümle bile onların acımasızlığını göstermek için yeterli görülmektedir. Rum’un biri büyük kıza zorla rakı içirmeye çalışır, Hz. Muhammed’le alay eder ve kıza onların olduğunu söyler. Büyük kıızı zorla sürükleyerek dışarı çıkarırlar. Diğeri bir Rum kızının üstünde bayılmış yatan annenin göğsünü keser ve küçük kızın ağzına koyar. Kadın titrer.

Yunan işkenceleri temsilde bununla sınırlı kalmaz, camideki Yunanlılar namaza başlamış cemaate saldırır. Kapıdan giren Yunan askerleri hemen Cudi ve Haydar Beylere süngülerini vururlar. İmam olaydan haberdar olmadığı için namaza devam eder “Allah ekber” derken bir Yunan “Bak Allah nerde?”¹⁷⁰ der ve süngüyü imamın arkasına saplar. Cemaatten diğeri bunların üstüne saldırır, ikisini boğazlar ikisini de ellerinden aldıkları süngülerle öldürürler. Yerde sürüklerler bu sırada cemaatten birinin sözleri, savaşta karşı karşıya geldiğimiz kişileri bizlere daha net açıklar:

“Alçak hain Haydar Bey’in hizmetçisi Nikola, yani ekmeğiyle büyüyüp de sonra canını alan gaddar...”¹⁷¹

Cemaattekilere habersiz yakalandıkları saldırının şaşkınlığını yaşarken içeri Yunan askerleri girer. Rumlar yerde yatan ölümlere bakarlar, bu sırada bir Rum yerdeki Haydar Bey’i göstererek:

“Benim bu üç yüz liramı vermedi. Bu çok hain adam hem bizim Rumlara çok yaptı eziyet. [şehitlerin ceplerini ararlarken] Bunların evde para çoh, kız çoh.”¹⁷²

---

¹⁶⁹ a.g.e. , s. 21

¹⁷⁰ a.g.e. , s. 23

¹⁷¹ a.g.e. , s. 23

¹⁷² a.g.e. , s. 24

Bu sırada iki Türk'ün Yunanlıların evden alıp zorla götürdüğü kızı Yunanlılara öldürerek kaçırdıklarını bir çocuk haber verir. Bunun üzerine bir başka Rum hemen geleceklerini söyler, minbere çıkıp etrafı karıştırır. “*Zito Venizelos. Zito Yunan*” diye bağırır, elindeki şişeden içki içer, orada bulduğu Kur'an'ı yere atar, aşağı iner ayağıyla, süngüleyerek imamın kafasına atar. İmam, aldığı yarayla inerken önüne düşen Kur'an-ı alıp bağrına basar. Yerlere atılan Kur'an'ın hakkı için derken bir Rum ölmediğini fark eder ve şunları söyler: “*Bak çıkmamış can, haydi gelsin Allah. Nah!*” [der ve göğsüne süngüyü vurur]”¹⁷³

İmam Efendi, şahadet getirerek ruhunu teslim eder. Bu sırada Tahir Efendi konuşmaya başlar; Yunanlı tam süngüsünü kaldırmıştır ki bir kurşunla yere düşer. Nuri Bey onu vurur, kurşunlarının yettiği kadar düşmana ateş eder; fakat kurşunları bitince o da vurulup yere düşer. Yunanlı yerde yatan ve konuşan Nuri'ye süngüsünü vurmak ister; fakat süngü isabet etmez. İçeri yönelirler, hocanın bağrını açıp Kur'an'ı parça parça ederler ve kibritle hocanın göğsündeki Kur'an parçalarını ateşe verirler. Yunan zâbitinin nişanlarını ve cebindeki evrâkını alıp oradan uzaklaşırlar.

Yunanlıların temsilde görüldüğü son kısım ise son sahnede savaşın kazanılması üzerine kaçtıkları sıradadır. Türk halkına işkence etmekle kalmayıp, manevî tüm değerlerine, inançlarına küfretmekten çekinmeyen, yalanlarla Türkleri suçlayan üstelik onların yanında yetişmiş, ekmeğini yemiş olduğu hâlde ilk kurşunu elinde beslendiğine sıklıktan çekinmeyen Yunanlılar Türk askerlerinin önünde onlardan kaçarken görünürler.

7.7 Dil ve Üslûp

Dil oldukça sadedir, bazı bölümlerde Arapça, Farsça sözcüklere Rumların yer aldığı bölümlerde de Rumca ifadeler yer verilmiş olsa da genel olarak temsil anlaşılır bir dille yazılmıştır.

---

¹⁷³a.g.e. , s. 24

Olaylar birbirini bağlantılı olarak izlemektedir. Büyük kızın kurtuluşu, Zuhâl Hanım'ın ölümü, camideki olaylar ilk perdeden son perdeye dek bağlantılı olarak yer almaktadır. Yalnızca küçük oğlan, anne ve büyük kızın yiyecek aramak için uzaklaştıktan sonra neler yaşadıklarıyla ilgili bir açıklama yer almamaktadır.

Bunun dışında yazar tarihle bağlantılı, öğretici nitelikte bir temsil yazmanın sorumluluğuyla olsa gerek tamlamalara, yabancı sözcüklere mümkün olduğunca az yer vermektedir. Olaylarla ilgili ayrıntılı açıklamalar ve mekân tasvirlerinin, kişilerin dış görünüşlerinin ve bazı karakterlerin kişisel özelliklerinin verilmiş olması da temsilin sahnelenmesinde kolaylık sağlayacak unsurlar olarak düşünülebilir.

8. TEHLİKE KARŞISINDA

8.1 Kitabın Künyesi

Kitabın kapağında “*Mekteb ve Aile Kütüphanesi*” ibaresi ve hemen yanında adet 1 yazısı bulunmaktadır. Bunun ardından hemen altında eserin ismi “*Tehlike Karşısında*” olarak belirtilmektedir. İsmi hemen altında da küçük bir yazıyla “*Vatanî Temsil*” yazmakta, ayrıca eserin yazarı “*M. Raif*” olarak belirtilmektedir. Bunun ardından “*İstanbul vilâyeti ilk tedrisât meclisi azasından şark idadisi müdürü*” biçiminde yazarın kimliği belirtilmektedir. Daha sonra bu yazının altında “*Mekteplerde temsil edilmek üzere tertib olunmuştur.*” ifadesi yer alır ve bu ifadenin de altında “*Her hakkı mahfuzdur*” ifadesi yer almaktadır. Sayfanın en altındaysa eserin basıldığı yer ve tarih belirtilmektedir: “*İstanbul- Amedî Matbaası*”, “*1341*” olarak belirtilmektedir. Temsil bir perdeden ve on sekiz sahneden oluşmaktadır.

8.2 İç Kapak

Kitabın kapağının ardından gelen sayfada ikinci bir kapak bulunmaktadır. Bu kapakta da sayfanın sol üst köşesinde adet 4 olarak belirtilmekte, sağ köşede ise “*Mekteb ve Aile Kütüphanesi*” ifadesi yer almaktadır. Ardından sayfanın ortasında eserin ismi “*Tehlike Karşısında*” olarak belirtilmekte eserin yazarının “*M. Raif*” ve “*Şark İdadisi Müdürü*” olduğu ifade edilmektedir. Hemen altında “*Her hakkı*

mahfuzdur. ” diye tekrar belirtilmekte bu ifadenin altında da İstanbul’da ve Amedî Matbaası’nda basıldığı belirtilmektedir. Daha sonra da eserin basıldığı yıl “1341 -1925” olarak ifade edilmektedir.

8.3 İlk Kısım

Temsilde herhangi bir önsöze yer verilmemekle birlikte oyunun hemen başında şöyle bir ifade bulunmaktadır: *“Vaka Yunanlıların Anadolu’yu işgalleri esnasında Yunanlılar elinde bulunan ve milli cepheye yakın bir kasabada cereyan eder.”*

8.4 Şahıslar

Eserde şahıslar şu şekilde tanıtılmaktadır:

Ethem Efendi - Belediye reisi, 60 yaşında.

Cemil Bey - Yeğeni, 17 yaşında.

Zeynel - Cemil’in arkadaşı, 20 yaşında

Nevzad Bey - Bir Türk Erkân-ı Harb yüzbaşısı, 30 yaşında.

Petraki - Yunan zabiti, 50 yaşında.

Üç Yunan neferi.

8.5 Mekân

Nihayette bir kapı, sağda bir kapı, solda yukarı kata çıkan bir merdiven, dipteki kapının yanında bir pencere, sağdaki kapının yanında bir dolap bir soba, ortada bir masa, üzerinde bir lamba.

Afyon’da savaşıldığı zaman.

8.6 Eserin Muhtevası

Tehlike Karşısında

Cemil kâğıtları karıştırmakta ve Zeynel’le konuşmaktadır. Dışarıdaki seslere kulak verip Afyon’da dövüştüklerini söyler. Zeynel ise oldukça umursamaz bir tavırla geçmişte de bugün de orada dövüştüklerini ve bunların gelecekte de olacağını söyleyip

onları ilgilendirmemesi gerektiğini belirtir. Cemil, insanlar ölürken boş oturmak zorunda kalmaktan şikâyet ederken Zeynel, savaşmak taraftarı değildir. O, rahatını düşünmektedir. Amcası Cemil'e izin vermediği ve reşit de olmadığı için savaşa katılamamaktadır, Zeynel ise kahramanlık, şan, şeref gibi kavramlarla ilgilenmemekte sadece rahatını düşünmektedir. Ayrıca Zeynel mağlubiyetin yüzde yüz olduğunu düşünmekte bu nedenle Cemil'e de savaşa katılmadığı için üzülmemesi gerektiğini söylemektedir. Zeynel Cemil'in savaşa katılma isteğiyle alay etmekte, Cemil'i sinirlendirmektedir. Zeynel Cemil'i kızdırmaya devam ederken cama hafifçe vurulur ve bir Türk zabiti çıkmaya çalışan Zeynel'den yardım ister, yaralıdır ve kimin evinde olduğunu öğrenmek istemektedir. Oldukça endişelidir. Cemil, kimin evinde olduğunu ona açıklar ve zabıt kendini tanıtarak hemen ev sahibine haber verilmesini ister. Cemil rahat olmasını söylerken Zeynel yüzbaşmayı oldukça sıkıcı bir misafir olarak görmektedir. Cemil, yüzbaşmaya kendini tanıtır ve tıbbiye öğrencisi olduğu için yüzbaşmayı tedavi etmek istediğini belirtir. Yüzbaşı ısrarla ev sahibi olan Belediye Reisi Ethem Efendi'yi görmek istemektedir; ancak Ethem Efendi dışarıdadır. Cemil ise yüzbaşının amcasına görünmesini istemez; çünkü amcası belediye reisi olduğu için sürekli düşmanlarla temastadır ve evde bir mülteci olduğunu bilmezse daha rahat hareket edeceği için de dikkat çekmeyeceklerini düşünmektedir. Zeynel, belediye reisinin geldiğini fark eder ve onun tarafından kovulmak yerine pencereden atlayarak uzaklaşır. Cemil, yüzbaşmayı hemen merdiven altındaki ağır kapılı yüke saklar. Yüke soktuğu Nevzat'ın üstüne bir şilte örter ve kapıyı kapatır. Bu sırada amcası da dışarıdan Cemil'e seslenmektedir. Masanın üstündeki iskambilleri gören Ethem Efendi eve yabancı birinin geldiğini hemen anlar ve Zeynel'i çağırdığını fark ettiği Cemil'i azarlar ve onu evinde istemediğini belirtir. Amcasının soruları sırasında Cemil endişeyle birkaç kez yüke bakar. Zeynel'le bozuştuklarını amcasına anlatır ve amcası buna sevindiğini belirtir, çok yorulduğunu söyleyerek üst kattaki odaya çıkar, yatar. Amcası yatar yatmaz Cemil yükün kapısını açar ve Nevzat'ın yanına gider, Nevzat yaralıdır ve ertesi gün yola çıkmak zorundadır. Cemil, Nevzat'ı götürmek için Nevzat'a söz verir ve Nevzat'ın yaralarıyla ilgilenir. Nevzat devam edemezse muharebe evraklarının olduğu çantayı Cemil'e gösterir ve onu gerekli yere ulaştırmasını söyler. Nevzat hemen gitmek istemektedir, onun için hayatının hiçbir değeri yoktur, ülke böyle bir durumdayken yaralarını iyileştirmeyi, canını düşünmeyi alçaklık olarak görmektedir. Ancak tam bu

sırada dışarıdan silah sesleri duyulur, kapıya şiddetle vurulur. Bir Yunan askeri kapının açılmasını istemektedir. Nevzat'ı yüke tekrar sokan Cemil yeni uyanmış biri gibi kapıyı açar. Pürüzsüz bir Türkçeyle konuşan Yunan askeri içeri girer ve neden kapıyı açmadığını Cemil'e sorar. Cemil uyuduğunu söyler; ancak Yunan askeri evde ışık gördüklerini belirtir. Petraki, Ethem Efendi'yle görüşmek istemektedir; ancak Cemil onu kaldırmak istememektedir. Bu sırada Ethem Efendi uyanır ve kapıya çıkar, Petraki sakladığı Türk zabitanı istemektedir. Ancak Ethem Efendi evde bir Türk zabitanın olduğundan habersizdir ve Petraki onu yalancılıkla itham ederek evdeki Türk zabitanı istemeye devam etmektedir. Ethem Efendi'den evinde bir mülteci olmadığına dair yemin etmesini isterler; fakat Ethem Efendi bunu kabul etmez. Petraki'nin işaretleriyle Yunanlı askerler onun kollarını arkaya bağlarlar. Ethem önde Petraki ve askerler arkada merdivenden çıkarlar ve Cemil yükten yüzbaşını çıkarır ve kapının yanındaki dolaba taşır. Ardından Zeynel gelir, Cemil onları Zeynel'in ihbar ettiğini anlamıştır ve kurnazca bir söz oyunuyla Zeynel'e de bunu itiraf ettirir. Cemil, Zeynel'in boğazına yapışır ve onu kapı dışarı eder. Yüke girip bir avuç kepekle dışarı çıkar, bunları yere serper ve kapıya kadar buna devam eder. Böylece askerler, zabitan kaçtığını düşüneceklerdir. Hepsisi kapıya yönelirler, bir asker de silah elinde yükün kapısında bekler. Elindeki fenerle Cemil etrafı kolaçan ediyor gibi yapar ve yüke eğilerek sanki içeride biri varmış gibi mırıldanır. Nöbetçi ona doğru yürür, o da yüke yaklaşmasını istemiyormuş gibi davranır ve içeri giren nöbetçinin üstüne kapıyı kapatıp kilitler.

Cemil, yüzbaşını çıkarıp el arabasına koyar ve hızla uzaklaşmaya başlarlar. Zeynel, Cemil'in yüzbaşıyla kaçtığını camdan görür ve bu sırada yükte bağırarak Yunan askerinin sesini duyar, onu kurtarmaya çalışır. Zeynel, mahzen kapısına doğru gider, Petraki'yi görür ve kaçıklarını ona haber verir. Petraki askerî dürbünle bakarak uzaktaki karaltılarını görür, Türk hatlarına doğru kaçmaktadırlar. Petraki, Zeynel'i onları yakalaması için peşlerinden yollar. Cemil ve Yüzbaşı Nevzat Türk hatlarına yaklaştıkları sırada, köşede duran tüfeği alarak Petraki ateş eder ve gölgelerden birinin yuvarlandığını söyler. Ethem Efendi, Cemil'in vurulduğunu düşünerek olduğu yere oturur, Petraki ise sis arttığı için bir şey görememektedir. Petraki, Ethem Efendi'den yükün kapısını açmasını istemektedir. Ethem Efendi bir deste anahtarları onlara verir ve tekrar iskemlenin üstüne yığılır. Nöbetçiyi çıkarırlar. Ethem Efendi, araba durduğu için

vurulanın yeğeni olduğunu düşünmektedir. Petraki, yeğeninın zabiti eve aldığıını anladığı hâlde neden sesini çıkarmadığını anlamaya çalışmaktadır. Ethem Efendi yalan yere yemin etmekle suçlanmış olmasına rağmen yeğenini ele vermemiştir. Petraki, Ethem Efendi'nin yaptığıının ne derece büyük bir fedakârlık olduğunu farkındadır ve onu öldürmemeye karar vermiştir; ancak onu bu topraklardan götürecektir. Ethem Efendi, Petraki'ye düşman olmuştur; yeğenini öldürdüğü için ondan nefret etmektedir. Bu sırada firarileri takip için giden iki asker ellerindeki naaşla içeri girer. Öldürülen Zeynel'dir. Cemil ve Yüzbaşı Nevzad kaçmış; onlara yetişmek mümkün olmamıştır. Kaçıp Türk hatlarına ulaşmışlardır. Daha önce Petraki, oğlunun da harpte olduğunu söylediğın de ölmesini isteyen Ethem Efendi; Petraki'nin yeğenini öldürmediğini söylemesi üzerine Allah'ın da onun oğlunu himaye etmesini diler. Yunanlılar, esir aldıkları Ethem'i de yanlarına alıp çıkarlar.

8.7 Kahramanlar

8.7.1 Belediye Reisi

Ethem Efendi

Belediye reisi olduğu için düşman askerleriyle sürekli iletişim içindedir; oldukça gururlu, sözünün eri, inançlı bir yapısı vardır. Üstelik cesur ve iyi yüreklidir. Yeğenini kendi evlâdı gibi benimsemiş ve sahiplenmiştir. Hiç hoşlanmadığı Zeynel'le onun arkadaşlık yapmasını istememekte, tıbbiye öğrencisi olan ve henüz reşit olmayan yeğenine, savaşa gitmesi için izin vermemektedir. Ethem Efendi, temsilde özellikle Yunanlılar eve geldikten sonra aktif olarak yer almaya başlamaktadır.

Eve geldiğinde masanın üstündeki kâğıtları görünce eve birinin geldiğini anlayıp Cemil'i sorguya çeker. Bunu yaparken oldukça ağırbaşlıdır ve Zeynel'in geldiğini görünce Cemil'e kızar, üstelik Cemil'in sürekli yüke bakmasından kuşulanır; ancak Zeynel'le tartışıkları için böyle davrandığını düşünüp yatar. Cemil'le, konuşmada Cemil'in çok çalıştığını söylemesi üzerine şöyle der:

*“Artık bu zamanda az çalışmak, çok çalışmak bahse değer mi? Vatanın hâlini görüyorsun.”*¹⁷⁴

Bu cümle sadece onun vatanperver olduğunu, elinden pek bir şey gelmediği için üzgün olduğunu göstermekle kalmaz; memleketin hâlini de hissettirir.

Ethem Efendi, Yunan askerlerinin gelişine çok şaşırmıştır; çünkü Nevzat’ın evinde kaldığından habersizdir. Petraki’nin onu suçlayan konuşmalarına karşılık o, yemin etmeye hazır olduğunu belirtmektedir. Petraki onun yemin etmesini istemektedir ve ona inanmamaktadır. Ethem Efendi, Petraki’nin kendisini kurşuna dizeceği yolundaki tehditlerine aldırılmaz sonuçta gerçeği bilmemektedir bu nedenle de Petraki’yi aldatmamaktadır. Ayrıca bir mültecinin evinde barınmasını kaygı duyulacak bir durum olarak görmez; bu, onun için şeref duyulacak bir durumdur.

Ethem Efendi kültürlü, vatanperver, güçlü Türk erkeğini temsil etmektedir. Oldukça ağırbaşlı, sözünün eri ve gururlu olarak tanınmaktadır. Haksızlığa tahammülü yoktur. Tüm bunlara karşın Nevzat Bey’in evde olduğunu öğrendiği anda bile gururuyla başa çıkar ve Petraki’nin tüm kışkırtmalarına cevap vermez.

Ethem Efendi yemin ettikten sonra elleri arkadan bağlanır ve evin üst katına Yunan askerlerinin refakatinde çıkar ve evde arama yapılır. Cemil bu sırada bir tuzak hazırlayıp Yunan askerlerini yanlış yöndendirir ve Nevzat’ı evden çıkarıp kaçıtır. Ethem Efendi de bu sayede evinde bir Türk mülteciyi barındırdığını anlar. Petraki, Ethem Efendi’yi yalancılık ve düzenbazlıkla suçlarken, üç asker de sakalından çekmeye başlar. Ethem Efendi yalnızca *“Alçaklar!”* der. Bu söz onun Yunanlılara bakışını da bize aksettirmektedir. Ethem Efendi, Petraki’yle döndüğünde Zeynel’le karşılaşır; gammazlık edenin o olduğunu anlayınca da Zeynel’i hainlikle suçlar. Kendine hâkim olamaz ve Zeynel konuştuğu daha da sinirlenir ve Zeynel’in üstüne yürür. Petraki kaçan Cemil ve Nevzat’a dürbünle bakar. Bu sırada Ethem Efendi de oldukça endişelidir. Petraki ateş eder ve bir gölgenin yuvarlandığını söyler. Ethem

---

¹⁷⁴ M. Raif, *Tehlike Karşısında*, Amedî Matbaası, İstanbul, 1925, s. 13

Efendi yeğenin vurulduğunu düşünür ve oldukça üzgün, olduğu yerdeki sandalyenin üstüne kendini bırakır. Tüm bu acısının yanında Petraki onun yükte mahpus kalmış askeri çıkarmasını istemektedir. Ethem Efendi bir avuç anahtar Petraki'ye verir ve onu susturur. Öfkeyle bu anahtarları bırakır ve askerlerini kendilerinin çıkarmasını söyler. Ethem Efendi, Petraki'ye mültecinin varlığından haberdar olmadığını anlatır; Petraki hiçbir bilgisinin olmadığına inanır ve neden bunu söylemek, anlatmak için ısrar etmediğini anlamaya çalışır. Ethem Efendi, yeğenin üzerine şüphe çekmemek ve serbest hareket etmesini sağlamak için bu şekilde davrandığını açıklar. Ölümüne karşı koyan Cemil'in yanında payına düşeni yaptığını belirtir. Yalan yere yemin etmekle itham edilmiş olması ona göre kılıç ve tüfek darbesinden daha ağırdır. Ethem Efendi, inançlı bir adamdır ve yalan söylemekle itham edilmek onun için en ağır darbedir. Ancak bir Türk'ün kurtuluşu için her tür baskıya ve gurur kırıcı hâdiseye tahammül edebilecek güce de sahiptir. Bu yanı sıra kahraman, fedakâr Türk insanını sembolize etmektedir. Ethem Efendi aracılığıyla Türk erkekleri namus, yiğitlik, inanç ve cesaret açısından idealize edilmektedir.

Petraki, Ethem Efendi'nin bu durumuna saygı duyar ve onu affeder; ancak Ethem Efendi buna tamah etmeyecek kadar gururludur. Ethem Efendi'yi Anadolu'dan götüreceklerdir; oysa o, gitmek yerine ölmeyi tercih etmektedir. Petraki'nin de oğlu savaştadır ve Petraki yaşanan bu durumu savaşa bağlamaktadır. Fakat Ethem Efendi bunu anlayabilecek durumda değildir; Petraki'den nefret etmektedir, onu öldürebilecek kadar oğlunun ölmesini isteyecek kadar üzgün ve nefretle doludur. Bu sırada içeri naaş getirilir ve bu naaş Zeynel'e aittir, Cemil ve Nevzat kaçıp kurtulmuştur. Bunu duyan Ethem Efendi rahatlamaktadır ve Zeynel'i bir Türk değil bir hain olarak nitelendirmektedir. Petraki, bu durum karşısında Ethem Efendi'ye yeğenini öldürmediğini söyleme gereği duyar ve bunun ardından Ethem Efendi de onun oğlunun Allah tarafından korunmasını diler. Bu tutum aynı zamanda harbin bitiminde düşmanlığın aynı ateşle devam etmemesi gerektiği, düşmanların da insan olduğu ve onların da bu mücadele içinde bizim gibi zarar gördüğü mesajı iletilmek istenmektedir. Sanki her Yunanlı kötü değildir; savaş içinde her şey olabilir; ancak onların da duyguları ve korkuları vardır demek istenmiştir. Bunda oyunun barıştan sonra yazılmasının yazılmasına da etkisi vardır. Tiyatro uzun bir süre halka düşüncelerin

aktarılmasında, halkın yönlendirilmesinde araç olarak kullanıldığından, savaş sonrasında da düşmanlığın politika gereği devam etmemesi gerekmektedir, Petraki'nin ağzından aktarılan sözler de bu emele hizmet etmektedir.

Temsilin sonunda yeğenin ölmediğini öğrenen Ethem Efendi, mutlu bir hâlde gittiğini söyler, Türkiye onun kalbinde olacaktır. Elleri bağlıdır; fakat gururlu hâlde esir olarak götürülmektedir.

8.7.2 Askerler

8.7.2.1 Yunan Askerleri

Girya Petraki

Temsilde Petraki'nin daha sahneye gelir gelmez “*pürüzsüz bir Türkçe konuştuğu*” yazar tarafından belirtilmektedir. Bununla Yunan askerlerinin Türklerle ne derece iç içe olduğu ve Türklerden ayrılamayacak kadar düzgün bir lisanla konuştukları belirtilmektedir. Üstelik Yunan askerlerini destekleyenlerin pek çoğu da yerli Rumlardır.

Ethem Efendi'nin evinde bir Türk zâbitinin bulunduğu hakkında alınan bir ihbar üzerine gelirler ve bu Türk zâbitini isterler. Ethem Efendi'den Nevzad'ı teslim etmesini ister, ona yemin ettirir, onu tehdit eder; ancak Ethem Efendi ısrarla böyle birinin bulunmadığını söylemektedir. Petraki bir yanılla tam bir Yunan askeri; bir yanıylaysa sadece insan olduğunu gösterir. Bir yandan sert ve kötü; bir yandan da iyi ve duygusal bir karakter olarak çizilmektedir. Aslında savaş yıllarında bazı Rum kızları ve erkeklerinin diğerlerinin aksine Türklere yardımcı oldukları konusunda bilgiler de vardır. Yani her Rum kötü değildir. Temsilde bazı yönleriyle insan olduğu vurgulanmaya çalışılan Petraki gibi onlar da içlerinde yaşadıkları toplumun fertlerine hizmet etmişlerdir. Bu konuda Bilge Umar şu örnekleri vermektedir:

“Evzon askerleri Sultanî (Lise) binasına saldırdıkları sırada ön cephe pencerelerinden çekilerek içlerdeki odalara sığınan öğrencileri, öğrencilerin söküklüklerini dikip, çamaşır ve elbiselerini ütileyen bir Rum kızının kapıyı zorlayan askerlerle Rumca konuşarak, kapıyı kırıp içeri giren kumandanla mücadele edercesine yaptığı konuşmayla komutanı yumuşatması ve öğrencileri kurtarması. Yine onun verdiği mücadele gibi ilkokul arkadaşını arayan bir Rum delikanlısının, kardeş gibi gördüğü kurtarmak için giriştiği mücadele esnasında Sultanî mektebinde okuyan başka bir öğrenciyi kurtarışı da buna örnektir.”¹⁷⁵

Türklerin Yunanlıların insan olduğunu unutmadığı gibi bazı Yunanlılar da bu günlerde Türklerin insan olduğunu unutmamıştır. Bunun yanı sıra tabii işgalle birlikte acımasızca Türkleri katleden, onların dükkânlarını yağmalayan, kadınlarına saldıran Yunanlıları da unutmamak gerekmektedir.

Tüm bu yapısına rağmen Petraki de Yunan askeri olduğunu unutmaz ve dürbünle bakarken kaçıklarını gördüğü Nevzat ve Cemil’i vurmak için bir dakika tereddüt etmez ve ateş eder; üstelik bunu yaparken oldukça sinirlidir. Ateş ettikten sonra Ethem Efendi’ye savaş nedeniyle böyle davrandığını kendi oğlunun da savaşta olduğunu söylemesi ve belki de bir Türk’ün de onu vurmuş olabileceğini söyler. Ethem Efendi’yi cesaretinden dolayı takdir eder ve onu affeder. Ancak bu affediş neticede bir Yunanlı’nın bir Türk’ü affedişidir. Ethem Efendi’nin esareti devam edecektir. Yalnızca ölmeyecektir, o kadar.

Petraki’nin Ethem Efendi’nin evine geldiği saatlerde ona muamelesi, acımasızlığı ve sertliği Yunan askerinin Türklere bakış açısını da aksettirmektedir. Petraki hem Cemil’i hem de Ethem Efendi’yi korkutmak ister; ancak bunda başarılı olamaz. Ethem Efendi’yi affeden Petraki, Cemil’i gördüğünü zannettiği anda hiç tereddüt etmeden silahı alıp ona ateş etmekten çekinmez. Petraki iyi ve kötü yanlarıyla yansıtılması bakımından oldukça önemli bir karakterdir. Bu temsil dışında Yunanlılar genellikle sadece kötü yanlarıyla aktarılırken, bu temsilde, Petraki insan yanıyla, savaşa

---

¹⁷⁵ Umar, a.g.e. , s. 179

bakışıyla, merhamet duygusuyla karşımıza çıkar. Temsilde yer alan şu cümleler bunu göstermektedir:

“Hayat! Zaman-ı terhîme müsaid değil. Benim de bir oğlum var o da sâf-ı harbde. Kim der ki sizinkilerden biri vurmadi?”¹⁷⁶

Ethem Efendi'nin Petraki'ye nefreti ve onun üzerine atılıp *“Onu sen öldürdün!”* diye haykırması, yeğenini öldürdüğünü düşündüğü zâbitin oğlunun da savaşta vurulmuş olmasını temenni etmesi üzerine, Petraki'nin bu ölümlerle ilgili düşüncelerini öğreniriz:

“Onu ben öldürmedim: Harb öldürdü, harb...”¹⁷⁷

Ayrıca ölenin Cemil değil de Zeynel olduğunu gördüğünde Ethem Efendi'ye yeğenini öldürmediğini söyleme ihtiyacı hissetmesi ve onun cesaretinden etkilenip onu öldürmek yerine yanına alıp götürmek istemesi de yine Petraki'nin sert; ama kalbi de olan bir Yunanlı imajını desteklemektedir. Petraki diğer Yunanlılardan farklı nitelikler sergilemesi bakımından önemli bir karakterdir.

Üç Nefer

Petraki'nin yanında yer alan üç asker vardır. Bu askerler emirlere itaat etmekle görevlidir. Ancak Petraki'nin aksine kötü, düşman Yunanlı kimliklerini korumaktadırlar. Ethem Efendi'yle aşağıya indiklerinde yerdeki kepekleri gören ilk kişiler onlardır. Petraki, Ethem'e sinirle bağırmağa başladığında Ethem Efendi'nin sakalından çekip gülüşenler de yine onlardır. Bu yönleriyle Ethem Efendi'nin aşağılandığı bu hareketler Yunanlıların gerçek kimliklerinin yansıtılmasıdır.

Petraki, Cemil ve Nevzat'ın peşinden yine onları gönderir; Cemil'in oyununa gelip yüklükte kapalı kalan bir askerse Petraki tarafından kurtarılır.

---

¹⁷⁶ Raif, a.g.e. , s. 33

¹⁷⁷ a.g.e. , s. 34

Üç asker, Yunanlının ne olursa olsun düşman olduğunun unutulmaması gerektiğini vurgularcasına temsilde yerini almaktadır. Petraki'nin aksine onlar tek kelime Türkçe konuşmamakta ve savaşın acımasızlığını görmemektedir.

8.7.2.2 Türk Askeri

Nevzad

Temsile ikinci sahnede girer. Güçlkle yürüyen bir Türk askeridir. Zeynel ve Cemil'in evde olduğu sırada cama vurur ve yardım ister. Yardım istemesine karşın oldukça endişelidir ve sürekli kimin evinde olduğunu öğrenmek istemektedir. Cemil, ona kimin evinde olduğunu açıklayınca o da ev sahibiyle görüşmek ister; ancak Cemil, düşmanla temasta olmak zorunda olan amcasının istemeden Nevzad'ın evde olduğunu belli edebileceği endişesiyle onun evde olduğunu amcasından saklamak istemektedir.

Nevzad, kendini tanıtırken şunları söylemektedir: Mustafa Kemal Paşa tarafından bir görev için gönderilen erkân-ı harb yüzbaşısıdır. Arkadaşlarından ayrıldığı sırada onu sıkıştırmışlar, o da vurulmuştur ve güç bir durumda kasabaya gelmiştir. İlk ışık gördüğü eve yönelip yardım istemiştir. Nevzad her şeye rağmen Ethem Efendi'ye evinde kaldığını bildirmek taraftarıdır; fakat Cemil'in düşüncelerine saygı duyar bu nedenle de evde kalmaya ve Ethem Efendi'den bu durumu gizlemeye râzı olur. Nevzad, yürüyemeyecek kadar güçsüzdür. Ethem Efendi'nin gelişiyle Cemil, Nevzad'ı yüke saklar ve Ethem Efendi'nin yatmasıyla da onu yükten çıkarır. Cemil onu tedavi etmek istemektedir; ama Nevzad'ın tek düşündüğü görevini yerine getirmektir. Onun şahsında mücadeleci, memleketinin geleceğini kendi sağlığından üstün tutan, cesur Türk askeri idealize edilmektedir.

Nevzad hemen gitmek ister; ancak aldığı kılıç ve kurşun darbesi hareket etmesini engellemektedir. Cemil ise ona yardım etmek için yanıp tutuşmaktadır ve kasabadan gideceği yere kadar ona eşlik etmek istemektedir. Nevzad'ın tüm uyarılarına rağmen Cemil, hayatının tehlikede olduğunu bile bile Nevzad'a yardım etmek için çoktan karar

vermiştir. Amcasından izin almadan Cemil'i yanında götürmek istemez; fakat Cemil haber vereceğini söyleyerek geçirir. Nevzad, Cemil'e yola devam edemeyecek olursa savaş evrakının içinde bulunduğu çantayı alması ve yerine teslim etmesini telkin etmektedir. Nevzad, tüm can acısına rağmen hemen gitmek istemektedir. Onun için canının önemi yoktur; bu yönüyle kahraman Türk askerini temsil etmekle kalmaz bir milletin kurtuluş mücadelesini nasıl bir inançla kazandığını da sergiler. Onun vazifesine verdiği önem, temsildeki şu cümlelerde yer almaktadır:

*“Teşekkür ederim. Gidelim...Hatta şimdiden gidelim, bir dakika te'hir der-uhde etmiş olduğum vazifeyi tehlikeye sokabilir... Hayatımın ehemmiyeti yok vazifemizi ikmâl edelim. Böyle bir anda pansuman yapmak için kalmak alçaklıktır.”*¹⁷⁸

Yunanlıların mülteciyi aramak için eve gelişiyle her şey değişir. Cemil onu saklar, Yunanlıları kısa bir süreliğine atlatır. Cemil ona planını anlatır, Nevzad plana pek güvenmez; ancak çaresizdir ve kabul eder. Sonunda Cemil'in planı yerini bulur, Nevzad'ı olduğu yerden çıkarıp ona yardım eder ve el arabasına bindirdiği Nevzad'la birlikte hızla uzaklaşır. Nevzad, tüm yönleriyle kahraman, vatanperver aynı zamanda da canı pahasına memleketini koruyan Türk askerinin timsalidir. Temsilde çok az yer olsa da, diyalogları az olsa da yazar onun ağzından halka ulaşmasını istediği mesajı vermiştir. Üstelik bunu yalnız Nevzad yoluyla değil, Cemil ve Ethem Efendi aracılığıyla da yapmıştır. Türk insanının kahraman yüreği, bir mücadelenin özveri ve inançla nasıl kazanıldığı, onların aracılığıyla mücadeleye katılmış tüm kahramanların duygularının ve inancının aktarılmasını sağlamıştır.

8.7.3 Gençler

Cemil

Zeynel'le arkadaştır ve Zeynel'le olan arkadaşlığını amcası desteklememektedir. Tıp öğrencisiyken savaş çıktığı için eve kapanmak zorunda kalmıştır, savaşta aktif olarak

---

¹⁷⁸ a.g.e. , s. 16

görev alma isteğindedir. Vatanperver bir genç olan Cemil, Zeynel’le kâğıt oynarken ilk sahnede karşımıza çıkar. Kâğıtlarla oynarken bile kulağı dışarıdadır ve Afyon’da dövüştüklerini söyler. Bu ifade olayın Afyon’da mücadele devam ederken meydana geldiğini anlamamızda bize yardımcı olur. Afyon da Yunanlılar tarafından işgal edilmiş yerlerden biridir. İstiklal Harbinin son taarruzuyla Afyon’dan Yunanlılar atılmıştır. Hamza Eroğlu, General Ali Fuat Erder’in ağzından bunu şu şekilde aktarmaktadır:

“İstiklâl Harbinin son taarruz safhası motörsüz yıldırım harbidir. Afyon taarruzu 26 Ağustos 1922’de başlamış, Yunan ordusunun büyük kısmı 30 Ağustos’ta yok edilmiş, ordu 9 Eylül’de İzmir’e girmiştir. Yani taarruz harekâtı iki haftada icra ve ikmal edilmiş; ordu on beş günde muharebe ede ede 400 kilometre katetmiştir.”¹⁷⁹

Yunan işgali altındaki Afyon’da yaşayan Cemil başkaları ölüp, vatan için mücadele ederken hiçbir şey yapamamaktan şikâyetçidir. Bu temsilin önemli bir yanı da milli mücadeleye İzmir dışında bir şehrin cephesinden bakıyor olmasıdır.

Cemil, vatanperver bir gençtir; ancak amcasının izin vermemesi onun savaşta aktif görev almasını engellemektedir. Cemil reşit olmadığı için izne ihtiyacı vardır. Zeynel’le sürekli çatışmasının sebebi de savaşta yer almak isteyen Cemil’in isteklerini Zeynel’in anlamsız bulmasıdır. Cemil, Zeynel’le ondan hoşlandığı için değil üzüntüsünü kısa bir süre için bile olsa unutmak istediği için vakit geçirmektedir. Cemil tüm çabasına rağmen kendini top seslerini dinlemekten alıkoyamamaktadır ve tıp tahsilini bitiremediği için de savaşa katılmadığı için de ızdırap çekmektedir. Cemil ve amcasının Afyon yakınlarında yaşadıklarını hem top seslerinin işitilmesinden hem de Cemil’in muharebenin çok yakında olduğunu belirten sözlerinden anlamak mümkündür.

Evin camının çalınması üzerine dışarı bakan Cemil, yaralı Türk zabitanı görünce gitmek üzere olan Zeynel’den yardım ister, bu durum temsilin dönüm noktasını oluşturmaktadır. Çünkü Cemil’in yardım istediği Zeynel, her şeyi Yunan askerlerine anlatacak ve Yunan askerleri de eve gelecektir. Cemil, yaralı zabiti eve alıp saklamaya

---

¹⁷⁹ Eroğlu, a.g.e. , s. 193 -194

karar verirken bir an bile tereddüte kapılmaz. Cemil, Nevzat'ın sorusu üzerine kendini şöyle tanıtır: *“İsmim Cemil, tıbbiye talebesiyim. On yedi yaşındayım. Milli orduya iltihâk edecektim gencim diye mani oldular. Ah size karşı yapacağım ihtimamât bâri bir faide temin etseydi mütesellî olurdum.”*¹⁸⁰

Böylece Cemil, hem duygularıyla hem de savaşa katılamayıp gerekçesiyle ifade edilmiş, kendi ağzından tanıtılmış olur. Cemil, Nevzat'ı o kadar çok düşünmektedir ki amcasının onun varlığını öğrenirse istemeden belli edebileceğinin farkındadır ve onu hem amcasından hem de Yunanlılardan canı pahasına korur. Bu yönüyle ayrıca zeki ve cesur bir genç olduğunu da gösterir. İdeal bir Türk gencidir; vatana bağlı, zeki, cesur, iradesine hâkim... Cemil zekâsıyla önce amcasını, sonra Yunan askerlerini atlatmayı başarır ve Nevzat'ı evden çıkarıp Türk hatlarına kadar götürür.

Amcasını oyalayıp, zabiti - Nevzat'ı - yüke saklaması bu sebeple sıkılğan bir edası olması ve buna rağmen amcasının bu durumu başka nedenlere bağlaması amcasının ona güvendiğini göstermektedir. Amcası, onun sıkıntısını Zeynel'i evine çağırmasına bağlar. Çünkü o, Zeynel'den hoşlanmamaktadır. Cemil ise aklının hâlâ harpte olduğunu söyler, Nevzat'ı sakladığı yere istem dışı baksa da bu hareketi amcasına Zeynel'le tartıştığı için üzüntüden ve kızgınlıktan hareketlerini kontrol edemediği şeklinde açıklar. Tüm bunlar Cemil'in zekâsının ve cesaretinin göstergesidir.

Cemil'in amacı zabitin yarasını tedavi etmektir; ancak düşündüğü gibi olmaz. Yükten çıkardığı Nevzat, bir an önce görevini yerine getirmek zorunda olduğunu bunun için bir yardımcıya ihtiyacı olduğunu söyler. Bu durum Cemil'in uzun zamandır yapmak istediği şeydir; böylece vatani için o da bir şeyler yapmış olacaktır. Nevzat, onun gelişinden endişe duymaktadır; ancak şüpheyle yaklaştığı bu genç düşman kurşunuyla ölmekten mutlu olacağını söyleyecek kadar kararlıdır. Yunanlıların kapıya dayanmasıyla da Cemil, tüm rol kabiliyetini ve zekâsını kullanmak suretiyle hem Yunanlıları hem de amcasını oyalamayı başarmaktadır. Yedinci sahnede Yunanlılar gelir ve temsilde de gerilim artar, Cemil askıda asılı unutulmuş Nevzat'ın ceketini yok

---

¹⁸⁰ Raif, a.g.e. , s. 8

etmek, yeni uyanmış numarası yapmak, amcasının tüm tartaklanmalarına, suçlamalarına hatta yemine zorlanmasına karşı tepkisiz kalmak zorundadır. Sadece “*Yapmayınız!*” demekle yetinir, bir Yunan askerinin boğazına atılmasına tepkisiz kalma gibi pek çok güçlüğe Nevzad’ı kurtarmak düşüncesiyle katlanmaktadır.

Cemil, zâbiti kaçıрма planını hazırlarken Zeynel’in gelişi onu bir süre durdurur. Zeynel’in Yunanlılara haber verdiğini anlayıp onu dışarı atar ve Nevzad’ı kaçırmak için hazırladığı planın işe yaraması için Yunanlıların başka bir yöne gitmelerini sağlar. Zâbitle birlikte uzaklaşması ve onu Türk hatlarına ulaştırmayı başarması gerekmektedir; bu gerçekleşmezse Nevzad evrakları ona emanet etmiştir, o da canı pahasına evrakları yerine ulaştırmaya kararlıdır. Bu düşünce ve duygular hem Cemil’in cesaretini görmemizi hem de Türk gençlerinin nasıl olması gerektiğini anlamamızı sağlamaktadır. Cemil karakteri Türk gençlerine örnek teşkil etmek için oluşturulmuş bir karakter niteliği taşımaktadır.

8.7.4 İşbirlikçi Bir Türk

Zeynel

Zeynel daha ilk perdede Cemil’le sohbetinde karakterini ortaya koymaktadır. Türk romanında da bu tür kahramanların yer aldığı görülmektedir: Sodome ve Gomore’de, Üç İstanbul’da, Biz İnsanlar’da, Sahnenin Dışındakiler’de hep savaş sürerken savaşın dışında kalıp yabancı bir ülkedeymiş gibi yaşamlarına devam edenlerden bahsedilmiştir. Bu karakterler, kendi yararlarından, kendi kurtuluşlarından, kendi rahatlarından başka bir şey düşünmemektedir. Zeynel’le örtüşen bu karakterlere Mehmet H. Doğan Türk romanından şu örnekleri vermektedir:

“Üç İstanbul’un Belkis’i, Adnan’i, Raşel’i, Moiz’i; Biz İnsanlar’ın Saime’si, Besime’si, Madam Sofi’si; Sözde Kızlar’ın Nevin’i, Behiç’i, Nazmiye’si; Ateşten

Gömlek'in İngiliz dostu Salime Hanım'ı; Sırtlan Payı'nın Gülistan Satvet'i ve "muhibir" Rıza Muhiddin'i...¹⁸¹

Zeynel hem muhibirliğiyle hem de büyük bir savaşın ortasında rahat bir hayat yaşama isteğiyle bu karakterlerle örtüşmektedir. Cemil'in savaştan bahsetmesi üzerine *"Dün de orada dövüştüler, yarın da dövüşecekler. Bize ne?"* diye tepki göstermesi bile temsilin başında Zeynel'in karakterini anlamamız bakımından yeterlidir. Daha sonra da Zeynel'in düşüncelerini şu şekilde açıklaması hem onu tanımak hem de Kurtuluş Savaşı romanlarında da rastladığımız, savaş yıllarında, bazı kimselerin yaşadığı bohem hayatının yansımalarının tiyatrodaki da görülmesini yansıtmak bakımından önemlidir:

"Herkesin bir türlü zevki vardır. Ben orasına, sıcak odayı, kokulu çayı daha ziyade tercih ederim. Şimdi Afyon'da askerlerin ayağı çamurda, başı duman içinde...(çayını içer)"¹⁸²

Cemil'in onu aşağılamasına, iyi yürekli olmadığını söylemesine bile teşekkürle cevap verecek kadar vurdumduymaz, biridir. Kendini tarif ederken, iyi şeyleri tercih eden, fikrini müdafaa edecek (ve onursuz) kabiliyete sahip, kahramanlığa, şan ve şeref sevdasına susamış biri olmadığını söylemektedir. Bu ifade Zeynel'in yaptıklarında kendini haklı görmesini ve savaşa katılanları da şan ve şeref sevdalısı görüp aşağıladığını göstermektedir. Tüm bu düşüncelerine rağmen Cemil'i mert bulduğunu söylemekten de çekinmemektedir; ancak Cemil'in cephede olmadığı için yaşadığı üzüntüye de bir anlam verememektedir. Cemil'in üzüntüsüne verdiği cevap onun gerçek yüzünü hemen ortaya koymaktadır: *"Adam sen de... müteselli ol! Saflarda bir adam fazla yahut eksik olmuş ne ehemmiyeti var... Mağlubiyetimiz yüzde yüz!"¹⁸³*

Cemil'in onun sözlerine gösterdiği tepkiyle alay eder, Cemil'i duygusal yapısı, vatanperver hissiyatı nedeniyle edebiyata vakıf, her rolü oynayan, kahraman bir çocuk

---

¹⁸¹ Türk Dili, a.g.e. , s. 24 -25

¹⁸² Raif, a.g.e. , s. 3

¹⁸³ a.g.e. , s. 4

olarak görmekte onunla alabildiğine alay edip gülmektedir. Nevzad'ın gelişiyile Zeynel'in gerçek yüzü daha da belirgin gözler önüne serilmektedir. Nevzad'ı misafir olarak gören Cemil'in Nevzad'la konuşmasında Zeynel, Nevzad'ı sıkıcı bir misafir olarak gördüğünü ifade etmektedir. Zeynel hem ülkesine hem ülkesinin askerine ihanet etmek için her an hazır olduğunu temsilin ilk sahnesinden itibaren yansıtmaktadır.

Ethem Efendi'nin eve geldiğini anlayınca da evden hızla uzaklaşmakta, tabii soluğu Yunan askerlerinin yanında almaktadır. Üstelik o kadar yüzüzdür ki Yunan askerleri eve geldikten kısa bir süre sonra eve gelip zabitin yakalanıp yakalanmadığını gözleriyle görüp anlamak istemiştir. Cemil onun ihbar ettiğini hemen anlayıp onu evden uzaklaştırır; ancak Zeynel onları kaçarken görür bunu da Yunan askerlerine duyurur. Onun düşünce ve duygularını daha net anlamak, Zeynel'in sözüyle olanları görmek için Petraki'ye Cemil ve zabitin kaçtığını söylemeden önceki ifadelerini buraya aktarmak gerekir:

“Neredeler? Vakit kaybetmemeli. Görüp anlatmalı, izahat vermeli (birinci kata çıkar, kapıyı açar) Kimse yok! Bu Cemil, amma atik ha! (Aşağı iner, pencereden bakar) Ah yüzbaşı ile beraber kaçıyor. Bağların arasından gidiyorlar... budala şimdi yakalanacak haberi yok. (Pencereden bakmakta devam ederek) karanlıkta adamakıllı görünmüyorlarda (Bu esnada yükteki neferin haykırması işitilir) Bu da kim? Bir Yunan neferi! Böyle bağırabilmek için insan hakiki palikarya olmalı. (Yükün kapısına giderek) Ha, arkadaş merak etme şimdi seni kurtarırım. (Kapıyı açmak ister)... ”¹⁸⁴

Zeynel, burada da görüldüğü gibi hem Yunanlı şahsında Batı hayranı olduğunu göstermekte, hem de olanları bir oyun gibi görmekte, haince bir tavırla Cemil ve Nevzad'ı ihbar etmekten çekinmemektedir. Nitekim ihbar sonucunda onların peşinden gitmek zorunda kalan ve tüm yaptıklarının cezasını görerek ölen de yine Zeynel olmuştur. Güvendiği Yunan subayı onu Cemil ve Nevzad'ın peşine göndermekten çekinmez, üstelik gitmezse onu öldürmekle tehdit eder. Neticede Zeynel, tüm kötüler

---

¹⁸⁴ a.g.e. , s. 26

için geçerli olan sonla karşılaşır ve tuzağa düşürmek istediği Cemil ve Nevzad'ın yerine tarafları olduğu Yunan askerinin kurşunuyla hayatını kaybeder.

8.8 Dil ve Üslûp

Temsilde dil, oldukça sadedir. Neredeyse Arapça ve Farsça sözcüklere hiç yer verilmemiştir. Yunan askeri Petraki'nin konuşmasından önce bile *“Pürüzsüz bir Türkçeyle”* konuştuğu belirtilmektedir. Yunan askerlerin birkaç Yunanca sözcüğü dışında anlaşılmayacak sözcük hemen hemen yok gibidir. Temsilin, halka ulaştırılacak mesajı, sade bir dille aktardığı görülmektedir.

9. SANCAĞIN ŞEREFİ

9.1 Kitabın Künyesi

Kitabın kapağında temsilin ismi *“Sancağın Şerefi”* olarak belirtilmektedir. Kitap kapağının sağ üst köşesinde *“Salon Temsilleri: seri 1”* olarak ve *“adet 3”* olarak belirtilmektedir. Ardından kitap kapağının ortasında temsilin yazarı *“Mahmud Yesari”* olarak yer almaktadır. Bunun altında da temsilin adı *“Sancağın Şerefi”* olarak yer alır. Temsilin adının altında temsilin bir perdeden oluştuğu ifadesi yer alır. Bunun altında da *“Türk ocakları ve emsali müesseseler ve cemiyetlerde kolaylıkla temsil edilebilmeleri için eşhası yalnız erkek olarak tertib edilmiştir.”* ifadesi yer almaktadır. Bunun altında tab' ve naşiri yazmakta ve altında da *“İkbal Kütüphanesi sahibi”* ifadesi yer almaktadır. Bunun altında da *“Hüseyn”* yazmakta ve temsilin basım tarihi *“1927”* olarak belirtilmektedir. Sayfanın en altında sol tarafta da *“Şirket-i Mertebiye Matbaası”* ibaresi bulunmaktadır.

9.2 İç Kapak

Temsilin iç kapağında şahıslar yer almaktadır:

Mülâzım Ferhad Bey

Hızır Çavuş

Murad Onbaşı

Bir Yüzbaşı

Bu ifadenin altında da vakanın nerede geçtiği açıklanmaktadır:

[Vak'a: Mücadele-i Milliye senelerinde "Geyve" civarında bir köyde geçer.]

9.3 Mekân

Sahnenin durumu şu şekilde ifade edilmektedir:

[Sahne: Taş bir köy odası-Nihayette bir kapı- sağda bir pencere-yerlerde kalaslar, çalı çırpı ve tahta sıralar vardır.]

Birinci sahnede odanın durumu şu şekilde yer alır:

"Perde açıldığı zaman sahne boştur. Biraz sonra sırtında pelerini eteklerini kavuşturarak Ferhad girer. Bir şey sakladığı bellidir. Diğerleri onu takib ederler. Dışarıda kar vardır. Uzaktan top sesleri ve yalnız vakit vakit patlayan tüfenk sesleri duyulmaktadır. "

Diğer sahnelerde mekân değişmediği için mekânla ilgili herhangi bir bilgi verilmemektedir.

9.4 Temsilin Muhtevası

Sancağın Şerefi

Ferhad pelerinin altında bir şey saklayarak içeri girer. Kahraman silahına dayanmış solumaktadır ve birini daha kaybettikleri için üzgündür. Hızır ise kaybettikleri arkadaşlarının yanı sıra üç kişinin de onlardan öldüğünü düşünmekte ve bununla teselli bulmaktadır. Ferhad, Kahraman'a pencereden dışarı bakıp olan bitenden haber vermesini ister. Düşman askerleri yaralılarını toplamaktadır. Hızır onların kaçtığını düşünmektedir; fakat Ferhad tekrar gelecekleri görüşündedir. Ferhad, pelerininin

altından alay sancağını çıkarır. Henüz güvende olduğunu düşünmemektedir; çünkü düşman askerlerinin biri gidiyorsa diğeri geliyordur. Silah sesleri yaklaşmaktadır. Yüzbaşı Ferhad, Hızır Çavuş'a ve Kahraman'a ateş etmeleri için emir vermektedir. Kahraman, düşmanlardan birini vurur; bunun üzerine diğeri kaçar. Kaçtıklarını duyunca Ferhad ateşi kesmelerini söyler; cephanenin azalmasını istememektedir.

Hızır; Yunanlıların, buldukları yeri asla bulamayacağını düşünmektedir; ancak kılavuzları olan inzibatlar onları saklandıkları yere getirmiştir. Bu durum karşısında Hızır şaşkın ve kızgındır; bu inzibatların Türk ve Müslüman olabileceğine inanmamaktadır. Ferhad ise onların dininin, milletinin olmadığını söylemektedir; çünkü yurdunu düşmana peşkeş çekmektedirler. Yunanlılar sayıca onlardan çok fazladır; fakat bu üç kişinin üzerine yürüyememektedir. Ferhad bu durumu, sayılarının fazla olduğunu düşünmelerine bağlamaktadır. Yollarını kaybedip buldukları yere sığınan bu üç askerden alay kumandanının haberi yoktur.

Ferhad, karargâha dönemediklerini söyler; bunun nedeni yıkılmadık yerin kalmamasıdır. Kaybolmalarına sebep olan kar fırtınası önlerini görmelerini engellediğinden nereye doğru ilerlediklerini de anlayamamışlardır. Gerçi kar onların işine yaramıştır; çünkü fırtına onların ayak izlerini silmiş, böylece düşman askerleri kaç kişi olduklarını anlayamamıştır. Ferhad, Kahraman ve Hızır konuşurken düşman askerleri tekrar görünür. Birkaç çeteci onlarla mücadele için yaklaşmaktadır. Ferhad kendi canını düşünmemektedir. Ne de olsa ölmüş sayılmaktadırlar artık; Ferhad'a göre bundan sonraki tek görevleri sancağı alaya ulaştırmak, onun düşmanın eline geçmesini önlemektir. Hızır, sancağı düşmana bırakmaktansa yakmak taraftarıdır; fakat sancağı yakacak ateşleri yoktur. Günlerdir bir şey yememişlerdir; düşmanda da bir hareket olmadığı için bunu fırsat bilirlen ve biraz dinlenmek isterler. Kahraman kuru bir peksimet çıkarır; ancak peksimet yenebilecek durumda değildir. Diğeri de vermek ister; ancak Ferhad günlerdir açlığa alıştığını söyleyerek peksimetini yemek istemez. Peksimet yenmeyecek durumdadır bu sebeple atarlar ve artık ne yiyecekleri ne de cephaneleri vardır. Çok güç durumdadırlar, silahlarındaki kurşunların hepsi isabet etse bile düşman askerlerinin yarısını ancak vurabilecek miktardadır. Düşmana karşı

koymaktan başka da çareleri yoktur, ayrıca mücadele etmeseler bile soğuktan öleceklerdir.

Hızır, uzun zamandır askerdir; sancağın birçok savaş gördüğünü bilmekte kıymetini de çok iyi anlamaktadır. Kahraman güçsüz bir biçimde pencereye doğru yönelip düşman askerlerinin vaziyetine bakar. Onun bu hâli Hızır'ın dikkatini çeker. Kahraman biraz üşüdüğünü söyleyip camdan bakar ve Yunan askerlerinin hareketsiz olduğunu görür. Kahraman açlık ve soğuktan ölmelerini beklediklerini düşünmektedir. Hızır bu düşünceye karşı çıkar; o, kimsenin açlık ve soğuktan ölmeyeceğini düşünür. Pek çok yerde harb etmiş olan Hızır düşmanla her koşulda mücadele etmiştir ve böyle düşünmesine sebep de budur. Ferhad, düşman reisi ya da kumandanıyla görüşmeye karar verir. Bu sırada hava kararacak ve içlerinden biri sancağı alıp kaçacaktır. Ferhad tabancasını onlara bırakır ve ölmeyi bilmeyenlerin yaşamaya hakkı yoktur, diyerek çıkar.

Ferhad'ı düşman askerleri hemen çevirir bu esnada Kahraman üşümektedir, üstelik dizleri hareket etmemektedir. Hızır, Kahraman'ı oyalamaya çalışmaktadır; onun dikkatini başka şeylere yoğunlaştırmak istemektedir. Bu sebeple yanına çağırır, silahlarımızı kontrol edelim, der; fakat Kahraman'ın yürüyecek hâli yoktur. Hızır, Kahraman'a kendi paltosunu örter. Kahraman'a Arabistan'ı anlatmaya başlar; ancak Kahraman onu dinlememektedir, üşümektedir. Üstelik uykusu olduğunu söylemektedir. Hızır Çavuş, Kahraman'a moral vermeye çalışmaktadır. Alay kumandanının onları mutlaka bulacağı düşüncesindedir.

Ferhad, Yunanlı askerlerle görüştüktan sonra yanlarına gelir. Yunanlı zâbitin boşuna kan dökülmemesi için taarruza geçmediğini öğrenmiştir, alay sancağını istemektedir. Zabitten kibrit almayı başarmıştır ve kibriti sancağı yakmak için getirmiştir. Türk askerleri yaklaşmaktadır; ancak Yüzbaşı döneceğine söz vermiştir, ateşi onlara bırakır ve sancağı yakmalarını söyler. Ferhad'a sancağı getirmezlerse onu öldüreceklerini söylemişlerdir; Hızır'ın onu bırakmak istememesine rağmen o, gitmekte kararlıdır. Sancağı yakacak zamanı böylece kazanacaklarını düşünmektedir.

Silahını geri alır ve fırsat bulursa kaçabileceğini belirtir. Sancağı da her şeyden ümit kesilinceye kadar yakmamalarını, son dakikayı beklemelerini telkin eder. Bu sırada ateşi yakarlar, hem ısınmaktadırlar hem de askerler saldırırsa sancağı ateşe atıp yakmayı planlamaktadırlar. Kahraman'la Hızır ailelerinden bahsederler. Kahraman'ı ölüm düşüncesi sarmıştır. Dışarıdan silah sesleri gelmektedir; Kahraman bakmak ister; fakat olduğu yere yığılır. Kahraman sürekli memleketi Ödemiş'i sayıklamaktadır. İhtiyar anne ve babasını düşünmektedir. Kahraman artık yaşayacağını düşünmemektedir ve bu nedenle muskasını Hızır'a verir, onu annesine götürmesini söyler. Murad Onbaşı gelir ve kapıyı açmalarını ister. Yunan zabiti sancağı yaktıklarını düşünüp Murad'ı sancağı alması için göndermiştir. Murad da esir düşmüş askerlerden biridir. Sancağı vermezlerse kumandanı gözlerinin önünde öldüreceklerdir. Hızır, kumandanın hayatını kurtardığını söylemekte ve onun için bir şey yapamamaktan pişmanlık duymaktadır. Murad'la kumandanın haber alırlar ve kumandanın vazifelerini yapmaları gerektiğini söylemektedir. Kumandanı Hızır ve Kahraman'ın gözleri önünde kurşuna dizerler. Kahraman'dan hiç ses gelmemektedir. Hızır kalbini dinler hâlâ ses gelmektedir; Kahraman ise yarı baygın hâlde sancağı sormaya devam etmektedir. Kahraman son bir gayretle doğrulur ve bölüğün yaklaştığını görür; ancak artık gücü kalmamıştır. Nefesi kesilir, sesi çıkmaz ve olduğu yere yığılıp ölür.

Hızır da oldukça güçsüzdür. Bölüğün geldiğini duyunca karşılamak ister ve sürüne sürüne kapıya gider. Bu sırada Yüzbaşı dışarıdan kapıyı çalmakta ve açmalarını istemektedir. Kuvâ-yı Milliye gelmiştir; ancak Hızır'ın kapıyı açacak gücü kalmamıştır. Sürünerek sancağa yaklaşır ve Murad'a kapıyı açmasını söyler. Yüzbaşıya titreyen elleriyle Hızır, sancağı uzatır. Sancağı öpmek ister; fakat gücü kalmamıştır; ölür. Yüzbaşı sancağı şehitlerin üzerine örttürür.

9.5 Kahramanlar

9.5.1 Askerler

9.5.1.1 Türk Askerleri

Ferhad

Ferhad kaybolan üç askerden biridir. Cesareti ve fedakârlığıyla örnek bir asker ve komutan olarak temsilde yer almaktadır. Buldukları yerde Yunan askerlerince baskına uğratılmışlardır ve Kahraman, askerlerin yaptıklarını gözlemlemekle Ferhad tarafından görevlendirilir. Hızır Çavuş'un askerlerin kaçtığını düşünmesine karşı çıkan Ferhad, Yunanlıların yine geleceklerini düşünmektedir. Pelerininin içinde bir şey saklayarak içeri girmiş olan Ferhad, pelerinini açıp sancağı çıkarır. Temsil boyunca mücadelenin temelini bu sancak oluşturmaktadır.

Onlar Yunan askerlerinden birini kovmakta, diğeri üzerlerine gelmektedir. Silah sesleri sürekli yaklaşmaktadır. Yüzbaşı Ferhad, Kahraman ve Hızır Çavuş'a silahlarını alıp ateş etmeleri için emir verir. Askerler yoğun ateş altında kalıp arkadaşlarını da kaybedince geri çekilmeye başlar. Bu sırada Ferhad da cephanenin bitmemesi için ateş etmeyi kesmelerini emreder. Yunan askerlerinin yolunu bulmasında, onları yakalamasında Türk inzibatlar yardımcı olmuş, onlara rehberlik etmişlerdir. Buradaki diyaloglar Hızır, Kahraman ve Ferhad gibi canını vatani uğruna feda edecek askerlerin, düşmanı destekleyen Türklere bakışını da bizlere göstermesi bakımından önemlidir:

“Hızır- Bu inzibatiyeciler sahiden Türk mü, Müslüman mı yüzbaşım?

Ferhad- Hayır oğlum, yurdunu düşmana peşkeş çeken nâ-merdlerin dini, milleti yoktur. ”¹⁸⁵

İnzibatiyecilerin bu tutumunda hükümetin tutumunun etkisi büyüktür. Ülkenin her yeri yer yer işgale uğrarken ve halk zulümle karşılaşırken hükümet, bazı bölgelerde direnişe geçen halka destek vermek yerine tam tersi bir tutumla karşımıza çıkmaktadır.

---

¹⁸⁵ Mahmut Yesari, **Sancağın Şerefi**, Şirket – i Mertebiye Matbaası, 1927, s. 4

Bu direnişleri engelleme çabası içine girer. İzmir'in işgali üzerine hükümetin takındığı tavır göstermek adına bu dönemde hükümetin yaptığı girişimleri de bilmek gerekmektedir. Turgut Özakman bunları şu şekilde aktarır:

“ Dâhiliye Nazırı Ali Kemal, Redd-i İlhak ve Müdafaa-yı Hukuk gibi yeni kurulan milli örgütlerin telgraflarının çekilmesini yasaklar ve Yunanlılarla çatışmaya başlamış olan milli kuvvetlerin bastırılıp dağıtılması için genelge yayımlar.

. Hükümet, işgalin protesto edileceği İstanbul mitinglerini yasaklar.

. Damat Ferit Hükümeti 21 Haziran 1921 günkü kararıyla Milli Mücadele'ye karşı açıkça tavır alır: Her ne ad ile olursa olsun hususi birtakım teşkilat kurulmasına ve halktan bu yolla malî ve bedenî isteklerde bulunulmasına askerî ve mülkî makamlarca asla meydan verilmemesi ve müteşebbisleri hakkında takibat-ı şedide icrası (şiddetli koğuşturma yapılması)...

. Damat Ferit Hükümeti 29. 07. 1919'da Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in tutuklanmasını kararlaştırır.

. Dâhiliye Nazırı Adil'in demeci: “İzmir'de çete teşkil edenleri dağıtmak için icab ederse askerî kuvvete müracaat edeceğiz.”¹⁸⁶

Nitekim olay bununla da bitmemektedir. İnzibatiyecilerin desteklediği düşman askerleri aynı zamanda hükümetin desteğini görmekte, inzibatların bu şekilde davranması da aslında hükümetten kaynaklanmaktadır. Vahdettin'in Mustafa Kemal için söyledikleri yenir yutulur cinsten değildir. İngiltere yüksek komiseri Rumbold'a verdiği demeçte Mustafa Kemal ve Milli Kuvvetler için, bir avuç eşkiyanın kurduğu bir etkinlik açıklamasını yapmaktadır. Mustafa Kemal ve arkadaşları içinse Ankara'nın liderlerinin Türkiye'de bir dikili ağacı olmayan ne kan bağı ne de başka bir şeyle ülkeye bağlı olmayan kimseler ifadesini kullanmaktadır. Ayrıca Mustafa Kemal için “*Kökeni belli olmayan Makedonya devşirmesi*” demekte “*kanı Bulgar, Rum, Sırp her şey olabilir*” olarak sözlerine devam etmektedir. Yalnızca Vahdettin değildir direniş karşıtı olan, Vahdettin'in tutumundan etkilenen Şeyhülislam Dirrüzâde Esseyid Abdullah, Bolu mutasarrıfı gibi pek çok ismi de saymak mümkündür. Mustafa Kemal ve bu

---

¹⁸⁶ Özakman, a.g.e. , s. 220 -221

mücadeleye gönül veren diğer askerlerden inancına bağlılığıyla bilinen halkı uzaklaştırmak için fetva veren Şeyhülislam, düşmanla mücadele edenler için “Anadolu’da hükümet kurup milleti, vatani kurtaracağız diyen eşkiya, fitneci, fesatçı ve mukaddes şeriata karşı baş kaldırmış kişiler. ” olarak bahsetmesi bu mücadelenin yalnızca dış düşmanla değil; İngiliz hayranı, koltuk sevdalısı kişilerle de yapıldığını gösterir.

Ferhad yalnızca ülke içindeki destekçileri dile getiren bir araç değildir. Aynı zamanda ülkenin içinde bulunduğu durumu da yine o aktarmaktadır. Ülke perişan durumdadır ve bir kar fırtınasına yakalanıp yolunu kaybeden bu üç asker alay sancağını da yanlarına katıp yıkık dökük bir yere sığınmaktan başka çare bulamamıştır. Ancak en önemli yan, Ferhad’ın ağzından dökülen şu sözlerle memleketin içinde bulunduğu durumdur:

“Alay sancağını ilk saflara götürmezdik. Durduğumuz yerde de barınmak kâbil değil midir? Karargâha dön... Ama hangi karargâha, hangi köye? Yıkılmadık çatı, çökmedik dam, yakılmadık tarla mı kaldı?”¹⁸⁷

Memleket, hem düşman tarafından yakılıp yıkılmıştı hem de düşmana geride erzak bırakmak istemeyen Türkler tarafından yakılıp yok edilmişti. Ülkede taş üstünde taş kalmamış, her yer yıkık evler yanık binalarla çevrilmişti. Ferhad kışın savaşın çok güç olduğu düşüncesindedir neticede bir kar fırtınasıyla sürüklendikleri yer, birliklerinden kopuşları ve içinde buldukları durum bunun göstergesidir. Gerçi fırtına onların bir yandan da işine yaramış, fırtına ayak izlerini sildiği için düşman kaç kişi olduklarını anlayamamıştır. Bunu talihli olmalarına bağlayan Ferhad, talihin her zaman yanlarında olmayacağını da farkındadır. Bu yanı sıra Ferhad, gerçekçi bir karaktere sahip olduğunu da göstermektedir. Aynı zamanda Ferhad öyle fedakârdır ki kendi başlarının çaresine bakmaları gerektiğini ve Allah’ın cephede savaşanlara yardım etmesini dilediğini söyler. Bu durum bir askerın kendinden önce vatanını düşündüğünü göstermesi bakımından ve milli mücadele içinde yer alan her bireyin “önce vatan”

---

¹⁸⁷ Yesari, a.g.e. , s. 5

düşüncesiyle hareket edip kendi canını hiçe saydığını göstermesi bakımından da değerlidir. Tüm bunlar olurken Yunanlılar yine hareketlenmektedir. Yunanlılar, Doğu Akdeniz’de geleceğin ulusu olarak görülmekte ve Yunanistan, Doğu Akdeniz’in en büyük adalarına sahip oluşuyla da İngiltere’nin gözünde değer kazanmaktadır. Bu adalar, Süveyş Kanalı ile İngiltere üzerinden geçen Hindistan, Avusturya ve Uzak Doğu’ya giden ulaştırma yolları üzerinde bulunan doğal denizaltı üsleri görevi yapmaktadır. Onlara verilecek destek İngiltere’nin birliğini sağlayacak olan koruyuculardan biri olacaktır. Bu düşünceyle İngiltere, Yunanlılara destek olacak böylece Yunanlılar İngiltere’nin birliğini sağlayacak olan koruyuculardan biri olacaktır. Yunanlılara sadece destek sağlanmakla kalmıyacak; Türklerin elindeki silahlar toplanırken gizliden gizliye Rumlara silah yardımı yapılır ve onların mücadelesi içten içe desteklenir. İngiliz hayranı olan hükümet yetkilileri ise İzmir’in işgali haberini aldığı hâlde halka bunu duyurmayarak, halkın direniş göstermesini engellemeye çalışmaktadır. Üstelik hükümet yetkilileri halkın elindeki silahları toplatarak, el altından halka yapılan yardımları engelleyerek ve bunun için inzibatların Yunanlılarla birlikte çalışmasını destekleyerek vatana en büyük kötülüğü yaptıklarının farkında değillerdir. Vatan mücadelesi içinde yer alan Ferhad ve onun gibilerin, Yunanlıların gizliden desteklenerek oluşturdukları silahlı grupları çete olarak görmesi, Yunanlıdan ve destekçilerinden kin ve nefretle söz etmesi oldukça doğaldır.

Ferhad’ın Yunan askerlerinin etraflarını sarmaya başladığı anda bile endişesi kendi canı için değildir. Birçok şerefli muharebede yer alan alay sancağının düşman eline geçip Atina sokaklarında dolaştırılmasından korkmaktadır. Çünkü sancak muharebelerde yer alan şehitlerin kanlarıyla yıkanmıştır. Sancağı düşmana teslim etmek, namusunu düşmana teslim etmekle eşdeğer gibidir. Sancağı yakma kararını alırlar; ancak ellerinde ateş yoktur. Ferhad’ın cesareti ve kahramanlığı bu kararla birlikte temsilde varlığını sergiler. Üstelik oldukça aç, yorgun ve umutsuzdurlar. Kahraman’ın yanında kalan bir parça peksimet bile taşa dönmüştür. Ancak o, yine de bu peksimeti diğerleriyle paylaşmak istemektedir. Ferhad ise bunu asla kabul etmez, kendini komutan olduğu için onların babası gibi görmektedir ve kendi yanında bir dilim ekmek olsa bile bunu kendi yemeyip onlara vermekle yükümlü tutmaktadır. Bu durum milli mücadele içinde askerinin tutumunu, komutanların askerlerine bakış açısını ve askerî

zihniyetin, aile düşüncesiyle nasıl örtüştürüldüğünü göstermesi bakımından da değerlidir.

Yanlarında ne yiyecek ne de cephane kalmıştır. Taşa dönmüş peksimeti Kahraman da yiyemez ve atar. Sayıları otuzu bulan düşmana atabilecekleri sekiz, dokuz bağ fişekleri vardır. Bir de Ferhad'ın tabancası bulunmaktadır. Ferhad'da Yunanlılara karşı büyük bir kin vardır. Kahraman onların hareketlerini gözlemlerken hiç hareket etmediklerini söyleyince Yunan askerleri için “*Korkaklar!*” der. Ancak sancağı kurtarabilmek için birileri fedakârlık yapmalıdır. Bu sebeple Ferhad plan yapar. Havanın kararmasını beklemeleri gerekmektedir bunun için de biri gidip Yunan askerlerini oyalamalıdır. Böylece içlerinden biri sancağı alıp uzaklaşa bilecektir. Ferhad kendi tabancasını da bırakarak Yunanlıların başındaki şefle görüşmek üzere Kahraman ve Hızır'ın yanından ayrılır. Hızır ve Kahraman bu gidişten oldukça endişelidir. Hızır, Kahraman'ı teselli etmeye çalışmaktadır. Kısa bir süre sonra Ferhad döner. Yunan zabitiyle görüşmüştür ve Yunan zabiti sancağı teslim etmesi şartıyla onu Hızır ve Kahraman'ın yanına göndermiştir. Ferhad olup biteni onlara anlatır. Yunan zabiti, aç olup olmadığını sormuştur, Ferhad bundaki sebebi bilmektedir. Amaç, içinde buldukları durumu çözmektir. Bu nedenle tok olduğunu söyler ve kan dökülmeden meseleyi çözmek istediğini anlatır. Fırtınada kaybolduklarında sancağı alıp sıırığı geride bırakmışlardır. Yunanlılar da bunu görüp sancağın ve onların peşine düşmüştür. Ferhad akıllıca davranarak Yunan askerinden sigara ister ve komutanın verdiği sigarayı yakıp kibriti cebine koyar. Kibriti Hızır ve Kahraman'a verir, çalı çırpı toplarlar. Çok gerekmedikçe sancağı yakmamalarını emreder; çünkü Türk birlikleri yaklaşmaktadır. Yunan zabatine döneceğine söz vermiştir ve Yunan zabiti sancağı getirmeden dönerse onu öldüreceğini belirtmiştir. Bunu duyan Hızır onun gitmesine izin vermek istemez; ancak verdikleri sözü tutmasıyla tanınan bunu onurun bir timsali olarak gören ve korkaklığı asla kendine yakıştıramayan bir milletin evladı olan Ferhad için buna razı olmak; korkmak, ölümden kaçmak mümkün değildir. Verdiği sözü tutar ve Yunan zabitinin yanına döner. Bu sırada Hızır, çalı çırpıyı ateşe verir. Biraz ısınmaya ihtiyaçları vardır. Ferhad'ın ölüme atılışı onlara örnek olmuştur; yüzlerce kez ölüme atılıp kurtulan Ferhad, bu defa her şeyi göze alarak hareket etmekte her şeyi göze almak bir yana ölüme yürümektedir. Ancak yanına bıraktığı tabancayı da alarak

gitmekte fırsatını bulursa, Türk birliği de hızla ilerleyip yaklaşırsa kaçabileceğini de düşünmektedir. Kahraman ondan hakkını helal etmesini istemiştir. Ferhad'ın ona verdiği cevap vatan mücadelesi içindeki bir insanın ruh hâlini yansıtmaya bakımından değerlidir:

“Anavatan hakkını helâl etsin oğlum. Ne yapalım ki bir kuru candan başka ona bir hediyemiz yok...”¹⁸⁸

Hızır ve Kahraman karın şiddetini arttırmasıyla ve üşüdükleri için de ateş yakarlar. Üstelik şiddetli kar nedeniyle fazla bir şey de görememektedirler. Bu sırada Murat Onbaşı gelir. Yunan zabiti ateşi görünce sancağın yakıldığını düşünmüş, sancağı teslim etmezlerse zabitlerini gözleri önünde kurşuna dizeceklerini haber vermiştir. Murat yalnız Yunan zabitinden haber getirmemiştir. Ferhad da haber göndermiştir ve sancağın ne olursa olsun teslim edilmemesini iletmesini istemiştir. Ferhad, vazifesi uğruna ölümü göze aldığı, ordumuzun yaklaştığını ve onların da görevlerini yerine getirmeleri gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Hızır ve Kahraman her şeyi göze alır ve sancağı teslim etmez. Yunanlılar da sancağın teslim edilmeyeceğini anlarlar ve Ferhad'ı kurşuna dizerler.

Hızır Çavuş

Kahraman, Ferhad ve Hızır birlikte kaybolmuştur. Hızır Çavuş, Yunanlılardan hiç hoşlanmayan pek çok savaşta mücadele etmiş, ailesi orduda yer almış bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Birinci sahnede bir Türk askerinin daha olduğu ve mücadele esnasında onu kaybettikleri belirtilmektedir. Hızır bu kayıptan çok, düşman askerlerinden üçünün ölümüyle ilgilenmekte bir askere karşı üç düşmanın öldürülmesini başarı olarak görmektedir. Onun Yunan askerleri için kullandığı ifadeler kininin anlaşılması için önemlidir:

“Yaralı köpekler ne yapar ki beyim, leşlerini toplamadan kaçıyorlar...”¹⁸⁹

---

¹⁸⁸ a.g.e. , s. 16

“Bunlar asker mi be çapulcu alayı ...”¹⁹⁰

Hızır Çavuş’un Yunanlılarla ilgili buna benzer pek çok ifadesi bulunmaktadır. Sadece Yunanlılar değil, onun hışmından düşmana yardımcı olan Türkler de nâsibini almaktadır. Yunanlıların onların izini bulamayacağını düşünmektedir ve Yunan askerlerini onların olduğu yere kadar getiren Türk inzibatlarının da nasıl bir düşünceyle hareket ettiğini anlamaya çalışmaktadır. Onların gerçek Türk ve Müslüman olmasına şaşırılmaktadır; ancak Ferhad onları ne Türk ne de Müslüman olarak görmektedir. Hızır Çavuş, korkak olarak gördüğü Yunanlıların üç kişiye karşı elli kişi olmalarına rağmen mücadeleden kaçmalarıyla alay etmektedir. Üstelik alay kumandanının onları merak ettiği fikrine sahiptir. Hızır Çavuş, Ferhad’ın gidecek bir yerin kalmadığını söylemesi üzerine düşmanın yakıp yıktığı memleketin geri kalan kısmını da Türklerin yakmasına erzak bırakmamak için yapılan bir müdahale olarak bakmakta ve düşman askerleri için *“Taş yesin köpekler...”* ifadesini kullanmaktadır. Bu cümle bile onun düşmana duyduğu öfkeyi gözler önüne sermektedir. Burada anlaşılmaktadır ki Türk askeri vatan mücadelesi verirken ülkesine göz diken düşmanı kin ve nefretle anmaktadır.

Hızır Çavuş dünya görüşüyle, yaşadıklarının farkında oluşuyla, inançlı yapısıyla da hoşgörü ve iyimserlik dolu yüreğiyle de temsilde yerini almaktadır. Fırtınayla birlikte yaşadıkları tüm kötü olayları bile olumlu bir neticeye bağlayabilmekte, yanındakilere moral verebilmektedir:

“Şu kahpe dünyada kimi talihi parada kimi zevkte sanır... Adamın canı böyle pamuk ipliğine bağlı olduğu zamanlar talihin ne demek olduğunu anlıyoruz.”¹⁹¹

Talihin her zaman yüzlerine gülmeyeceğini düşünen Ferhad’ı da *“Allah’tan ümit kesilmez.”* diyerek teselli etmektedir. Sancağı teslim etmeme konusunda hemfikir olan Hızır, Ferhad ve Kahraman sancağı yakmaya karar verir, bu fikri ortaya atan da yine Hızır Çavuş’tur. Yeteri kadar cephaneleri yoktur, yiyecekleri de kalmamıştır. Buna

---

¹⁸⁹ a.g.e. , s. 3

¹⁹⁰ a.g.e. , s. 4

¹⁹¹ a.g.e. , s. 5

rağmen Hızır Çavuş, süngüyle de mücadele edebileceklerini söylemektedir. O, bu derece vatanına bağlı ve cesur bir askerdir. Hızır Çavuş eli kolu bağlı oturmanın onlara bir fayda sağlamayacağı düşüncesindedir. Onlar beklerken ya düşman taarruz edip onları öldürecekler ya da donarak öleceklerdir. Bu nedenle Hızır Çavuş, düşmana hiç beklemediği bir anda saldırımları gerektiğini böylece belki selâmete çıkabileceklerini düşünmektedir. Kahraman, baskın sırasında ölürlerse sancağın düşmanın ele geçebileceğini ve bu nedenle de baskın yerine sancağı kaçırma ya da yakma eyleminin daha doğru bir seçim olduğunu düşünmektedir. Hızır Çavuş'un askerlikle ilgili anlattıkları da o dönemde neredeyse tüm Türk erkeklerinin içinde bulunduğu durumu temsil etmektedir:

“Yüzbaşım sen daha gençsin... Ben asker ocağına senden çok evvel girmiştım. Bu ocakta ne sihir var bilmem karı alâkası gibi adamın gönlünü sardıkça sarıyor. Terhis oldun dedikleri gün bir garipsedim ki... sizden iyi olmasın, bir yüzbaşım vardı, bana: Terk-i tezkere et, dedi. İstibdâl olmak gücüme gidiyordu... Nasıl gücüme gitmesin... Silahı, kasaturayı bırak, çifte koşul... Her adam bir yaradılıştta değil...”¹⁹²

Hızır Çavuş daha önceki Yunan harbinde de savaşmış ve yaralanmıştır. Bu savaştan sonra bayrağı yıllarca taşımış, sancak omzunda Balkanları, ova ve çölleri aşmıştır. Sancağın üzerindeki kurşun deliklerinin her biri bir savaştan kalmadır ve şimdiki alay kumandanı eskiden de aynı bölükte bölük zabıtidir. Bu nedenle Hızır Çavuş'u da oldukça iyi tanımaktadır, Hızır Çavuş da onu iyi tanımaktadır. alay kumandanının onları merak ettiğinden emindir. Kahraman'ın açlık ve soğuktan ölmelerini bekleyebileceğini düşündüğü düşman askerlerinden bahsedince Hızır Çavuş sinirlenir. Bu sinirlilik hâli biraz da henüz çok genç olan Kahraman'ı cesaretlendirmek ve güçlü olmasını sağlamak içindir. Kahraman kendini kötü hissetmektedir. Hızır Çavuş'un bu çabası aynı zamanda onun daha iyi tanınmasını da sağlamaktadır. Hem Sarıkamış'ta hem de Çanakkale'de mücadele etmiş olan Hızır Çavuş, ne soğğun ne de düşman askerinin çokluğunun, inanmış bir asker topluluğuna karşı etkili olamayacağını bilmektedir. Sarıkamış'ta dondurucu soğukta mücadele etmiş, Çanakkale'de,

---

¹⁹² a.g.e. , s. 9

sayılarından üç dört misli fazla düşmana karşı gelmiş ve zaferle çıkmış bir orduda yer almıştır. Hızır Çavuş'un inancı ve gücü biraz da buradan gelmektedir. İmkânsız diye görünen şeylerin bile düşünüldüğünden farklı sonuçlanabildiğine tanık olmuştur. Ferhad, kararını verir ve düşman askerlerinin komutanıyla görüşmek üzere yanlarından ayrılır. Kahraman, kendini güçsüz hissetmektedir. Onun bu tutumundan Hızır Çavuş endişelenmektedir. Bu sebeple ona kızar gibi davranarak zabitin canını ortaya koyduğunu onların böyle şeyler söyleyip düşünmeye haklarının olmadığını belirtir. Kahraman'ın düşman askerlerini vurma isteğine de karşı çıkmakta ve onu elinden geldiğince başka şeylere yoğunlaştırarak hem kendini kötü hissetmesini önlemeye çalışmakta hem de düşmanlara karşı yapabileceği yanlış bir harekete engel olmaya çalışmaktadır. Durmadan üşüyen Kahraman'ı yanına çağırarak ona Arabistan'ın sıcaklığını ve çöllerini anlatmaya başlar. Hızır Çavuş bu yanıyla babacan tavrını sergilemekte ve sadece bir asker değil, aynı zamanda insan olduğunu göstermektedir. Kahraman'ın ümitsiz ve karamsar tavrına da sinirlenmektedir. Onun bu tutumuna karşılık Hızır Çavuş ümitlidir ve onun da ümitli olması gerektiğini vurgulayıp şu örnekleri vermektedir:

“Çocuk daha ne gördün. Ben hiç ümidimi kesiyor muyum? Çanakkale’de tam kış ortasında üç gece siperlerde su içinde kaldıktı... Conkbayırı’nda düşman arkamızı kuşatmıştı, ondan da sıyrıldık. Alay kumandanı düşünür, Hızır Çavuş nerede? diye sorar. Hızır Çavuş demek sancak demektir, bir tabur yollar, sancağı kurtarır...”¹⁹³

Ferhad yanında kibritle düşman askerlerinin yanından gelir. Ferhad düşman zabatine söz verdiği için kibriti onlara bırakıp dönecektir. Hızır Çavuş ne olursa olsun birlikte kalma taraflarıdır. Ancak Ferhad dinlemez ve gider. Hava daha da kötüleşir ateş yakıp ısınırlar. Üstelik düşmanlar gelecek olursa sancağı da ateşe atacaktlardır. Kahraman ordunun gerileyebileceğinden endişelenmektedir. Oysa Hızır Çavuş buna karşı çıkmakta ve bunun asla gerçekleşmeyeceğini düşünmektedir. Hızır Çavuş'un ağzından dökülen cümleler istiklâl harbinin ve bu mücadele içindeki Türk askerlerinin durumunu anlatmaktadır:

---

¹⁹³ a.g.e. , s. 13

“Sersem... Bizim ordu geriler mi? Kim nereye kaçar? Evin mi, yurdun mu, çoluğun çocuğundan mı kaçacaksın? Geriyi kim düşünüyor? Önümüzdeki toprak düşman toprağı mı? İleriye... düşmanı kovuncaya kadar ileriye... Gerilesek gerilesek ancak Marmara önlerinden gerileriz.”¹⁹⁴

Hızır Çavuş’un bu sözleri Milli Mücadele gerçeğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca onların içinde bulunduğu durumu ve mücadelenin haklılığını da yansıtmaktadır.

Milli Mücadele yıllarında halkın içinde bulunduğu durumun anlatılması için Hızır Çavuş’un geçmişiyle ilgili sözlerine kulak vermek yerinde olacaktır. Hızır Çavuş doğduğu köyü unutmamıştır artık; çünkü orada kimsesi kalmamıştır. Pek çok Türk ailesi de savaşa, yoksulluğa, çaresizliğe yenik düşmüştür. Babası ve annesi, o daha çok küçükken ölmüştür. Hızır Çavuş da köy ve aile olarak asker ocağını ve alayın konakladığı yerleri benimsemiştir. Kahraman öleceğini düşünmekte ve Hızır Çavuş’a vâsiyetini anlatmaktadır. Hızır Çavuş ise ona moral vermek için çabalamaktadır. Üstelik kimin ölüp kimin kalacağını belli olmayacağını düşünmektedir. Kahraman’ın gittikçe kötüleştiğini fark eden Hızır, mutlaka kurtulacağı ve köyüne döneceği konusunda onu inandırmaya çalışmaktadır. Bu sırada Murad Onbaşı gelir ve sancağı teslim etmezlerse yüzbaşının öldürüleceğini belirtir. Hızır, yüzbaşının ölümüne sebep olduklarını düşünmektedir; ancak sancağı teslim etmeyecektir. Çünkü sancak binlerce şehidin kanıyla sulanmıştır ve onlarındır. Yüzbaşı için yapabileceği tek şey kendi canını ortaya koymaktır; ama kendi canını da yüzbaşının canı kadar kıymetli görmemektedir. Yüzbaşı kurşuna dizilir ve hepsi buna seyirci kalır. Hızır, kinlenmiştir ve silah başına geçmelerini ister. Ancak Kahraman’ın hareket etmeye hâli yoktur. Hızır’ın ordu geliyor sözlerine tepki verse de birkaç dakika sonra kendinden geçer ve ölür. Hızır Çavuş’un da hareket etmeye kuvveti yoktur. Olduğu yere çöker, orduyu karşılamak ister ancak buna gücü yoktur. Sürünerek sancağı alır. Bir Yüzbaşı gelmiştir; fakat geç kalmıştır. Yüzbaşı Ferhad ve Kahraman ölmüştür, Hızır Çavuş da ölmek üzeredir. Hızır Çavuş, sancağı öpmek ister; başaramaz. Olduğu yere yığılır ve ölür.

---

¹⁹⁴ a.g.e. , s. 17

Kahraman

Duygusal ve çocuksu yapısıyla temsilde yerini almaktadır. Hızır, Ferhad ve Kahraman diğer askerlerden geriye kalanlardır. Kahraman, onların içinde en küçük olandır. Bu sebeple hem Hızır hem de Ferhad ona babacan bir tavırla yaklaşmaktadır. Kahraman, düşman askerlerini gözlemleyen kişidir. Pencerenin yanında düşman askerlerinin yaptıklarını anlatmaktadır. Açtır ve üşümektedir. Bünyesi zayıf düşmüştür. Çantasından çıkardığı peksimeti arkadaşlarıyla paylaşmak ister; ancak peksimet yenemeyecek kadar sertleşmiştir. Açlığa alışılmayacağını düşünmektedir; fakat peksimet de küflenmiş ve sertleşmiştir. Onu atar ve ateşsiz, üstelik de yiyeceksiz kaldıklarını söyler. Kahraman, hayat tecrübesi olmadığı için oldukça dayanıksız bir gençtir. Aynı zamanda da bir vatanseverdir. Sancağı sırtından çıkarıp beline saran ve bu sırada vurulup ölmekten korkan; ama bunu düşman askerlerinin ölenleri yağmaladığını bildiği için hisseden yani ölümden değil de sancağın düşman eline geçmesinden korkan bir vatanseverdir. Düşman askerlerini, ölüleri soydukları için, aç sırtlanlara benzetmektedir.

Ferhad'ın sancağı korumak adına düşman kumandanıyla görüşmek için gidişine çok üzülür. Onun geri gelebileceği konusunda endişeleri vardır. Bir yandan da üşümektedir. Dizleri kesilmekte ve üşümektedir. Bir yandan içinde bulunduğu durumu Hızır'a anlatırken bir yandan da Hızır'ın onu uyarıp ona sinirlenmesi üzerine kendine gelir ve zabiti kurtarmak için çözüm bulmaya çalışır. Hızır sürekli onu oyalamaya çalışmaktadır. Türlü bahanelerle onu kendi durumuyla ilgilenmekten uzaklaştırmaya ve yanlış bir hareket yaparak zabiti zor duruma düşürmesini önlemeye çalışmaktadır. Kahraman ise bir süre tüm bunlardan uzaklaşsa bile hemen ardından üşüdüğünü ve uykusunun geldiğini söylemeye devam etmektedir. Hızır Çavuş onun kendini sıcakta hissetmesi ve düşüncelerinden uzaklaşmasını sağlamak için Arabistan'dan söz etmektedir. Ancak Kahraman tüm bunları anlayamayacak kadar karamsardır.

Ferhad'ın gelip kibriti bırakıp ölümü göze alarak gidişinin ardından Kahraman, Hızır'ın da üşüdüğünü fark ederek gerçek duygularını dile getirir. Hızır Çavuş'a kızarak:

*“Neden çekiniyorsun? Söyle... Sen de benim gibi açlıktan, soğuktan ölmekten mi korkuyorsun.”*¹⁹⁵

Bu ifade hem onun içinde bulunduğu ruhsal durumu anlatmakta hem de en genç üye olarak duygularının coşkun bir biçimde, olgunluktan uzak olduğunu göstermektedir. Ferhad gidince ateş yakan Hızır ve Kahraman, sıcağı hissettiğinde Kahraman'ın ateşin güzel bir şey olduğunu ifade etmesi de onun canını ön planda tuttuğunu göstermektedir. Dayanıksızdır; çünkü gençtir. Üstelik evini, köyünü, ailesini özlemiştir. Hızır Çavuş'un anlattığı uzak diyarları değil; kendi köyünü anlatmasını istemektedir. Kahraman, Ödemişlidir ve durmadan Ödemiş'i sayıklamaktadır. Artık dermanı kalmamıştır, yere yığılır ve Ödemiş'i sayıklar. Kahraman'ın içinde bulunduğu durumu ve geçmişini şu cümleler açıklamaktadır:

*“Dünyada öksüz, yetim olmak ne iyi! Ben köyde ihtiyar anamı, ondan ihtiyar babamı bıraktım... Benden başka çocukları da yok...İhtiyarlar yalnız ne yaparlar? Onlara kim bakar?”*¹⁹⁶

Kahraman'ın ölümden korkmasının nedenlerinden biri de-üstelik en önemli nedeni bu durumdur. Kahraman vatani için mücadeleden kaçmamış, askere çağrılmadan askere yazılmıştır. Kahraman, Hızır'a sağ kalırsa muskasını annesine götürmesini ister. Bu muskayı doğduğu gün annesi boynuna takmıştır ve o da onu boynundan hiç çıkarmamıştır. Kahraman öleceğinden emindir, çünkü kendini kötü hissetmektedir. Yüzbaşının kurşuna dizileceği haberi onun biraz da olsa kendine gelmesini sağlar. Oldukça üzgündür. Yüzbaşını getirişleri, yüzbaşının gözlerinin bağlanmasına izin vermeyişi, silahların hazırlanması ve yüzbaşının ölümü onun ağzından aktarılmaktadır. Bu üzüntüye dayanamaz ve olduğu yere bayılarak düşer. Biraz sonra yarı ayık vaziyette

---

¹⁹⁵ a.g.e. , s. 17

¹⁹⁶ a.g.e. , s. 18

sancağı sorar, bu uyanış ise Hızır'ın Türk askerlerinin yaklaştığını söylemesinin etkisiyledir. Alayın yaklaştığını görür. Bütün gayreti bitmiştir ve olduğu yere yığılır, ölür. Ne Hızır'ın onu ümitlendirmek için gösterdiği çaba ne de üşüyen Kahraman'ın üzerine örttüğü kabanı onun daha fazla yaşaması için yeterli olmuştur.

Murad Onbaşı

Ferhad'ın dönüşüyle Yunan zabiti sancağın teslim edilmesi için Murad Onbaşı'yı Kahraman ve Hızır'ın yanına göndermiştir. Murad Onbaşı Kuvâ-yı Milliyecidir. Keşif için çıktıkları sırada esir düşmüştür. Hızır ve Kahraman'ın yaktığı ateşe tepki gösterir. Yunan zabiti sancağı yaktıklarını zannetmiş ve Murad Onbaşı'yı sancağı teslim etmemeleri durumunda yüzbaşını öldüreceklerini söylemesi için göndermiştir. Murad, sancağı teslim razı olup olmadıklarını anlamaya çalışmaktadır; ancak yüzbaşı, Hızır ve Kahraman'a sancağı teslim etmemeleri için haber göndermiştir. Ordunun yaklaştığını ve sancağı vermemelerini söylemesini Murad'dan istemiştir. Hızır ve Kahraman'ın üzüntüsünü gören Murad, sancağa uzanır ve teslim edeceklerini düşünür. Oysa Hızır Çavuş, buna asla razı olmayacaktır ve Murad Onbaşı'yı sert bir dille uyaracaktır.

Bu sırada Türk ordusu da yaklaşmaktadır. Nitekim onların mücadelesi sırasında yüzbaşı kurşuna dizilmiştir. Artık ordunun gelişini beklemekten başka bir çareleri kalmamıştır. İçlerinde en güçlü Murad'dır. Türk subayının kapıyı çalmasıyla onlara kapıyı açan kişi de yine Murad Onbaşı olmaktadır. Ancak Türk askerleri geç kalmıştır. Hızır ve Kahraman ölür. Sancak ise sağ salim Türk askerlerine teslim edilir ve Türk subayı da bu uğurda canını veren askerlerin üstüne sancağı örttürür.

Bir Yüzbaşı

Son sahnede ortaya çıkar. Alayla birlikte gelen, Hızır ve Kahraman'ın bulunduğu yere gelen yüzbaşidir. Yanında askerlerle gelir ve sancağı ölmek üzere olan Hızır'dan alır, şehitlerin üzerine örttürür. Sancağın şerefi için ölenlere sancaktan şerefli kefen yoktur, der ve bu sözle temsil son bulur.

9.5.1.2 Yunan Askeri

Yunan Zabiti

Temsilde konuşmalarıyla yer almaz; sadece Ferhad'ın ve Murad'ın ağzından onun varlığından ve sözlerinden haberdar oluruz. Ferhad'ı tuzağa düşürmek için aç ya da susuzlarsa yardım edebileceklerini söyleyen de sonra sancağı vermezlerse Ferhad'ı öldüreceklerini söyleyerek Murad Onbaşı'yı Hızır Çavuş ve Kahraman'ın yanına gönderen de ve neticede Ferhad'ı kurşuna dizdiren de yine bu Yunan askeridir.

9.6 Dil ve Üslûp

Temsil yazarı oldukça sade bir dil kullanmıştır. Üstelik temsilde olaylar belli bir düzen içinde verilmektedir. Dilin oldukça sade oluşu ve temsilde olayların, karakterlerin hayatlarının bir neticeye bağlanarak, geçmişle bağlantı kurularak anlatılması temsilin oynanmak için yazıldığını göstermektedir.

Karakterler bir odanın içine girerken temsilin başlamış olmasına rağmen temsilin ilerleyen kısımlarında hem buraya nasıl geldikleri hem de kahramanların geçmişleri çeşitli vesilelerle aktarılmaktadır. Bu geriye dönüşler konunun dağılmasına sebep olmamaktadır. Temsilin başındaki mekân tasvirinde temsilin vak'asının geçtiği yerin belirtilmesi de bu bütünlüğü destekleyen bir araçtır. Karakterlerin sonları da tek tek verilmektedir. Temsilin başından itibaren ana karakterler olarak yer alan Kahraman, Ferhad ve Hızır Çavuş içinde buldukları durumla ve yaşadıkları güçlüklerle mücadele edişleriyle hem biyolojik hem de psikolojik bir savaş vermektedirler. Bu savaşın sonuçları da temsilin son sahnelerinde neticelendirilmektedir.

Murad Onbaşı ise temsilin son sahnelerinde ortaya çıkar ve temsilin başından itibaren geleceği umulan alayın ulaşmasıyla kurtuluşa ulaşır. Temsil işlenen konu ve bu konu içindeki kahramanların yapısıyla bir bütün oluşturmaktadır.

10. İŞGAL BULUTLARI VE ZAFER YILDIZLARI

10.1 Kitabın Künyesi

Kitabın kapağında sağ üst köşede “*Mektep temsilileri aded 1*” ifadesi yer almaktadır. Hemen altında da eserin ismi “*İşgal Bulutları ve Zafer Yıldızları*” olarak belirtilmektedir. Bu ifadenin altında eserin içeriğiyle bağlantılı olarak “*milli ye’s*” ifadesi yer almakta daha sonra da eserin yazarı “*muarriri: Muallim Naci, Milli Talim ve Terbiye Heyeti memuru*” olarak tanıtılmaktadır. Kapağın en altında ortadaysa eserin nerede, ne zaman yazıldığı şu şekilde belirtilmektedir: İstanbul, Devlet Matbaası, 1928

10.2 İç Kapak

Eserin iç kapağında yer alan bilgiler şu şekildedir:

“Milli Talim ve Terbiye Heyeti’nin 31 numara ve 13/1/1928 tarihli kararı mücibince mekteb temsili olarak kabul edilmiştir. ”

“Piyesin ruhunu bana ilham eden Samsun İdman Yurdu’nun genç ihtiyat zâbiti kardeşlerime ve yurda ithaf:”

10.3 Mekân

- 1 Kanepe
- 2 Koltuk
- 3 Sandalye
- 4 Sigara Masası
- 5 Büyük orta masası
- 6 Kapı
- 7 Hâlîlar
- 8 Suflör Kapağı
- 9 Çiçeklik
- 10 Pencere
- 11 Padişah Resimleri

Mekân bir planla çizilip gösterildikten sonra tüm eşyalar numaralandırılarak tanıtılmıştır. Bu eşyalar 1. sahnede kullanılacak olanlardır.

İkinci sahne de yine bir plan üzerinde gösterilmektedir ve sahnede yer alacak eşyalar şu şekilde belirtilmektedir:

- 1 Kûrsü
- 2 Sandalye
- 3 Levhâlar (Milletperverlerin resimleri)
- 4 Sıralar
- 5 Büyük kapı
- 6 Pencereleler
- 7 Kapı
- 8 Suflör Kapağı

Üçüncü perde için de diğer perdelerde olduğu gibi bir plan üzerinde mekân tanıtılmaktadır:

- 1 Yazıhane
- 2 Koltuklar
- 3 Masa
- 4 Kanape
- 5 Sigara masası
- 6 Orta hâlısı
- 7 Suflör Kapağı
- 8 Kapılar
- 9 Pencereleler
- 10 Koridor

Dördüncü perde için sahne düzeni ise şu şekilde belirtilmektedir:

- 1 Kırık Masa
- 2 Sandalye
- 3 Kapı
- 4 Ufak pencere
- 5 Suflör kapağı
- 6 Yerde kırık tabaklar, peksimetler, bardak

10.4 Şahıslar

- Leman Hanım 19 Cemil Bey'in refikası
Arif Bey 47 Zengin bir zat
Salih Efendi50 “
Cemil Bey 25 Arif Bey'in oğlu (İhtiyat Zâbiti)
Muallim Nadi Bey 27 Vatanperver bir muallim
Rüstem Bey 23 “ bir genç
Nevzat Bey 24 “ “
Politis 40 Yunan fırka kumandanı
Kurtulis 30 “ yaveri
Baba Yandiris 45 Rahib
İstavris 43 “
Abostol Rum eşrafından
Kıryaki “ “
Nikola “ “
Lazaridis Gardiyan

10.5 Temsilin Muhtevası

İşgal Bulutları ve Zafer Yıldızları

Arif Bey, sultan ve onun veziri Damat Ferit Paşa'ya karşı olan ve isyan eden çeteleri eleştirmektedir. Onların bu yaptıklarının cezasını ne zaman göreceklerini merak etmektedir. Çetelerin yaptığı yanlış işlerin memleketin mutluluğunu yok edeceği

fikrindedir. Arif Bey kendisini ziyarete gelen Salih Bey’le konuşurken üzgün ve sınırlı olma nedenini de açıklamaktadır. Memleket büyük bir felâket içindedir ve o, onu kurtaramamaktan kaynaklanan hüznü ve kızgınlığı yaşamaktadır. Arif Bey, Kuvâ-yı Milliye çeteleri yüzünden Fransa ve İngiltere gibi büyük devletlerin himayesi altına girilemeyeceğinden duyduğu endişeyi Salih Bey’e anlatmaktadır. Memleketin istila ve felâketle sadece bu çeteler, bu çeteleri destekleyenler yüzünden sürükleneceğini düşünen Arif Bey, Avrupalıların çetelerin yaptıklarını bahane ederek, böyle yapmaya mecbur kaldık diyeceklerini düşünmektedir. Salih Bey ise Arif Bey’den farklı düşünmektedir. Kurtuluş için başka bir çare olmadığı fikrindedir. Milletin esir olduğunu ve onu bu esaretten kurtaracak gücün de Kuvâ-yı Milliye olduğuna inanmaktadır. Arif Bey ise hükümet kuvvetlerinin, padişah ordularının başarılı olamadığı bir durumda çetelerin bir millete faydalı olabilmesinin mümkün olamayacağı görüşündedir. Sevr’i imzalamış olmamızın ve Yunanlıların ülkemize girmiş olmasının da kurtuluşumuzu engelleyen sebepler içinde olduğunu söylemektedir. Arif Bey’in derme çatma kuvvetlerin başarı gösteremeyeceğini düşünme sebeplerinden biri de budur. Ayrıca Arif Bey’in Sevr’i imzaladığımız devletlerden beklediği himaye, bu çetelerin mücadelesi sebebiyle gerçekleşmeyebilecektir ki Salih Bey onun bu beklentisini yadırgamaktadır.

Salih Bey’in, Damat Ferit ve onun şahsında ona benzeyen herkesi yerden yere vuran sözleri, Arif Bey’i sınırlendirir. Mevkiisini Salih Bey’e hatırlatma gereği duyar. Salih Bey, Arif Bey’i de aşağılar ve Salih Bey’i Arif Bey, düşünceleri nedeniyle cahil olarak nitelendirir. Arif Bey’le, Salih Bey’in tartışması daha da alevlenir; Salih Bey, Arif Bey ve onun gibileri çözümü düşmana sığınmakta buldukları için hainlikle suçlar ve odayı terk eder. Oğlu Cemil de tartışmayı dinlemiştir ve Arif Bey’i düşünceleri yüzünden eleştirmektedir. Cemil’in de milletin kurtuluşunu Kuvâ-yı Milliye’de görüyor olması Arif Bey’i şaşırtmaktadır. Cemil ve onun gibi düşünen gençleri hayal âleminde yaşayanlar olarak görmektedir. Bu nedenle de onların fikirlerini körpeliklerine vermektedir. Cemil, vatanın ölümü göze almakla kurtulacağına inanmaktadır. Cemil bu kuvvetlerle mücadeleye katılmaya çoktan karar vermiştir, babası ise onu engellemeye çalışmaktadır. Arif Bey, Cemil’in böyle bir hareket yapması sonucunda ona hakkını helâl etmeyeceğini söylemektedir. Böyle bir davranış ona göre hainliktir. Arif Bey çok sınırlıdır ve o sınırlı dışarı çıkar.

Leman ise tüm kalbiyle Cemil'i desteklemektedir ve onun durumunu babasına karşı gelişini vatanı için içinde bulunmak istediği mücadeleyi desteklemektedir. Leman için bir kahraman olmuştur. Bu desteğin nedenlerinden biri düşmanların pençesi altında kalacak kadınların böyle vatanperver erkeklerin mücadelesiyle kurtulacağına inanmasıdır. Bu güç ve inançla Cemil, milli kuvvetlere katılmak üzere ayrılır. Bu ayrılışın ardından Arif Bey, hâlâ kurtuluşun mümkün olmadığını düşünmektedir; çünkü çetelerle büyük orduları yenmek imkânsızdır. Onun bu düşüncelerle boğuştuğu sırada Leman, halka işkence yapıldığını söyler; ancak Arif Bey buna inanmaz. Çünkü o, hiçbir Avrupalının zalim olamayacağını düşünmektedir. Tüm bu konuşmalar sırasında Arif Bey'in evinin kapısına düşman askerleri dayanır. Düşman askerlerinin muamelesi Arif Bey'i şaşırtmaktadır; çünkü Avrupa hayranı Arif Bey, onların düşündüğünden farklı olan yüzleriyle ilk kez karşılaşmaktadır. Arif Bey düşman askerleri tarafından dışarı çıkarılır, eve el konur. Leman'ı ise bırakmak istemezler. Leman, namusunu korumak ve oradan bir an önce uzaklaşmak istegindedir. Yaver ile Leman mücadele etmeye başlar, bu sırada yaver saatine bakarak işi olduğunu belirtir ve Leman'ı odaya kapatarak oradan uzaklaşır. Kumandanın yanına gitmek üzere ayrılan yaver, Leman'ı askerlere emanet eder. Bu sırada askerler ellerindeki ziynetlerle görünürler. Kumandan eve gelir; rahip ile birkaç kişi kumandanı görmek istemektedir. Gelenler, kumandana Türklerin zulmünden kurtardıkları için Yunanlılara müteşekkir olduklarını ifade etmektedir. Arif Bey'i ise Rumlara yardımlarıyla tanıtmaktadır. Bu sırada Türkler bir okulda toplanmıştır, kumandan bu durumu öğrenince çok sinirlenir. Onları yok etmeyi kafasına koymuştur.

Okul binasında toplanan halk öğretmenin konuşmasını dinlemektedir. Öğretmen konuşma yaparken Yunan askerleri içeri girer. Halkı istikbal için mücadeleye davet eden öğretmenin fikir ve sözlerini halkı zehirleyen birer unsur olarak gören Yunan askerlerinin kumandanı öğretmeni sert bir dille ikaz eder. Öğretmen cesaretle vatan ve millet aşkıyla bu sözleri sarf ettiğini söyler. Ancak kumandan hâlâ ümit içinde olan bu insanlara ve onların cesaretlendirdiği halka kızgındır. Öğretmenin cesur tavrının karşısında Yunan kumandanı ölümden korkmamasını hayretle karşılayarak onu dinlemektedir. Neticede kumandan topluluktakilerin isimlerini alır. Uzun konuşmaların ardından yaver hepsini tutuklar. Yunan kumandanı öğretmenin sözlerini de onun

sözlerini dinleyen halkı da boşa çaba harcayan; kuru, boş, küflü kafalara sahip kişiler olarak değerlendirmektedir. Ona göre Türklerin mücadelesi boşa çaba sarf etmekten başka bir şey değildir.

Arif Bey, kumandanın evinin tahliye edilmesini istemektedir. Ancak kumandan bu isteği reddeder. Arif Bey, onların yanında olduğunu söylemesine rağmen istediğini elde edemez. Arif Bey, en azından eşya ve paranın bir kısmının iadesini ister; fakat kumandan bunlardan haberi olmadığını söyleyerek onu geri çevirir. Arif Bey, ne gelinini ne de parasını geri alabilir üstelik zindana atılır. Kumandan o ana kadar haberi olmadığı gelinini öğrenir ve yaverden gelinini ona getirmesini ister. Kumandan, Leman'ın güzelliğinden etkilenir. Leman'a sarılmak ister; ancak Leman bunu reddeder. Kumandan Leman'a kendisine itaat etmesi için ısrar ederken dışarıdan halkı silahlanmaya çağıran bir gencin sesi gelir. Kumandan dışarıdan sesi gelen Rüstem Bey'i tutuklar ve aç bırakılmasını emreder. Arif Bey, zindanda durmadan eleştirdiği çetelerin aslında doğru bir hareket yaptığının farkına varmıştır. Bu sırada Türk kuvvetleri de Yunan ordularıyla mücadele etmeye devam etmektedir. Çok az kayıpla Yunan elinde olan Çatal Tepe'yi almayı başarırlar. Yunanlılarla mücadele eden kuvvetlerin içinde Arif Bey'in oğlu Cemil de vardır. Türkler taarruza hazırlanmaktadır. Bu taarruz hazırlıkları haberi Yunan ordu karargâhına da ulaşmıştır. Ancak kumandan bu habere inanmamaktadır. Onun tek düşüncesi Leman'dır. Leman ise kumandana beklediği yanıtı vermemektedir ve kumandan da ona sinirlenmeye, sert davranmaya başlamaktadır. Yaver taarruzun çok ciddi bir hasara sebep olamayacağını düşünen kumandanın aldırıldığı tedbirin hazırlıklarını tamamlamıştır. Fakat alınan tedbir etkili olmaz ve kısa bir süre sonra Cemil içeri girer ve kumandanı esir alır. Cemil, silahları alır ve kumandanın misafir edileceği yere götürüleceğini belirtir. Cemil yerde yatan Leman'ın yüzüne su döker, kendine gelen Leman'dan babasının yerini öğrenir ve zindandaki esirlerin çıkarılmasını emreder. Arif Bey, Cemil ve Leman'ın yanına gelir, Türk gücünün önünde hiçbir gücün duramayacağını anlamıştır.

10.6 Kahramanlar

10.6.1 Eşraf

Arif Bey

Arif Bey, Kuvâ-yı Milliye güçlerini çete olarak nitelendirmekte ve memlekete yarar yerine zarar getireceğini düşünmektedir. Memleketin çetelerin elinden kurtarılması gerektiğini düşünmektedir. Böyle düşünme sebeplerinden biri devletin kanunlarını hiçe sayıp devlet idaresine karşı hareket etmiş olmalarıdır ki çete üyelerini bu nedenle haydut olarak nitelendirmektedir. Ona göre çeteler boş fikirler peşinde koşan serserilerdir. Kuvâ-yı Milliye üyelerini idrak sahibi olmayan kişiler olarak gören Arif Bey, bu kişilerin boş düşünceler içinde olduklarını anlayıp padişah hizmetine dönecekleri zamanı beklemektedir. Onun fikirleri İstiklâl Harbi yıllarında padişah ve Damat Ferit Paşa'yı destekleyen kimselerin düşünceleriyle aynıdır. Dâhiliye Nâzırı Ali Kemal başta olmak üzere Yunan kuvvetleriyle mücadeleyi önlemek için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Yunanlılarla çatışmaya başlayan milli kuvvetlerin bastırılıp dağıtılması emri Ali Kemal'den gelirken hükümet de işgalin protesto edileceği mitinglerin yapılmasını yasaklamaktadır. Damat Ferit Hükümeti teşkilat kurulması, bu sebeple halktan yardım alınması durumunda bu davranışları sergileyenler hakkında soruşturma açılacağını bildirmektedir. Dâhiliye Nâzırı Adil, İzmir'de çete oluşturanları dağıtmak için gerekirse askerî güçle müdahale edileceğini duyurmakta, Kuvâ-yı Milliye'nin hemen dağıtılması gerektiğini bildirmektedir. Üstelik çete kurmak, kongre toplamak, direnişte bulunmak gibi faaliyetlerin önlenmesi için Tahkik Heyeti bile kurulmuştur. Arif Bey, Kuvâ-yı Milliye hakkında böyle önlemler alan ve Kuvâ-yı Milliye güçlerine dağıtılması gereken birer çete gözüyle bakan bir hükümete bağlı olan bir karakter olarak temsilde karşımıza çıkmaktadır.

Vahdettin, 1919'da yayınlanan beyannamesinde hükümetin uygulamalarını savunmakta ve milli mücadeleyi savunan tüm faaliyetleri kınamaktadır. Ayrıca iyi bir barış antlaşması yapılacağı sözünü de vermektedir; bu sebeple Damat Ferit

Hükümeti'ne güvenilmelidir. Hükümet yanlısı pek çok kişinin Yunan birliklerine karşı konulması olayına tepki gösterme nedenlerinin başında da Vahdettin'in yaklaşımı bulunmaktadır. Bir yandan da bu kişiler Batı hayranı olan, Batı'yı medeniyetin beşiği sayan ve yapılan uygulamaları kendilerini etkilemediği sürece haklı bulan bir niteliğe sahiptir.

Turgut Özakman, Vahdettin'in ağzından Yunan askerlerinin Türk halkına karşı tutumunu şu şekilde aktarmaktadır:

“Vahidettin 15 Temmuz'da Morning Post muhabirine şu demeci verir: Binlerce sessiz halk... Yunan askerleriyle Rum çeteleri tarafından insan kırımına, yağma ve çapula, vurgunlara maruz tutuluyor. Milletimin uğradığı zulüm ve hakaretler karşısında teskin edilmeleri müşkül olmaktadır. Adamlarımız şereflerini, hayat ve meskenlerini korumak için boğuşmaktadır.

“Kısacası bunları bildiği hâlde direnişi boğmaya çalışanlara destek verir. Sonra da yaptığından korkup Damat Ferit aracılığıyla 29 Eylül'de Y. Komiser Amiral de Robeck'ten hayatının güvence altına alınmasını ister.”¹⁹⁷

Görülmektedir ki Vahdettin hem ülkenin içinde bulunduğu durumu bilmekte hem de bu durumdan ülkeyi kurtarma çabası içinde olanlara karşı mücadele etmekten çekinmemektedir. Arif Bey de temsilin başında hükümet yanlısı bir birey olarak Kuvâ-yı Milliye üyelerini aşağılarken kendisi zarara uğramaya başlayınca mücadelenin haklılığına karar vermektedir.

Arif Bey'in mücadele karşısındaki tutumunu ve milli kuvvetlere bakışını şu cümlelerinden anlamak mümkündür:

“Hepimizin gözbebeği sevgili sultanımızın veziri Damat Ferit Paşa gibi büyük bir rical-i siyasînin idaresine karşı isyan etmesinin cezasını acaba ne zaman görecekler?

---

¹⁹⁷ Özakman, a.g.e. , s. 222

Onların o yanlış işleri sebebiyle güzel ve sevimli yurdumuzda rahat edemeyeceğiz, saadetimiz gidecek... ”¹⁹⁸

Arif Bey’e göre Kuvâ-yı Milliye’nin mücadelesi İngiltere ve Fransa gibi devletlerin bizi himayesine almaktan vazgeçeceği bu nedenle de ülkenin refah içinde yaşama şansının elinden alınmış olacaktır. Memleket, milli kuvvetler nedeniyle istilâ ve felâketlerle karşılaşacaktır. Bunun nedeni de Avrupalıların Türkleri anlaşmaya uyulmadığı gerekçesiyle, halkın isyan etmesi neticesinde istilâ etmek için bahane edebileceğidir. Arif Bey uzun zamandır esaret altında olan memleketin farkında bile değildir. Üstelik ruhla mücadele eden bu kuvvetlerin hükümet kuvvetlerinin, padişah ordularının başarılı olamadığı bir durum karşısında başarı gösterebileceğine inanmamaktadır. Oysa hükümet Batı yanlısıdır ve Batı karşısında mücadele etmek gibi bir gayesi yoktur. Arif Bey, Yunanlıların memlekete hâkim olduğunun, Sevr’le de bazı uygulamalara karar verildiğinin bilincindedir; fakat bu bilinç Sevr’e karşı bir tutum sergilenmemesi yolundadır. Milletin ruhunun esaretten kurtulmaya yetemeyeceğini düşünmekte, hatta böyle fikirleri gülünç bulmaktadır. Arif Bey, oğlunun da bu kuvvetlere katılmak istemesine gençlerin hayalperest oluşuna bağlamaktadır ve oğlunun bu kuvvetlere katılma isteğine şiddetle karşı çıkmaktadır. Bu durum karşısındaki tutumu, oğlu ve onun gibi milli kuvvetlere destek verenlere bakışını şu cümleleri göstermektedir:

“Aman yarabbi! Ne günlere kaldık... Anadolu cehaletten, gafletten ne zaman kurtulacak? Ya ne zaman bu körpe dimağlara bir parça akıl ve fikir girecek? Ne zaman milletim her şeyi idrak edecek?”¹⁹⁹

Oğlunun ölümü göze alışı karşısında Arif Bey endişelidir. Tek oğlunu, sonunda zafer olacağını düşünmediği boş bir hayalin peşine göndermek istememektedir. Üstelik oğlunun ısrarları karşısında tek oğluna hakkını helâl etmemekle tehdit edip onu, hainlikle suçlamakta bir sakınca görmemektedir. Arif Bey, bu durum karşısında oldukça sinirlidir. Dağlara oğlunu göndermek istememekte ayrıca onlara bu fikirleri

¹⁹⁸ Muallim: Naci, **İşgal Bulutları ve Zafer Yıldızları**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928, s. 6

¹⁹⁹ Naci, a.g.e. , s. 10

aşıl原因ları da suçlamaktadır. Oğlunun mücadeleye gidişine bakışı onun hayata bakışıyla örtüşmektedir. Millet, vatan uğruna fedakârlık ona göre öldükten sonra fayda etmeyecek boş bir harekettir. Yapılan mücadele bir rüyadır, boş bir çabadır, sonu olmayan bir mücadeledir Arif Bey'e göre. Arif Bey'in Avrupa'ya bakışı ise Leman'la konuşmasında ortaya çıkmaktadır:

“Leman- Nihayet mel'un düşmanlar, Yunan sürüleri kazayı işgal ettiler. Halka işkence yapıyorlar. Eşraftan Hacı İdris, Osman Efendi gibi nâmdar kimselere bile hemen eziyete başlamışlar.

Arif Bey- Bunların asıl ve esası yoktur. Çünkü düşman da olsalar söylemekten çekinmeyeceğimi Avrupa hükümetlerinden hiçbiri zulüm ve işkenceyi kabul edemez ve yapmazlar... Bunlar uydurma birtakım sözlerdir. Memleketi işgal ederler; fakat kimseye zararları dokunmaz. Yakın bir zamanda tecrübesini görürsünüz.”²⁰⁰Buradan da anlaşılmaktadır ki hükümet yanlısı, Batı hayranı çoğu kişi gibi Arif Bey de halkın içinde bulunduğu durumu anlamamakta, söylenenleri uydurma birkaç söz olarak değerlendirmektedir. Ancak Arif Bey de diğerleri gibi Yunan kuvvetlerinin zorbalıklarıyla karşı karşıya kalır ki bu durum karşısında Batı yanlısı olmak ona hiçbir fayda sağlamaz. Yunanlıların eve izinsiz girişi karşısında Arif Bey şaşkındır. Yunan askerleri eve el koyar ve Arif Bey'le Leman'ı evden atmak ister. Arif Bey bu durum karşısında bile yüksek medeniyetten söz etmektedir. Leman içeride tutulur, Arif Bey ise dışarı çıkarılır.

Arif Bey içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için kumandanla görüşür. Bu görüşme sırasında bile hâlâ Avrupa hayranlığından, Avrupa'yı anlamayan Türklerden olmadığından bahsetmekte, kumandana sâdik bir hizmetkârı olduğunu söylemekten çekinmemektedir. Evinin boşaltılmasını, para ve ziynet eşyalarının iade edilmesini isteyen Arif Bey, kumandana söylediği onca şeye rağmen beklediği cevabı alamaz. Gelinini geri alma çabaları da sonuçsuz kalır. Üstelik zindana atılır. Arif Bey, Avrupalının gerçek yüzünü buradayken anlar. Avrupalılar lehine yaptığı propaganda karşılığında saraylarda yaşamak hayali içinde olan Arif Bey, bunun yerine zindana

---

²⁰⁰ a.g.e. , s. 12

atılmıştır. İsyân edenlerin haklılığını, yalnızca mücadeleyle istenenlerin kazanılabileceğini, Damat Ferit'in düşündüğü gibi olmadığını zindanda anlamaktadır. İçinde bulunduğu durumu şu cümlelerle anlatmaktadır:

“Bu kara dehlizlerde, bu zindanlarda buldukça o haydut addettiğim çetelerin o mukaddes fedailerin şerefli birer kahraman olduklarını şimdi anlıyorum... şimdi onları ve evladımı bir hiss-i hürmetle yâd ediyorum. Yaşa! Yaşa! Evladım Cemil yaşa! Sen dağ başlarında milletin selâmeti için çarpıştığın gibi anlamaz babanı da bu fena uçurumdan kurtarmak için çalış...”²⁰¹

Artık Arif Bey'in gözünde hem Avrupalılar, hem de Damat Ferit birer mel'undur. Arif Bey milleti yanlış bir yola sürüklediğini düşünmekte bu nedenle de pişmanlık duymaktadır. Onu bu esareten kurtaran da yine eleştirdiği milli kuvvetler, milli kuvvetlere katılmak istediği için hainlikle suçladığı oğlu Cemil olmaktadır. Sonunda Türk kuvvetinin, Türk zaferinin önünde hiçbir kuvvetin duramayacağını anlamıştır.

Salih Efendi

Arif Bey'le yaptığı tartışmayla ilk perdede karşımıza çıkar. Onun fikirleri Arif Bey'den farklıdır. Arif Bey'in çetelerden kaynaklandığını düşündüğü olayların milleti zora sokacağı düşüncesine karşılık Salih Efendi, memleketin on yıllık harp içinde felâletlerle dolu bir yaşam sürdüğü fikrindedir. Çeteler hakkında Arif Bey'den farklı olarak, esir olan milleti kurtaracak ruh gücüne sahip kişiler olarak onları değerlendirmektedir. Arif Bey'in küçük bir topluluğun büyük bir ordu karşısında başarılı olamayacağı yolundaki düşüncesine karşılık Salih Efendi Hareket Ordusu'nun başarısını örnek göstermektedir. Salih Efendi'ye göre millete esaret zincirini kırıp hürriyeti bahşeden Hareket Ordusu da küçük kuvvetlerden oluşturulmuştur. O hâlde Kuvâ-yı Milliye de aynı başarıyı gösterebilecektir.

Hareket Ordusu'nun durumunu Hamza Eroğlu şu şekilde aktarmaktadır:

---

²⁰¹ a.g.e. , s. 38

“Balkanlardaki siyasî bunalımların yanı sıra bir grup gerici ayaklanarak “şeriat isteriz” diye isyana başvurmuşlardır. Tarihte 31 Mart vak’ası diye anılan olay, tutucu ve gerici çevrenin hürriyete karşı başkaldırmasıdır. İstanbul’da terör havası yaratan bu gerici topluluk, bazı önemli kişileri de katletmişlerdir. Bu başkaldırma olayına karşı Selânik ve Edirne’deki kuvvetler “Hareket Ordusu” adı ile İstanbul’a yürümüştür. 21 Nisan 1909’da İstanbul’a gelen Hareket Ordusu üç gün içinde ayaklanmayı bastırmıştır.”²⁰²

Salih Efendi’nin bahsettiği Hareket Ordusu’nun faaliyeti bu biçimdedir ve bu birlikleri bir araya getirip düzenleyen de Mustafa Kemal’dir. Arif Bey, tüm bunlara rağmen anlaşmadan ve Damat Ferit’ten yana olmaya devam ederken Salih Efendi ülkenin içine düştüğü durumdan sorumlu tuttuğu Damat Ferit’ten ve onu destekleyenlerden şaşkınlıkla bahsetmekte ve hiddetlenmektedir:

“İşte o mütareke ve muahede bizi asıl esaret zincirine bağladı ve onu imza eden Ferit Han’ı milleti hiç düşünmedi. Böyle bir muahedeyi bize kabul ettiren devletlerden daha himaye mi bekliyorsun? Yazık...”²⁰³

Salih Efendi’nin Arif Bey ve onun gibilere kızgınlığının başında bu tutum yer almaktadır. Damat Ferit’e olan kızgınlığını da şu cümlelerden anlamak mümkündür:

“Cesaretsizler de ekseriya hain olurlar. İşte senin gönül bağladığın Damat Ferit senin gibi cesaretsiz korkakları da peşinde mezara kadar yanında sürükleyecektir.”²⁰⁴

Milli kuvvetlerin ve milli ruhun ülkenin istiklâlinde etkili olacağına inananlar, Damat Ferit ve onun yandaşlarına Salih Bey gibi hain gözüyle bakmaktadırlar. Bir yandan da hükümet yanlıları vardır ki onlar da Arif Bey gibi, milletin azim ve kararlılığıyla kazanılacak bir kurtuluşun imkânsızlığına inanmakta ve tek çözümün

---

²⁰² Eroğlu, a.g.e. , s. 67

²⁰³ Naci, a.g.e. , s. 8

²⁰⁴ a.g.e. , s. 8

Avrupalı devletlerin himayesine girmek olduğunu düşünmektedirler. Salih Bey'in ağzından Avrupa hayranlarının, mücadeleyi destekleyenler tarafından nasıl değerlendirildiği şöyle aktarılabilir:

“Sizin gözlerinizi cehaletten daha korkunç hıyanet bulutları kaplamış. İşte bu sebeple rahatınızı, medenî namı altında soygunculuk, fecâat yapan düşmanlarda arıyorsunuz. Böyle bir adamın elim akıbetini görmek de benim için bir saadet olsun. Çünkü siz ve sizin gibiler şen yurdumuzu düşmanlara çiğnetmek isteyen canavarlardır.
„205

Salih Efendi'nin son sözleri bu biçimdedir. Çareyi Avrupa'nın himayesi altına girmekte bulanlar, halkın mücadele etme fikrini cahilce bulmakta ve Avrupalı devletlerin yaptıklarını görmezden gelip yüksek medeniyete sahip bu kimselere inanmak gerektiğini savunmaktadırlar. Salih Efendi'nin sözleri Avrupa hayranı olan bu kimselere duyulan nefreti gözler önüne serer.

10.6.2 Askerler

10.6.2.1 Bir Türk Subayı

Cemil Bey (İhtiyat Zabiti)

Cemil Bey, Salih Efendi'yi kıran babasına ve onun fikirlerine karşıdır. Cemil Bey, mücadele içinde yer almak istemektedir. Arif Bey'in tek oğludur. Babasına Sevr'in kötülüğünden, Sevr'in uygulanmasının ülkeye getireceği zarardan ve Sevr'in uygulanmasını önlemek isteyen kimselerin ise ülkeye felâket değil mutluluk getireceğinden bahseder; fakat onun fikirlerini değiştirmeyi başaramaz. Arif Bey, oğluna da diğerlerine baktığı gibi rüya içinde, hayalperest birer kişi gözüyle bakmaktadır. Cemil Bey ise milletin ve Türk'ün kuvvetinin hepsinin üstesinden geleceği inancındadır. Cemil Bey'in babasına ve onun gibi düşünenlere yaklaşımını ise şu sözlerinden anlamak mümkündür:

---

²⁰⁵ a.g.e. , s. 9

“ Millet sizin gibi idrak kabiliyetine mâlik olacaksa kuru câhil kalsın da milletine ve memleketine sadakat göstereyin daha iyi... Okumuş arif ile mücehhez olmuş da kendi menfaat-i şahsiyeti uğruna koca Türk milletinin felâketini isteyen hainler yetişmesin daha iyidir baba!”²⁰⁶

Cemil Bey ölümü çoktan göze almıştır. Babası Cemil’e Milli Mücadele’ye katılması durumunda ölüme sürükleneceğini söylemesine rağmen Cemil Bey, milli kuvvetlere katılmaya karar vermiştir. Cemil Bey, milli kuvvetlere katılarak orada alınacak başarıyla babasına kararının doruluğunu ispatlayacaktır. Ruhunun da ancak o zaman rahata ereceğini düşünmektedir. Karısı Leman’la da konuştuğundan sonra vatanını kurtarmak amacıyla milli kuvvetlere katılmak için ayrılır. Neticede babasını ve karısını da içinde buldukları zor durumdan Cemil Bey kurtaracaktır.

Cemil Bey, daha sonra karşımıza altıncı perdede çıkar. Burada askerlere taarruz için emir vermektedir. Bu taarruz düşman askerlerine yapılacak son saldırıdır ve habersizce yapılacak bu saldırıyla ezun alayları eriyip, mahvolacaktır. Her taraftan taarruz için emir alınmıştır.

Cemil, düşman elinde esir olan Türk milletinin bu taarruzla kurtarılacağını belirterek harp için hazırlık yapılmasını emreder. Askerler halk oyunları oynayıp eğlenirken toplanmalarını emreden Cemil, cepheye gitmek için hareket etmelerini ister. Cemil, kumandanın karargâhını ele geçirir. Kumandanın silahların teslim edilmesini ister. Cemil’in kumandana karşı tutumu Türk askerinin düşman kumandanlarına yaklaşımlarını göstermesi bakımından önemlidir. Rütbesinin kumandanla oturmaya müsait olmadığını belirterek, kumandan için özel bir yer belirlendiğini aktarır. Kumandan bu tutumu şaşkınlıkla karşılar ve şunu söyler: *“Demek ölüm yerine değil, istirahat mahâline gidiyoruz öyle mi?”²⁰⁷*

---

²⁰⁶ a.g.e. , s. 10

²⁰⁷ a.g.e. , s. 45

Bu sorunun üzerine Cemil'in verdiđi cevap Türk askerlerinin, dūřman askerlerinden ne kadar farklı bir yaklařım sergilediđini göstermesi bakımından önemlidir:

*“Ne demek? Siz bedbaht esirlere o muameleyi mi reva görüyordunuz? Hayır! Kumandan Cenabları! Türkler böyle fena ve çirkin bir hâli, işkenceyi katiyen esirlerine revâ görmezler, onların her türlü esbâb ve istirahatini temin ederler.”*²⁰⁸

Cemil, evinin durumuna bakar, Leman'ı yerde yatarken görür yüzüne su serper ve onu ayıltır. Onun oldukça nazik davrandığı kumandan ve askerleri hiç de nazik olmamış Türk milletine eziyet etmekten geri durmamıştır. Babasını da bulunduğu zindandan çıkarttırır. Leman'ın kurtuluşunu, Allah'ın namusunu koruyan kişilere yardımı olarak değerlendirmekte, Leman'ı temiz bir kalbe sahip olduğu için takdir etmektedir. Babası da artık Türk gücünün zaferi sağlayacağına inanmaktadır. Cemil, mazlumların âhının zalimleri perişan etmesinin olağan olduğunu ifade etmektedir. Hem zafer kazanılmış hem de Türk'ün başaramayacağını düşünenler bile aşağıladıkları küçük kuvvetlerin yardımıyla içinde buldukları durumdan kurtulmuşlardır.

10.6.2.2 Vatanperver Gençler

Muallim Nâdi Bey (Vatanperver bir muallim)

Yunan işgali sırasında bir konferans salonunda halk toplanmış, bir muallim bu toplantıda halka içinde bulunulan durumu anlatmaktadır.

İzmir'in işgalinden hemen önce işgal edileceği haberi yayılmıştır. Çeşitli kaynaklardan bunu öğrenen Türkler, Rumlar, İtalyanlar haberi şehre yaymışlardır. İzmir'in asker-sivil Türk aydınlarından birçoğu haberi duyar duymaz bu haberin gerçekliğini araştırmak istemişlerdir. Bunlar, askerî kıraathanede yavaş yavaş birikirler ve kalabalık artınca da Sultanî (Lise) binasına yönelirler ve orada toplandılar. Topluluk

---

²⁰⁸ a.g.e. , s. 46

Sultanî binasında görüşmelerini devam ettirirken içlerinden birkaç kişi Vali İzzet Bey'e gidip haberin doğruluk derecesini öğrenmek ister; fakat Vali İzzet Bey haberi yalanlar. Ancak topluluk bu ifadeye inanmaz ve ikinci bir grup valinin yanına gider, ısrar eder böylece haberin doğruluğunu anlar. Bu toplantıda işgalle ilgili iki karar alınır:

1. İşgale silahla karşı koymak.

2. Kendi içinden "*Redd-i İlhak Heyeti Milliyesi*" adında bir kurul seçip bu kurul vasıtasıyla işgale karşı barışçı yoldan direnmek, hemen o gece bir protesto mitingi düzenlemek ve bağlaştık büyük devletlerin temsilcilerine protesto telgrafları çekmek.

Tarihî kaynaklarda bu şekilde yer alan Sultanî'deki (Lise) toplantı temsilde de Muallim Nadi Bey'in konferans salonunda toplanan halka hitabıyla karşımıza çıkmaktadır. İşgalle birlikte pek çok yerde buna benzer mitinglere rastlanmaktadır. Ancak Nadi Bey'in konuşma yaptığı sırada salon Yunan askerleri tarafından basılır. Nadi Bey halka şu şekilde hitap etmektedir:

*"Muhterem vatandaşlar! Bugünkü kederli günlerimiz hep eski zamandaki tembelliklerimizden doğmuştur. Mazi bize pek acı, sönük bir hayat sahifesidir. Eğer bu yolda devam edecek olursak ebediyen istiklâlimizi gaib etmiş oluruz. Bugünkü belâdan kurtulmak için ciddi tedbirler ve fedakârlık yine kâfidir. Fakat bunun için başımızda daha azimkâr, vatanperver şahsiyetlerin bulunması lâzımdır. Akıl ve irade öyle bir kuvvettir ki onun karşısında ordular baş eğer... Akl-ı selime malik bir amirin idaresindeki cüz'i bir kuvvet, büyük, kalabalık fakat gayr-ı muntazam milyonlarca orduları mahv ve helâk edebilir... Siz istikbalin ümid, necât ve hâlâs kapılarını açacak evladlarısınız! Siz isterseniz gözünüzle göremediğiniz tasvir edemediğiniz harikalar yaratır, düşmanları tard ve kahr edersiniz! Siz vatanperver, âlî-cenâb, sâdık, mefkûreci, sebadkâr olursanız müstakbel nesil omuzlarınıza yükselecek ve sizin ulvî kanadlarınızda meserretle saadete doycak ve sevinçle uçacaktır."*²⁰⁹

---

²⁰⁹ a.g.e. , s. 23

Nâdi Bey'in bu konuşmasının ardından Yunan askerleri konferans salonuna girer. Kumandan zehirli söz ve fikirlerine devam eden Nâdi Bey'e yönelir. Nâdi Bey vatanperver olduğu kadar cesur bir öğretmendir. Kumandanın sözlerine cesaretle cevap verir. Vatan ve millet aşkıyla sözlerine devam ettiğini belirtir. Kumandan vatan diye bir şey kalmadığını, boşuna ümid ettiklerini söylediği hâlde Nâdi Bey, ölü görünen bu millet zamanı gelince ejder olur ve cefa edilen bu Türk insanının bu cefadan uyanışının sonuçları da kötü olur biçiminde düşüncelerini açıklar. Muallimin Türk halkına ve onun gücüne inancı sonsuzdur. Ölümden korkmamaktadır. Bunu da hiçbir Türk'ün ölümden korkmayacağını söyleyerek ifade etmektedir. Kumandan oldukça sinirlidir; ancak muallim konuşmaya devam eder. Kendisinin öldürülmesinin halkı daha erken harekete geçireceğini söyleyerek, öldürüleceğinden emin olarak son sözlerini söylediğini belirtir, kumandanın daha da üstüne gider.

Kumandan onu cahil Türk'ün cahil muallimi olarak nitelendirmektedir. Her şeye rağmen Muallim Nâdi Bey konuşmaya, halka seslenmeye devam etmektedir. Zulüm gören halkın vatanperverler tarafından mutlaka kurtarılacağını, onların ölmesinin hiçbir öneminin olmadığını vatan ve milletin yaşamasının önemli olduğunu halka anlatmaktadır. Bu konuşma sırasında yaver ve askerler içeri girerek hepsini tutuklar. Muallim bu sırada bile *“Biz ölelim; fakat Türklük yaşasın! İstiklâl yaşasın!”*²¹⁰ şeklinde bağırılmaktadır. Bu cümleyle Türk halkının vatana bağlılığı, cesareti ve zafere olan inancı vurgulanmaktadır.

Rüstem Bey (Vatanperver bir genç)

Leman'ın kumandan tarafından taciz edildiği sırada dışarıdan yükselen bir sesle temsilde yerini alır. Milleti silahlanıp vatani kurtarmaya davet etmektedir. Birkaç dakika sonra da Yunan askerleri tarafından tutuklanır. Kumandan, Rüstem Bey'in ne yapmak istediğini anlamaya çalışmaktadır. O da Türk milletinin içinde bulunduğu durumu anlatır ve masum insanlara yapılan zulümlerin bir an bile tereddüt edilmeden Yunanlılar tarafından yapıldığını, halkının da bu duruma tahammül etmeyeceğini

---

²¹⁰ a.g.e. , s. 26

belirtmektedir. Rüstem Bey tutuklanır. Her şeye rağmen o da Nadi Bey gibi ölümü çoktan göze almıştır. *“Ben ölüyorum... Fakat Türk milleti Türk ruhu ölmez bu intikamı sizde bırakmaz...”*²¹¹ biçiminde bağırma devam eder. Bu cümle Türk halkının nasıl bir duyguyla Milli Mücadele’yi gerçekleştirdiğinin de göstergesidir. Rüstem Bey, Arif Bey’in yanına götürülür. Arif Bey’in sesini duyunca onu tanır ve onun da zindanda olmasına şaşırır. Rüstem Bey umutludur, milli kuvvetlerin onları kurtaracağına inanmaktadır. Aslında doğru düşünmektedir.

Onların buldukları zindandan Cemil ve onunla gelen Türk askerleri kurtarır. Yunan kumandanı ve askerlerini esir alır.

Nevzat Bey (Vatanperver bir genç)

Muallim Nadi Bey’le konferans salonunda bulunanlardan biri de Nevzat Bey’dir. Temsilde Mustafa Kemal’in adı onun konuşmasında yer almaktadır. Aynı zamanda onun sözleriyle Türk ruhunu ve Türk halkının Mustafa Kemal’e olan inancını da dile getirilmektedir.

Yunan askerlerinin konferans salonunu basması ve kumandanla Nadi Bey arasında geçen diyaloglardan sonra Nadi Bey ile Nevzat Bey arasında vatanın kurtuluşuna olan inançlarıyla yaptıkları konuşmada Nevzat Bey şunları söylemektedir:

*“Başımızda büyük bir aşk ve mefkûre taşıyan yüksek bir şahsiyet var, bu ulu hâlaskâr şarktan doğdu... Yavaş yavaş tek mil Türkiye’ye nur saçacaktır. Ortalığı aydınlatmaya başlayan bu zafer yıldızı, bu ulu rehber Mustafa Kemal’dir. Millette hakiki intibah ve hâlâs aşkı var. Böyle bir millet ölmez ve ölmeyecektir. Çünkü milletin en zayıf bir zamanında böyle Kemaller, İsmetler doğuran bu Türk’ün kavmi bu necîb ırk yaşayacak başarının başındaki engelleri yıkmak için bile mazlum ve esir milletlere rehber olacaktır... Millet bundan sonra şerefli hayatına kavuşacaktır... Bunlar bizi öldürebilir; fakat saçılan mefkûre tohumlarını ruhumuzdan silemezler.”*²¹²

---

²¹¹ a.g.e. , s. 34

²¹² a.g.e. , s. 26

Bu sözler aslında gelecekle ilgili verilen mesaj niteliğini de taşımaktadır. Mustafa Kemal önderliğinde verilen mücadele, Türk milletinin mücadelesi gerçekten de ilerleyen dönemlerde başka ülkelerin bağımsızlık mücadelelerine emsal oluşturmuştur. Ayrıca İsmet İnönü ve Mustafa Kemal'e olan inanç da oldukça dikkat çekicidir. Türk milletine zaferin mümkün olduğunu düşündüren, onlara bu mücadelenin gerçekleşmesi inancını aşılayan Mustafa Kemal ve İsmet İnönü önderliğindeki bilinçli pek çok isimsiz kahraman bu temsilde çeşitli vesilelerle yer almaktadır. Nevzad Bey de temsilde zafere inananlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

10.6.2.3 Yunan Askerleri

Politis (Yunan Fırka Kumandanı)

Yaver, Arif Bey'in isteği dışında olmasına rağmen onun evine el koyar. Kumandanın karargâhı olarak burası tahsis edilir. Kumandan, evi oldukça beğenmiştir. Yavere hizmetinden dolayı teşekkür eder. Kumandanın görüşlerini şu cümlelerinden anlamak mümkündür:

“Türklerle harb etmek için verilen emre o kadar memnun olmuşum ki sanki bu yurdun güzellikleri içine o dakikada gömülüp kalmıştım. Bence o hayal tasvir edilen şey bugün bir hakikat oldu. İdareme tevdi edilen fırka ile Yunanistan'dan İzmir'e gelirken orada kazanacağımız zaferin şenliklerini gemilerde yaşamıştık. Türklerle yaptığımız harplerde gerçi çok zayıat verdik fakat nihayet İzmir gibi şirin bir şehre kavuştuk. Aylarca süren harplerin sıkıntısını Türklere yapacağım [ellerini, dişlerini sıkarak] zulümle izâle edeceğim. Şu ufak kazanın işgali de mühim bir mesele oldu. Halkı da askerler gibi taannüd gösterdi. Fakat Yunan ordusunun haşmetine dayanamadı. Akılsız Türkler hiç sonunu düşünmediler. Şimdi o bize mermi atan âsi herifler bakalım ne yapacaklar onların cezasını fazlasıyla vereceğim.”²¹³

Bu cümlelerden de anlaşılmaktadır ki Yunan, askeri kinle, öfkeyle Türk halkına akılsız demekten, onlarla alay etmekten geri durmamaktadır. Ayrıca İzmir'in işgalinin

---

²¹³ a.g.e. , s. 17 -18

sonuna dek sürececek bir zafer olduğuna inanmakta ve bunu Yunanlının zaferi olarak görmektedir. Oysaki elinden silahı alınmış, hazırlıksız yakalanmış, üstelik hükümetine ve hükümetinin yaptığı anlaşmaya güvenen bir halk ne derece mücadele etmiştir bu işgalle. Türk halkı işgal sırasında yaşananlarla Yunanlının gerçek yüzünü fark etmiş ve eli kolu bağlı bırakılan bu halk mücadele etmeye karar verse dahi bu mücadele organize bir hareket olmaktan çok uzak olduğu için başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Netice de Yunanlının savunmasız bir şehri elde etmiştir. Yunan askerinin zafer saydığı işgalin sonuçları ileride anlaşılacaktır ki hiç de düşünüldüğü gibi değildir. Yunanlı aşağılamaktan çekinmediği Türk halkının önünde boyun eğmek zorunda kalacaktır. Kumandanın ziyaretçileri arasında uzun zamandır İzmir’de bulunan ve Osmanlı İmparatorluğu tarafından Türk halkıyla aynı muameleyi gören yerli Rumlar ve kilise babası da vardır. Üstelik Türk halkıyla aynı muameleyi gören bu kişilerin Yunan kumandanına anlattıkları yaşadıklarından çok farklıdır. Onların anlattıklarına inanan kumandan da zaten kin duyduğu Türk halkına daha da düşman olmaktadır. Ayrıca zulüm gördüğünü söyleyen bu kişiler için de üzüntü duymakta ve intikamlarını alacağını söylemektedir. Bu sırada yaver, halkın bir okulda toplantı yaptığını kumandana haber vermektedir. Kumandan, bu binanın bombalanmamasına Türklere bu derece müsamahakâr davranılmasına kızmıştır ve askerleriyle beraber halkın toplandığı okula gider. Okuldaki konferans salonunda bir muallim halka içinde bulunulan durumdan kurtulmak için harekete geçmenin gerektiğini anlatmaktadır. Kumandan içeri girdiği hâlde muallim sözlerine devam eder ve bu tutum kumandanı daha da sinirlendirir ve şunları söyler: “*Ne hak ve cesaretle burada zehirli sözlerinize, mel’un fikirlerinize devam ediyorsunuz...*”²¹⁴

Kumandan bu sözlerine karşılık olarak muallimden beklediği cevabı alamaz ve vatan, millet aşkıyla söylenen sözleri gereksiz gördüğünü ifade eder. Ayrıca onun Yunanlının işgal zamanında Türk halkının İzmir’i bir daha asla geri alamayacağını düşündüğünü de ifade eden sözleri şunlardır:

---

²¹⁴ a.g.e. , s. 24

“Milletiniz, vatanınız kaldı mı? Hâlâ mı ümidvarsınız... Evet... Evet... Ümid...dünyada insanlar ümid için yaşarlar...siz beyhude ümidlerle bu gençleri ve saf insanları kandırıyorsunuz. Onları da mahvedeceksiniz!”²¹⁵

Kumandanın bu tutumu aslında halkın uyanması endişesinin de ürünüdür. Muallimin inatçı ve cesur tavrı karşısında daha da sinirlenmekte, ölümden korkmayan bu adama sinirlendikçe hitabı da değişmekte, Türk halkını onun şahsında aşağılamaktan çekinmemektedir. Öyle hırslanmıştır ki sonuçta *“Cahil Türk’ün, cahil muallimi!”* demekten kendini alamaz. Daha sonra da orada bulunan herkesin isminin alınmasını ve hepsinin tutuklanmasını emreder. Kumandanın Türkler hakkındaki düşüncelerini şu cümleleri açıkça ortaya koymaktadır:

“Mağlubiyet ve inhizâm acısına karşı şu birkaç Türk’ün yaptığı işe bak! Bir mektep mualliminin başına toplanmışlar da imdâd bekliyorlar... De hey gidi boş, kuru, küflü kafalar... Ne zaman dimağınızın örümcekli tozlarını sileceksiniz? Bari sonunda ufacık bir faide olsa... Hiç düşünmüyorlar ki Yunan ordusunun haşmet saçan kıvılcımları onların başlarını yakar da mektepleriyle beraber tarumar olurlar. En nihayet o ümid besledikleri mektep yerinde bir tahta parçası bile bırakmadım.”²¹⁶

Arif Bey, kumandanı görmek ve onunla konuşmak istemektedir. Kumandan her şeye rağmen evi terk etmeyeceğini ifade etmektedir. Arif Bey’in ümitleri boşa gider. Ne malını mülkünü ne de gelinini geri alabilir. Üstelik gelinin varlığından söz etmekle onu daha zor bir duruma sokar. Arif Bey’in mücevharatı geri alma isteği karşısında kumandan askerlerin bu zaferi kazandığı için mücevherleri almaya da hakkı olduğunu söyler ve bu durum karşısında hiç tepki vermez. Gelinini de bir aylığına yanına hizmetçi alacağını; fakat geri vermenin mümkün olmadığını belirtir ve Arif Bey’in zindana atılmasını emreder. Kumandanın Leman’a söyledikleri ve ona karşı tutumu Yunan askerinin Türk kadınına aşağılayışının temsile açık bir biçimde yansımasıdır:

---

²¹⁵ a.g.e. , s. 24

²¹⁶ a.g.e. , s. 29

“Evet, senin gibi çok güzel matmazellerin Türklerin o kuru, cahil cinsinizin haşın kolları arasında sıkılmasına razı oluyorsunuz da kadınlara karşı son derece hürmet gösteren bir Avrupalı karşısında mahzun duruyorsun? Bu ne kadar münasebetsiz bir iştir?”²¹⁷

Leman’a her emrine itaat ettiği sürece iyi davranacağı yolunda vaatler verir. Rüstem Bey’in haykırışlarını duyan kumandan onu yanına getirtir ve Arif Bey gibi onu da tutuklatır. Bu olaydan sonra Leman’a kendisiyle birlikte olması için baskı yapmaya ve ona çeşitli vaatlerde bulunmaya devam eder. Ancak Leman’ın tutumu onun sinirlenmesine sebep olur. Leman’a sıkıca sarılmaya çalışır. Bu sırada Leman bayılır. Cemil ve emrindeki kuvvetler eve girer. Kumandan silahların bırakılıp teslim olmaları istenir. Kumandan o cesurca ve pervasızca sözlerini, tutumlarını bir yana bırakarak aciz bir hâlde Cemil’e teslim olur. Öldürüleceğinden çok emindir. Çünkü kendileri Türk esirlerine kötü muamele etmektedir. Ancak Cemil, beklediği gibi davranmaz. Rütbesi ondan aşağı olduğu için onunla oturup konuşmaz bile ve kumandanı onlar için hazırlanan yere gönderir. Minnettarlıkla Cemil’e şu sözleri söyler:

“Sizin bu âlicenabınıza ne suretle mukabele edeceğimden âcizim. Siz ölmeye lâyık değilsiniz! Siz yaşayınız ki milletlere vicdanen rehber olunuz! Sizin en büyük meziyetiniz vicdanınızın yüksekliğidir.”²¹⁸

Kumandanın fikirlerindeki bu değişiklik dikkat çekicidir. Esir olmasına rağmen ona karşı alınan tavır kumandanın beklediği tutumun dışındadır ve fikrindeki değişikliğin sebebi olarak da temsilde bu gösterilmek istenmektedir. Savaşta insanî değerlerin korunduğuna da iyi bir örnektir.

Kurtilis (Yunan fırka yaveri)

Yaver ilk olarak ikinci perdede karşımıza çıkar. Arif Bey’in evinin karşısında ısrarla kapının açılmasını istemektedir. Arif Bey’in evine gelip eve el koyan o’dur. Yaver, can

---

²¹⁷ a.g.e. , s. 32

²¹⁸ a.g.e. , s. 46

ve kan pahasına aldıkları yerlerde istedikleri her şeyi yapabileceklerine dair izin aldıklarını söyler, bu izin kumandan tarafından verilmiştir. Arif Bey'den evi boşaltmalarını ister. Leman'a gitmesi için müsaade etmez; fakat Arif Bey'i dışarı çıkarır. Leman'ın kendisine ait olduğunu söyler, onun çabaları fayda etmeyecektir. Yaver, Leman'la mücadele etmeye başlar; fakat kumandanın yanına gitmesi gerekmektedir. Bu sebeple Leman'ı bırakır, Leman'ın ona hakaret etmesine, ölümden korkmayışına sinirlenmektedir. Onun tutuklanmasını, odaya kapatılmasını emreder ve kumandanın yanına gider. Yaverin bu tutumu Yunan askerlerinin İzmir'i işgalinde Türk halkına yaptıklarıyla örtüşmektedir. İşgal sırasında birçok Yunan askeri evlere zorla girmiş, kadınlara, yaşlılara, çocuklara zulmetmekten çekinmemiştir. Yaver çıktıktan sonra Leman baygın bir hâlde odaya götürülür. Leman'ı kumandan saklamak istemektedir. Bu esnada askerlerin bulduğu ziynet eşyalarını da almayı ihmal etmemektedir. Yaver kumandanı karşılar ve ayrılır. Daha sonra rahiple, eşraftan birkaç kişinin geldiğini kumandana haber vermek için ortaya çıkar. Artık yaver yalnızca kumandanın yanındaki bir yardımcı olarak temsilde yerini almaktadır. Türklerin okulda toplandığı haberini kumandana ileten de yine yaverdir. Okulda olanların isimlerini kumandanın emri üzerine deftere kaydeder, okuldakilerin tutuklanıp götürülmesi işini üstlenir. Arif Bey'in kumandanla görüşme isteğini, kumandana bildiren de yine o'dur.

Arif Bey'in gelininden bahsetmesi üzerine kumandan Leman'ı görmek ister ve yaver saklamakla elde edebileceği bir şey olmadığını anlayıp Leman'ı getirir. Yaverin son gelişi yedinci perdededir; Türklerin taarruz haberi gelmiştir ve bunu kumandana bildirir. Bu haber üzerine kumandan Türkleri aşağılamaya devam ederek şunları söylemektedir:

*“Türklerin taarruz kabiliyeti olduğuna inandın da mühim bir havadismiş gibi koşup getirdin... Türkler buldukları hattı muhafaza ederlerse onlar için kâfidir. Çünkü taarruzlarımız onlara iyi bir ders vermiştir. Onların kolay kolay yerlerinden kımıldaması imkânsızdır! Merak etmeyiniz! İstirahatinize bakınız!”*²¹⁹

---

²¹⁹ a.g.e. , s. 43

Ancak kumandanın bu rahat tavrı kısa sürer; çünkü yaver kısa bir süre sonra gelerek Türklerin taarruza geçtiğini haber verir, kumandan da telaşla tertibat alınmasını emreder. Yaver karargâha kolayca girilemeyeceğini, gereken önlemin alındığını bildirir.

Buna karşın Türkler taarruzu başarıyla tamamlar ve karargâha girer. Yunanlının aşağıladığı Türk insanı beklemedikleri bir anda beklemedikleri bir hamleyle onları esir almayı başarır.

10.6.2.4 Yunanlıları Destekleyen Rum Eşrafı

Baba Yandiris (Rahip)

Türkiye’de yaşayan rahip, kumandanı ziyaret ederek gelişlerinden duyduğu memnuniyeti dile getirmek ister. Onun sözleri yıllarca Osmanlı topraklarında yaşayan ve Osmanlı içinde yabancı muamelesi görmeden yaşamını devam ettiren bir insanın sözlerinden çok, durmadan zulüm ve haksızlıkla karşılaşmış bir insanın kurtuluştan duyduğu mutluluğu ifade etmektedir.

“Kumandan beyefendi! Memleketimize teşrifiniz bizi son derece memnun etmiştir. Sanki bu zamana kadar gözlerimiz kör kalmış bugün zannettik ki güneş doğdu şimdiye kadar her tarafı örten zulmet perdeleri birdenbire silindi... Gözlerimiz açıldı... Yurdumuz şenlendi. İşte şu elimdeki mukaddes Yunan bayrağını memleketimiz nâmına takdim ediyorum.”²²⁰

Bu sözler eşrafın Türklere karşı takındığı tavrı ve içinde buldukları durumu nasıl yanlış aksettirdiklerini göstermesi bakımından da önemlidir.

---

²²⁰ a.g.e. , s. 18

Abostol (Rum eşrafından)

Abostol, pederi destekleyen ifadeler kullanır ve Türklerden gördükleri muameleleri şu şekilde nakleder:

“...biz sanki hayat ve memat gürültüleri arasında bir ömür geçirdik. Çünkü Türklerin şerrinden hiçbir dakika canımız, malımız taht-ı emniyette değildi... Her gün her an korku içinde idik. Bir cinayet haberi verildi mi? Mutlaka Türkler tarafından bir dindaşımızın kanı akıtıldığına hiç şüphe edilmezdi. Günlerce senelerce mezâlimde gözlerimiz karardı. Teşrifinizin şu ânı bize bayram olmuştur.”²²¹

Bu sözlerden öyle anlaşılmaktadır ki Türkler her zaman Rum halka işkence etmiş, onların hiçbir vakit can ve mal güvenliği olmamıştır. Oysaki Türklerin böyle bir tavır sergilemediği bilinmektedir. Yunanlılar da bu anlatılanlar karşısında hırslandıkça hırslanmış zaten kin ve nefretle bilenmiş gönülleri daha da öfkeyle dolmuştur. Neticede halka çektirilenler vicdanların sızlamasına sebep olmamıştır.

Kiryaki (Rum eşrafından)

Kiryaki, diğer Rumlara oranla Türklere karşı daha yumuşaktır. Kurtuluş mücadelesi yıllarında da bazı Rumlardan Türk dostlarına yardım ettiği bilinmektedir. Kiryaki de tam olarak böyle bir tutum sergilemese de Rum tarafında olan, Batı yanlısı Türkleri dost olarak ayırarak diğerlerinden farklı tutmuştur. Aslında Türk halkına karşı takınılan tavır pek de değişmemiştir; çünkü ha Batı yanlısı bir Türk’ü dost olarak saymak ha Türkleri barbar ve acımasız görüp onların zulmünden kurtulma sevincinin yaşandığını söylemek, ikisi de neticede Batı’nın Türklere karşı olan tutumunu göstermektedir. Rum taraftarıysa dost, değilse düşman görülmesinin Türkiye cephesinde farklı bir tarafı yoktur.

---

²²¹ a.g.e. , s. 19

Kiryaki, Arif Bey'i pek çok Rum'u Türklerin zulmünden kurtarmış biri olarak anlatmakta ve oğlu Cemil'i milli kuvvetlere katıldığı için evlatlıktan reddettiği için İslâmlar diye ifade ettiği Türklerden iyi insanların da olduğunu söylemesi önemlidir. Üstelik Türklerden, İslâmlar olarak söz edilmesi de dikkat çekicidir. Tüm bu bilgilerden sonra hepsi kumandanın yanından çıkar, gider. Kumandanın aklındaysa tek şey kalır: Zavallıların çok zulüm gördüğü...

Lazaridis (Gardiyan)

Arif Bey ve Rüstem Bey'in hapsediği sırada gardiyan Lazaridis karşımıza çıkar. Arif Bey'in durumuyla alay etmektedir. Peksimetlerin baklava gibi olup olmadığını, kendisini nasıl hissettiğini sorup durmaktadır. Gardiyan piposunu yakmış, Arif Bey'le alay eder bir tavır içinde konuşmakta, ona gülmektedir. Rüstem Bey'i hapse atıp, Arif Bey'e arkadaş getirdiğini söyler. Daha sonra da bir askerle birlikte içeri girer; elinde bir çuval ve süpürge vardır. Onlara oraları temizlemelerini söyler, bu gardiyana göre onlara yapılmış bir iyiliktir.

10.6.2.5 Türk Askerleri

Hasan Çavuş

Taarruzdan hemen önce yaptığı konuşmayla altıncı perdede yer almaktadır. Temsilin kahramanların tanıtıldığı bölümünde adı geçmemektedir. Yaptığı konuşma o zamana kadar yapılan mücadelelerin kısa bir özeti niteliğindedir:

“Arkadaşlar! Çatal Tepe'yi almak için ne kadar uğraştık yahu! Kâfir Yunan kuvvetlerini sanki oraya toplamış toplar alev püskürüyordu... Fakat bize ne dayanır. Türk'ün yüce kahraman göğsü bu insan öldüren ateşler önünde pervasızdı... Yürüdük koca Çatal Tepe bir volkan hâlinde köpürürken söndürdük... Sanki o zamana kadar orada hiçbir hareket olmamış zan olunurdu.”²²²

---

²²² a.g.e. , s. 39

Hasan Çavuş, askerle konuşurken on bin kayıp verildiğini otuz altı da yaralı olduğunu belirtmektedir. Yunan kuvvetlerinin karşısında bu kadar az kayıpla başarı sağlamaktan mutlu ve gururludurlar. Cemil, Hasan Çavuş'u çağırır ve takımın hazır bulunmasını ister: Cemil, Hasan Çavuş'a askerlerin taarruza kadar dinlenmesini emreder. Hasan Çavuş da onların çantalarını çıkartmalarını, tüfeklerini çatmalarını milli oyunlar oynayıp harbe hazır olmalarını sağlar. Kısa bir süre sonra da taarruz vakti gelir ve Hasan Çavuş silahların alınmasını emreder.

Muhammed

Hasan Çavuş'la konuşan askerlerden biridir. Çatal Tepe'de verilen kayıplardan bahsederken kaybın az olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirir. Tınaz Tepe alınırken çok fazla asker kaybedildiğinden söz ederek bu kaybın yanında çok az olduğunu belirtir. Bu sırada Yusuf Çavuş'tan ve onun Tınaz Tepe'deki cesaretinden bahseder. Onun cesaretinden bahsederken asker Ali de konuya katılır ve Yusuf Çavuş için mutlaka harp meydanında ölmek istediğini, yatakta ölürse bundan ar edeceğini söylediğini anlatmaktadır. Daha sonra diğer bir asker olan Selim de söze karışır ve Yusuf Çavuş'un harp meydanında, memlekete büyük yararlar sağladığını anlatır.

Yusuf Çavuş ve onun gibi pek çok kahraman Türk askeri, canı pahasına vatanını müdafa etmiş, zafer böyle elde edilmiştir. Yusuf Çavuş örneğinin temsilde yer alma sebeplerinden biri Türk askerinin, Türk halkının İstiklâl Harbi sırasındaki düşüncesini gözler önüne serme isteğidir. Memleket böyle bir inançla, cesaretle savunulmuş ve zafer kazanılmıştır.

10.6.3 Kadınlar

Leman

Cemil Bey'in karısıdır. Yunan askerlerine karşı tutumuyla da Cemil Bey'in milli kuvvetlere katılma isteğinde onu destekleyişiyle de güçlü bir kadın modeli çizmektedir.

Arif Bey'in oğlunu engellemeye çalışmasına karşın Leman, onu inancından dolayı desteklemekte ve güçlenmesini sağlamaktadır. Cemil'in gidişini destekleyen Leman, onun ayrılığına da dayanmanın çok zor olacağını düşünse de Türk kadınlarının düşman elinde esir kalmasını engellemek için bile Türk evlatlarının bu mücadeleye katılması gerektiğini düşünmektedir. Arif Bey'in haydut ve fedai olarak nitelendirdiği kişilerin yanında Cemil'in vatanın kurtuluşunu sağlayabileceğini düşünmektedir Leman ve ona gitmesini söylemektedir. Bu aynı zamanda Türk erkeği kadar Türk kadınının da fedakârlıkla vatanın kurtuluşuna katıldığının göstergesidir.

Leman sadece Cemil'i desteklemekle kalmamakta ayrıca Arif Bey'i de uyardırmaya çalışmaktadır. Yunan askerlerinin kazaya gelip halka işkence yaptıkları, eşraf içinde çok tanınmış kişilere bile-Hacı İdris, Osman Efendi- işkence edildiğini anlatmaktadır. Buna rağmen Arif Bey anlatılanların yalan olduğunu söyleyerek Leman'ı düşüncelerinin yanlışlığına inandırmak istemektedir. Oysa Leman söylenenlerin doğruluğundan emindir ki Yunan askerlerinin evlerini istila edişi, Arif Bey'in zindana atılışı ve Leman'a Yunan askerlerinin davranışı bunları gösterecek gelişmelerdir. Yaver, Arif Bey'i evden uzaklaştırırken Leman'ın gitmesine izin vermez. Bu sırada Leman'ın cesareti ve düşmana bakışı şu cümleleriyle ortaya çıkar:

“İnsan şeklinde yaratılmış canavarların karşısında benim gibi kadınların ne işi olabilir?”²²³

Türk kadınının özellikleri de yine Leman'ın ağzından anlatılır:

“Namusuma istinaden her sözü söyleyebilirim. Dünyada Türk kadınları bilhassa namusu için yaşarlar. Elleriniz üzerime ancak öldükten sonra belki dokunabilir... Maalesef ben sağ kaldıkça maksadınıza muvaffak olamazsınız. Bir Türk kadınının namusu canından daha azizdir.”²²⁴

---

²²³ a.g.e. , s. 9

²²⁴ a.g.e. , s. 10

Leman, mutluluğu namus ve haysiyette bulduğunu söyleyerek yaveri reddeder. Yaverin ısrarlı sözlerine ve yapacaklarına engel olabilecek kimsenin olmadığını söylemesine karşılık olarak ölümün buna engel olacağını belirtir. Böylece Türk kadınının cesur, gururlu yapısı çizilmiş olmaktadır. Leman'ın şahsında tüm Türk kadınları yüceltilmektedir. Namus timsali olarak çizilen Türk kadını aynı zamanda aşkını vatanından önemsiz görece kadar fazileti, namusunu hayatından üstün tutacak kadar da cesur, gururlu ve haysiyetli olarak anlatılmaktadır. Leman, ısrarla kayınpederinin yanına gitmek ister; fakat yaver buna izin vermez, aralarındaki mücadele sırasında Leman bayılır ve askerler tarafından yaverin emri üzerine odaya taşınır, orada hapsedilir. Leman'ın zor anları bununla sınırlı kalmaz, Arif Bey'in onu kurtarmak amacıyla kumandana Leman'dan bahsetmesi ve kumandanın Leman'ı görmesi üzerine devam eder.

Kumandan Leman'ın güzelliğinden etkilenir ve onu Arif Bey'e teslim etmez. Üstelik Arif Bey'i tutuklatır. Leman ise kumandana köle olamayacağını, onun hizmetçiliğini yapamayacağını; çünkü bir Türk genciyle evli olduğunu anlatır. Ona ait olduğunu ve ona ait hiçbir şeye başka birinin sahip olmasına izin vermeyeceğini belirtir. Nezaket ve hürmetten bahseden kumandanın bunlara sahip olmadığını söyler; sözlerle değil göstererek bunu ifade etmesini ister. Ancak kumandan kararlıdır, Leman'a sarılmaya çalışır, Leman ise onu şiddetle iter. Kumandan Leman'a vaatlerde bulunmaya devam eder, ona iyi muamele edeceğini, Türklerin söylediği cennet gibi yerlerde onu gezdireceğini anlatır. Leman, kararlıdır bunları reddeder. Kumandan, Türklerin taarruza başlayacağını duyduğu anda bile bu durumu umursamayıp Leman'a vaatlerde bulunmaya, onu Atina'nın güzel yerlerinde gezdireceği gibi örnekler sıralamaya, ona iltifatlar etmeye devam etmektedir. Leman içinde bulunduğu durumdan oldukça rahatsızdır. Amacını gerçekleştirmeye kararlıysa kendisini öldürmesini kumandana söyler. Çünkü yaşadıkça kumandanın istediği hiçbir şeyi ona vermeye kararlıdır. Kumandan Leman'a saldırır onu sıkır ve Leman bu sırada bayılır.

Bu sırada Cemil, askerlerle birlikte eve girer. Karısını yerde yatarken görür, askerlerden su isteyip onu ayıltır. Başına gelenleri kısaca Cemil'e anlatır. Ümit besleyip

onu öldürmediklerini Cemil'e anlatır, bir rüyada gibidir. Sonunda zafer yıldızlarının doğduğunu söyler.

10.4 Dil ve Üslûp

Temsil sade bir dille ve konu bütünlüğü gözetilerek yazılmıştır. Zaman zaman şairane bir söyleyiş ve betimlemelere yer verilmekle birlikte Arif Bey'in ilk perdede konuştuğu Salih Bey'in temsilin ilerleyen bölümlerinde yer almayışı, onun hakkında hiçbir bilgi verilmeyişi önemli bir kusur sayılabilir. Bunun gibi kitabın ilk sayfalarında karakterler tanıtılırken altıncı perdede yer alan Hasan Çavuş, Muhammed, Selim ve Ali'den hiç bahsedilmemiş olması da önemli bir noktadır.

Tüm bunların yanı sıra Arif Bey'in başlangıçtaki tutumuyla temsilin ilerleyen bölümlerinde yaşadıklarından kaynaklanan bir hâlde tavır değiştirmesi, onun bu tavır değişikliği içine gidişindeki aşamaların tek tek verilmesi başarılı bir tutumdur. Taarruza kadar olanlar tüm ayrıntılarıyla verilirken, taarruz öncesinde yaşanan tarihî gelişmelerin de taarruz hazırlıkları içinde olan ordu içindeki askerlerin ağzından özetlenmesi de dikkat çekici bir unsurdur. Arif Bey'le zindanda yer alan Rüstem Bey'in, Cemil Bey'in eve gelişiyle bırakılması; fakat bu bırakılışın ardından hiçbir diyalogunun bulunmaması temsilin eksik yanlarından biri olarak görülebilir.

Temsil; konu bütünlüğü, olayların bir sıralama dâhilinde gelişimi ve nadir kullanılan yabancı kökenli sözcüklerin yanında o günün özelliklerini, Yunan askerlerinin Türk halkı hakkındaki fikirlerini verişi, tarihi gerçeklere yaslanarak Yunan askerinin tutumundan bahsedilmesiyle de oldukça değerlidir. Ayrıca Türk halkının Yunan askerlerine bakışı da verilmekte, savaş sırasında her iki halkın tutumu karşılaştırılmaktadır ve bu durum Cemil'in kumandanı esir aldıktan sonraki tavrıyla doruk noktasına ulaşmaktadır.

11. BEŞERÎ BİR MUHAKEME VE İLAHÎ BİR HÜKÜM

11.1 Kitabın Künyesi

Kitabın ilk sayfasında en üstte, piyesin yazarı “Avukat Hasan Fasih” olarak belirtilmektedir. Hemen altında piyesin ismi “Beşerî Bir Muhakeme ve İlahî Bir Hüküm” biçiminde yer alır. “Yedi Perdelik Vatanî Bir Temsil” açıklaması ise temsilin isminin altında bulunmaktadır ve “Mevzu-ı kuyûdât-ı adliyyeye müstenid hakîkî ve dikkat ve ibrete şayan bir vak’âdır. ” ibaresi yer alır. “Tevzi’ merkezi: Muallim Ahmed Hâlid Kütüphanesi” biçiminde belirtilmekte ardında da “Her hakkı mahfuzdur” ifadesi yer almaktadır. “1928- İstanbul”, “Gündoğdu Matbaası” ifadeleriyle sayfanın en altında bulunmaktadır.

11.2. İç Kapak

İç kapakta “İfâde-i Mahsûsa” başlığı altında şu yazı bulunmaktadır:

Bin üç yüz otuz altı senesinde İstanbul cinayet mahkemesinde (Ağır Ceza Mahkemesi) cereyan eden ve iki kıymetli zâtın taammüden katline müteallik bulunan bir hâdise-i cinâiyenin mahkemesinde maktullerden birinin genç ve çok nezih kız karındaşına vekâleten hazır bulunmuştum. Maktuller vatanın yüksek birer şahsiyeti olmak ve o sırada hakk-ı bekâ ve istiklâl için silaha sarılan Kuvâ-yı Milliye’ye dâhil ve hadim olmaları katlin sâiki bulunmak ve ba-husus hadise İstanbul’un işgal altında bulunduğu ve Ferid Paşa kabinesinin re’s-i kârda olduğu bir zamana tesâdüf etmek itibariyle bu muhakeme ehemmiyet-i mahsusaya haiz idi. Emr-i muhakeme fiil-i katle ve katlin failine izâfesi gibi bir muhakemenin muhafaza ettiği mu’tâd şekle ihsâr etmeyerek âdeta milli kuvvetler aleyhine bir mecrâ takib etmiş ve katil mutemedin beraati istihdâf edilmiş olduğundan-netice ne olursa olsun- safahât-ı muhakemeyi mahkeme zabıtlarında münsenî ve metrûk bir hâlde bırakmayarak bir vakti münâsipte milletin enzâr-ı intibâhına vaz’etmeye vermiş idim. Milli ordunun aziz Türk vatanını kurtararak Cumhuriyet’i ilân ve Türk milletine milel-i mütemeddine arasında lâyük olduğu âlî mevkii tayin etmiş olması hasebiyle bu şayân-ı dikkat muhakeme safahâtını buna takaddüm eden vakayı ve karar kıldığı neticeyi “Beşeri Bir Muhakeme ve İlahi Bir

Hüküm” unvanı altında Kurban Bayramı tatilinden bilâ-istifade yazmaya başladım. Sevr Muahedesinin hakk-ı hayât vermediği Türk milletinin kabiliyet-i hayatiyesini gösteren ve 1928 senesi Kurban Bayramı’nın üçüncü günü İstanbul âfâkını dolduran Türk tayyare filolarının bir dost hükümdarı selamladığı bir saatte tatlı bir heyecan ile kitabın son kelimelerini yazıp elimden bıraktım. Bu eser Türk gençlerinin dimağında bir ibret ve intibah levhası teşkil edebilirse benim için hayatta en büyük mükâfat bu olacaktır.

Hasan Fasih

11.3 Şahıslar

Yusuf Bey Manyas eşrafından ve Balıkesir Meclis-i Umûmi azasından muktedir bir Çerkez Beyi.

Hakkı Bey Nahiye müdürlerinden münevver bir Çerkez Beyi

Şevket Bey İstanbul ilk mektep muallimlerinden Hakkı Bey’in kardeşi

Nuriye Hanım Yusuf Bey’in kızkardeşi

Hüseyin Bey Binbaşı

Ali Kemal Paşa Umûm-ı jandarma kumandanı

İsmail Bey Edincikli bir Çerkez

Emine Hanım İsmail Bey’in haremi

Caku İsmail Bey’in mahrem-i esrarı bir Çerkez genci

İdris Bey Gönenli zengin bir Çerkez

Ahmet Bey Mirliva

Mehmed Dayı Mavnacı bir Türk

Fasih Bey Anadolu bir Türk avukat

Şinâsi Bey Avukat

Cemil Bey Avukat

Eyüb Sabri, Avukat

Asâdur ve Feridun Beyler Avukat

İstanbul cinayet mahkemesi heyeti, Türk polis ve jandarmaları, Fransız polis ve jandarmaları ve zevât-ı sâire.

11.4 Temsilin Muhtevası

Beşerî Bir Muhakeme ve İlahî Bir Hüküm

Yusuf Bey'le Nuriye Hanım, Nuriye Hanım'ın Büyükkada'daki evindedir. Yusuf Bey, Anadolu'ya silahların nasıl kaçırılacağını merak etmekte ve bu işte kendilerine yardım edecek Mehmet Dayı'nın yerini merak etmektedir. Nuriye Hanım, Mehmet Dayı'nın Laleli'deki akrabalarını görmeye gittiğini ve Refik Bey'den aldığı bilgiye göre silahların da hasırlara sarılarak götürüleceği bilgisini aktarmaktadır. Üstelik silahları kaçırmak için gerekli hazırlıkların tamamlandığını da söyler. Bu işte Nuriye Hanım da gözlem yaparak katkıda bulunacaktır; fakat oldukça tehlikeli olan bu görevi üstlenmesinden hem ağabeyi Yusuf Bey hem de dostları Hakkı Bey endişelidir. Yusuf Bey, duygularını alaycı bir üslûpla dile getirirken onun İngiliz polislerini görünce bayılacağını düşündüğünü belirtmekte ve Nuriye Hanım'ı kızdırmaktadır. Nuriye Hanım ise oldukça cesur bir edayla yalnızca gözlemcilikle yetinmek istemediğini, motorla esir İstanbul diye adlandırdığı İstanbul'dan hür Anadolu'ya geçmek istediğini söylemektedir.

Hakkı Bey ise evde geceyi geçirmeye karar veren Yusuf Bey ve Nuriye Hanım'a Kuvâ-yı İnzibatiye başkumandanı imzasıyla Ahmet Anzavur tarafından gönderilen bir yazıyı okumaktadır. Bu resmi belgede Ahmet Anzavur'un mirliva oluşu duyurulmaktadır ki bu durum özellikle Yusuf Bey tarafından yadırganmakta ve topluluk içinde Ahmet Anzavur alay konusu hâline getirilmektedir. Tüm bunların yanı sıra özellikle Hakkı Bey, Mehmet Dayı'yı merak etmekte onun yakalanmış olabileceğinden endişelenmektedir. Nuriye Hanım ise yapmayı düşündükleri işin bir an önce gerçekleştirilmesini istemektedir; çünkü İstanbul'daki taşkınlıklarla, tecavüzlerle ve daha birçok çirkinlikle karşılaşmaktan bıkmıştır. Yusuf Bey, bunun o kadar kolay olmadığını düşünmektedir; çünkü Türk milleti sadece düşmanla değil ayaklanmalarla da, düşman kuvvetlerine destek olan hükümetle de mücadele etmek zorundadır. Tüm bunlara rağmen Türk milletinin var olma mücadelesini değerli bulmaktadır ve bu sebeple de Anzavur'un tüm baskılarına karşın onlar bu mücadeleye destek verip,

mücadelenin kazanılacağına inanmaktadır. Bu sözleriyle Hakkı Bey ve Nuriye Hanım'ı uygulandıran Yusuf Bey, onların hâliyle alay etmektedir. Yusuf Bey, İstanbul'a gitme vakti yaklaştıkça silahının getirilip getirilmediğini sormaktadır; çünkü silahsız hiç dolaşmamaktadır. Hakkı Bey ise silahın olmamasından sevinç duymaktadır; sebebiyse İngilizlerin silah taşıyan herkesi tutukluyor olmasıdır. Yusuf Bey, Hakkı Bey'in sözlerini dinlemez her şeyi göze almıştır, üstelik böyle bir durumda silah taşımaktan daha da mutlu olacağını söylemektedir.

Hakkı Bey'le Yusuf Bey İstanbul'a dönüşte Anadolu Oteli'ne gider. Sirkeci'deki bu otelde İsmail Bey'le buluşurlar. İsmail Bey, Anzavur'un adamıdır ve onun emri üzerine Çerkez muhacirler için yardım toplamaktadır. Yardım talebinden bahsetmeden önce de oldukça düşüncelidir. Onun bu hâlini, Hakkı Bey, milli kuvvetlerin kaydetmeye başlamış olabileceği hareketlenmeye bağlamaktadır. İsmail Bey ise bu fikre kızmakta hatta milli kuvvetlerin önemsizliğinden söz etmektedir. Bu durum karşısında Yusuf Bey onunla alay etmekte ve Hakkı Bey de İngilizlerin milli kuvvetlerin taarruza geçebileceği endişesiyle Kuvâ-yı İnzibatiye birliklerine takviye yaptıklarını anlatır. İsmail Bey sinirlenir; fakat söylenenler karşısında kayıtsız davranıp istediği yardımı sağlayabilmek peşine düşer. Yusuf Bey buna karşı da tavrını koyar. Parasını alın teriyle kazandığını, onun gibi İngilizlerden almadığını ve vatan hainlerine verecek parası olmadığını söyler. Bu sözler karşısında İsmail Bey milli kuvvetlerin küçük bir çete olduğunu ifade eder. Ancak istediği sonuca ulaşamaz Yusuf ve Hakkı Beyler her şeye rağmen milli kuvvetlere ve Türk halkına olan güvenlerini dile getirir, İsmail Bey de onların Türkleştiğini ıslah olmayacaklarını söyleyerek uzaklaşır. Hakkı Bey, İsmail Bey'den her türlü kötülüğün beklenebileceği kanısındadır. Yusuf Bey ise Mehmet Dayı'yı merak etmekte ve onun İsmail Bey'in tuzağına düşmüş olabileceğine inanmaktadır ve bu sebeple onu aramaya karar verirler.

İsmail Bey, oradan ayrılınca Anzavur'un evinde Caku, İdris Bey ve Ahmet Anzavur ile buluşur. Buradaki konuşmalarda Anzavur 'un Mustafa Kemal'i dert olarak gördüğü ve meydanı boş bulursa ele avuca sığmayacak bir hâle geleceğini düşünmektedir. Bu sebeple de halife ordusunun birkaç gün içinde onun karşısına çıkacağını ve Çerkez askerlerin ona şiddetli bir darbe vuracağını söylemektedir. Mustafa Kemal'in inzibat

kuvvetleriyle karşılaşmasını istemektedir. Aynı zamanda bu kuvvetler içinde Mustafa Kemal taraftarı kimsenin olmadığını da düşünmektedir. İsmail Bey ise özellikle millicilerin kaçırdıkları silah meselesinin büyük bir sorun olduğunu ifade etmektedir. Bu işle uğraşan Kemalistlerden oluşmuş bir grup olduğunu da belirtmektedir. Daha sonra bu silahların inzibatlar için kullanılacağını düşünmekte ve bu silahların kaçırılmasının engellenmesi gerektiğini söylemektedir. Ahmet Anzavur da hükümetin bu konuyla ilgili tedbir aldığını belirtir. İsmail Bey bu haber üzerine silah sevkiyatını engelleme işini üstlenmek istediğini söyler. Anzavur bu konuyla ilgili görüşmeyi önceden hükümetle yapmış ve İsmail için gerekli izni almıştır. Padişah da onu güvenilir bulmakta ve bu görevi yerine getirebileceğine inanmaktadır. İsmail Bey bu işi özellikle mavnacıların gerçekleştirdiğini ve işe onlardan başlanması gerektiğini Anzavur'a aktarmaktadır. Anzavur, bu görevde İsmail Bey'e İdris Bey'in de yardım edeceğini söyler. İdris Bey ise evlilik yoluyla kanlarının karıştığı hanedana hizmetten mutluluk duymaktadır. Padişahın da Çerkezlere önem verdiğini Anzavur anlatırken İsmail Bey de Çerkezler içinde de hainler olduğunu anlatır ve Bolu Jandarma Alay Kumandanı Rüşdü Bey'i buna örnek verir. Onun Bolu'dan Adapazarı ve İzmit'e kadar dolaşıp Çerkezlerin saltanata hizmetini engellemeye çalıştığını belirtir. Bunun üzerine İdris Bey de Rüşdü Bey'in kayınbiraderi Yusuf Bey 'in faaliyetlerinden bahseder ve onun da Bandırma Çerkezlerini saltanat aleyhine Türklerle birleşmeye çağırdığını anlatır. Ahmet Anzavur, Yusuf Bey'in ve kaymakam Eyüp Bey'in kardeşi Hakkı'nın hareketlerinin izlenmesini emreder; çünkü onların İstanbul'a önemli bir görevle geldiğini düşünmektedir. İsmail Bey, onlarla Anadolu Oteli'nde görüştüğünü söyler ve Ahmet Anzavur da Mustafa Kemal'in onları nasıl zehirlediğini anlamadığını belirtir. İdris Bey, Mustafa Kemal'in İstanbul'a bu derece karşı olmasının sebebini öğrenmek ister, Ahmet Anzavur da bu durumu Mustafa Kemal'in padişaha karşı olay çıkarıp terfi etme isteği olarak düşündüklerini anlatır. Bu sırada İsmail Bey, Ali Kemal'in Peyam-ı Sabah'ta yazdıklarından bahseder. Ahmet Anzavur da Ali Kemal Bey'in büyük bir adam olduğunu ve onun söylediklerinin dinlenmesiyle halkın sırtının yere gelmeyeceğini söyler. İsmail Bey, Kuvâ-yı Seyyare kumandanyken Mustafa Kemal'in yanında yer almaya başlayan Ethem Beyefendi'yle bir görüşme yapılarak onun padişah tarafına geçmesi sağlanırsa Mustafa Kemal'in işinin biteceğini düşünmektedir.

İsmail Bey, Emine Hanım ve İdris Bey daha sonra İsmail Bey'in evinde görüşmeye devam ederler. İsmail Bey, Emine Hanım ile Umumiye Müdür Muavini'ne bir mektup göndermiştir. Müdür Muavini de etrafta hiçbir polis bırakmayacağını ve polislere bir şey hissettirmeden onları başka işlere yönlendireceğini söylemiştir. Caku ise İsmail Bey'in planıyla ilgili olarak otelden biraz uzakta bekleyecek ve otelden çıkınca emaneti alıp Sirkeci'den Galata tarafına geçirecektir. Yusuf Bey'in çok dikkatli olduğunu söyleyen İdris Bey'e İsmail Bey merak etmemesini söyler. Mehmet Dayı'yı İsmail getirmesi için Caku'ya söyler. Mehmet Dayı'yı kömürlükte tutmaktadır. İdris Bey, milli orduya götüreceği silahları nereden alacağını ona sorar; fakat Mehmet Dayı bunu reddeder. Milli ordunun, onun götüreceği silaha ihtiyacı olmadığını söyler. Mehmet Dayı, İsmail Bey'in tüm tehditlerine karşın bildiklerini söylemez. Ölümü göze almıştır. Yalnızca biraz su ister; fakat İsmail Bey su verilmesini engeller. İsmail Bey, Mehmet Dayı'ya türlü işkenceler yapar. İstediklerini öğrenemeyen İsmail Bey, Caku'yla Mehmet Dayı'yı tekrar kümese gönderir. İdris Bey'le Caku Yenikapı'ya gitmek üzere İsmail Bey ise Anadolu Oteli'ne gitmek üzere evden ayrılır. Yusuf Bey, Hakkı Bey, Binbaşı Hüseyin Bey ve İsmail Bey birlikte oturur. İsmail Bey dışında herkes çok neşelidir. Hakkı Bey, Yusuf Bey ve İsmail Bey gazeteler hakkında konuşmaktadır. İsmail Bey yine Ali Kemal'in büyüklüğünden bahsederken Yusuf Bey onun söylediklerine önem verilmemesi gerektiğini söyler ve bunu alaycı bir ifadeyle yapar. Yusuf Bey bununla da sınırlı kalmaz, İsmail Bey'in Mustafa Kemal'i yermeye çalışmasına halife kuvvetlerinin, İngiltere'nin gücünden bahsetmesinin de eklenmesiyle Yusuf Bey dayanamayarak sözü Ahmet Anzavur'a getirir, onunla da onun kuvvetleriyle de alay eder. Yusuf Bey, Hakkı Bey ve İsmail Bey tartışırken Hüseyin Bey de ortalığı sakinleştirmeye çalışmaktadır. Bu sırada İsmail Bey izin isteyerek bir mektubu postalamak bahanesiyle izin ister. Mektubu postaladıktan sonra dönüp münakaşaya devam edeceğini de belirtir. Hakkı Bey'le Yusuf Bey, İsmail Bey'in dalgın ve üzgün hâlini tartışırken İsmail Bey, içeri girer ve Hakkı Bey'le Yusuf Bey'e iki el ateş edip kaçar. Hüseyin Bey de peşinden koşup onu yakalar. İsmail Bey, Hüseyin Bey'den onu bırakmasını ister; fakat Hüseyin Bey bırakmaz. Sonuçta polisler gelir ve İsmail Bey'i tutuklar. İsmail Bey mahkemeye çıkartılır. Mahkeme devam ederken şahitler dinlenmekte, avukatlar savunmalarını yapmaktadır. Eyüp Sabri Bey, İsmail Bey'i savunurken onun masum olduğunu söylemektedir ve böyle bir masumun idamının

büyük bir vebal olduğunu anlatmaktadır. İsmail Bey, bu ifadeler karşısında gülmektedir ve Hakkı Bey'in kardeşi, öğretmen Şevket Bey, Fasih Bey'le Cemil Bey'in arasında ayakta olan biteni seyretmektedir. Daha sonra Şevket Bey, olduğu yerden fırlar ve İsmail Bey'e bir el ateş eder, İsmail Bey şaşırır ve bu sırada Şevket Bey bir el daha ateş eder. İsmail Bey, kalabalığa karışmak üzere çıkmaya çalışırken üçüncü mermiyle yere yıkılır. Salonda karışıklık olurken, Şevket Bey tabancasını öper ve polislerin emrine itaat ederek salondan çıkar.

11.5 Kahramanlar

11.5.1 Milli Kuvvetlere Yardım Edenler

Yusuf Bey

Manyas eşrafından ve Balıkesir Meclis-i Umûmi azasından olarak tanıtılmaktadır. Kuvâ-yı Milliye yanlısıdır ve Çerkez'dir. Oldukça alaycı bir yapısı vardır. Ahmet Anzavur'la da İsmail Bey'le de halife yanlısı oldukları için alay etmektedir. Milli kuvvetlere silah kaçırma hazırlıkları içindedirler. Ahmet Anzavur'dan gelen yazıyı Hakkı Bey'e sonuna kadar okutur ve sonunda da yine alaycı bir tavırla mirliwa olan Ahmet Anzavur için şu mısraları söyler:

Mirlivalık taktılar bezdik harîfin sırtına
Tek dolarlık şevketiyle düştü gavga fikrine²²⁵

Bu mısranın ardından Nuriye Hanım “*Bezdik*” sözcüğünün anlamını sorar, Yusuf Bey de bu sözcüğün Ermenice “*küçücek*” demek olduğunu açıklar. Bu konuşmadan sonra Hakkı Bey onun şairlik yanının olduğunu söyleyerek, onu över. Yusuf Bey bu söze karşılık şiir söylemenin, onun, işleriyle ilgilenmediği, işlerini düşünmediği anlamına gelmediği açıklamasını yapar. Hatta beynini daima işleyen bir bomba fabrikasına benzetir. Daha sonra zamanın geçtiğini fark ederek İstanbul'a gitmemeye, ertesi gün gitmeye karar verirler. Bu sırada İstanbul'a gidişlerinin oldukça önemli bir

---

²²⁵ Hasan Fasih, **Beşerî Bir Muhakeme ve İlahî Bir Hüküm**, Gündoğdu Matbaası, İstanbul, 1928, s. 12

mesele için olduğunu Yusuf Bey dile getirir. Nuriye Hanım, İstanbul'un kötü durumundan bahsedince Yusuf Bey, İstanbul'un o yıllarda içinde bulunduğu durumu ve kurtuluşun en az Nuriye Hanım kadar kendisinin de çabuk olmasını istediğini şu cümlelerle anlatır:

“Biz bunların hepsini biliyoruz. Fakat kolay olmuyor hemşire... Bir defa Türk milletini düşünüyoruz bir tarafta bütün ticaret menbalarını tıkayan unsurlar diğer taraftan sefil ihtiraslarını tatmin için halkı ezen ve bitiren saray millete servet namına bir şey bıraktı mı? Bütün hudutlara koşan Yemen çöllerinde Balkanlarda, Arnavutlukta hulâsa her tarafta ecânibinin körüklediği isyan yangınlarını bastıran o... Balkan Harbi'nde ihanetlerin kurbanı olarak azim zâyiâta uğrayan o... Harb-i Umûmîde cephelerde ve cephe gerilerinde yüz binlerce efrâdını zâi'eden yine o değil mi? Şimdi de silahları alınmış düşmanları tarafından kuşatılmış ve asırlardan beri hürmet ettiği hilafet makamında düşmanlarla birleşmiş olduğunu görmüyor muyuz? Türk milletinin asırlarca taşıdığı şu ağır yükler, uğradığı bu felaketler herhangi bir milletin başına gelseydi bugün varlığından tek bir eser bile kalmazdı. Ancak ve ancak Türk milletidir ki temiz kanının, yüksek ruhunun kaynayan ve taşan varlığıyla asırların sinesine sığmayacak vak'a-yı âzimeyi yaratıyor. Böyle bir milletin efrâdından olmak ne büyük saadettir. Bekleyiniz Türk hiçbir zaman esareti kabul etmemiştir ve etmeyecektir. Bu hakaretleri de unutmuyor ve unutmayacaktır.”²²⁶

Bu ifadelerle Yusuf Bey'in ağzından Türk milletinin durumu, milletin bu duruma nasıl düştüğü ve kurtulma inancı gözler önüne serilmektedir. Ayrıca onun sözlerinden uygulanan Hakkı ve Nuriye'yle alay etmesi de onun ciddiye aldığı hayatı bir yandan da çevresindekiler için kolaylaştırmaya, hafifletmeye, acıları unutturmaya çalışan bir yapısı olduğunu sezdirmektedir. Bu duygu yoğunluğu içinde bile tabancasını sormayı ihmal etmez. Ancak Akif Bey tabancasını getirmemiştir, Yusuf Bey ise hiç silahsız gezmediğini söyleyerek bir yandan da sokaklarda silahsız gezmenin onun için zor olduğundan bahsetmektedir. Nuriye Hanım ise İngilizlerin silah taşıyanları idam edeceklerini duyurduğunu söylemekte ve silahın olmayışından duyduğu memnuniyeti

---

²²⁶ a.g.e. , s. 13 -14

ifade etmektedir. Yusuf Bey ise silahsız olmak istemeyişini de bu karara bağlayarak açıklamaktadır. Bu durum onun cesaretini de göstermektedir.

Yusuf Bey, Hakkı Bey'le Anadolu Oteli'ne gider ve orada İsmail Bey'le görüşür. İsmail Bey, padişah yanlısıdır ve milli kuvvetleri küçümsemektedir. Yusuf Bey ise İsmail Bey'in bu tutumuyla alay etmektedir. Bunun üzerine de İsmail Bey ona tepki göstermektedir. Yusuf Bey de Çerkezler içinde onlar gibi de kendisi gibi de olanların varlığından söz eder. İsmail Bey, İstanbul'a gelen Çerkezlere yardım toplamaktadır ve onlardan da yardım ister. Yusuf Bey'in bu yardım talebini geri çevirişiyile ilgili sözleri, Ahmet Anzavur ve İsmail Bey'e bakışını da göstermektedir:

“Benim param alnımın teriyle kazanılmış Türk parasıdır. Senin İngilizlerden aldığıın altınlar gibi kolay kazanılmış değil. Hem benim param vatan dostları içindir. Vatan hainleri için sarf edilecek bende bir santim bile arama.”²²⁷

Yusuf Bey, bu cümlelerin ardından Ahmet Anzavur hakkında alaya devam eder. Ahmet Anzavur başında olmasına rağmen halife ordusu müthiştir, der. Bunun üzerine gülüşürler. İsmail Bey daha da sinirlenir. İsmail Bey, onların Türklere yardım edeceğinden emin olmuştur. Yusuf Bey yalnızca yardım etmeyeceklerini ölebileceklerini hatta ihanet edenlerin kardeşleri olması durumunda öldürebileceklerini de söyler. Onların milli kuvvetlere olan inancı İsmail Bey'i çok rahatsız etmiştir. İsmail Bey ne derse desin Yusuf Bey duymazdan gelir ve fikrini değiştirmez. Üstelik İsmail Bey'in söylediklerini ihanet hitabesi olarak niteler ve bu tip sözlere kulaklarının kapalı olduğunu söyler. İsmail Bey kalkar, Yusuf Bey de arkasından “Güle güle, Bab-ı Âli'den geçerken yakanızı ilikleme yi unutmayınız!” der. Arkasından da İsmail Bey'le ilgili düşüncelerini Hakkı Bey'le şöyle paylaşır:

“Bunun bir haydud olduğuna şüphe yok. Ahmet Anzavur'un yaveri şimdi kimbilir bize nasıl kızmıştır. Damat Ferit bu hayduda bol bol para da veriyor, yanına alıp saatlerce görüşüyor. Hatırına gelen şey pek muhtemeldir.

---

²²⁷ a.g.e. , s. 17

Fakat zulm-ı mukaddes kinin veledidir. Bu kin kurtuluş azmini besler, büyütür. Benim omuzlarım İngiliz dipçikleriyle döğülürse kollarım o silahları tahta parçası gibi kırarak derecede kuvvetlenir. ”²²⁸

Yusuf Bey, Mehmet Dayı’dan haber almak için Kabataş’a gideceğini söyler. Onun İsmail’in tuzağına düştüğünü düşünmektedir. Anadolu Oteli’nde Hakkı Bey, Hüseyin Bey ve Yusuf Bey oldukça neşeli bir sohbe başlarlar. İsmail Bey de yanlarına gelir. Yusuf Bey, Kabataş’tan Sirkeci’deki Anadolu Oteli’ne gitmiştir. Buradaki konuşma Ali Kemal’le ilgilidir. Gazeteleri karıştıran Hakkı Bey, İngiliz sansürü yüzünden gazetelerde haber kalmadığından yakınmaktadır. Yusuf Bey ise ne yapılsa yapılsın halkın gerçekleri bildiği düşüncesindedir. İsmail Bey, Peyam-ı Sabah’ta yazdıklarıyla Ali Kemal’i övmektedir ve bir gün halkın onu omuzlarda taşıyacağını düşünmektedir. Onun söylediklerinin her zaman gerçekleştiğini düşünmektedir, bu söz üzerine Yusuf Bey, Ali Kemal’le ilgili şunları söyler:

“Tahakkuk etmez olur mu? Türk Milletine göz açtırmadan darbeyi indirmek lâzım, vakit geçerse kuvvetlenir... diye bar bar bağırmıştır. Bugün Türk milleti bir kasırga gibi önüne gelen her kuvveti devirecek bir hâlde değil mi? Bak ne zeki herif, dediği tamamen tahakkuk etti. ”²²⁹

Yusuf Bey, daha sonra İsmail Bey’in sözleriyle alay etmeye devam eder ve İsmail Bey daha da sinirlenir. İsmail Bey, Türklere yardım etmenin bir cinayet olduğunu düşünmektedir. Bunun üzerine Yusuf Bey tekrar Türklerden ve zafere olan inancından bahseder, şu sözleri söyler:

“Türkler hakkında verilen kararlar Türklerin meçhulü değildir. Fakat o kararların zalim ve lekeli sahifeleri beheme-hâl ve mutlaka Türk süngüleriyle yırtılacaktır. Türk milleti hak ve adalet önünde kuzular gibi muti, adaletsizlik haksızlık karşısında arslanlar gibi yırtıcıdır. Genç kızların ilahî ve masum nazarları, ak saçlı ninelerin semalara yükselen duaları, Türk ilinin bütün mukaddes hatıraları hatta derelerin üns-i

---

²²⁸ a.g.e. , s. 20

²²⁹ a.g.e. , s. 39

terâneleri hep milli ordunun yüksek azminin ateş saçan birer sahifeleridir. Bu ateş yalnız sizin inzibat kuvvetlerinizin değil Avrupa'nın karşımıza dikeceği kuvvetleri de onların Türkler hakkındaki haksız kanaatleriyle beraber yakacak ve eritecektir. Yurdunu kurtarmak için silaha sarılan şuurlu ve milli bir orduyu siz mi mağlup edeceksiniz? Bedbahtlar! Köylerin kini, mazlumların kini, azmin, iradenin kini halifenizi de onu tutmak isteyen muhteris ve müraileri de silip süpürecektir.”²³⁰

Yusuf Bey'in bu sert çıkışına Hüseyin Bey müdahale eder; fakat Yusuf Bey korkunun bir hastalık olduğunu ve kendisinin bu hastalığa yakalanmadığını söyleyerek tartışmaktan kaçınmadığını belirtir. İsmail Bey, bunların ardından izin isteyip kalkar ve bir süre sonra geleceğini söyler. Giderken de Yusuf Bey'e mânidar bir bakış fırlatır. Kısa bir süre sonra döner ve tabancasındaki iki kurşunu, Yusuf Bey'e ikisini de Hakkı Bey'e sıkar, ikisi de ölür.

Hakkı Bey

Hakkı Bey de Yusuf Bey gibi milli kuvvetleri destekleyen bir Çerkez'dir. Nahiye müdürlerinden münevver bir Çerkez beyi olarak temsilin başında tanıtılmaktadır. Silahları kaçıırken gözlemcilik yapacak olan Nuriye Hanım'ın cesaretle ve ısrarla bu görevi yapmak istemesi karşısında şaşkındır. Yusuf Bey'den daha sakin ve duygusal bir tavrı vardır. Yusuf Bey'in ülkenin hâliyle ilgili sözleri karşısında Nuriye Hanım'ın duygulanması üzerine Hakkı Bey'in söyledikleri onun Anadolu'ya olan inancını da aktarmaktadır:

“Ağlama arslan kız metin ol Anadolu'nun hiçbir kuvvete baş eğmeyen erkekleri gibi kadınları da nâzenin, melâlin karşısında bir kaya parçası gibi metindirler. Ta Ünye'nin, Bayburt'un sarı saçlı kızlarından selamlar getireceğim. Ordunun vesait-nakliyesi hizmetini seve seve ifa eden o seferber İsmet ordusunu sana tarif edemem. Onlar şuracıkta Geyve ve İzmit'in arkasında İstanbul'un beyaz minarelerini görüyorlar.

---

²³⁰ a.g.e. , s. 42

Ben günün birinde burada onların düşman kınıyle sertelen saçlarını okşarken sevincinden ağlayacaksın şüphesiz biz de ...”²³¹

Yusuf Bey’in silahsız olmasına sevinirken İngiliz Başkumandanlığının silah taşıyanların idam edileceğine dair bir beyanname yayınladığını da ondan öğreniriz. Anadolu Oteli’nde İsmail Bey’le buluşan Hakkı Bey ve Yusuf Bey’dir. Hakkı Bey, İsmail Bey’in düşünceli hâlden şüphelenmektedir. Ona, “Şahım neden düşüncelisin?” diye sorar ve Geyve Boğazı’ndaki milli kuvvetlerin İstanbul üzerine ileri hareketi gibi bir haberi gazetelerde okuyup okumadığını öğrenmek ister, biz de böylece onun ağzından, o yıllarda milli kuvvetlerin Geyve civarında bulunduğunu öğreniriz.

İsmail Bey, milli kuvvetlerin hareketlendiğini saklamak istemektedir; fakat Hakkı Bey, İngilizlerin telaş içinde oluşu ve Kuvâ-yı İnzibatiye birliklerinin güçlendirilmesinin milli kuvvetlerin hücumu geçeceğinin göstergesi olduğunu düşünmektedir. İsteddiği haberi İsmail Bey’den alamamıştır; ancak yine de milli kuvvetlerin harekete geçeceğiyle ilgili bir fikre sahiptir. Yusuf Bey’le İsmail Bey arasındaki hararetli tartışmada da onları sakinleştirmeye çalışmaktadır ki bu onun olgunluğunun göstergesidir. İsmail Bey’in milli kuvvetler aleyhinde söylediği pek çok şeye karşılık olarak Hakkı Bey şunları söyler:

“Milli kuvvetler vatan hainlerini ezmekte Türk’ü, Çerkez’i ayırmaz. Yozgat ve Bozkır’da sönen hain ocakları da Çerkez değildi ya! Vatani kurtarmak namus ve ismeti kurtarmak mukaddesatı kurtarmak milyonlarca halkı esaretten mezelleten kurtarmak için –değil birkaç hane- İstanbul gibi büyük bir şehir bile icab ederse hâk ile yeksân edilecek ve bu harabeler ortasında hür ve müstakil yepyeni bir Türkiye doğacaktır. Bugüne kadar kale burçlarında serhad şâhikalarında karada ve denizde şeref ve fazilet timsali olan Türk bayrağı lââyık olduğu mevkiini muhafaza edecektir. Milli kuvvetlerin hedefi budur. Türk milleti her mâniyi kırarak karşısına çıkan her kuvveti ezerek mutlaka bu hedefine vasıl olacaktır.”²³²

---

²³¹ a.g.e. , s. 14

²³² a.g.e. , s. 18 -19

Hakkı Bey bu sözleriyle hem milli kuvvetlerin hedefini bildirmekte hem de milli kuvvetlerin uygulamalarıyla ilgili yanlış düşüncelere çözüm sunmaktadır. İsmail Bey için düşünceleriye onun şeytan gibi olduğu, her şeye aklının erdiği; fakat kinin gözlerini kör ettiği yolundadır. İsmail Bey'den her türlü kötülüğün bekleneceğini söyler ve onun acımasızlığını şu sözlerle anlatır:

“Bandırma’da bir köyde kendisine ayağa kalkmayan iyi bir adamı vurup öldürmedi mi? Yine Bandırma’da surf kendisine namuslu süsü vermek için fena yola saptıklarını işâa ederek üç genç kadının vücutlarını kamayla canavarcasına delik deşik etmedi mi?”²³³

İsmail Bey'in yaptıklarını sıraladıktan sonra kendilerini de İngiliz polislerine yakalattırıp hakaret ettirebileceğini söyler. Ancak her şeye rağmen Yusuf Bey'in de desteğiyle girdikleri yoldan çıkmamaya kararlıdır. Anadolu Oteli'nde İsmail Bey, Yusuf Bey, Hüseyin Bey ve Hakkı Bey birlikte oturmakta, tartışmaktadır. Hakkı Bey, İngiliz sansürünün gazetelerde okunacak bir haber bırakmadığından yakınmaktadır. Tartışma alevlendikçe İsmail Bey'in endişesi ortaya çıkmaktadır ki Hakkı Bey bu endişeli tutumu sarayın emellerinin gerçekleşmemesine bağlamaktadır. Daha sonra da sarayın emeliyle kastettiği şeyi şu şekilde aktarmaktadır:

“Halifenin emeli Anadolu’da her gün kuvvetlenen milli ordunun Hudâ-negerde izmihlâli Türk vatanının parça parça müstevli ecnebî hükümetlerin arasında taksimini kurmak ve ancak kendisinin bu parçalanmış vatanın bir köşesinde zevk ve sefahatine ilişilmemek halifenin emeli bu değil mi? Fakat halife ve onun adamları Türk’ün esareti kabul ettiğini tarih kaydetmemiştir. Tarihte Türk milletinin fazilet ve kahramanlığını şaibedâr eden tek bir vak’a görülmemiştir. Tâli harbin aleyhtarlarına döndüğü zamanlarda bile mağlubiyetleri tamamen merdane değil midir? Böyle bir milletin anavatanında onu avlamanın imkânı yoktur. Arslanların yuvasına Anadolu’suna halifenin sevk edeceği icraatı döküntülerin ve onları ihtirasına alet ittihâz eden müstevlilerin sökülmek ihtimali kalmamıştır. Türk milleti genciyle ihtiyarıyla karısıyla

---

²³³ a.g.e. , s. 20

kızıyla hep ayaktadır. Namerd istilaları hiçbir orduya hiçbir millete nâsib olmayan kahramanlıklarla durduracak ve kıracaktır.

Mustafa Kemal Paşa ancak vatan için işleyen büyük dimağıyla temiz ve lekesiz nâsiyesiyle kuvvet ve heybet fıskıran azim ve iradesiyle Türk milletinin gideceği doğru yolu görmüş ve göstermiştir. Tepelerin arkalarındaki hareket karanlık vicdanların hazırladığı hain tertibat hülâsa hiçbir şey onun nâkız nazarlarından kaçmamıştır. ”²³⁴

Bu cümleler onun Mustafa Kemal’e olan inancını anlatması bakımından da önemlidir. Nitekim bu tartışmanın sonunda Hakkı Bey, Yusuf Bey’le birlikte İsmail Bey’in kurşunlarına hedef olur ve ölür.

Şevket Bey

İstanbul’da ilkokul öğretmenlerindedir ve Hakkı Bey’in kardeşidir. İsmail Bey’in mahkemesinde karşımıza çıkar. Avukat Eyüp Sabri Bey’in savunmasının ardından Fasih Bey’le Cemil Bey’in arasında ayakta duran Şevket Bey aniden fırlar ve İsmail Bey’e üç kurşun sıkar. Üçüncü kurşun İsmail Bey’in yere kapaklanmasına sebep olur. Yaptığından pişman değildir. İsmail Bey’i vurduktan sonra kendini polisler hiç direnmeden ve oldukça güçlü bir biçimde teslim eder. İsmail Bey’in “*Ne yapıyorsun?*” şeklindeki sorusuna ise “*Mazlumların intikamını alıyorum*” diye cevap verir.

İsmail Bey’i vurduktan sonraysa tabancasını öper. Salondaki karışıklığı hiç umursamadan sakince ve gururlu bir edayla polislerle dışarı çıkar.

Mehmet Dayı

Mavnacı bir Türk’tür. Milli kuvvetler için silah kaçıran Türkler arasında yer almaktadır. Hakkı Bey ve Yusuf Bey’le silahları Anadolu’ya geçirme işinde yardımcı olacaktır; fakat İsmail Bey’in tuzağına düşerek yakalanır. İsmail Bey, Caku’dan onu

---

²³⁴ a.g.e. , s. 41

hapsettikleri kömürlükten çıkarıp getirmesini ister. İdris Bey ona millicilere götüreceği silahları nereden alacağını sorarken Mehmet Dayı bu soruya şöyle cevap vermektedir:

*“Ne silahı? Milli ordunun silahı yok imiş de biz mi götüreceğ mişiz onların silaha ihtiyacı olursa tedarik etmesini bilirler. Siz benim gibi bir ihtiyara haksız yere işkence yapıyorsunuz.”*²³⁵

İsmail Bey istediğini elde edemediği için oldukça sinirlidir. Mehmet Dayı’ya bağırma, onu tehdit etmeye devam eder. Mehmet Dayı ise her doğanın sonunda öleceğine inanmaktadır ve her yönüyle tam bir Türk’tür, bu cesaretini anlatmak için onun ağzından aktarılan sözlerdir. Tüm çocuklarını savaşta kaybeden Mehmet Dayı ölümden korkmaz. Ancak iki gündür susuzdur bu sebeple biraz su ister, bu istek ona işkenceyle geri döner. İsmail Bey ona su verilmesine izin vermez, ağzına bir yumruk atar ve bir dişi kırılarak yere düşen Mehmet Dayı’ya hiç acımaz. Mehmet Dayı ise dimdik, gözleri bir noktaya dikilmiş karşısında durur, iki kez öksürür. Daha sonra da nasıl yakalandığını, İsmail Bey ve onun yandaşlarının düzenbazlığını gözler önüne sermek için anlatır. Onu çamaşır vereceklerini ve bu çamaşırını babasına götürmesini söyleyerek içeri aldıktan sonra boğazını sıkıp bağlamışlar bir damla su vermeden kömürlükte günlerce işkenceyle tutmuşlardır. İsmail Bey ise yapılanları haklı çıkarmak düşüncesiyle halifeye baş kaldıranların sonunun, böyle cezalandırılmak olduğunu söyler. Mehmet Dayı bu durum karşısında halifenin tebasına böyle davranılmasını istediğini zannetmediğini söyler. İsmail Bey bu sözlere hiddetlenir ve Mehmet Dayı’nın sakallarını yolmaya başlar. Daha sonra da Mustafa Kemal kuvvetlerinden bir kısmının esir düştüğü yalanını söyleyerek onun ağzından laf almak ister; ancak Mehmet Dayı şu sözlerle buna inanmayacağını anlatır, üstelik bu sözler milli kuvvetlerin savaş anlayışını da ifade etmektedir:

*“Benim yemin ettiğim bir şey varsa o da şudur. Mustafa Kemal Paşa’nın askerleri ölmeyi, öldürmeyi bilir; fakat esir olmaz. Hem ben bu habere inanmışım, inanmamışım bundan ne çıkar?”*²³⁶

---

²³⁵ a.g.e. , s. 32

İsmail Bey, istediklerini elde edemeyince Mehmet Dayı'yı Caku'ya verir ve kümesine kapatmasını emreder. Caku da onu kapatıp biraz da kamçılar. Ancak yakın bir evden olanların fark edildiğini söyler buna rağmen İsmail Bey duruma aldırmaz sadece sessiz olmalarını tavsiye eder. İsmail Bey ses çıkarırsa Mehmet Dayı'yı sulamasını söyler. Emine Hanım'a ve Emine Hanım da sabah taşınacakları için seslerin duyulması ya da Mehmet Dayı'nın görülmesi hâlinde bile bir şey olmayacağını belirtir.

11.5.2 Askerler

Hüseyin Bey

Binbaşlıdır ve Anadolu Oteli'nde Yusuf Bey, Hakkı Bey ve İsmail Bey'in tartışması sırasında orada bulunmaktadır. Daha sonra İsmail Bey'i yakalayıp polislere teslim eden de o olmuştur. Ortalığı yatıştırmaya ateşli tartışmayı bir nebze de olsa hafifleterek tarafları sakinleştirmeye çalışmaktadır.

Yusuf Bey'i de kahve köşelerinde siyasî fikirlerin bu derece açık ve ateşli bir biçimde savunması yüzünden uyarmaktadır. Fakat onun bu çabalarına rağmen Yusuf Bey ve Hakkı Bey, İsmail Bey tarafından vurulur. İsmail Bey'i yakaladığında ona "*Seni vurabilirdim, vurmadım.*" dediği için "*alçak*" diye bağırın Hüseyin Bey, İsmail Bey'e karşı oldukça sinirlidir. Yusuf Bey ve Hakkı Bey'le mertçe karşılaşmak yerine onları savunmasız yakaladığı için onu polise teslim eder ve idamını görmenin tek isteği olduğunu da belirtir.

Ali Kemal Paşa

Jandarma komutanıdır ve İsmail Bey'in davasında şahit olarak karşımıza çıkmaktadır. Ali Kemal Paşa resmî üniformasıyla salona girer ve umûm-ı jandarma komutanı olduğunu, otuz sekiz yaşında olduğunu bildirir. İsmail Bey, Yusuf ve Hakkı

---

²³⁶ a.g.e. , s. 35

Beyleri tanımaktadır. Ali Kemal Paşa, İsmail Bey ve Yusuf, Hakkı Beyler hakkındaki görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Maktul Yusuf ve Hakkı Beylerle müttehim İsmail arasında dostluk olamazdı. Çünkü maktuller Türk muhibbi ve İsmail ise Türk düşmanıdır. Bunların her üçü de Çerkez olmakla beraber Yusuf ve Hakkı Beyler hakiki bir Türk evladı gibi Türk’ün elemiyle müteellim, serveriyle mesrûr idiler. İsmail ise bütün servet ve sâ mânını Türk’ün ya eser-i lütfu olan veyahud onlardan cebr ve hile ile alınan emvâl teşkil eylediği hâlde muktezâ-yı tıynetini olarak Türkleri sevmez ve onlara yardım edenlerin başına bela kesilir bir mahluktur. Şu itibar ile maktuller ile katil arasında geçimsizlik ve münakaşa eksik olmazdı.”²³⁷

Ali Kemal Paşa, bu kişilerin görüşüklerini; fakat dost olmadıklarını belirtir. Onun sözlerinden İsmail Bey’e kin duyduğu da anlaşılmaktadır. Nitekim İsmail Bey’i tarif ederken ondan zalim ve bunu yapmaktan zevk alan, civar köylere musallat ve onları korkutan, oralara dehşet saçan eşsiz olma sevdasına, tek olma derdine düşmüş bir hayduttur, şeklinde bahseder. Yusuf ve Hakkı Beyler için ise Türklerin de Çerkezlerin de sevgi ve saygı duyduğu kimseler ifadesini kullanır. Onların varlığını kendi emellerinin gerçekleşmesine mani olarak kabul ettiği için aralarının açık olmasının normal olduğunu söyler.

İsmail Bey’in kendisi gibi birkaç haydutu yanına alarak Yusuf Bey’in çiftliğindeki hayvanları yağmalayıp, binalara zarar verip, onları yakma girişiminde bulduklarını; ancak o gece Hakkı Bey de orada olduğu için Yusuf Bey’e yardım ederek bu haydutları şiddet göstererek çiftlikten uzaklaştırdıklarını da yine Ali Kemal Paşa anlatmaktadır. Bu haydutların içinden birinin kaçamayıp yakalandığını, onun karakola teslim edildikten sonra adliyede tutuklu olarak bulunurken öldüğünü söyler. Bunun üzerine Şah İsmail ve onunla birlikte olanların sorgulanmasıyla ilgili ve tutuklanmasıyla ilgili emirler çıkmıştır. Bu olay da aralarındaki kavganın sebeplerinden biri olarak aktarılmaktadır. Ali Kemal Paşa, İsmail Bey’in karşısında yer aldığı Yusuf ve Hakkı Beyleri, Türk

---

²³⁷ a.g.e. , s. 56

milletine vurulmak istenen esaret zincirine, işgal ve istilalara, tecavüz ve hakaretlere, tarihte örneği görülmemiş şartların, Türklere kabul ettirilmek istenmesine karşı çıkan ve şartlar kabul edilince de bu şartların gereği olan uygulamalara karşı koyan vatanperverler diye tanıtmaktadır. İsmail Bey'in tutumunu ise şu şekilde anlatır:

“...Müttehim İsmail ise aksi hastalığa tutulmuş, milli duyguları takdir edemeyen gafil kimselerle düşüp kalkıyor ihtimal ki yaptığı haydutlukların söndürdüğü hân mânların kendisi için hazırladığı elim akıbetten kurtulmak ve haydutluğunu daha vâsi mikyâsta tatbik etmek emeliyle bu tarafı ihtiyar etmiştir.”²³⁸

Reis, Yusuf Bey hakkında hiç şikâyet olup olmadığını sorar; fakat Ali Kemal Paşa Yusuf Bey hakkında hiç şikâyet olmadığını, tam tersi, takdire lâyık olduğunu belirtir. İsmail Bey'in hakkında kötü sözler söyleyerek onu yargıladığını söylediği Ali Kemal Paşa her şeye rağmen Yusuf Bey'i savunmaya devam eder. Yusuf Bey'in uzun yıllar Balıkesir Meclis-i Umûmi azâlığı yaptığını tek çabasının okul, yol, köprü, çeşme yaptırarak halkın rahat ve huzur içinde yaşamasını sağlamak olduğunu belirtmektedir. Üstelik kendi düşüncesini de şu şekilde noktalamaktadır: Maktullerin hayatı lekesiz, katilin hayatı ise ihanet ve cinayetlerle doludur. Hükümetteki dosyalar da onun ne kadar büyük bir canavar olduğunu gösterecektir dediği İsmail Bey için söyledikleriyle vicdanının gerektirdiği sözleri aktardığını belirtir. Bu tutum onun hem dürüst hem de vatanperver bir kişi olduğunu göstermektedir. Temsildeki yeri sadece mahkemedeki şahitliğiyle sınırlıdır.

11.5.3 Kuvâ-yı Milliye Aleyhtarları

Ahmet Anzavur (Ahmet Paşa)

Mirliva (Tuğgeneral) olarak temsilde yer almaktadır. Kuvâ-yı İnzibatiye'nin başına getirilmiştir ve milli kuvvetleri dağıtmak görevi vardır. Kuvâ-yı İnzibatiye'nin ve Ahmet Anzavur'un Mustafa Kemal hakkındaki görüşleri şu şekilde yansıtılmaktadır:

---

²³⁸ a.g.e. , s. 59

“Başımıza bir de Mustafa Kemal galesi çıktı. Bu adam eğer meydanı boş bulursa sonra ele avuca sığmayacak. Mahaza birkaç güne kadar o karşısında halife ordusunu görecektir. Bilhassa Çerkez süvarilerimizin uracakları darbe pek şedid olacaktır. Ben çok isterim ki Mustafa Kemal inzibat kuvvetlerimizle harbi kabul etsin. Kuvvetlerimiz içinde Mustafa Kemal taraftarı hiçbir zabıt yoktur. Bilhassa bu cehte çok itina edilmiştir. İnzibat kuvvetlerimizin zabitanı Mustafa Kemal’e o kadar aleyhtardır ki ismini işittikçe ateş püskürüyorlar.”²³⁹

Ahmet Anzavur temsilde bu görüşlerle yer almaktadır. Ahmet Anzavur tarih kaynaklarında da yine Mustafa Kemal’in ve milli kuvvetlerin karşısında bulunmasıyla anlatmaktadır. Kuvâ-yı İnzibatiye birlikleri devlet kanunlarını uygulamak, hükümet memurlarını zor kullanarak onların memuriyetlerini yürütmeye engel olmak dışında asıl görevlerinin Kuvâ-yı Milliye adı taşıyan eşkıyaları yok etmek olduğu belirtilmektedir. Bu kuvvetin devletin zabıta güçlerinin yardımcısı olacağı ve devletin silahlı kuvvetleri olduğunun açıklandığı görülmektedir. Ayrıca bu kuvvetler Milli Savunma ve İçişleri Bakanlıklarına bağlıdır. Bu kuvvetlerin sayısını Kenan Esengin şu şekilde belirtmektedir:

“Kuruluş subayları ile birlikte 250 mevcutlu bölüklerden olacak ve 4 bölük 1 tabur, 4 tabur 1 alayı teşkil edecektir. Subaylar muvazzaf ve emeklilerden ve gönüllülerden atanacaklardır.”²⁴⁰

Ayrıca bu kuvvetlere mensup olan er ve subaylara rütbelere bağlı olarak şehit düşerlerse tazminat ödeneceği de belirtilmektedir. Bu ordunun başına kaynaklara göre Süleyman Şefik Paşa’nın getirildiği söylenmektedir. Kurmay Başkanlığına da Kurmay Albay Refik atanmıştır, bunda sebep Damat Ferit’in idareyi elinde tutmak istemesidir.

Bu ordunun silah ihtiyacı ise Damat Ferit tarafından İngiliz irtibat subayından sağlanmaktadır. Çünkü İstanbul çevresindeki silahların kontrolü İngilizlerin idaresinde

---

²³⁹ a.g.e. , s. 22

²⁴⁰ Kenan Esengin, **Milli Mücadelede Ayaklanmalar**, Kamer Yay. , İstanbul, 1998, s. 121

bulunmaktadır. 1. Alay ilk görev olarak İzmit'e yollanmak üzere hazırlanmıştır. Komutanı da Binbaşı Hasan Tevfik'tir. Bu tarihte ilk Düzce ayaklanması da devam etmekte ve Kocaeli yarımadası, Bolu çevresi milli kuvvetlerle savaş hâlinde olup Geyve Boğazı ise zayıf kuvvetlerle tutulmaktadır. 1. Alay'ın hareketinden sonra 2. Alay'da İstanbul'dan Geyve'ye harekete geçmiştir ve bu alayın kumandanı da askerlikle ilgisi olmayan Çerkez Bekir'dir. Para nedeniyle de alayın mevcudu gittikçe artmaktadır.

Bütün bunların yanı sıra Kuvâ-yı İnzibatiye kuvvetleri, milli mücadeleye engel olma çabasıyla bir hıyanet ordusu olarak nitelenmektedir. Aynı zamanda ülkenin güç durumu içinde çok para vermesine rağmen pek çok subay bu birliklere katılmak yerine Anadolu'ya geçip milli kuvvetlerle mücadeleye girmeyi tercih etmiştir.

Ahmet Anzavur ise ayaklanmalarla karşımıza çıkar. İlk ayaklanması Kuvâ-yı Milliye'nin cepheler kurup işgalci Yunan ordusu karşısında zafer kazanması üzerine ve Balıkesir bölgesinde toplanan kongrelerle daha da güçlenmesiyle Damat Ferit'in ve İngilizlerin tedbir alma isteğiyle ortaya çıkmaktadır. Bu tedbir alış ve Geyve bölgesindeki hareketlilikten temsilde de bahsedilmektedir. Anzavur ayaklanmasında Yunanlılara karşı direnen Kuvâ-yı Milliye birliklerinin zayıflatılmak istenmesinin de etkisi vardır. Balıkesir'in ele geçirilip Damat Ferit Paşa'nın tekrar sadarete getirilmek istendiği Albay Bekir Sami Bey tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmektedir. Bu ayaklanmanın planını Zekeriya Özdemir şöyle aktarmaktadır:

“Biğa ve Gönen elde edilip Bursa'ya doğru ilerlenerek Adapazarı ile birleşilecek, İngilizlerin de yardımıyla Kuvâ-yı Milliye ilga edilecekti. Teşkilat için gerekli olan parayı İngilizler verecekti. Hatta silah ve mühimmat yardımında da bulunacaklardı. İleriki günlerde İngilizler, Cemiyet-i Ahmediye'ye veya adamı Şah İsmail aracılığıyla Ahmet Anzavur'a doğrudan yardım da yapılacaktı. Hatta Çerkez Ethem Bey, Bandırma'da İngiliz gemisinden Anzavur kuvvetleri için sahile çıkarılan silah ve malzemeyi son anda ele geçirecekti.”²⁴¹

---

²⁴¹ Zekeriya Özdemir, **Milli Mücadele Yıllarında Balıkesir Cepheleeri**, Ankara, 2001, s. 247

Uzlaşma çabalarına cevap vermeyen Anzavur, Susurluk üzerine yürüyerek askeri depoları yağmalar ve askerlere terhis belgeleri verip Demirkapı köyü yakınlarındaki Aziziye’de karargâh kurar. Bunun üzerine Kuvâ-yı Milliye de harekete geçerek Kısıkkaya’da karargâh kurar. Kısa bir süre sonra başlayan çarpışmalar sonunda Anzavur kaçmıştır. Demirkapı’da Sultançayırı’nda yenilen Anzavur, kaçıma devam ederek Gönen’e yönelir. Bundan haberdar olan Gönen Jandarma Kumandanı Ziya Bey tedbir alır; fakat buna rağmen Anzavur Gönen’i ele geçirir. Çerkez Ethem’in Gönen’e girmesiyle Anzavur yenilgiye uğrar ve Karacabey’e kaçar. Uzun soluklu takip ve muharebeler sonunda Anzavur, Damat Ferit’in yanına İstanbul’a döner.

Anzavur’un ikinci ayaklanması ise Hamdi Bey’in İzmir Kuzey Cephesi’ne gönderilmek üzere bir birlik oluşturma kararı alması ve bu sebeple halktan yardım toplamak istemesi üzerine çıkar. Milli kuvvetlere karşı olanlar arasında bu haber kısa sürede yayılır ve Anzavur Biga’ya gelir. Milli kuvvetlerin yardımla güçlenmesini önlemek için İmam Fevzi ve Şah İsmail yönetimindeki silahlı kişileri Biga’ya saldırır. Hamdi Bey ise silahların ve kuvvetlerin çoğunun kaçırılmasını sağladığından bu güçlere direnmeye başlar. Ancak Hamdi Bey, mücadeleyi kazanacağına dair ümidini kesince geri çekilmeye başlar ve İnova köyünde İmam Fevzi kuvvetleri tarafından yakalanır. Biga’ya götürülürken işkenceyle öldürülür. Bu olay sonucunda İmam Fevzi (Gâvur İmam) ve Anzavur kuvvetleri silahların kaçırıldığı Yenice’ye yönelir, cephanenin emanet edildiği Dramalı Rıza Bey cephanenin bu kuvvetlerin eline geçmesini önlemek için onu havaya uçurur. Anzavur ve İmam Fevzi kuvvetlerini engellemek için Balıkesir’de bir ordu hazırlanır; fakat Anzavur kuvvetleri mücadeleyi kazanır, bu onları daha da cesaretlendirir ve Gönen’e yönelmelerine sebep olur. Gönen’e girmeyi başaran Anzavur kuvvetleri pek çok eve girerek altın, para ve kıymetli eşyayı yağmalar. Mustafa Kemal, Anzavur kuvvetlerine karşı Albay Kazım Bey’i görevlendirir. Bu sırada Anzavur Gönen’den Bandırma’ya gelir ve burayı da ele geçirir. Bu başarı Anzavur’a Damat Ferit tarafından mir-i miranlık rütbesinin verilmesini sağlar. Bu durumdan temsilde de bahsedilir; ancak temsilde miriliva olduğu ve Kuvâ-yı İnzibatiye birliklerinin başına getirildiği yolunda bir bilgi bulunmaktadır. Oysa tarih kaynaklarında böyle bir bilgiden söz edilmez.

Kâzım Bey türlü yollarla Anzavur'un planını öğrenir. Anzavur harekete geçince bazı kuvvetleri onun üzerine gönderir. Kuvvetlerin bir kısmını da İmam Fevzi'nin üzerine yollar. Milli kuvvetler asileri büyük bir bozguna uğratmayı başarır. Çerkez Ethem kuvvetleri tarafından izlenen Anzavur, kaçarak İngilizlere ve Damat Ferit'e sığınır. Daha sonra bir süre Adapazarı civarında Kuvâ-yı İnzibatiye kuvvetleriyle birlikte hareket ederek milli kuvvetlere karşı mücadele eder.

Tarih kaynaklarında bu şekilde bilgilerin yer aldığı Anzavur, temsilde de Kuvâ-yı Milliye aleyhtarı, Mustafa Kemal düşmanı olarak karşımıza çıkar. Bu yönüyle ve Kuvâ-yı İnzibatiye birlikleri içinde mücadele edişiyile de temsil ile tarihî kaynaklardaki bilgiler örtüşmektedir.

Ahmet Anzavur'un İsmail ve İdris Beylerle bir araya geliş sebebi, silah kaçakçılığı ve bu silah kaçakçılığının yapılmasına özellikle genç subayların yer aldığı, İstanbul'dan Anadolu'ya kaçırılan bu cephanelere müdahale edilmesiyle ilgilidir. İsmail Bey, İstanbul'da bu durumu takip edip engelleme vazifesini üstlenmek ister. Ahmet Anzavur da Damat Ferit'le bu konuyu görüştüğünü ve bu görev için bir maaş alacağını bildirir. Ona iki bin lira para verir ve hemen harekete geçmelerini emreder, yanına da sadık birkaç adamını almasını söyler. Ayrıca İdris Bey'le Caku da ona eşlik edeceklerdir. İstanbul'da bu işi gerçekleştirenleri bulmak vazifesinin başarıyla yerine getirdikleri takdirde mükâfatlandırılacaklardır. Yusuf Bey'in ve Kaymakam Eyüp Bey'in kardeşi Hakkı Bey'in hareketlerini de gözden kaçırmamalarını emretmektedir. Ayrıca Ahmet Anzavur, Mustafa Kemal'in bu adamları zehirlediğini düşünmektedir. Ona göre halifeye muhalif olmak dünyanın tüm büyük devletlerine muhalif olmaktır. Halife ordusunun da Mustafa Kemal kuvvetleriyle mücadele ederken hiçbir merhamet hissini taşımayacağını söyler. Mustafa Kemal'in mücadelesine bakışı da şu şekilde yansıtılmaktadır:

“Bizim anladığımızı göre mesele çıkarıp padişahımızdan büyük bir insan olmak bir iki derece terfi etmek. Hâlbuki bunun modası geçti. Sevgili padişahımız çok ince düşünür. Eğer affetse memlekette büyük iğtişâş zuhur eder.”²⁴²

---

²⁴² Fasih, a.g.e. , s. 27

Bu zihniyete sahip Ahmet Anzavur, Ali Kemal için de büyük bir adam demekten çekinmemektedir. Ali Kemal ki uzunca bir süre Peyam-ı Sabah'ta yazdığı yazılarla Mustafa Kemal ve Kuvâ-yı Milliye aleyhtarını yazılar yazmış, onlara hakarete varan sözler sarf etmekten çekinmemiş bir gazetecidir. Ahmet Anzavur'a göre Ali Kemal'in söyledikleri kısmen bile yapılırsa milletin sırtı yere gelmeyecekti. Bu fikre sahip Ahmet Anzavur, Şah İsmail'e verdiği talimatlarla temsilde yerini almaktadır.

İsmail Bey (Şah İsmail)

Edincikli bir Çerkez olarak tanıtılmaktadır; Ahmet Anzavur'un yönetiminde, onun emirlerini yerine getiren bir eşkiyadır. Temsil, onun yargılanması ve milli kuvvetlerin yanında yer alan iki Çerkez'i öldürmesi üzerine kurulmuştur. İlk olarak Sirkeci'de Anadolu Oteli'nde Hakkı Bey ve Yusuf Bey'le onlardan mülteci Çerkezlere yardım almak gayesiyle bir araya geldiği sırada yer alır. İsmail Bey oldukça sıkıntılıdır ve Hakkı Bey bu sıkıntının Kuvâ-yı Milliye güçleriyle gazetelerde olumlu bir haberin yer alması ya da bu kuvvetlerin Geyve'den İstanbul üzerine hareket etmeleriyle ilgili olduğunu düşünmektedir. Oysa İsmail Bey milli kuvvetleri küçümsemektedir. Bu ifadeler şu şekildedir:

“Hayır, canım o sizin milli kuvvet dediğiniz döküntülerle meşgul olduğumuz yok, onlar birkaç gün sonra kendi kendine dağılır gider.”²⁴³

İsmail Bey, milli kuvvetleri destekleyen Yusuf ve Hakkı Beylerle anlaşmamaktadır. Onların bu düşüncelerini saçma bulmakta ve Çerkez olduğu için kendinden utanmışını söylemektedir. Hakkı Bey'in İngilizlerin Anadolu seferini göze alıp alamayacağı yolundaki sorularına daha da sinirlenir ve şunları söyler, bu sözler milli kuvvetler için o dönemde padişah yanlılarının fikirlerini de açıkça gözler önüne sermektedir:

---

²⁴³ a.g.e. , s. 16

“Bu sualinize hayret ettim. İngilizler, Kemalistler üzerine birkaç bölük sevk etseler kâfi; fakat onlar eşkıya ile çarpışmak istemezler. Halifenin ayıracağı ufak bir kuvvet o çetenin hakkından gelir.”²⁴⁴

İsmail Bey’in bu düşünceleri padişah yanlısı pek çok kişi tarafından dile getirilen görüşlerdir, bu kişiler milli kuvvetleri çete, bu çetelerle birlik olanları da eşkıya olarak değerlendirmektedir. İsmail Bey’in kabullenmediği bir konu da bazı Çerkezlerin milli kuvvetlerle birlik olup Türklerin yanında yer alışıdır. Milli kuvvetler tarafından bazı Çerkezler öldürüldüğü hâlde bu Çerkezlerin milli kuvvetleri desteklemeye devam etmesine anlam verememektedir. Bu durumu Hakkı Bey milli kuvvetlerin Çerkez ya da Türk fark etmeden hain olan herkesi cezalandırmaktan çekinmediği biçiminde açıklamaktadır. Zaferin kazanılacağına inanan, milli kuvvetlere güvenen ve hizmet eden bu Çerkezleri gaflet uykusunda olarak nitelendiren İsmail Bey, bu uykudan bir gün uyanacaklarını; fakat çok geç olacağını belirtmektedir. Söylediklerine olumlu bir cevap alamayan ve onlarla anlaşamayacağını anlayan İsmail Bey, oradan ayrılır, üçüncü mecliste Anzavur’un evinde karşımıza çıkar. Hem olanları anlatır hem de silahları İstanbul’dan Anadolu’ya kaçırınların belirlenip yakalanması gerektiği ve bu şekilde yapılan yardımın önünün kesileceği yolundaki fikirlerini Anzavur’a aktarır. Anzavur bu görevin ona verileceğini açıklar, zaten o da bunu istemektedir. Böylece silahlara el koyacak kişi İsmail Bey olarak belirlenmektedir. İsmail Bey bu işin kolay olmadığını, bazı kişilere zor kullanmak zorunda olduğunu Anzavur’a söyler ve Anzavur dikkat çekmemek koşuluyla buna izin verir. İsmail Bey bu işin karşılığında para da alacaktır. İsmail Bey, silahların kaçırılmasıyla ilgilenen Kemalistlerden oluşmuş bir teşkilatın varlığından söz eder. Onun isteği cephane depolarını bulup Kemalistlerin bu depolarda bulundurduğu silahların çeşitlerinin anlaşılmasıdır; çünkü zamanla bu silahların kendilerine çevrileceğini düşünmektedir. Bu işlerin başında mavnacıların olduğunu düşünmektedir. Bu fikrini anlatırken mavnacılara yapılması gereken uygulamalardan da bahseder ki bu fikirler onun acımasızlığını de gözler önüne sermektedir. Onların tırnaklarının sökülmesi gerektiğini aktarır, böylece halifeye karşı gelmenin ne demek olduğunu anlayacaklardır. Çerkezler arasındaki hainlerden bahsederken de Bolu

---

²⁴⁴ a.g.e. , s. 18

Jandarma Alay Kumandanı Rüştü Bey'i bunların başında sayar ve onun için şunları söyler:

*“Fakat Çerkezler içinde de yüzümüzü kızartacak kimseler az mı? Hem de maateessüf ehemmiyetli kimseler. Mesela Bolu Jandarma Alay Kumandanı Rüştü Bey gibi hainler bu kabildendir. Bu adam Abaza olduğu hâlde müfrit millicidir. Bolu'dan Adapazarı'na ve İzmit'e kadar Çerkez köylerini dolaşarak gâh tehdit gâh işgal ile onları saray-ı hümayuna hidmetten men'e çalışıyor. Çaresini bulsam şu adamı kör testere ile keserim.”*²⁴⁵

Yusuf ve Hakkı Beylerle de Anadolu Oteli'nde görüşen İsmail Bey, onların da halifeye karşı olduğunu ve onlarla karşılaşip hesaplaşacağı zamanın da yaklaştığını belirtmektedir. Aynı zamanda Rüştü Bey'in yardım toplama tekniğiyle ilgili söyledikleri de dikkat çekicidir. Yağmalamaya alışık Anzavur güçleri Çerkezlerden yardım toplayan Rüştü Bey'i de kendileri gibi değerlendirmektedir. İsmail Bey milli kuvvetlerden bahsetmenin bile ona sıkıcı geldiğini söylemekte bu düşüncesini Ali Kemal'in Peyâm-ı Sabah'taki bir yazısında millicilerden bahseden yazılarıyla Peyam-ı Sabah'ın sayfalarını işgal ettiği için bu duruma acıdığını beyan etmesiyle örtüştürmektedir. Mustafa Kemal'i alt etmek için ortaya koyduğu fikirlerin de sınırı yoktur. Kuvâ-yı Seyyâre kumandanyken Mustafa Kemal'e yardımcı olan Ethem Beyefendi'yle ilgili olarak da padişahla görüşmektedir. Ancak Ahmet Anzavur buna gerek olmadığını düşünmektedir. Çünkü bu konuda kesin bir bilgi bulunmamaktadır ve Ahmet Anzavur bile onları şüpheden öteye geçirebilecek bir bilgiye sahip değildir.

İsmail Bey bu görevi aldıktan sonra harekete geçer ve ilk iş olarak Mehmet Dayı'nın yakalanmasını sağlar ki bu durum onun tuzağa düşürülmesiyle gerçekleşmiştir. Onu konuşturmak için türlü işkenceler yapsa da bunu başaramaz. Bu sırada otelde gerçekleştireceği olayın planını da yapmaktadır, Caku'nun otelden otuz adım uzakta durup onu beklemesine ve silahı ona verip Caku'nun silahı yok etmesine kadar tüm ayrıntıları değerlendirmektedir. Yaşlı Mehmet Dayı'ya yumruk atmaktan, onun

---

²⁴⁵ Fasih, a.g.e. , s. 25

sakallarını yoldan konuşurmak için ona işkence etmekten hiç çekinmeyen İsmail Bey, Anzavur'un tedbirli davranmaları yolundaki talimatını da dikkate alarak etraftan Mehmet Dayı'nın sesinin duyulmaması ya da onun görülmemesi için de gerekli tedbirleri almaktadır. Mehmet Dayı'yı konuşurmak için söylediği türlü yalanlar bile neticeye ulaştıramamıştır onu ve o da Mehmet Dayı'nın tekrar kapatılması yolunda emir vermiştir. Ses çıkarırsa da Emine Hanım'ın onu sulamasını söylemiştir. İsmail Bey asıl görevi için Anadolu Oteline gider ve orada Yusuf Bey, Hakkı Bey ve Binbaşı Hüseyin Bey'le görüşür. Bu sırada oldukça düşüncelidir. İlk tartışma Ali Kemal'le ilgilidir. İsmail Bey, Yusuf Bey'in Ali Kemal hakkındaki sözlerine sert bir cevap verir ve onun sözlerinin Times gibi büyük gazetelerde yer aldığını, onun ne kadar büyük bir insan olduğunu Yusuf Bey'in anlayamayacağını belirtir. Bir gün milletin Ali Kemal'i omuzlarında taşıyacağından emindir ve alay ettiği için Yusuf Bey'e sinirlidir. Onun siniri sadece Yusuf Bey'e değildir. Hüseyin Bey'e de Mustafa Kemal'i desteklediği düşüncesiyle kızgındır. Onları Mustafa Kemal'in meddahlığını yapmakla suçlar ve Yusuf Bey'i Mustafa Kemal'in gaflet uykusuna yatırdığı biri olarak nitelendirir. İngiltere'nin Anadolu'yu bu azgınlardan kurtaracağını düşünmektedir. Üstelik halife de İngiltere'yle aynı fikirdedir. Halife kuvvetleri harekete geçtiğinde Mustafa Kemal'in soluğu nerede alacağını merak ettiğini söylemektedir. Ona göre Türklere yardım etmek cinnet ve cinayettir. Bu ateşli tartışmalar devam ederken İsmail Bey postaya bir mektup verme bahanesiyle oradan uzaklaşır ve geri döndüğünde Yusuf ve Hakkı Beyleri ikişer kurşunla öldürür. Kaçarken Hüseyin Bey tarafından yakalanır ve polise teslim edilir. Daha sonra da onu mahkemede-altıncı mecliste- görürüz. Reis ona adını sorduğunda İsmail, der; fakat Şah İsmail olarak çağrıldığını belirtir. Kırk yaşında bir Çerkez olduğunu söyler. Edincikli olduğunu ve bir çiftliği bulunduğunu, onunla uğraştığını anlatır. Reis ona eğitim düzeyini sorar o da ibtidaî (ilk derece) ve rüşdî (ortaokul) tahsili gördükten sonra hususî tahsil gördüğünü, Türkçe her metni okuyup anlayabildiğini anlatır. Reis bundan sonra tarih okuyup okumadığını sorar ve o da Osmanlı tarihini, tarih-i umûmiyi okuduğunu söyler. Bunun neticesinde reis tarihle ilgili sorular sormaya başlar. Bu konuşma hem reisin o dönemdeki tutumunu göstermesi bakımından hem de Şah İsmail'in daha iyi tanınması bakımından önemlidir:

“ Reis

Kaniye Kalesi’ni müdafa eden paşa kimdir?

İsmail

Tiryaki Hasan Paşa’dır.

Reis

Tiryaki Hasan Paşa hangi millete mensuptur?

İsmail

Türk’tür.

Reis

İzmit ve İznik şehirlerinin Türk eline düşmesine sebep olan büyük bir harp olmuştu. Bu harp kahraman Türk ordusuyla Rum ordusu arasında cereyan etmişti. Bu harp nerede vuku’ a geldi?

İsmail

Zannedersem Maltepe’de.

Reis

Anadolu’da yerleşen ve Anadolu’yu tamamen Türkleştiren Oğuz Türklerinin âdet ve ahlâkı hakkında biraz malumat verebilir misin?

İsmail

İyi hatırımda kalmamış.

Reis

Harb-ı umûmide Türkler muhtelif cephelerde büyük büyük muharebeler yaptılar. Bunların en ehemmiyetlisi hangi cephede vukua geldi?

İsmail

Çanakkale’de.

Reis

Anafartalar’da düşmanın pek fâik kuvvetlerini mağlub eden kolordumuzun kumandanı hangi paşaydı?

İsmail

Çanakkale’de pek çok Türk paşaları vardı. Anafartaları hangisinin müdafaa ettiğini bilemiyorum.

Reis

Bunu bilmeyen var mı? Pek yakın bir tarih! O kumandan Anafartalar kahramanı diye yâd olunan Mustafa Kemal Paşa değil mi?

İsmail

Evet, gazeteler öyle yazmışlardı. Fakat o şimdi âsi olmuş diyorlar.

Reis

Ben size tarihten soruyorum. Vak'a-yı tarihiye değişmez ya! Onun yaptığı kahramanlık Türk milletine aittir. ²⁴⁶

Bu diyalog İsmail Bey'in Mustafa Kemal'e karşı olan tutumunu gözler önüne sererken, mahkeme reisinin de yaklaşımını göstermektedir. Bu konuşmanın ardından reis ona kanunları bilip bilmediğini sorar. İsmail de bildiğini söyler ve arazi kanununu, ceza kanununu ve usûl-ı muhâkemât kanununu okuduğunu anlatır. Reisin, ceza hâkimlerinin ne iş yaptığını bilip bilmediğini sorması üzerine bunu bildiğini söyler ve reis hiçbir ceza mahkemesi tarafından hiç mahkûmiyet aldın mı, sorusunaysa şu cevabı verir:

“Düşmanlarımın iftirasıyla Bandırma'da Gönen'de hakkımda gıyaben tahkikat yapmışlar; fakat mahkûmiyetim yoktur. ²⁴⁷

Bu cevap aynı zamanda onun ne derece yalancı ve kötü niyetli biri olduğunu göstermektedir. Çünkü reis bu sözlerin yalan olduğunu şu sözlerle ortaya çıkarmaktadır:

“Mahkûmiyet sabikanız olmadığını söylüyorsunuz hâlbuki gerek İstanbul ve gerek Bandırma, Gönen, Balıkesir'den gönderilen kuyudât-ı resmiye senin tam on altı muhtelif ve mühim cürümden dolayı mahkumiyet sabıkan olduğu ve bunların bir kısmının iktisâb-ı katiyet eylediği muharrerdir. Neden doğru söylemiyorsun?” ²⁴⁸

---

²⁴⁶ a.g.e. , s. 48 - 49 - 50

²⁴⁷ a.g.e. , s. 51

²⁴⁸ a.g.e. , s. 51

Buna rağmen İsmail bu ifadelerin iftira olduğunda ısrarlıdır. Reis bunun üzerine onun yargılandığı suçları tek tek sıralamaya başlar:

“Okunan ithamnâmeyi dinledi. İstanbul’da Sirkeci’de Anadolu Oteli’nin altındaki kiraathanede Balıkesir Meclis-i Umûmi azasından ve Manyas eşrafından Yusuf ve Nahiye müdürlerinden Refiki Hakkı Beyleri bunlara karşı öteden beri beslediğin adâvet sevkiyle taammüden cerin ve katl eylediğin ve isti’ mâl ettiğin tabancayla akîb-i vak’ada cürm-i meşhud hâlinde yakalandığın iddia edilmekte olduğu gibi geçen sene Bandırma’da kendi evlerinde ve kendi hâllerinde gülüp eğlenmekte bulunan üç genç kadını senin nâ-meşrû teklifini kabul etmediklerinden muğber olarak güya namussuzluğun önüne geçmeye vesile ve bahane ittihâz ederek bunlardan birisini katl ve birisini rü’yetten mahrum ettiğinin ve üçüncüsünün sağ kolunun kesilmesine sebebiyet verdiğinin ve kezâlik Manyas ahâlisinden ihtiyar bir adamın köy odasına girdiğin sırada sana hürmet ve kıyâm etmediği için hemen yakasından tutarak oda haricine çıkarıp kapının önünde kama ile öldürdüğün ve yine Gönenli bir adamın umumi helalardan birinden biraz te’hirle çıktığı ve seni birkaç dakika beklettiği için çıkar çıkmaz tabanca ile vurub öldürdüğün iddia olunuyor. Sen bu cürmlerin faili olmakla itham edilmektesin. Bu iddialara karşı ne diyeceksin?”²⁴⁹

Bu iddialar İsmail Bey’in ne derece acımasız biri olduğunu göstermek için yeterli olacaktır. Üstelik mahkeme boyunca yaptıklarını inkâr edip hiçbirini üslenmeyecek kadar da sahtekâr ve korkak olduğu görülmektedir. Bu kişileri öldürdükten sonra zabıta tarafından yakalandığında arkadan çekilmiş fotoğrafı reddeder ve bunu bile millicilere bağlar. Onların hazırladığı bir şey olduğunu söyler. Hiçbir belgeyi, raporu kabul etmemektedir. Raporların altında imzasının olmadığını söyleyerek iddiaları reddetmektedir. Bunun üzerine Ali Kemal Paşa dinlenir ve Ali Kemal Paşa, İsmail Bey’in aleyhinde ifade verir. Daha sonra da avukatlar söz alır. Eyüb Sabri Bey’in müdafasının ardından ve İsmail Bey gibi masum birini idam etmenin vebalinden bahsetmesinin ardından Hakkı Bey’in kardeşi Şevket Bey dayanamayarak atılır ve üç

---

²⁴⁹ a.g.e. , s. 52

kurşunla İsmail Bey’i yere düşürür. Mazlumların intikamını aldığını söyleyerek polise teslim olur.

Şah İsmail temsilde bu şekilde yer almaktadır; ancak onun tarih kaynaklarında da nasıl yer aldığını görmek, temsildeki olaylarla örtüşen noktaları belirlemek gerekmektedir. Şah İsmail hakkında çok ayrıntılı bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Ahmet Anzavur’un adamlarından olduğu ve onun faaliyet gösterdiği yerlerde yanında yer alarak hizmet ettiği bilinmektedir. Şah İsmail hakkındaki en detaylı bilgiyse Kemal Özer’in kaleme aldığı Kurtuluş Savaşı’nda Gönen adlı kitaptadır. Bu kitapta Şah İsmail şöyle anlatılmaktadır:

“Birinci Cihan Harbi çıkınca bir müddet askerlik yapmış ve sonra cepheden kaçmış, İzmir’e gitmiş, İzmir dağlarında şakavete başlamış ve İzmir’in Yunanlılar tarafından işgali üzerine dağdan inip bir müddet Çerkez Ethem ve kardeşlerinin kurduğu çetelerle Yunanlılara karşı dövüşmüş, maceraperest, canavar ruhlu bir şakidir. Bir hayli zaman sonra Çerkez Ethem ve kardeşleriyle arası açılan Şah İsmail, bilahare Biga’da Anzavur Ahmet çetesine katılmış ve onun en büyük ve en sevilen ve nüfuzlu bir adamı olmuş ve pek çok masum Türk’ün kanını dökmüştür. Şah İsmail, milli kuvvetlerin Anzavur’la yaptığı Susurluk – Demirkapı ve Taşköprü müsademe ve muharebelerinde hezimete uğrayan Anzavur’la birlikte Bandırma’ya kaçmış ve muhtelif zamanlarda yaptığı şakavetten elde ettiği ve yüz binleri aşan banknotlarını bohçalara sararak karısıyla birlikte limanda bulunan bir motora binerek Yunan donanmasına sığınmış ve oradan İstanbul’a kaçmaya muvaffak olmuştur. Şah İsmail, bir müddet sonra İstanbul’da kayınbiraderi Çerkez Miralay Zeki Bey’i görmek üzere Yıldız Sarayı’na gitmiş, Padişah Vahdettin’in saray muhafızı olan Miralay Zeki Bey de onu izzet ve ikram ederek padişaha takdim etmiş ve Anadolu’daki Kuvâ-yı Milliye aleyhine yaptığı hizmetlere mükâfaten Çerkez kıtalarından birine kumandan tayin ettirmiştir. Şah İsmail, İstanbul’un işgali zamanlarında Anzavur Ahmet’in teşvik ve tahrikiyle Sirkeci’de Şahinpaşa Oteli’nde Manyas’ın Esen köyünden ve Kuvâ-yı Milliye’ye hizmet edenlerden Çerkez Yusuf Bey’i öldürmüştür. Bu hadiseyi müteakip Yusuf Bey’in kardeşleri mahkemeye müracaat etmişler ve tesir altında kalan mahkeme heyeti de beraatine karar

verince Yusuf Bey'in arkadaşlarından Bigalı Aziz Bey'in oğlu da Şah İsmail'i mahkeme salonunda tabanca kurşunu ile öldürmüştür. ²⁵⁰

Bu bilgi bize göstermektedir ki Kemal Özer'in çeşitli kaynaklardan ve yaptığı derlemeden çıkardığı sonuçla temsildeki olay örtüşmektedir.

İdris Bey

Gönenli zengin bir Çerkez olarak tanıtılmaktadır. Ahmet Anzavur'un yanında yer almakta ve onun faaliyetlerini desteklemektedir. Karşımıza üçüncü mecliste Anzavur'un evinde çıkmaktadır. Onun bakış açısı kendi ağzından şu şekilde aktarılmaktadır:

“Estağfurullah efendim biz esâsen halife-i müslimîn memlûkleriyiz. Ona hizmet etmek bizim için bir vazife-i diniyedir. Zaten sıhriyet ve kanlarımız karışmış olduğundan hanedana arz-ı hizmet şu itibar ile borcumuzdur. ”²⁵¹

Bu sözler göstermektedir ki bu bağlılığın sebeplerinden biri olarak hanedanın kaniyla Çerkezlerin kanlarının evlilikler yoluyla karışmış olmasıdır. Ayrıca padişaha hizmet etmeyen Çerkezlere de inanmamakta ve Rüşdü'nün kayınbiraderi Yusuf Bey dediği Yusuf Bey'in Bandırma Çerkezlerini saltanat aleyhine Türklerle birleşmeye çağırdığı ve bu yolda onları yönlendirerek, kışkırttığını söylemekte bu sebeple de ölümü hak ettiğini düşünmektedir. Ayrıca Mustafa Kemal'in devlete baş kaldırmadaki amacını da merak etmekte ve bunu Ahmet Anzavur'a sormaktadır. Bu onun hem öfkeli ve bağlı hem de sorgulayıcı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Daha sonra da dördüncü mecliste İsmail Bey ve Emine Hanım'la temsilde yer alır. İsmail Bey'in Yusuf hakkındaki düşüncelerini bilmektedir ve onu dikkatli bir yapıya sahip olan Yusuf Bey'e karşı uyarmaktadır. Ayrıca Caku'yu göstererek onun ne iş yapacağını da öğrenmek istemektedir. İdris Bey, Yusuf Bey'le ilgili infaz olayının gece yapılması taraftarıdır, oysa İsmail Bey onun gibi düşünmemektedir ve İstanbul'un gündüzleri bu tip işler için daha uygun olduğunu söylemektedir. Bu konuşmaların ardından Mehmet

²⁵⁰ Kemal Özer, **Kurtuluş Savaşı'nda Gönen**, 1964, s. 140

²⁵¹ Fasih, a.g.e. , s. 20

Dayı ile ilgili görüşmeyi yapıp onun yanlarına getirilmesini isteyen kişi de İdris Bey'dir. Caku'nun Mehmet Dayı'yı getirmesi üzerine İsmail Bey'le birlikte onu sorgular ve İsmail Bey'in sorgulama esnasında yaptığı her şeye şahit olur. Onun öğrenmek istediği millicilere götürülecek silahların nereden alınacağıdır. Sorgu sırasında onun Mustafa Kemal hakkındaki fikirlerini de öğreniriz:

“Bu adam sersemdir. Bilmiyor ki Mustafa Kemal'in işi bitmiştir. Halife-i müslimîn kahraman ordusu onları her taraftan sardı. Artık Kemalistlerin kurtulmaları kâbil değildir. Bu hâlâ onlara taşıma fikrinde.”²⁵²

Aslında bu söylenenler doğru değildir yalnızca Mehmet Dayı'yı tuzağa düşürmek amacıyla söylenmiştir. İsmail Bey de bu sözlerin devamını Mustafa Kemal'in adamlarının esir düştüğünü söyleyerek getirmektedir. Zaten bunların doğru olmadığını Mehmet Dayı da bu sözlerden anlamaktadır. İdris Bey'in görevi buraya kadardır. Daha sonra herhangi bir diyalog içinde yer almaz. Caku'yla Yenikapı'ya gideceğini söyleyerek İsmail Bey'i de yanlarına alarak evden çıkarlar. İsmail Bey, kapıdan birlikte çıktığı Caku ve İdris Bey'den ayrılarak Anadolu Oteli'ne gider.

Caku

Pek fazla diyalogla karşımıza çıkmaz, İsmail Bey'in mahrem-i esrârı bir Çerkez genci olarak tanıtılmaktadır. İsmail Bey'in gizli işlerinde yanında yer alıp onun kirli işlerinin üstünü kapatma görevini yerine getirmektedir. İsmail Bey'in ondan Mehmet Dayı'yı getirmesini istemesi üzerine sağ olarak mı getireceğini sorması, Caku'nun İsmail Bey'in öldürmesini istediği kişileri öldürdüğünü de göstermektedir. Emine Hanım'la birlikte gidip Mehmet Dayı'yı getiren Caku, oldukça acımasızdır. Mehmet Dayı'dan istenen bilgilerin alınamaması üzerine İsmail Bey'e çeşitli işkence seçenekleri sunmaya başlar:

---

²⁵² a.g.e. , s. 35

*“Müsaade buyurursanız bunu inine kapatalım. İsteddiği suyun yüz misli ile ıslatalım bakalım belki birkaç saat sonra silahların bulunduğu yeri rüyasında görür de bize söyler.”*²⁵³

Bu durum onun acımasızlığını yansıtan sözlerdir. İsmail Bey istediğini elde edemeyince Mehmet Dayı’yı eski yerine götürüp kapatmasını hatta ona dokunmamasını söyler. Fakat Caku, biraz okşarım; ama bir şey yapmam diye cevap verir. Daha sonra da kümeşe kapatır ve sırtını biraz kamçılar. Bu sırada yan evden biraz şüphelendiğini zannettiğini de aktarır. Zavallıyı öldüresiye dövüyorlar şeklinde bağırان bir kadın sesi duyduğunu söyler. İsmail Bey, bu kadının bir şey yapamayacağını söyler ve Yusuf Bey, Hakkı Bey’le ilgili düşüncelerini yerine getirmek üzere evden çıkar. İdris Bey’le Caku da Yenikapı’ya gitmek üzere evden ayrılır. İsmail Bey’in planına göre Yusuf ve Hakkı Beyleri öldürdükten sonra otele biraz uzak bir yerde onu bekleyip silahı ondan alıp götürüp yok edecek kişi de yine Caku’dur.

11.5.4 Kadımlar

Temsilde iki tip kadına yer verilmiştir. Bunlardan biri Kuvâ-yı Milliye’yi desteklemekte diğeri ise padişah yanlısı bir düşünceye mensup görünmektedir.

Nuriye Hanım

Yusuf Bey’in kız kardeşidir. Silahların kaçırılmasında gözcülük yapmakla görevlendirilmektedir. Silahların İstanbul’dan Anadolu’ya geçirilişiyile ilgili bilgilerin tümüne sahiptir. Motorun denendiği ve süratin iyi olduğunu, yirmi bin mavzer ve elli sandık cephane taşıyacak bir hacme sahip olduğunu, kutular küçük olduğu için otlar içine sarılarak hiç dikkat çekmeden rahatlıkla mavnaya yüklenebileceğini; ancak mavzer sandıkları uzun olduğundan onlar yüklenirken daha dikkatli olunması gerektiğini Refik Bey’den öğrenmiştir. Mavzerlerin de yuvarlanmış kaba hasırlar içine yerleştirilerek yükleneceğini yine o, söyler. Benzin ve diğeri her tür hazırlığın

---

²⁵³ a.g.e. , s. 34

tamamlanmış olduğunu anlatır ve o da gözlem görevini üstlenecektir. Üstelik oldukça cesurdur, Yusuf Bey'in İngiliz polislerini görünce korkudan bayılacağını söylemesi üzerine bununla alay etmektedir. Sadece gözlemci olmak ona yetmemektedir, bunu yalnızca cesaret ve inancından değil macera isteğinden de yapmaktadır ve motorlarla Anadolu'ya kadar gitmesine izin verilmesini talep etmektedir. Bunu şu şekilde dile getirmektedir.

“Pek ziyade hoşuma gider. Ah ne olur beni de motorunuza alsanız! Merak etme size hiç yük olmam. Bir hafta sonra avdeti de kabil. Gecenin zifiri karanlığında hareket ederken benim sevincime pâyân olmayacak. Boğazın haricine çıkıncaya kadar geçireceğimiz heyecanlı dakikaların zevki benim için tasvirin fevkindedir. Bendeniz denizi bilhassa çılgınca üzerime atılırken daha çok severim. Denizin her hâli denizde her hâdise ruhumu okşar. Dalgalar arasında bir kayığın batmasını bile bir gencin sevgili uğrunda intihar etmesine benzetirim. Hele denizin gecesini gündüzüne nisbetle çok zevkli bulurum. Ne olur? Beni de şu esir İstanbul'dan hür Anadolu'ya götürseniz.”²⁵⁴

Bu sözler onun diğerleri gibi Anadolu'yu bir kurtuluş olarak gördüğü ve buna işaret ettiğini göstermektedir. İstanbul'un içinde bulunduğu durumu da yine ondan öğrenmekteyiz. İstanbul'un hâlini cümleleriyle tasvir eder:

“Allah muvaffakiyet etsin. Bari şu işleri çabuk bitirseniz. Biz İstanbul'da nelere şahit oluyoruz. Taşkınlıklar, tecavüzler, beğendikleri evleri cebren işgaller neler neler. Sevgili bayrağımızın dalgalandığını görmek nâsib olmuyor. Köprüye çıkınca içim biraz ferahlar. Bilhassa Cuma günleri Yağkapanı iskelesi önünde mavnalara çekilen bayraklar oraları bir gelincik tarlası gibi süsler. Allah şu mavnacılardan razı olsun.”²⁵⁵

Ülkesine bağlı bu genç kız oldukça da duygusaldır ve kurtuluşu bir an önce istemektedir. Onun sözlerinin ardından Yusuf Bey'in ümit dolu sözleri gelir ve bu sözlerle Nuriye Hanım duygulanıp ağlar. Bu sırada da ülkesi için dua eder ve “Allah'ım

---

²⁵⁴ a.g.e. , s. 6

²⁵⁵ a.g.e. , s. 13

bu büyük millete sen yardım et. Bu belalardan kurtar. ” der. Böyle bir duygu yoğunluğu içinde bile Yusuf Bey alay eder, aslında onun yapmak istediği biraz sakinleştirmektir; fakat Nuriye Hanım onun alaycı tavrına kızar. Yusuf Bey’le Hakkı Bey daha sonra evden ayrılır. Nuriye Hanım evde kalır, planlanan silah kaçırma işinin gerçekleşip gerçekleşmediği ise daha sonra bir netliğe kavuşmamaktadır. Mehmet Dayı’nın ortadan kaybolması üzerine endişeli olan Nuriye Hanım, bunu Yusuf ve Hakkı Beylere söyler, onlar da aynı endişeyi taşımaktadır. Evden çıkma nedenlerinden biri de budur. Nuriye Hanım temsilin sonunda mahkeme salonunda tuttuğu avukatlarla karşımıza çıkmaktadır.

Emine Hanım

İsmail Bey’in haremidir. İsmail Bey’e işlerinde yardım etmektedir ve en az onun kadar acımasız bir karakteri vardır. Mehmet Dayı’yı Caku’yla bulunduğu yerden getiren ve Mehmet Dayı’ya yapılan işkenceye katılan Emine Hanım tüm bu olanlara olağan birer hâdise gibi yaklaşmaktadır. Aynı zamanda İsmail Bey’in gizli işlerinde de kullandığı biridir. İsmail Bey, Yusuf Bey ve Hakkı Bey ile ilgili planını gerçekleştirmek için yardım istediği umumiye müdür muavinine Emine Hanım’ı göndermiştir ve Emine Hanım da bu görevi hakkıyla yerine getirmiştir. Olay gerçekleştiği sırada etrafta hiç polis bulunmayacaktır. Bu durum düzenin ne hâlde olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir. Mehmet Dayı, Emine Hanım’dan bir bardak su isterken Emine Hanım’ın bu isteğe kayıtsız kalması ve İsmail Bey’in tekrar küme kapattığı Mehmet Dayı’nın ses çıkarması durumunda onu sulamasını istemesi, Emine Hanım’ın da bu görevi kabul etmesi onun da İsmail Bey kadar acımasız olduğunun önemli bir delilidir.

Caku’nun komşu kadının Mehmet Dayı’yı fark ettiğini söylemesi üzerine bu durumu oldukça rahat karşılayacak kadar soğukkanlı olan Emine Hanım, bunun önemli olmadığını, komşunun bir şey yapamayacağını zaten sabah taşınacaklarını söyleyerek ortamı yatıştırmaktadır. İsmail Bey de aynı şekilde düşünmektedir; fakat yine de tedbirli olunması konusunda onu uyarmaktadır. Emine Hanım’ın temsildeki görevi bu kadardır.

11.5.5 Avukatlar

Yusuf Bey'in kız kardeşi Nuriye Hanım'ın avukatları Hasan Fasih ve Şinâsi Beyler, Hakkı Bey'in kardeşi öğretmen Şevket Bey'in avukatı (vekil!) Cemil Bey'dir. İsmail Bey'in vekilleri ise Asadur, Feridun ve Eyüb Sabri Beyler olarak ifade edilmektedir.

Fasih Bey

Davanın başından itibaren Ali Kemal Paşa'nın İsmail Bey aleyhine verdiği ifadesine karşın İsmail Bey hakkında tüm iddiaları reddetmektedir. Fasih Bey bu durum karşısında söz alır. İsmail Bey, Yusuf Bey hakkındaki zulüm altındaki halkı ezdiği yolunda bazı sözler söylemiştir. Fasih Bey, Yusuf Bey'in kişiliğiyle ilgili ve bu iddialar doğrultusunda Ali Kemal Paşa'dan bilgi alınmasını istemektedir. Ali Kemal Paşa da Yusuf Bey'in iddia edildiği gibi biri olmadığını, tam tersi halka yardımcı olduğu ve hükümetin onun aleyhine şikâyetlere maruz kalmadığını aktarmaktadır. Bu sebeple Cemil Bey'in isteği üzerine gerekli incelemenin yapılması için süre ister. Fasih Bey de bu sürenin ardından gerekli incelemelerin yapıldığını bildirerek, davaya başlanır. Bu araştırma sırasında toplanan bilgilerse şu şekilde aktarılmaktadır:

“Reis beyefendi yalnız vatanperver iki büyük şahsiyetin bir haydud eliyle taammüden ifnâ'sı hâdise-i cinaiyenin muhakeme ve tedkikâtını ikmâl etmiş bulunuyoruz. Gerek müttehimin bizzât vermiş olduğu ifadeden ve gerek müttehim vekillerinin esmâ-yı istintâkta müddeâ-yı umûmilik makamına takdim eyledikleri mufassal-ı istidânın mündericatından ve müttehimin istimâ' ettirdiği müdafaa şahidlerinin beyânâtından anlıyoruz ki mevreslerimiz Yusuf ve Hakkı Beyler Türklerin aşk ve muhabbetinin birer temsili vatan münâfi-i âliyesinin kizbde oldukları için bir vatan düşmanı tarafından taammüden öldürülmüşlerdir.

Aylarca devam eden bu muhakeme alelâde bir cinayetin tetkikâtı hududunu aşmış Anadolu'da hakk-ı beka ve istiklâli için silaha sarılan kahraman Türk milletinin bâgî ve

âsî olduklarından başlanılarak milli kuvvetlerden herhangi bir zâtın her ne şekil ve surette olursa olsun katilleri mübah olduğu serâhaten ifade edilmiştir.

Bendeniz Anadolulu bir Türk olduğum için hepsini kemâl-i şiddet ve katiyetle reddetmekte olduğumu beyâna müsâraat ediyorum. Türk milleti bâgî ve âsî değildir. O en meşrû' ve en tabii hakkını şerefiyle yaşamak hür ve müstakil yaşamak hakkını bütün medenî cihanın enzâr-ı takdiri ve hayreti önünde müdafaa ediyor. İstanbul mahâkim ve devâirinde sâdır olan kararların Anadolu devâir-i resmîyesinde infâz edilmediğini ve Anadolu'da müttehiz muamele ve kararların İstanbul mahâkim ve devâirce tanınmadığını biliyorum. Binanaleyh Kuvâ-yı Milliye lehine söylenebilecek sözlerin hüsn-i telâkki edilmeyeceğine kanaat etmekteyim."²⁵⁶

Bu sözler hem Fasih Bey'in görüşlerini belirtmesi bakımından hem de o yıllarda mahkemelerin durumunu, uygulamalarını göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca Kuvâ-yı Milliyecilere yönelik yaklaşımları da sergilemektedir. Üstelik bu sözler nedeniyle reis tarafından uyarılır ve o da savunma olarak istenirse bu sözlerin gazetelerde yer almasının önlenebileceğini söyler. O, müdafasını yaptığı sırada bir avukatın ölümü bile küçümsediğini belirtir. Yani bu onun avukatlık yaptığı sırada gerekeni söylemekten hiçbir gücün onu alıkoyamayacağını belirtme isteğidir. Söylediklerinin hükümet tarafından gazetelere verilmesinin engellenebileceğini; fakat tutanaklardan çıkartılamayacağından da bahseder. Bu sözlerle cesur bir kişi olduğunu da göstermektedir.

Daha sonra İsmail Bey hakkındaki konuşmasına devam eder. İsmail Bey'in olayı nasıl gerçekleştirdiğini tekrar ettikten sonra tüm olanların birçok kişi tarafından görüldüğü hâlde ve kaçarken yakalanmasına rağmen hâlâ inkâr etmesine bir anlam veremediğini söylemektedir. Bu inkâr edişle de İsmail Bey'i tüm beşerî duygulardan arınarak böyle bir inkârı dile getirebileceğini aktarmaktadır. Fasih Bey, İsmail Bey'in bu cinayeti işlemesinde onu yönlendirenlerin de bilinmesi gerektiğini de belirtmektedir. Bu konu hakkındaki bilgileri şu şekilde sıralamaktadır:

---

²⁵⁶ a.g.e. , s. 64

“Hukuk-ı umumiye şahidlerinin yemin ile vakî’ olan şahadetlerinden anlaşıldığına göre katil İsmail esâsen Hürriyet ve İtilâf nâmı altında teşekkül etmiş ve vatan ve memleketin teâlisine değil düşman ameline hâdim olmuş bir fırkanın istihdâm ettiği haydutlardan biridir. Bu fırka kâh âlem-i İslâmın teveccüh-kârı kâh hilâfet makamının taraftarı görünerek ve fazla yaygara yaparak kendisini kuvvetli gösterdiği zamanlarda bu haydutun şımararak Türk köylerinde îka’ etmediği mezâlim kalmamış ve mütareke akdinden sonra da meydanı büsbütün boş bularak Bandırma, Gönen, Balıkesir ve havâlisinde teşkil eylediği haydut çetesinin başına geçerek mezâlimi tüyleri ürpertici bir dereceye çıkarmıştır.

Şah İsmail haydut çetesi tarik-i şekavette korkutmak, çalmak, öldürmek, çalmak ile iktifâ’ etmeyerek gerek doğrudan doğruya ve gerek bilvâsıta hâricî düşman ile temas edince mel’anetin vechesini tebdil ederek halkı irşâd edecek ve memleketin kurtulmasına çalışabilecek mütefekkir vatanperverlerin imhâları istihdâ edilmiştir.”²⁵⁷

Fasih Bey sözlerine Yusuf ve Hakkı Beylerin Anadolu’da oluşmaya başlayan iman ve bilinçle harmanlanmış uyanışa destek verdikleri için, Türk milletinin kararlarıyla uyum içinde hareket ettikleri için böyle bir akıbetle karşılaştıklarını devam eder. Vatani kurtarmak için her tarafta asayişî sağlama çabalarına kendi bölgelerinde iştirak ettikleri için de İsmail Bey’in düşmanlığını kazanmışlardır. Bulunduğu bölgede haydutluğa devam edememesi ve burada yaptığı eşkıyalıkların ardından İstanbul’a kaçmasıyla İsmail Bey, bu sefer de Anadolu’ya kaçırılan silahların taşınmasına engel olma çabasına girerek zulümlerine bu yolla devam etmeye başlamıştır. Yusuf ve Hakkı Beylerin de Anadolu’ya silah nakledilmesinde vasıta olduklarını zannederek düşmanlığı daha da artan İsmail Bey, onları öldürerek hedefine ulaşır. Fasih Bey, cinayetle ilgili bu açıklamaların ardından İsmail Bey’in düşmanlığını daha derine inerek aktarmaya devam eder, bu aktarış içinde ülke içindeki milli kuvvetlere karşı düşmanlığın sebepleri de gözler önüne şu şekilde serilir:

“Gâlibiyet ve mağlûbiyet fertler için de devletler için de bir emr-i tabii olduğu ve mağlûplara tahammül edilecek şerâit-i sulhiye taraf-ı gâlibin zarar ve ziyânına mukabil

---

²⁵⁷ a.g.e. , s. 66

mağluptan nakd veyahut onun muadili olan maddi bir tazminat almaktan ibaret bulunduğu hâlde düvel-i gâlibe milletinin ana yurdunu taksime ve onu hürriyet ve istiklâlden tamamen mahrum ederek onu da müstemlekelerindeki esir milletler menzilesine indirmeye karar vermişlerdir. Hâlbuki Türk milleti bu kararı kabul etmemiş fazilet ve namus ve şeref timsali olan bayrağını siyahlara boyayarak üç dört hâneli köylerinden en büyük şehirlerine varıncaya kadar her tarafta mitingler akdiyle ve kemal-i şiddetle reddetmiştir.

Şahitlerden Ali Kemal Paşa mevreslerimizin Anadolu'daki harekât-ı milliyeye iştirak ettiklerini söylüyor. İşte mevreslerimizin seve seve dâhil olduğu ve Kuvâ-yı Milliye diye yâd eylediğimiz muharibler mevcudiyetine hatime çekilmek istenilen Türk milletinin ta kendisidir.

İstanbul'da teşekkül ve makam-ı hilâfetin itimâdına mahzar olan hükümetin milletin idamı kararına karşı ne yaptığını ve ne yapabileceğini bilemeyiz. Fakat Anafartalar kahramanı diye tarih-i askeriyenin mefharıyla yâd ettiği Mustafa Kemal Paşa'nın idare ve riyaseti altındaki milli kuvvetlerin hedefi Türk milletinin hakk-ı beka ve mevcudiyetini tanımayan kararları her neye mâl olursa olsun Türk süngüleriyle yırtmak ve Türkiye'nin hür ve müstakil olarak cihan haritasında dünya durdukça yaşayacağını göstermektir. Bir millet için hakk-ı bekasını müdafaa kadar mukaddes bir hak kabil-i tasavvur mudur? Mevreslerimizin mukaddes müdafaaaya iştirak ile en tabii vazifelerini yapmış olmuyorlar mı? Binanaleyh bir vatanperveri vatanına hizmet ettiği için hizmet etmesini men' eylemek için öldürmedeki şenaatin derecesini heyet-i hakimenin takdirine terk ederim. ”²⁵⁸

Bu ifadenin ardından reisin konunun dışına çıkıldığını kasteden sözlerine Fasih Bey, milli kuvvetlerin gerçekleştirdiği görevin kutsallığının ve meşruluğunun anlaşılması adına yaptığı yolundaki açıklama yer alır. Böylece Yusuf ve Hakkı Beylerin uğruna öldükleri olay da başlarına gelen kötülüğün derecesi de daha iyi anlaşılacaktır. Silah kaçırdıkları için âsi olarak nitelenen Yusuf ve Hakkı Beyleri Fasih Bey, âsinin kendini düşmana karşı savunan Türk milleti olmadığını söyleyerek savunmaktadır. Hiçbir zaman esir olmayan Türk milleti, esareti kabul etmemektedir. Üstelik İstanbul'daki

---

²⁵⁸ a.g.e. , s. 67 - 68

silahlar zaten milletindir. Anadolu’da zulümle karşı karşıya kalan halkın kendini korumak için silahı yoktur. Bu silahları onlara ulaştırmak, Anadolu’nun bu silahlara ihtiyacı olduğunun kabul edilemez bir durum olsa da böyle bir ihtiyacın İstanbul tarafından giderilmesini Fasih Bey doğal karşılamaktadır ki her ne olursa olsun Yusuf ve Hakkı Beylerin öldürülmesine sebep oluşturacak bir durum olmadığını da eklemektedir. Bu sözler onun uyarılmasına sebep olur; fakat Fasih Bey savunmasına İstanbul’un esir olduğu gerçeğini söyleyerek devam eder. İsmail Bey’in suçlu olduğunu da kanıtlarla tek tek mahkemeye sunmaktadır. Bu kanıtlar mahkeme zabıtlarında yer alan mahkemenin onayladığı tahkikat ve şahitler, evrak ve haritalar uzman raporları, katilin karısına yazdığı mektup ve dosyada yer alıp iddiaları destekleyen çeşitli belgelerdir. Bütün bunların ardından Fasih Bey, katilin idamını ister. Onun bu sözlerini ve talebini diğer avukatlar Cemil ve Şinâsi Beyler de desteklemektedir. Onun sözleri hem görüşlerini anlamamız hem de o yıllarda ülke mahkemelerinin durumunu daha net kavramamız bakımından değer taşımaktadır.

Cemil Bey

Yalnız davanın gerekli evrakının tamamlanması için davanın ertelenmesini isterken ve kendilerine süre tanınmasını isterken karşımıza çıkar. Fasih Bey’in İsmail Bey’in idamını istemesi sırasında onu destekler ve İsmail Bey’in vurulma sahnesinde de Şevket Bey’in yeri tarif edilirken adından bahsedilmektedir. Avukat olarak davada bulunmasına rağmen varlığı pek hissedilmez.

Eyüp Sabri Bey

İsmail Bey’in avukatıdır ve onun halkın iyiliği için çalışan biri olduğunu iddia etmektedir. Onun herkesin saygısını kazanmış, geniş topraklara sahip biri olduğunu belirtir. Yusuf ve Hakkı Beylerin de bunu çekemediklerini, bu sebeple daima İsmail Bey’in aleyhinde olduklarını söyler. Yusuf Bey’in Balıkesir Meclis-i Umûmi azalığını, Hakkı Bey’in de nahiye müderrisliğini öne sürer ve Yusuf Bey’in azalığından bahsederken nasıl elde etmişse ifadesini kullanmaktan da çekinmez ve resmî görevlerini

İsmail Bey'e karşı kullanarak görevlerini suistimal ettiklerini anlatır. İsmail Bey'e görevleri yardımıyla rahat yüzü göstermediklerini anlatır. Kuvâ-yı Milliye'nin İsmail Bey'i çiftliğinden uzaklaştırmasında da onların etkili olduğunu belirtmektedir. İsmail Bey bu sebeple İstanbul'a gelmiştir. Bandırma, Gönen, Balıkesir ve çevresinde onun işlediği söylenen hiçbir cinayetle de ilgisinin olmadığını belirtir. Üstelik bu durumu da bahsedilen suçları işlemiş birinin şimdiye dek yakalanıp cezalandırılması gerektiği yönündeki savunmasıyla açıklamaktadır. Yusuf ve Hakkı Beyler'i vatanperver olsalardı makam-ı hilafetin yanında yer alırlardı biçimindeki eleştirisiyle suçlamaktadır. Konuşmasına Kuvâ-yı Milliye'nin asilerden oluştuğu ve böyle bir düşünceye hizmet edenlerin vatanperver olamayacağını söyleyerek sürdürür.

Eyüp Sabri Bey, İsmail Bey'in Yusuf ve Hakkı Beyleri öldürme sebebi olarak onların önce konuşmalarıyla İsmail Bey'i tahrik ettiklerini, onun aynadan hareketlerini görmediğini düşünerek arkasından hakaret içeren hareketler yaptıklarını söyler ve sınırlı bir mizaca sahip İsmail Bey'in de buna dayanamayarak kendini kaybedip cinayeti işlediğini anlatır. Avrupa'daki gibi jüri bizde de olsaydı onun mutlaka beraat edeceğine inandığı biçimdeki fikirlerini de aktarır. Tıbbiyeden verilen raporun İsmail Bey'in iyiyle kötüyü ayıramayacak kadar sınırlı bir mizaca sahip olduğunu aktardığını belirtmekte; ancak yine de mahkemenin doğru kararı zaten verebileceğini, ayrıca tıpla bu davada kesin bir neticeye ulaşılamayacağını söyleyerek açıklamalarına son verir. Eyüp Sabri Bey'in müdafaası sürerken kendisi hakkındaki sözlere sinsî bir gülüşle cevap veren İsmail Bey, Şevket Bey'in bu imalı tavırlara ve kurtulma ihtimaline tahammül edememesi üzerine onun silahından çıkan üç kurşunla yere serilir.

Asadur Efendi

Fasih Bey'in konuşması sırasında İsmail Bey'i göstererek haydutluğu güpegündüz yapabildiğini söylemesi üzerine sözü alarak mahkeme huzurunda henüz suçluluğu kesinleşmemiş birinin hakaret ve aşağılanmaya maruz kalmasının ve Fasih Bey'in buna hakkı olmadığını belirten sözleriyle temsilde yer alır. İsmail Bey'i savunan avukatlardandır.

11.6 Dil ve Üslûp

Yetmiş üç sayfadan oluşan temsilde karakterler eğitim düzeyleri dikkate alınarak yazılmıştır. Özellikle mahkemenin yer aldığı bölümlerde avukatların konuşmalarında hukukî terimlere sıkça rastlanır. Kadınların konuşmalarında daha sade bir dil dikkati çekerken avukatların konuşmalarında daha ağır bir dil karşımıza çıkar:

Avukat Fasih Bey

“Gerek müttehimin bizzatt vermiş olduğu ifadeden ve gerek müttehim vekillerinin esna-yı istintakta müddeaya-yı umumi makamına takdim eyledikleri mufassal-ı istidanın mündericâtından ve müttehimin istima’ ettirdiği müdafaa şahitlerinin beyânâtından anlıyoruz ki...”²⁵⁹

Burada da görülmektedir ki hem cümleler oldukça uzun tutulmakta hem de dil ağırlaşmaktadır.

Nuriye Hanım

“Ah, ne olur beni de motorunuza alsanız! Merak etme size hiç yük olmam...”²⁶⁰

Bu cümlede de görüldüğü gibi kadınlar daha kısa cümleler ve daha net ifadelerle karşımıza çıkmaktadır.

Temsilin kurgusundaysa bazı teknik kusurlara rastlanmaktadır. İsmail Bey’in karısı Emine Hanım hakkında temsilin sonunda herhangi bir bilgi yer almaz. Caku ve Mehmet Dayı’nın akıbeti hakkında da temsilin ilerleyen bölümlerinde bir bilgiye rastlanmaz. Temsilin başında Anadolu’ya kaçırılması planlanan silahların ne olduğu da bilinmemektedir. Tüm bunlara rağmen temsilin belgesel bir nitelik taşıması onu önemli kılmaktadır. Konu; İsmail Bey, Yusuf Bey ve Hakkı Bey etrafında oluşturulmaktadır. Yalnızca bu kahramanlar hakkındaki gelişmeler temsilin sonuna dek sürdürülmüştür.

---

²⁵⁹ a.g.e. , s. 64

²⁶⁰ a.g.e. , s. 6

Temsilde göz ardı edilen durumlardan biri de mekân tasvirlerine detaylı olarak yer verilmeyiştir. Mesela Anzavur'un evinde olduğu bildirilmesine rağmen ev hakkında hiçbir detaydan bahsedilmez. Hem dekor hem de kostüm ikinci planda kalmıştır. Tiyatronun görsel bir sanat olduğu düşünülürse bu detayların atlanması eksiklik olarak nitelenebilir. Konunun işlenişi ve seçilen içeriğin değeri düşünülüğünde temsilin önemi anlaşılacaktır. Temsildeki eksikliklerin sebebi olarak da temsil yazarının avukat oluşu ve yaşadığını anı havasında aktarmak istemesi olarak değerlendirebiliriz.

SONUÇ

Tiyatro, güzel sanatlar içinde görsellik bakımından, bireye ulaşma açısından ve insan hayatını derinden etkileyen olayları konu edinmesi yönünden önemli bir yer tutmaktadır. Antik Yunan'da başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan tiyatro, Batılı pek çok ülkeyi etkilediği gibi Türk toplumunu da etkisi altına almayı başarır. Bu etki zaman zaman yönetimlerin katı uygulamalarıyla zedelense de tiyatro bugün de varlığını sürdürmeyi başarmış sanat dallarındandır.

Tiyatroyu bazen korkutan bazen sevilen bir varlık hâline getirense onun insanı konu alması ve toplumdaki hareketlenmelere sebep olacak kadar güçlü bir sese sahip olmasıdır. Yüzyılların yükünü omuzlarında taşıyan tiyatro, tarih için de büyük bir kaynak olmayı başarmaktadır. Bunun en önemli göstergelerinden biri ise milletimizin istiklâl mücadelesini yalın bir dil ve tarih kaynaklarına olan bağlılığıyla dikkatlere sunan temsillerdir. İstiklâl mücadelesinin başladığı 1919 yılından Cumhuriyet'in ilanına dek uzanan hatta yeni harflerin kabulüne kadar kesintisiz devam eden temsiller, bugün geçmişimizle bizim aramızda gerçeğe dayalı bir köprü kurmaktadır. Temsillerin içindeki ruh, karakterlerin tarihten seçilmesi, olayların tarih kitaplarındaki bilgilerle örtüşmesi bizlere tiyatro eserlerinin tarihe kaynaklık edecek niteliğe sahip olduğunu da göstermektedir. Peki, tiyatro eserlerinin tarihle bu derece örtüşür nitelikte oluşturulmasındaki sebep nedir? Bu, halka ve geleceğin karanlık ufuklarına ışık ve ses getirme isteğinden başka bir şey değildir. İnsana ulaşmanın en kolay yolu olan tiyatro, gelecek nesillere tarihî ve milli duyguları benimsetme aracı olarak değerlendirilmek istenmiş olmalıdır.

Henüz savaş devam ederken kaleme alınan “*Öldürülen Söz Öldürülemeyen Aşk*”, “*Memiş Çavuş Rüyada*” gibi temsiller hem mücadeleye olan inancı hem de halkın mücadeleye dâhil oluşunu açık bir dille bizlere aktarmaktadır. “*Memiş Çavuş Rüyada*” adlı temsilin önsözünde yazarı Tunalı Hilmi'nin henüz savaş bitmeden İnönü Kahramanlarına adayarak yazdığı “*Bence netice belli oldu, zafer yine bizim*” sözleri kendilerine olan güvenin bir yansımasıdır. Üstelik bu inanç ilerleyen zamanlarda

mücadelemizi kazanmamıza da yardım edecek güven olacaktır. Yalnızca bu da değil, o sıralar milli mücadele içinde yer alan halkın içinde bulunduğu durum, yıllarca savaşmış, savaştan başka bir şey görmemiş bir milletin genciyle yaşlısıyla tekrar savaşmaya gönüllü oluşu da yine bu temsillerde gözler önüne serilmektedir.

Karşımıza çıkan gönüllü ilk savaşçı Mehmet Çavuş'tur. "*Öldürülen Söz Öldürülemeyen Aşk*" adlı temsilin kahramanı Mehmet Çavuş, Çanakkale de dâhil pek çok cephede savaşmış, üstelik bir kolunu kaybetmiş bir askerdir. Temsil, onun ve arkadaşlarının Çanakkale'ye çağrılmasıyla başlar. Buradaki görevleri mütarekenin imzalanmasıyla son bulur. Savaş sonunda Türk hâkimiyetinin kabul edildiğini, bundan böyle hür yaşayacaklarını söyleyen kumandanları, onlardan silahlarını alır ve onları evlerine savaşın bittiğini söyleyerek gönderir. Oysaki durum farklıdır; Yunan askerlerinin acımasız muameleleri sonunda işgal gerçekleşir. Verilen sözler tutulmamakta, Türk halkı esaretten kurtulmak bir tarafa daha kötü tutumlarla karşı karşıya bırakılmaktadır. Yunan askerleri "*Yaşasın Venizelos!*" nidalarıyla her yanı çınlatmakta, genç yaşlı pek çok insana türlü işkenceler yapmaktadır. 1919'da yazılan bu temsilde yer alan bu ifadeler tarihteki olaylarla da örtüşmektedir. Nitekim Mondros Mütarekesi neticesinde silah bırakan Türkler, düşman karşısında savunmasız kalır ve 6 Mayıs günü Yunanistan'ın İzmir'deki Rumları koruması bahanesiyle İzmir işgal edilir. Yunan askerleri İzmir'de karaya çıktıktan sonra çok sayıda Türk'ü öldürür, sivil halk ve çetecilerle kanlı çarpışmalar yaparlar.

Temsilde yer alan bilgiler bununla da sınırlı kalmamaktadır. Yunan askerlerinin Türklere olan kını çeşitli biçimlerde vurgulanmak istenmektedir. Yunanlıların zorla bir Türk kızına ve ihtiyar babasına yaptığı zulüm, Türk bayrağını parçalamak istemeleri de bu dönemde yaşananlara ışık tutması açısından ibret vericidir. Fakat her şeye rağmen Türk halkının sahip olduğu güçlü, gururlu yapı da her kötü muamelede karşımıza çıkmaktadır. Hemen her temsilde karşımıza çıkan inanç, gurur ve mücadeledir. Mehmet Çavuş ve ailesi verilen sözlerin tutulmamasına şaşkınlıkla yaklaşırken, silahlarını teslim eden halk büyük bir çaresizlik içindedir. Yine de hem Mehmet Çavuş hem de yaşlı annesi köyünde kalıp vatan uğruna mücadele etmeye karardır. Temsil onların tanrı huzurunda vatani korumak için el ele verip kanlarının son damlasına kadar

mücadele edeceklerine dair söz vermeleriyle son bulmaktadır. Bu temsilde halkın vatana olan bağlılığı, her yaştan kişinin kurtuluş mücadelesinde yer aldığı, Yunan zulmü, Türk'ün savunmasız bırakılışı açıkça gözler önüne serilirken, bu temsilden birkaç yıl sonra yazılan “*Memiş Çavuş Rüyada*”, zafere olan inancı bizlere aktarmaktadır. Yine düşman baskısı, düşman karşısındaki doksan yaşındaki Memiş Çavuş ve torunu her yaştan insanın varlığını koruma, bağımsız olma savaşındaki yerini alma çabasını bizlere aktarmaktadır. Bu temsilde de sadece sesi duyulan; fakat görünmeyen bir kişi Memiş Çavuş'a yol göstermekte, Sultan Osman Türbesi'nin Yunanlılar tarafından tahrip edilmiş hâlinin bir görünüp bir kaybolan görüntüsüyle hayalin alınması istenen öcden bahsetmesi bir arada verilmektedir. Yine Yunan, yine öc, yine kahır temsildeki başkahramanlar olarak yerini almaktadır. Elbette yalnız kahır, öc, Yunan değil bir yanda da zafere olan inancıyla yaşlısı genci silahlanmış Türk halkı. Batılı kudurmuş bir canavara benzetilmekte ve Sultan Osman türbesi daima kılıç saplanmış, tahrip edilmiş vaziyette gösterilmektedir. Ancak bu durum Yunan askerinin Türk'e teslim oluşu ve denize dökülüşiyle düzelir. Çünkü öc alınmış, kahır bitmiştir, artık Sultan Osman türbesinde kılıç yoktur. Eski hâlinde tekrar gösterilir böylece toprağına sahip çıkan Türk halkı Sultan Osman'ın ruhunun da huzur içinde olmasını sağlar. Rüyadaki Memiş Çavuş kalkar ve hayaller kaybolur. 1921'de yazılan bu temsilde savaş sona ermeden temsilin yazarının zafere olan inancı görülmektedir. Gerçekten de İnönü zaferle sonuçlanır ve Yunan askeri İzmir'de denize dökülür. Kurtuluşa olan inanç, hayallerdekini gerçeğe dönüştürmeye yetmiştir.

Temsiller arasında tarihle yakından bağlantılı önemli çalışmalardan biri de Bitlis milletvekili Yusuf Ziya Suad Bey'in “*İzmir İşgali*” adlı eseridir. Bu temsil o yıllara ışık tutan tarihî bir kaynak niteliği göstermektedir. Bu temsilde yer alan kahramanlar da temsilin konusunu oluşturan olaylar da tarih kaynaklarıyla paralellik göstermektedir. 1923 yılında basılan bu temsil, İzmir'de yaşanan faciayı tüm çıplaklığıyla üstelik de gerçekleri kaynak olarak aktarmaktadır. Temsilin ana karakterlerinden Nurettin Paşa ve Ali Nadir Paşa tarih kaynaklarında da temsilde de aynı karakter özellikleri, aynı görev ve aynı olaylarla yer almaktadır. Temsil, İzmir işgali söylentilerinin olduğu dönemde başlayıp İzmir'in işgal edilişiyle neticelenen olaylar zincirini ele almaktadır. Nurettin Paşa, İzmir vali ve kumandanı olarak temsilde yer almaktadır ki tarih kaynakları da

bunu destekler niteliktedir. Ahmet İzzet Paşa'nın istifası ve Nurettin Paşa'nın bu durumdan duyduğu üzüntü ve endişe ilk perdede karşımıza çıkar. Nurettin Paşa, Yunan işgaline karşı cemiyetleri ve halkı desteklemektedir, bu sebeple de kısa bir süre sonra görevinden alınır. Cemiyet kurma konusunda halkı destekleyen Nurettin Paşa, saray yanlısı defterdarla görüşmek zorunda kalır ve ondan kapatılan İttihat ve Terakki Cemiyetinin anahtarlarını alır; ona bu konunun gizli kalması için telkinlerde bulunur. Yunanlılar mütarekenin imzalanmasının ardından hem Rumları hem de Hıristiyanları aleyhimize kışkırtmaktadır. Aynı zamanda Rumları silahlandırmaya da başlarlar. Bu haber Nurettin Paşa'ya ulaşır ve Nurettin Paşa'da halkı silahlandırma çalışmaları içine girer. Üstelik halkın kendini savunmasını nefsi müdafaa olarak açıklamaktadır. Nurettin Paşa, Yunanlıların çabasının sonuçsuz kalacağına inanmaktadır. Nurettin Paşa, halkın kurtuluşuna hizmet etmekte bir an bile tereddüt etmezken; Cavid Bey gibi saraya bağlı, padişah yanlısı bazı kimseler de sadakat adı altında Batı egemenliği altına girme isteği taşıyanlar da yer alır.

Nurettin Paşa, Cavid Bey'den istediği anahtarları almayı başarır ve halk için mücadele edecek, halkı bir araya getirecek güçleri bir araya toplayacak cemiyetin kurulmasına zemin hazırlar. Bu çabalarında Nurettin Paşa yalnız değildir; Kâmil Bey, Fehmi Bey, Raşîd Bey, Süleyman Bey de onu desteklemektedir. İstanbul işgal altındadır Nurettin Paşa, bu işgalin yavaş yavaş resmî kurumlardan memlekete yayılacağına inanmaktadır. Üstelik Batılıların misafir olarak geldikleri bu toprakları şimdi işgal etmek istediklerini, bu sebeple de kaybedilecek zaman olmadığını düşünmektedir. Cemiyet sahte bir isimle kurulur; fakat bu faaliyetler hükümete duyurulur ve Nurettin Paşa görevden alınarak hükümet tarafdarı İzzet Bey göreve getirilir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulur; ancak henüz yeterli faaliyeti gösteremedi İzzet Bey'in gelişiyle engellenir. İzzet Bey, İzmir'in işgal edileceğine inanmamaktadır, bu sebeple halkın yanlış yönlendirildiğini düşünmektedir. Onu ziyaret eden cemiyet üyelerini aşağılar, Ali Nadir Paşa'yla işbirliği yaparak halka verilen silahları toplatır ve neticede İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edilir. İzzet Bey'e hiçbir şey olmaz; ama hem halk hem de cemiyet üyeleri bu işgalde paylarına düşen zulmü görürler. Bu olaylar tarih kaynaklarında da yerini almaktadır. Rumların Yunanlılarla birlik olup savunmasız bırakılması, iki günde iki binden fazla Türk'ün öldürülmesi,

Nurettin Paşa'nın görevden alınıp yerine İzzet Bey'in getirilmesi ve onun hükümet yanlısı tutumu, İzmir'in işgal haberini yalanlaması birebir tarih kaynaklarıyla örtüşen bilgilerdir.

İzmir İşgali adlı temsil birçok bakımdan tarihe ışık tutacak, tarih kitaplarındaki bilgileri destekleyecek niteliktedir. Yunanlılar İzmir'i işgal ettiklerinde İzzet Bey ve Ali Nadir Paşa'nın Yunan dipçikleri altında “*Zito Venizelos!*” diye bağırması da onların bu işgal karşısındaki tutumunu gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda onların şahıslarında İstanbul'un işgale ve Batılı devletlere karşı olan acizliğine de dikkat çekilmek istenmektedir. Bir yandan da son nefesinde bile intikam nidalarıyla yolları çınlatan halkın sesi de unutulmamaktadır.

1923 yılında yazılan bir başka temsile alegorik bir nitelik taşıyan “*Hak ve Kuvvet*”tir. Bu temsil Ömer Hilmi Bey tarafından kaleme alınmıştır ve işgalden Cumhuriyet'in ilanına dek olan süreci ve halkın içinde bulunduğu durumu, bu dönemdeki hükümet ve kurtuluş mücadelesinde yer alan askerlerin fikirlerini sembollerle dile getirmektedir.

İşgal yıllarında Hürriyet esir, Rezillet hükümdar, Hak, Hürriyet'in babası ve mahkûm, Kuvvet işgal yıllarında Rezillet'in uşağı daha sonra Fazilet'in elinde, Milliyet ve İnsaniyet Cehl'in pençesinden Fazilet yardımıyla kurtulan Hürriyet âşıkları, Hakikat zihinlerde esir edilmiş fikir, Hırs istibdat mahkemesi reisi gibi kahramanlardan oluşmaktadır. Yalnızca kahramanların isimleri bile çok şey ifade etmektedir. Rezillet hükümdarken ne Hak ne Hürriyet vardır. Cehalet, Rezillet'in en büyük destekçisidir. Nitekim ülkenin işgal yıllarında içine düştüğü durumda cehaletin de payı büyüktür. Halk cahil olduğu için savunmasız kalır, uzunca bir süre toparlanamaz; bir kısım halk da işgal altındayken bile işgal kuvvetlerine yardım etmekten çekinmez tüm bunlarda cehaletin payı büyüktür. Bilinçli bir toplumun işgal haberlerine kayıtsız kalması beklenemez. Üstelik işgal haberlerine kulak tıkayan halk bir yandan da kim ne derse ona inanmaktadır. Bilinçli bir grup kişinin onları yönlendirmesiyle mücadeleye dâhil olma fikrine sahip olmaktadırlar. Hürriyet, Milliyet ve İnsaniyet yaşadıkları felaketin

ezikliğinden yakınmaktadır. Rezillet kendini karanlıkların hâkimi olarak görmekte, Hürriyet’i seven ve ona ulaşmak isteyen herkesi mahkûm etmek istemektedir. Rezillet burada hem İstanbul hükümetini hem de Batılı ülkeleri temsil etmektedir. Hürriyet ise halkın ulaşmak istediği bağımsızlıktır. Cehalet hükümet taraftarı kimseleri temsil eder ki işgal altındaki bir ülkede onun halkının bir kısmının hâlâ Batı taraftarı, hükümet yanlısı davranıp Kuvâ-yı Milliye’nin ve Mustafa Kemal’in başarı kazanamayacağını söylemesi cehaletten ileri gelmektedir. Cehalet zorbalık vasıtasıdır. Rezillet onu istediği gibi kullanmaktadır. Rezillet’in tüm fermanlarını ise mahkeme-i istibdat yerine getirmektedir. Rezillet’in tek gayesi Hürriyet’e sahip olmaktır. Ancak Fazilet bir gün gelir ve Hürriyet, Milliyet, İnsaniyet, Hakikat’i kurtarır, artık Cumhuriyet ilan edilmektedir. Ülkenin karanlıktan aydınlığa çıkışı Rezillet ve Fazilet’le sembolize edilmektedir. İşgal yılları boyunca Hürriyet, Milliyet, İnsaniyet hapsedir. Yunan askerlerinin Türklere yaptığı zulüm, İnsaniyet’in mahkûmiyetini bizlere göstermektedir. Temsilin yazarı, sembollerini öyle seçmiştir ki Türk insanının Batılı devletlerce tutsak edilmek istenmesi, silahları ellerinden alınarak, haksız yere ve savunmasız bırakılarak gördükleri muamele dikkate değerdir. Kuvvet’in Rezillet’in yanında yer alması ve Fazilet’in mücadeleyi kazanacağını anlayıp onun yanına geçmesi de İstiklâl Harbi’nin kazanılacağını anlaşılması üzerine önceleri hükümete bağlı olup Mustafa Kemal ve arkadaşlarıyla alay edenlerin taraf değiştirip onları övmeye başlamasını hatırlatmaktadır. Neticede zafer kazanılır ve Cumhuriyet ilan edilir. Kuvvet intihar eder. Bu da Cumhuriyet’in ilanı ile iktidar borozanı çalanların ve Batı yandaşı hükümet üyelerinin ülkeyi yavaş yavaş terk etmesiyle örtüşmektedir. Cumhuriyet’le ülkeye artık hak ve adalet gelecektir.

İncelenen temsillerin ortak noktasını mücadelenin çetin olduğu, Cumhuriyet öncesinde ülkenin karanlık içinde bulunduğu, halkın uğradığı zulüm ve haksızlık oluşturmaktadır. Halk, tüm gayretiyle kurtuluşa destek olmakta bir yandan da bazı çevreler halkın direnişini engelleme çabasıyla hareket etmekte hatta kurtuluş uğruna canını vermeyi göze almış kişilerle alay etmektedir.

1924 yılında M. Raif tarafından yazılan “*Mukaddes Ateş*” adlı temsil, tarih kaynaklarıyla da desteklenen Türk halkının cesareti ve ölüme karşı koyuşudur. Hem

cesaret hem de mücadele yıllarının bir gerçeği olan casuslardan bahsedilmektedir. Casusların konuşmalarındaki muntazamlık üzerinde özellikle durulmakta, onların hıyanet ettikleri topraklarda yüzyıllarca düşman belledikleri halkla iç içe olduklarını da göstermektedir.

Miralay'ın yanında eski bir asker olan Muhammed çalışmaktadır. Miralay'ın oğlu Sakıb tayyare yüzbaşısıdır ve gece de uçabilen bir uçak icad etmiştir. Herkes bu uçağı yok etme peşindedir. Bu sebeple Miralay'ın evine casuslar gelmektedir. Önce bir hizmetçi ardından da onun yarım bıraktığı işi tamamlamaya gelen Ali Hüsnaki. Ali Hüsnaki uçakla ilgili bazı bilgilere ulaşmayı başarır. Miralay bir oğlunu savaşta kaybetmiş, diğerinin asker olmasına izin vermiştir. Küçük oğlunun asker olmasını istememektedir. Bu tutum o yıllarda yıllarca savaşmak zorunda kalan Türk toplumunun aile yapısındaki dağılma ve bu dağılmalar neticesindeki ızdırabı da yansıtmaktadır. Pek çok aile soyunu devam ettirecek son erkeği de askere göndermek zorunda kalmaktadır. Hatta ülkedeki erkeklerin yetmediği yerde kadınlar mücadeleye destek olmaktadır. Miralay'ın küçük oğluyse herkesin savaştığı bir ülkede babasının istediği gibi tüccar olmaksansa asker bir aileden asker olarak ayrılmayı hatta vatan uğrunda ölmeyi yeğlemektedir.

Neticede küçük oğlan Canib, babasından istediği izni alacak ve asker olacaktır; fakat bu izin istediği koşullarda gerçekleşmeyecektir. Çünkü ağabeyi casusların yardımıyla bir gece evini ziyarete geldiğinde uçağın bir bölümü bozularak öldürülecek, Canib de onun intikamını alması için babası tarafından askere gönderilecektir. İstiklâl Harbi'ni bu millete kazandıran en güçlü ateşlerden biri de öc değil midir zaten. Hemen hemen tüm temsillerde bu duygu vurgulanmakta ve Türk'ün cesareti tekrar tekrar dile getirilmektedir. Bir başka temsilse 1924 yılında kaleme alınmış olan "*Aydın'da Zencir Kıran, Yeni Doğan Türk*"tür. Bu temsil, kahramanları bakımından da oldukça dikkat çekicidir. Çünkü temsilde Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa, İsmet Paşa ve Refet Paşa da yer almaktadır. Aydın'ın Yunanlılar tarafından işgalini konu alan temsilde başkumandan ve paşaların görevleri tarihî gerçekliklere uygun tarzda sunulmaktadır. Mustafa Kemal Paşa başkumandan, Fevzi Paşa Erkân-ı Harbiye reisi, İsmet Paşa Garp

Cephesi kumandanı, Refet Paşa ise takib-i müfreze kumandanı olarak temsilde yerini almaktadır.

İzmir İşgali adlı temsilde olduğu gibi Aydın'da Zencir Kıran'da da İzmir'in işgali ve bu işgalin yarattığı etkiler temel konuyu oluşturmaktadır. Hafız Mahir Bey, İzmir'e gittiğinde halk arasında İzmir'in işgal edileceği yolunda bazı bilgiler edinilmiştir. Bu bilgileri Aydın'da dostlarıyla paylaşır, üstelik öğrendikleri bununla da sınırlı değildir. Halk, bu işgali isyan çıkmasını önlemek için padişahın da desteklediğini düşünmektedir. İşgaldeki temel amaç ise Batılı devletlerin ülkeyi aralarında paylaşma isteğidir. Bir yanda ülkenin içinde bulunduğu kötü durum bir yanda da yıllarca savaşlar nedeniyle birbirine hasret kalmış iki nişanlı temsilde hasreti, umutsuzluğu; kararlılığı, cesareti anlatmak için yer almaktadır. Temsilin ilerleyen bölümlerinde söylentiden ibaret olan İzmir işgali gerçekleşir ve bu işgal Aydın'a, Aydın halkına zarar verecek boyuta ulaşır. İşgal güçleri yaptıkları zulüm, inanca olan saygısızlıklarıyla bir kez daha gözler önüne serilir. Türk toplumu için kutsal olan tüm değerlere hakaret etmekten çekinmeyen Yunan askeri Kur'ân'ı yerlere atıp çiğner, parçalar. Namaz kılan insanlara arkadan saldırır. Savunmasız pek çok insanın katline sebep olan bu uygulamalardan zevk alırlar ve Türklerin yanında yetişen Rumlar bu işin öncülüğünü yaparlar. Uzunca bir süre nişanlısına kavuşma ümidiyle yaşayan Zuhâl Hanım, nişanlısı Nuri Bey'i ve babasını bu çirkin saldırılarda yitirir. Nuri Bey'in intikamını almak için silah kuşanır ve zaferin ardından onun mezarında ruhunu teslim eder. Gerek Aydın'da Zencir Kıran adlı temsilde gerekse İzmir İşgali adlı oyunda Yunanlının acımasızlığıyla Türk'ün cesaret ve inancı vurgulanmakta, zaferin techizattan çok yürekle, erdemle kazanılabileceği anlatılmak istenmektedir. Temsillerin tarihle olan yakın ilişkisinin yanı sıra Kuvâ-yı Milliye ruhu adı verilen inançlı mücadelenin de altı çizilmek istenmektedir. Karşılaşılan haksızlığa sadece erkekler değil kadınlar da tüm varlıklarıyla karşı koymaktadır.

1925 yılında yazılmış "*Tehlike Karşısında*" adlı temsilde de cesaret ve erdem ön plânda tutulmaktadır. Yaralı bir Türk subayının belediye reisinin evine gelmesiyle başlayan olaylar, özellikle Türkler içinde düşman askerlerini destekleyen kimselerin olduğunu göstermek açısından Zeynel karakterinin hak ettiği cezayı bulmasıyla

tamamlanmaktadır. Bu temsilin en önemli yanlarından biri vatanını ve vatan uğruna mücadele edenleri hiçe sayan Türklerin bu yıllarda varlığını göstermesidir. Cemil henüz on yedi yaşında bir tıp öğrencisidir; ancak herkes savaşırken onun oturması Cemil’i üzmektedir. O, her şeye rağmen bu mücadelenin içinde yer almak gerektiği fikrindedir. Sonunda istediği olur, büyük bir cesaretle yaralı yüzbaşığı saklar ve Zeynel’in onları ihbarı üzerine eve gelen Yunan askerlerinden onu kaçıtır. Bu sırada belediye reisi olan amcası da kötü muameleyle karşılaşmasına rağmen onları ele vermez. Yunan askerlerinin olayı fark etmesi üzerine Zeynel, Cemil ve yüzbaşının peşinden gönderilir ve Yunan subayının silahından çıkan kurşun Cemil yerine Zeynel’e isabet eder, Zeynel ölür. Bu temsilde dikkate değer bir nokta da Yunan subayının Ethem Efendi’nin – belediye reisi- eleştirilerine karşılık olarak verdiği cevaptır. Yunan subayının kendi oğlunun da savaştığı ve belki de oğlunun da bir Türk tarafından öldürüldüğü hakkındaki sözleridir. Savaşın kimse tarafından istenmeyecek bir şey olduğunu; fakat gerçekleşince de her bireyin kendi yanını korumak zorunda kaldığını anlatmasıdır. Yalnızca bu temsilde Yunan askerlerinin de bu savaştan mutlu olmadığı, hatta savaşın acımasızlığına inandığı belirtilmektedir. Yine sadece bu temsilde Yunan askeri insanî duygularıyla varlık göstermektedir. Bu Yunan subayı kendi ülkesine ihanet eden Zeynel’e kötü davranmakta ve ölümü göze alarak yeğenini koruyan Ethem Efendi’ye yardım etmekten geri kalmamaktadır. Ethem Efendi’yi öldürmez, sadece esir alır. Bu yönüyle “*Tehlike Karşısında*” adlı temsil farklı bir çizgi yaratmaktadır. Hem Yunanlıların kötü yanları ele alınmakta hem de bu kötülüğün ardındaki güç, insanları kötülük yapmaya zorlayan savaş olarak gösterilmektedir. Ayrıca vatanın içinde bulunduğu çaresizliğe dışardan bakan, kendi halkını hiçe sayan Zeynel karakteriyle de Türklerin sadece düşmandan değil zaman zaman kendi milletinden de zarar gördüğü anlatılmaktadır.

1927 yılında yazıldığı belirtilen “*Sancağın Şerefi*” adlı temsil, Türk’ün bağlılığını gözler önüne sermektedir. Türk insanının İstiklâl mücadelesine girerken nasıl bir ruh hâli içinde olduğunu bizlere göstermektedir. Karda yolunu kaybedip bir harabeye sığınan üç askerin öyküsünü dile getiren “*Sancağın Şerefi*”, birbirine sıkıca kenetlenmiş bir halkın vatanı uğruna her şeyi göze alabileceğinin de sembolüdür aynı zamanda. Geyve civarındaki bir köyde geçen olayda Yüzbaşı Ferhad, alay sancağını

düşman askerine teslim etmemek ve askerlerinin canını kurtarmak için kendi canından vazgeçer. Yıllarca savaşmış ve savaşmaktan başka bir hayatı bilmeyen Hızır Çavuş, ailesini özleyen açlık ve soğuktan ölmek üzere olan Kahraman'a güzel hikâyeler anlatıp onu hayatta tutmaya çalışır. Onlar göz göre göre düşman askerlerine teslim ederler komutanlarını ve sancağı korumak uğruna kendi varlıklarından vazgeçerler. Türk askerleri yetişir; fakat üçü de ölür, sancak onlara kefen olur. Türk halkının destanı, temsillerde, gerçek öykülerden çok da uzaklaşmadan anlatılmaktadır. İstiklâl Savaşı yıllarında pek çok adsız kahraman canını bu topraklar için hiç gözünü kırpmadan feda etmiştir.

1928 yılında Naci Bey tarafından kaleme alınan “*İşgal Bulutları ve Zafer Yıldızları*” adlı temsilde de tıpkı “*Tehlike Karşısında*” adlı temsilde olduğu gibi kendi vatanından uzak, halkın mücadelesini eleştiren İngiltere ve Fransa'ya karşı sevimliliği her şeyin üstünde tutan bir karakterle karşı karşıya kalırız. Arif Bey, yörenin zenginlerindedir ve düşmana karşı koyan çeteleri İngiltere ve Fransa gibi büyük devletlerin himayesine girmemizi engelleyeceği düşüncesiyle eleştirmektedir. O yıllardaki bazı aydınların da onun gibi düşündüğünü dikkate alırsak, Ali Kemal Bey gibi Arif Bey karakterinin de gerçek yaşamla olan sıkı bir bağını da görürüz. Memleketin istila edilmesine çetelerin sebep olacağına inanmaktadır. Onun düşüncelerini paylaştığı Salih Bey ise kurtuluş için başka bir yol kalmadığı fikrindedir. O, milletin esir olduğunu ve bu esaretten milleti kurtaracak gücün de Kuvâ-yı Milliye olduğunu söylemektedir. Arif Bey'e göre halife ordularının başaramadığı bir şeyi derme çatma kuvvetlerin başarması imkânsızdır. Nitekim o yıllarda Kuvâ-yı Milliye kuvvetlerine bu şekilde bakan pek çok kişi de bulunmaktadır. Bu yıllarda hükümet yanlılarının isteği Sevr'i imzaladığımız ülkelerin himayesine girebilmektir ki temsil bunun engelleneceğini savunmaktadır. Arif Bey'le, Damat Ferit karşıtı Salih Bey tüm milli mücadele boyunca oluşan iki karşıt grubu da sembolize etmektedir. Yani Türk milletinin mücadelesi sadece düşman kuvvetleriyle değil Batı'ya kendi milletinin gücünden daha çok inanan hükümet yanlısı kesimledir de.

Arif Bey'in oğlu Cemil ise Kuvâ-yı Milliye taraftarıdır ve kurtuluşun onlarla birlikte hareket etmekten geçeceğine inanmaktadır. Bu sebeple karısı Leman'ın da oyunu alarak bu güçlere katılır. Diğer hükümet yanlılarının akıbeti gibi bir akıbet Arif Bey'i de

beklemektedir. Nitekim Yunan kuvvetleri ondan izin almadan evini ele geçirir, gelinini elde etmek için onu zorlarlar. Arif Bey'in Batı yanlısı oluşu, Yunan güçlerinin onu bir Türk olarak değerlendirmesini ve ona zulmetmesini engellemektedir. Onu bu durumdan kurtaran uzun süre eleştirdiği güçlerle birlikte mücadele eden oğlu Cemil olur. Arif Bey, sonunda Türk'ün gücünün karşısında hiçbir gücün duramayacağını anlar.

1928 yılında İstanbul'da basılan "*Beşerî Bir Muhakeme ve İlahî Bir Hüküm*" başlıklı temsile İstiklâl Harbi yıllarında düşman kuvvetleriyle mücadele eden halkın hükümetin desteklediği Ahmet Anzavur kuvvetleriyle ve onun adamı Şah İsmail'le olan mücadelesini anlatır. Bu kimselerin halka yaptıkları, Şah İsmail'in Kuvâ-yı Milliye yanlısı Çerkez iki kişiyi öldürmesi ve onun davası temsilin başlıca konusunu oluşturur.

Yusuf Bey, Anadolu'ya silah kaçırma plânlarından bahsetmektedir. Hür Anadolu diye ifade edilen Anadolu'ya esir İstanbul'dan motorlarla silah kaçırılmaktadır. Bu planı yerine getirme çabası içindeyken onlara yardım edecek Mehmed Dayı ortadan kaybolur. İsmail'in eline düşen Mehmed Dayı türlü işkencelerle konuşturulmak istenmektedir. Yusuf ve Hakkı Beyler, Mehmed Dayı'nın kaçırıldığını düşünmekte ve bu işle İsmail'in bir ilgisinin bulunduğundan şüphelenmektedir. Yusuf Bey, Çerkez İsmail Bey'le görüşmektedir; çünkü kendileri de Çerkez'dir. Ancak onlar arasındaki fikir ayrılığı kısa süre içinde çatışmaya dönüşür ve İsmail bir plân yaparak Yusuf ve Hakkı Beyleri öldürür. Ancak planı işlemez, kısa sürede yakalanır ve mahkemeye çıkarılır. Mahkeme sonuçlanmadan da öldürülür. Bu temsilde anlatılan olaylar Kemal Özer Bey tarafından yazılmış olan Kurtuluş Savaşı'nda Gönen adlı kitapta aynen anlatılmaktadır. Bu durum da bir kez daha bu yıllar arasında yazılan temsillerin gerçekte olan bağı gözler önüne sermektedir.

1919 – 1928 yılları arasında eski harflerle yayımlanan tiyatro temsilleri üzerinden yapılan bu inceleme göstermektedir ki o yıllarda yazılan temsillerde ilk hedef öğreticilik olarak belirlenmektedir. Gelecek nesillere kaynaklık edeceği düşüncesiyle yazılan bu temsillerde önce milli duyguları canlı tutmak sonra da Türk'ün destanının gerçek

yüzünü göstermek hedeflenmiştir. Yunanlının zulmü altında ezilen halk bir yanda, batılı ülke yandaşı Türkler bir yandadır. Kendini savunmak için tüm gücünü yitiren ve inanmaktan başka gücü olmayan halk her şeyi göze alır, onu engellemeye çalışan herkese karşı koyar.

Mondros Mütarekesiyle silahlarını teslim eden ve zaferin kazanıldığına inanan halk, yıllarca süren savaşların yorgunluğunu henüz üstünden atmadan bağımsızlık mücadelesi içine girmek zorunda kalır. Bu mücadele ne topla ne tüfekte kazanılacak bir mücadeledir. İşte temsillerin hemen hepsinde vurgulanan düşünce de budur. Zafer donanımla değil inançla kazanılmıştır. Tüm tarih kaynaklarında sayfalar dolusu yer tutan, İstiklâl Harbi, tiyatro gibi halka ulaşmanın en etkili yollarından birinin elinde şekil bulur. Gerçekler tiyatronun diliyle fısıldanmaktan çıkıp haykırmaya dönüşür. Bugün kitap sayfalarında tozlu raflarda kaybolmaya, unutulmaya mahkûm edilmiş bu eserler yarın tiyatro sahnelerinden gençlere, geleceğe umut olacaktır. Bir ülkenin varlığını korumak geçmişini o ülkeye unutturmamaktan da geçmektedir. Tiyatrolar ise bu unutulmazlığı sağlayabilecek en önemli kaynaklardandır. Bu temsillerin yazarlarının dileği de gelecek nesillere Türk tarihinin fedakârlıklarla dolu bağımsızlık savaşını aktarmak ve bu mücadelenin hatırlanmasını sağlamaktır. Bu sebeptendir ki temsil kahramanlarından temsillerin içeriğine kadar her şey özenle seçilmiş ve anlatılmıştır. Temsiller tarihteki bilgilerle çoğu yerde örtüşmektedir. Bu durum temsillerin değerlendirildiği bölümde ayrıntılarıyla gözler önüne serilmiştir. Böyle bir mücadele ve bu mücadeleyi unutturmamak adına gösterilen bu çaba dikkate değerdir.

KAYNAKÇA

A. Değerlendirilen Eserler

- Zeki, Salih : “ Öldürülen Söz, Öldürülemeyen Aşk,” Hukuk Matbaası, Balıkesir, 1919
- Tunalı Hilmi : “Memiş Çavuş Rüyada,” Ankara, 1921
- Suad, Yusuf Ziya : “İzmir İşgali,” Mahmutbey Matbaası, 1923
- Hilmi, Ömer : “Hak ve Kuvvet,” Şems Matbaası, İstanbul, 1923
- M.Raif : “ Mukaddes Ateş,” Cihanbiraderler Matbaası, İstanbul, 1924
- Fikret, Fethullah Tevfik : “Aydın’da Zincir Kıran, Yeni Doğan Türk,” Amedî Matbaası, İstanbul, 1924
- M. Raif : “Tehlike Karşısında,” Amedî Matbaası, İstanbul, 1925
- Yesari, Mahmut : “Sancağın Şerefi,” Şirket – i Mertebiye Matbaası, 1927
- Muallim: Naci : “İşgal Bulutları ve Zafer Yıldızları,” Devlet Matbaası, İstanbul, 1928
- Fasih, Hasan : “Beşerî Bir Muhakeme ve İlahî Bir Hüküm,” Gündoğdu Matbaası, İstanbul, 1928

B. Yaralanılan Diğer Kaynaklar

- Akşin, Sina : “İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele,” Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1998
- Akı, Niyazi : “Türk Tiyatro Tarihi I ,” Dergâh Yayınları, İstanbul, 1989
- Altuğ, Yılmaz : “Türk İnkılâp Tarihi(1919 -1938),” Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1985
- And, Metin : “Meşrutiyet Dönemi Türk Tiyatrosu (1908 – 1923),” Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1973
- Araz, Nezihe : “Mustafa Kemal’in Devlet Paşası,” Dünya Yayınları, İstanbul, 1997

- Baykara, Tuncer : “Milli Mücadele,” Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985
- Belen, Fahri : “20. Yüzyılda Osmanlı Devleti,” Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973
- Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Tiyatrosu, Panel, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1999
- Çetinkaya, Necati : “Türk Kurtuluş Savaşı’nda İrticai Olaylar ve İç İsyanlar,” Töre Yayınları, İstanbul, 2003
- Enginün, İnci : “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı,” Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003
- Erdeha, Kâmil : “Milli Mücadelede Vilâyetler ve Valilikler,” Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975
- Eroğlu, Hamza : “Türk Devrim Tarihi,” A.İ.T.İ.A. Sosyal Faaliyetler ve Geliştirme Derneği Yayınları, Ankara, 1972
- Eroğlu, Hamza : “Türk İnkılâp Tarihi,” Savaş Yayınları, Ankara, 1990
- Esengin, Kenan : “Milli Mücadele’de Ayaklanmalar,” Kamer Yayınları, İstanbul, 1998
- Estın, Colette, Laporte, Helene: “Yunan ve Roma Mitolojisi,” Tübitak Yayınları, Ankara, 2002
- Kanun – ı Esasî, 1876
- Konur, Tahsin : “Devlet – Tiyatro İlişkisi,” Dost Kitabevi, Ankara, 2001
- Kürkçüoğlu, Ömer : “Türk – İngiliz İlişkileri (1919 – 1926),” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978
- Mantran, Robert : “Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,” Çev. Server Tanilli, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995
- Mumcu, Ahmet : “Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi,” İnkılâp ve Aka Yayınları, İstanbul, 1981
- Okay, Orhan : “Sanat ve Edebiyat Yazıları,” Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998
- Özakman, Turgut : “Vahidettin, M. Kemal ve Milli Mücadele,” Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000

- Özalp, Kâzım : “Milli Mücadele 1919 – 1922 ,” Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1971
- Özdemir, Zekeriya : “Milli Mücadele Yıllarında Balıkesir Cepheleeri,” Ankara, 2001
- Özer, Kemal : “Kurtuluş Savaşı’nda Gönen,” 1964
- Sakaoğlu, Saim, Duymaz, Ali: “İslâmiyet Öncesi Türk Destanları,” Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002
- Şener, Sevda : “Gelişim Sürecinde Türk Tiyatrosu,” Alkum Yayınevi, İstanbul, 2003
- Şener, Sevda : “Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi,” Dost Kitabevi, Ankara, 2003
- Türk Dili, Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı, 1976
- Umar, Bilge : “İzmir’de Yunanlıların Son Günleri,” Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974
- Zürcher, Erik Jan : “ Milli Mücadelede İttihatçılık,” Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987

۴۰۹

آغاز و پایان
سید محمد تقی

این نوکی قهرمانترین آرمغان

ممش چاوش : روایده

۱۹۷۷

۸۶۷

ای، نوردک قیزی!.. ای، نوردک اوغلو!.. کنج...
باشه کلن، روایا دکل!.. - ندر؟
- بیلیم!.. بر شو!..!... رسنه باقی بر کره...
اوتان!.. دوشون!.. دوکون!.. آغلا!.. کوکره!..

قالق!..!.. بیق!.. وور!..!.. یونانی!..!

قوش!..!.. قورتار!.. (عنان) ی!..!

عنانلی آرسلائی!..

(این نوکی) قاپلانی!..

مرحبا!.. قهرمان!..

شامک : یارادان!..

طونال حلی

۱۷۷۷

M. M

342

ملی ودینی فلاکتلریمزدن

پیتلیسلی رضا سعاد

از میر اشغالی

تاریخی فاجعه

پرده

۴

ناشری

پیتلیس مبعوثی یوسف ضیا سعاد

1960 A 826

محمود بك مطبعه سی

۱۳۳۹

1960

4261

التبء كتبخانهسى ، نومرو ۱

چون و قورم

مضحكه لى فاجعه

۳ پرده

محررى:

ادبيات ماذونلرندن

عمر حلمى

TALAT BAYRAKÇI
KİTAPLARI
No.

هر حقى محفوظدر

استانبول

شمس مطبعهسى ۱۳۳۹

IHSAN SUNGU
KITAPLARI

معارف عمومی مجموعہ کی

عدد : ۸

حکایہ و تماشای کلیاتی

مدرس آتہ !

وطنی تمثیل ابرہہ

مکتب و عائلہ مسامرہ لرنڈہ تمثیل اولمپق اوزرہ ترتیب
و تحریر ابدلشدر .

محرری :

م : رائف

شرق اعدادیسی مدیری

استانبول

۱۳۴۲ - ۱۳۴۰

جهان برادر لر مطبعہ سی

(معارف عمومیہ مجموعہ سی) علاوہ سی در . مجموعہ ایله
برلکده و بریلیر ،

K: 937

تعلیمکاء خاطرہ سی

آبدیندہ

زنجیر قیران ، یکی دوغان تورک

کوزل آبدینک یونانلیلر طرفدن آلمیزین استیلا سی ، یونان
مظالمی ، تورکلرک طغیان ، اسیر وطنک استیلا سی ، تورکلرک
استقلالانی مصور این بردهک مل پیس .

محرری

بک شهری مرکز مکتب ابتدائی معلمیندن

فتح الله توفیق فکرت

استانبول — آندی مطبعہ سی

۱۳۴۰ — ۱۳۴۲

مکتب نمیلرندن

آبدینده

K: 937

زنجیر قیران، یکی دوغان تورک

T: 7813.315

شرفلی ارمغان

کوزل آبدینک بونالبلر طرفندن آلسیزن اسبلاسی، بونان
مقالی ا تورکلکک طغیان، اسیر وطنک استغلاسی. تورکک
استغلاسی مصور بئش پردهک مل پیس.

بهری

بک شهری مرکز مکتب ابتدائی معلملرندن
فتح الله توفیق فکرک

استانبول — آمدی مطبعه سی

۱۳۱۰ — ۱۳۱۱

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANESİ

Şeyfettin Özege başlığı

مکتبہ وعائیلہ کتب خانہ پٹی
عدد ۱

زہلکہ قارشیندہ !

- وطنی نمونہ -

محرری :

م . وائف

استانبول ولایتی ایلیک تدریسات مجلسی اعضاسندن
شرقی اعدادیسی مدیری

مکتبہ لوده تمثیل ایلیک اوزره ترتیب اولتمشردر

هر حق محفوظدر

استانبول — آمدی مطبعہ سی
۱۳۴۱

عدد : ٤

مکتب و عائلہ کتب خانہ سی

1952
Selim Nüzhet Gerçek
Kitapları
Seyahatma - Dernek

ترہلکہ قاریبندہ !

- وطنی نمونہ -

محرری :

م . رائف

شرق اعدادیسی مدیری

1962 A 192

ہر حق محفوظدر

استانبول - امدی مطبعہ سی.

۱۳۴۱ - ۱۹۲۵

1960/510

سالونه نمىبللى : سىرى ۱

عدد
۳

محمود يسارى

سنجاغك شرفى

پيهس ۱ پرده

[تورك اوچاقلىرى و امثالى مؤسسە و جمعيتلرده قولايقلە تمثيل ايدىلە بىلىملىرى
ايچون اشخاصى يالكنز ازكك اولارق ترتيب ايدىلشدر.]

طابع و ناشرى
اقبال كىتبخانهسى صاحبي

حسين

۱۹۲۷

« شىركت نىسپىتیه » مطبعهسى

Ek-11

6: 25.6.1953

Zehra Benmek.

صالورده تخمیلری : سری ۱

عدد

۳

محمد یساری

سنجاغك شرفی

پیهس ۱ پرده

[تورك اوچاقلىرى و امثالى مؤسسسه و جمعيتلرده قولايقله تمثيل ايديله بيلملىرى.
ايچون اشخاصى يالگىز ارگك اولارق ترتيب ايديلمشدر.]

طابع و ناشرى
اقبال كتبخانهسى صاحبي

حسين

MILLI KÜTÜPHANE
ANKARA

۱۹۲۷

« شرکت صرانبیه » مطبعهسى 1954 A 682

MILLI KÜTÜPHANE
ANKARA

مکتب نمائندگی : عدد ۱۰

اشغال بولشویستی

و

ظفر علی زری

مکتب نمائندگی

مکتب نمائندگی

معلم : ناظمی

ملی تعلیم و تربیہ ہیئت نمائندگی

استانبول — دولت مطبعہ سی

۱۹۲۸

مکتب نمبھاری : عدد ۱۰

اشغال بولو طاری

و

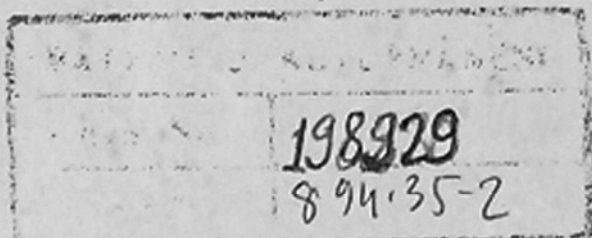
ظفر سید بزرگ

ملی یہ مس

مردی

معلم : ناھی

ملی تعلیم و تربیہ ہیئتی ممیزی

استانبول — دولت مطبعہ سی

۱۹۲۸

آوقات

حسن نصیح

بَشَرِيٌّ بِرُحَاكِمِهِ وَاللَّهِمَّ بِرُحْمِكُمْ

یدی پرده لك وطنی بر تمثیل

موضوع قیودات عدلیه به مستند حقیقی و دقت و عبرتہ شایان بر وقعہ در .

توزیع مرکزی :

معلم احمد خالد کتابخانہ سی

هر حق محفوظدر

1928 — استانبول

« کون دوغندی » مطبعہ سی

Selim Nüzhet Gerçek
Kitapları
Satınalma - Dernek

1952

آوقات

حسن فصیح

بشری بر محاکمہ و النہی بر حکم

یدی پردہ لک وطنی پر تمثیل

1962 A 157.

موضوع قیودات عدلیہ بہ مستند حقیق و دقت و عبرتہ شایان بر وقعہ در -

ہر حق محفوظ در

1928 — استانبول

« کون دوغدی » مطبعہ سی

1960 - 1

ÖZGEÇMİŞ

Zeynep Şebnem ALDAĞ, 05.07.1975'te İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Antalya'da tamamladı. 2000–2001 öğretim yılında Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. O yıl edebiyat öğretmenliği görevine başladı. Hâlen edebiyat öğretmenliği görevini sürdürmekte hem de Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yüksek lisans tez çalışmasına devam etmektedir.